[illegible]

THESAVRI POLITICI

Pars Tertia:

RELATIONES, INSTRVCTIONES, DISSERTATIONES, ALIOSQVE DE REBVS AD plenam IMPERIORVM, REGNORVM, PROVINCIARVM, omniumque quæ ab ijs dependent cognitionem pertinentibus TRACTATVS complectens:

Additis etiam quibusdam aliunde sumtis.

EX ITALICA IN LATINAM LINGVAM traducta, opera & studio GASPARIS ENS L.

COLONIAE,
Apud Gerardum Greuenbruch.
Anno MDCXI.
Cum gratia & Priuil. Sacr. Cæsar. Maiest.

SING
Erud

D.
SC
Sumn
AG

D.P

nifac
re, V
ME,
dem
anin

SINGVLARI VIRTVTE, VARIA Eruditione, alijsque ornamentis præstantissimo Viro,

D. CHRISTIANO SCHONEBERGIO,

Summi apud COLONIENSES AGRIPPINATES Electoralis Dicasterij Assessori,

D. Patrono & fautori suo plurimum colendo.

NVMQVEMQVE studio suo duci; & alium hoc, alium aliud vitæ genus magnifacere, ac cæteris præferre, VIR PRÆSTANTISSIME, palam est. Cuius quidem rei caussa sunt diuersi animorum affectus atque

 incli-

inclinationes. Sunt qui caducis his & terrenis rebus ita velut in nexum dati sunt, vt nihil aliud præterea cogitare videantur. Infimum profecto hominum genus: si modo hominum nomine digni sunt. Quis enim hominis nomine dignum eum existimet, qui meliorem sui partem, animum scilicet, situ & squallore obsitam iacere patiatur, Draconum more, terrestribus tantum thesauris incumbens; interim vero ea quæ tam ad animi cultũ, quam famam propagandam pertinent, plane negligens,

gens, atque etiam deſpicatui habens? Sed mittamus hoc hominum genus quò digni ſunt; ad Terram ſcilicet, quæ vnà cum corporibus omnia ipſorum ad ſe recipit ac trahit, Libitinæ, id eſt, æternæ obliuioni cõſecrata, vt vixiſſe nunquam videantur. Quid quod ipſa quoque Nemeſis ſæpenumero hanc pręposteram iſtorum prudentiam egregie vlciſcitur, dum poſteri illis ipſis rebus quibus parãdis tantopere parentes deſudarũt, ad ſuam perniciem abutũtur. Verumenimuero non minus ridiculi illi ſunt

(quales inter veteres Philoſophos nonnullos fuiſſe proditum eſt) qui, Chamæleontes, credo, ſe eſſe, arbitrati, illis ipſis quæ Dei beneficio adepti fuerant, vitæ præſidijs vltro ſeſe nudarunt. Stulte vtrique. Quæ igitur via hic inſiſtenda? illa ſcilicet quã Saluſtius monſtrauit, dum ait, priorem animi, poſteriorem corporis curam habendam..

Hoc vitę inſtituto, quum operoſis magis, & poſteritati, ſi qua erit, profuturis quam quæſtuoſis exercitationibus hactenus me dedidiſſem;

didiſſem, inter alia, clariſſimorum quorundam virorum hortatu, Theſaurum hũc Politicum Italica lingua antea vulgatum, in Latinam linguam vertẽdum ſuſcepi: eiuſque ſecundam Partem Tuo Nomini inſcripſi & conſecraui. Cui iam velut ſuccidaneam, Tertiam hanc partẽ addo; ea ſpe, non minus hanc quam illam T. D. gratam futuram. Illud vero rogo, ne vel animum meum vel materiæ grauitatem è libri mole tam parua æſtimes. Vt enim in re militari, ita in politia quoque adminiſtrã-

da,

da nihil paruum censeri debet, quod quidem vllã ciuilis Disciplinæ partem attingit: quin certum est, minimarum, vt quidem in speciem vidẽtur, rerum ignoratione à multis grauissime sæpe peccatum esse, & etiãnum peccari. Sed næ ineptus ego, qui noctuas Athenas. Quod superest, Deum precor vt donis suis te tuasque res omnes cumulet ac prosperet; in cuius tutelam Te tuaque, me vero in tuũ fauorem commendo. XIV. Iunij, M. DC. XI.

D. V.

addictiss.

GASPAR ENS L.

THESAVRI POLITICI,

Pars Tertia.

APOTELESMA LV.

Quod est

DISPVTATIO,

Vtrum Princeps magistratus à se constitutos, qui vel per errorem vel nequitiam officio suo abutuntur, publice punire debeat nec ne.

ILlud in dubium vocari à nonnullis video: Vtrum Princeps magistratum vel Officiarium iniustitiæ compertum & conuictum, publice pœna afficere debeat, aut occultato, quantum fieri potest, siue errore siue crimine, alia quadam ratione quod secus factum est emendare. Hanc equidem quæstionem secundum leges disceptare, superuacaneum sit, vtpote quæ volunt vt

eiusmodi personæ nõ publice tãtum, verũ etiam multo seuerius quam alij puniãtur. Si enim priuati alicuius error siue culpa pœnam meretur: quanto magis pœna dignum est eorum crimen, qui ad aliorũ tam præcauenda quam punienda crimina sunt constituti? Quod si verum est, vt sane verum est, in magistratus manu non Iustitiam tantum, verum etiam Principis honorem quodammodo positum esse: annon merito in eos vindicandum sit, qui maleficijs suis & sceleribus & Deum & Principem & ipsum populum simul offendunt? Quoniam vero nonnulli sunt, qui, nescio quo fuco decepti in ea sunt opinione, non esse sapientis Principis magistratibus siue Officiarijs suis infamiam inurere, eorumque scelera euulgare, sed multo prudentius ac melius facturum, si ea quantum potest, premat & in occulto habeat: visum mihi est operæ pretium, allatis in vtramque partem argumentis, quæstionem hanc distinctius aliquanto enodare atque explicare.

Principis auctoritas in magistratuum manu

Qui negant prudentis esse Principis magistratus suos punire atque infamare, hoc præcipuo vtuntur argumento, quod scilicet inter ea quæ Principis alicuius statum fulciunt ac sustentant, Magistratus ac Ministri non postremum obtineant locũ; ad conciliandam vero Magistratibus auctoritatem

ctoritatem illud in primis pertineat, vt subditi bene de ipsis, tamquam singularibus fidei & iustitiæ cultoribus, sentiant, eoque nomine non secus ac rem aliquam sacram atque diuinam, eos suspiciant ac venerentur: qua quidem ratione etiam ipsius Principis auctoritas atque existimatio valde confirmatur atque augetur. E contrario vero euulgata Magistratuum scelera fidem omnem atque auctoritatem eis adimunt: de qua quantum decesserit, tantumdem fere etiam de ipsius principis existimatione ac dignitate detrahetur. Sic pij Claudij Regillani flagitia quamprimũ propalata sunt, non ipsi tantum auctori, verum etiam toti Decemuiratui, exitium attulerunt, aliamque Reipublicæ formam pepererunt. Eamdem ob caussam Leo x. Pontifex Maximus, Rotæ quemdam Auditorem (qui inter præcipuos Magistratus Romæ est) quum publice castigare constituisset, mox tamẽ sententiã mutauit, quod existimaret, nõ parũ ei dignitati derogatũ iri, si palam fiat, eam flagitiosis quoque & sceleratis hominibus conferri; ac non ignoraret, rem Romanam, vt hodie res se habent, magis vmbra bonæ famæ atque existimationis quam externis viribus ac potentia niti. Adhæc, inquiunt illi, quum Magistratus ab ipso Principe electi sint & constituti, si postea pro sceleratis atque

Leonis X. PP. factum

infamibus publice agnoſcantur, ipſius quoque principis imprudentia ſe prodit, vt qui indigno ad tantum munus aſſumẽdo homine, tam pernicioſe aberrarit: quæ ſane res populi de virtutibus eius exiſtimationem valde lædet ac debilitabit. Quod ſi Principes quidam miniſtros ſuos nihil tale meritos, caſtigare tamen non dubitarunt (vt Tiberius Rhodianum illũ ſumme ſibi amicum & familiarem) eam tantum ob cauſſam, ne, quod falſam eis culpam imputaſſent, imprudentiæ arguerentur: quanto magis rationi conſentaneum eſt, pœnam, licet merenti, condonare ei quem ante pro bono agnoueris, ac populo etiam commendâris, ne in eligendo minus circumſpectus fuiſſe videaris? præterea ſi Princeps miniſtros ſuos & Magiſtratus male habeat ac rigide multet, pro crudeli ab omnibus habebitur. Quid enim non faciet in extraneos (inquient) qui ſuos tam crude ac male tractat? Quid vero crudelitate magis infame magiſque odioſum eſt apud homines, ac deteſtabilius? Exempla loquuntur, Syllæ, Caligulæ, Neronis, Maximini, & aliorum. Quæ vero pericula eam comitentur, præter multorũ complurium, Alexandri Magni docet exemplum: qui ex India Babyloniam reuerſus, & populi querelis cõtra miniſtros ſuos efferatus, ab Antipatro tandem con-

Principis imprudentia in eligẽdis miniſtris occultanda.

similem

ſimilem alijs exitum & dignam flagitijs ſuìs pœnam metuente, veneno è medio fuit ſublatus. Illud denique adferunt, Principem in miniſtros & Magiſtratus ſuos ſeuere inquirentem atque animaduertentẽ, non tam Iuſtitiæ quam lucri è damnatorũ bonis percipiendi ſtudio id facere videri. Sic Philippum olim Franciæ Regem, vt multi opinantur, Templariorum ordinẽ exſtirpaſſe, nec tam Iuſtititiam in eo quã vtilitatem ſecutum eſſe, publicatis omnibus eorum bonis. Sic Veſpaſianum inſimulatum eſſe, quod rapaciſſimum quemque publicis muneribus adhiberet, quò poſtea diuitias iniuſte ab eis collectas, ad ſe attraheret, atque ita eis tamquam ſpongijs vteretur. Eadem cauſſa fuit, cur priſci illi Romani poſt bellum Macedonicum, à bello contra Rhodios mouendo, quâuis iuſtæ non deeſſent cauſſæ, abſtinuerint; ne ſcilicet non tam vindictæ, quam ditiſſimę expilandæ inſulæ ſtudio ſuſcepiſſe id viderentur.

Et horum quidem ac ſimilium, ſi quę ſunt, argumentorum nubecula animos quorundam ita obfuſcauit, vt quantum ad præſentem attinet quæſtionem, valde hallucinentur, nec veritatis ſolem peruidere poſſint, quem quidem diſcuſſis errorum nebulis, reducere nobis viſum eſt. Ac primum quum leges iniuſtitiæ & ſceleribus *Refutatio ſuperiorum argumentorum.*

Magiſtratuum tam arctam fibulã ac ſeuerã pœnã conſtituant: nemo negare poterit, quin eæ ſumma prudẽtia cõditæ ſint, quæ quidem quum ceterarum virtutum, tum omnium noſtrarum actionum eſt directrix. Iam quanto ad maiorem rem lex pertinet, tanto maiorem in ea ſtatuenda adhibitam eſſe prudentiam, credibile eſt. Quid ergo iuuat, tam prudenter ac religioſe legislatores in lege aliqua condenda verſatos eſſe, ſi neſcio quas ob cauſſas & reſpectus, curſus eius atque exſequutio impediatur? Non hic illud diſputabo, quanti interſit in omni Republica, leges aut violari aut conſeruari: de quo multi tã Philoſophi quam Politici doctiſſime ſcripſerũt. Vnum hoc Rerumpublicarũ rectoribus ſiue Principibus cogitandũ relinquo: queẽadmodũ anima corpori vitã, ita leges ciuitati vigorẽ & ſalutem ſubminiſtrare; & quemadmodum anima à corpore ſeparata, corpus corrumpitur & putreſcit, ita euerſis legibus, ciuitatem quoque euerti. Vnde Chilon vnus de ſeptem Græciæ ſapientibus, ſapienter dicit, illam ciuitatem fore beatiſſimam, in qua leges accuratę obſeruentur. Adhæc, ſi priuatus aliquis contra leges delinquens, puniri debet, quanto magis is, qui illis ipſis legibus cuſtodiendis appoſitus eſt & deputatus? quum omnes homines quanto maiorem laudem & mercedem

Legum obſeruatio neceſſaria.

S. 1.

cedem bonis suis operibus merentur, tan-
to etiam grauioribus pœnis ob flagitia af-
fici debeant. Sed quis non videt, puniendo eiusmodi homines, officij dignitatem cō- Pœnarum vtilitas.
seruari; conniuendo vero, amitti? In pœ-
nis enim eiusmodi Principis elucet iusti-
tia: & vt illi pro malis & sceleratis habean-
tur, ipsum tamen munus siue Officium di-
gnitatem suam facile tuetur, immo multo
fit illustrius, quādo scilicet palam fit, nol-
le Principem vt eiusmodi officijs ac mu-
nijs homines rapaces atque iniusti pręsint,
sed in tales ab ipso deprehensos, seuere ac
sine vlla conuiuentia animaduerti: ex quo
quidem multi boni sequuntur effectus.
Primo enim, hoc modo Princeps magnā
sibi iustitiæ opinionem ac laudem conci-
liabit, quæ quinem quantum ad Principis
tuendam auctoritatem faciat, nemini ob-
scurum est, vt qui æquali in omnes, secun-
dum meritū aut culpam cuiusque, proces-
su vtatur, atque in eo velut multis alijs in
rebus, expressum Dei gerat simulacrum.
Illud vero quanti est, quod vnius eiusmo-
di hominis pœna ceteri in similibus aut a-
lijs Officijs constituti, ab eiusmodi delictis
siue flagitijs deterrentur, atque ipsum Mu-
nus siue Officium tanto honorabilius ac
dignius redditur? Et certe inter pœnarum
siue fines siue fructus ille præstantissimus
atque vberrimus est, quod earum non sen-

ſu, ſed metu, id eſt, exemplo, meliores alij redduntur. Gulielmus Siciliæ Rex Iudicē quendam iniuſtitię ac ſceleris compertū excoriari iuſſit, ac deinde in Tribunali patris pelle obducto, filium collocauit: ex quo tantus metus iudices inuaſit, vt diu poſtea nullæ de magiſtratuum iniurijs auditæ ſint querelæ: quod quidem ſimiliter antea quidam Perſarū Rex fecerat. Magnę virtutis princeps fuit Aurelianus, vt qui exſtinctam fere Romani Imperij dignitatem reſtaurauit; nemo tamen in miniſtrorum ſuorum ſiue magiſtratuum errores ac delicta grauius animaduertit. Sic enim ſentiebat (& ſane ita eſt) quanto malum eſt occultius, tanto potentiori opus eſſe remedio. Quod ſi vera eſt Solonis ſententia, vt ſane veriſſima eſt, duabus rebus Rempublicam conſeruari, pœna ſcilicet & præmio, quæ Democritus duo Rerumpublicarum Numina ſiue Deos appellare ſolebat; quis neget eam non ad priuatos tantum, verum etiam in magiſtratu conſtitutos, atque adeo multo magis pertinere? Quid quod impunitas illa ceteris magiſtratibus latiſſimam ad quoduis inſolentiæ atque iniuſtitię genus feneſtram aperit, vt qui tanquam perſonæ ſacroſanctæ atq; inuiolabiles, nullam ſibi pœnam metuendā putent? Illud etiam conſiderandum eſt, Magiſtratuum rapacitatem & iniuſtitiam

Aurelianus Imperator.

omni-

omnium sermonibus fere celebrari, quãvis non omnes ijs quæ dicuntur fidem habeant. neque enim quidquam ita occulte facere possunt, quin ab aliquo sentiatur, ac præcipue ijs ad quos damnum pertinet, adeo vt mox inde dolor in manifestam vocem & querelã erumpat. Iam si Princeps manifesta eiusmodi flagitia impune abire sinat, aut pro stupido habebitur, vt qui nõ sciat; aut pro iniusto, vt qui nolit conueniens eiusmodi malo remediũ afferre. Quid ergo reliquum est, nisi vt aut in contemtũ populi aut odium incidat? quę duo teterrimæ omnium Imperiorum sunt pestes. In contemtum quidem: quod merito homines eum Principem nihili faciant, in quo tantum prudentiæ ac dexteritatis non est, vt malis eiusmodi occurrere, & honorem suum à ministrorũ iniurijs vindicare possit: ex quo fit, vt vnusquisque eundem aut per dolum circumvenire, aut per vim cogere studeat ac conetur: vt de Cypri quodam Rege memoriæ proditum est, cuius in mutuis subditorum iniurijs vindicandis inertia ac negligentia plerosque omnes ad iniurias ipsi Regi inferendas animauit, vt tandem eo nihil vilius haberetur. In odium vero: quod plerique sibi persuadeant, Principem qui ministrorum siue magistratuum suorum rapacitatem & iniustitiam compertam habeat, nec tamen

Impunitas Principi contemptũ affert & odium.

puniat, tam prædę quam culpæ esse participem; vtpote quam alias nequaquam laturus esset. Infamis ac turpissima vox illa fuit Neronis, qui nouis præfectis ac magistratibus dicere solebat: Scitis quo mihi opus sit. Quibus verbis quid aliud dicere voluit, quam, Rapite, spoliate, circumuenite, atque etiam occidite quoslibet, dummodo aliorum spolijs me ditetis? O turpissimam, ac truculenta aliqua bestia magis dignam quam homine (nō dicam Principe) vocem. Quanto honestius, & ad bonam tam acquirēdam quam tuendam famam accomodatius illud est, si princeps eximia singularum virtutum, liberalitatis puta, fortitudinis, temperantiæ, & inprimis iustitiæ de se specimina præbeat, eaq; non vulgaria, sed rara atque admiranda: qualia illa quoque sunt, si magistratuum & carissimorum sibi amicorum delicta acerrime puniat, nec conniuendum sibi putet. Sic Alexander Mamea Turianum, hominem sibi familiarissimum ac percharū morti addixit, cum hoc elogio: Fumo moriatur, qui fumum (id est, inanem gratiæ ab Imperatore impetrandæ spem) vendidit: eaque ratione multum laudis, sed multo plus auctoritatis sibi comparuit. Quum denique rapaces eiusmodi & iniusti ministri ac magistratus ab omnibus odio habeantur, incredibile dictu est quantum ex e-

Turpis Neronis vox

orum

orum pœna populi amorem princeps sibi acquirat, quod quidem inter ea quæ ad tuendum Imperium pertinent minimum non est, sed studiose ab omni sapienti Principe considerandum. Nihil gratius vnquã populo Romano Tiberius fecit, quã quod Seianum capitis damnauit, qui ob nimiã potentiam, arrogantiam & crudelitatem extremo omnium odio & inuidia laborabat. Quo minus autem populi Romani in Tiberium odium morte Seiani fuerit exstinctum, eiusdem multa alia crudeliter atque auare facta obstiterunt, quorum odium magis apud homines potuit quam ex Seiani morte amor. Grauissimo odio Athenarum Ducem Florentini prosequebantur: quod tamen illo ipso die quo is vrbe exactus est, cessauit, postquam Gulielmus Assisius Ducis minister, in quem præcipuum omnium erat odium, in popu-li manus venit. Sed multo & recentius & illustrius exemplum habemus in Cæsare Borgia Valentino Duce, qui totius Romaniæ amorem sibi conciliauit, M. Ramiro de Otro Præfecto Cesenate, omnibus ob crudelitatem summe inuiso, capitis affecto supplicio. Quare Principibus eiusmodi occasiones publici colligendi amoris, adminiſtrãdæ iustitiæ, & magistratus in ordinem cogendi, mimine negligẽdæ sunt, nec inconueniens etiam sit, iniu-

Cæsar Borgia Dux Valentinus

sti

sti magistratus spolijs seipsũ locupletare. Vanum ergo est quod aiunt, publicatis Magistratuum sceleribus, ipsum Munus siue Officium contemtius reddi, quum nihil magis contemtum pariat quam conniuentia; pœna vero malorum, metum afferat atque auctoritatem. Et quemadmodũ corpus vbi malis humoribus expurgatum fuerit, sanitatem ac maius robur acquirit, ita Magistratus siue publicum aliquod Munus, eiectis ac punitis iniquis Iudicibus, multo splendidius fit ac gloriosius. Quod si Leo V. Papa Rotæ illum Auditorem punire noluit, aut satis graues caussas cur eum puniret non habuit, aut ob aliam quandam ignotam ceteris caussam conniuendum sibi existimauit, aut certe melius fecisset, si eum puniuisset. Quod vero aiunt, Principem castigando id genus homines, judicij sui in eligendis ministris errorem prodere, parui itidem est momenti siquidem conniuendo ad eiusmodi cõtra Iustitiam, publicam vtilitatem, & suum ipsius honorem flagitia, multo grauius ac perniciosius sit peccaturus. Et primus quidem ille error facile excusari potest, quũ tam abditi sint recessus ac tantæ latebræ humani ingenij, vt penitus introspici nequeant; at posterior ille, vtpote in re iam certa & comperta, nullam omnino admittit excusationem: præterquam quod semper

perè duobus malis minus eligendum est. Verissimum enim est quod vulgo dici solet, Fronti nullam esse fidem: & multi pro bonis initio habentur, qui postea in ipsa negociorum tractatione secretas animi sui labes produnt, secundum illud: Magistratus ostendit virum. Quis vmquam Neronem, qui primis Imperij sui annis tantam vitrutis ac clementiæ non spem sed speciẽ quoque præbuerat, in tanta scelera & flagitia erupturum putasset? Quare meritò excusari potest Princeps, in ministrũ aut Magistratum eligens eum qui sceleratus postea euadat: at si eius scelera cognita iã habeat, ad ea tamen conniueat, indignus sane sit qui Principis aut Domini nomen vsurpet. Quod si respectus ille valere debeat, nullus omnino minister à Principe electus, puniri possit. Sic neque Tiberius Seianum, nec Perennium Cõmodus, nec Plautianum Seuerus, nec Turianum Alexander punire debuit: vt infinita nostri seculi exempla prætermittã, vt Sultani Solimani, vt Regis Angliæ, & multorum aliorum, apud quos respectus hic tantum nõ valuit vt propterea etiam ante carissimis sibi pepercerint ministris atque amicis. Nec vero metus est, ne Princeps magistratus iniustos debita pœna afficiens, crudelis videatur, modo in eo non odium aut vindictã, vel aliud aliquid, sed iustitiæ amorẽ

sequa-

sequatur. Æquū enim est, vt Iustitia Principem, non vero Princeps Iustitiam moueat, quorum hoc crudelitatis Principem infamat, vt olim Tiberio contigit. Quid quod hac castigatione tale exemplum statuet, vt eo territi alij, à similibus flagitijs sibi temperaturi, nec Principi puniendi necessitatem imposituri sint? Econtra si flagitiosi eiusmodi magistratus impuniti maneant, omnes illi qui iniuria ab eis sunt affecti, vt sibi misericordiam ac condolentiam, ita Principi inuidiam conflabunt. Antoninus quidem Pius Imperator omnes eos quos sceleris comperisset, grauiter punire est solitus, nec Pij propterea cognomen amisit. Sed ab auaritię suspicione facile se Princeps vindicabit, si à iustitiæ tramite non discedat: quę vbi manifesta est, ibi infamiæ morsus non est timendus. Quin etiam gloriam inde sperare poterit, vt qui ne potentioribus quidem parcat. Sed & Princeps ministros & magistratus à se constitutos punire quidem, nihilominus tamen ab eorum facultatibus manus abstinere potest, nisi quantum ex legum pręscripto in eiusmodi casibus facere licet At duplicem laudis & gloriæ fructum ex eo Princeps consequetur, si magistratum siue Officiarium rapacitatis conuictum, non pœna tantum afficiat, verum etiam ijs quibus ablata sunt, bona restituat, vel

An crudelitatis infami. ex ministrorum pœna?

Auaritiæ suspicio quomodo vitanda.

certo

certe in pios vsus conuertat. Neque vero illud dico, omnes ministrorum siue Magistratuum errores vno atque eodem modo puniendos esse, verum hac in re diligés adhibenda est distinctio multarum rerum quæ hic interuenire solent, particularium. Consideranda quippe sunt, status & conditio, tũ mores etiam & natura Principis, ministri qualitas, ipsius delicti genus, errorum numerus, modus peccandi, respectus temporum, & multæ aliæ circumstantię, quæ sub certa regula comprehendi nequeunt. Illud hoc loco probasse nobis sufficit (quam quidem Regulam omni superiori Magistratui siue in Principatu siue Republica bene inculcandam, ac diligenter obseruandam putamus) iusti & sapientis esse Principis, ministros aliosque siue iuri dicundo siue alijs publicis muneribus à se prępositos, & iniustitiæ ac flagitij cõpertos, sine vlla dubitatione punire: in quo tamen nihil aliud quam Iustitiæ amorem & populi beneuolentiã consectari debet: quod si aliam quamcumq; viam ingrediatur, neque duobus his velut ducibus vtatur, & Iustitiæ ipsi vim faciet, & in omnium odium incurret. Et hanc quidem Regulam siue politicum axioma sexcentis alijs exemplis ac pluribus etiam argumentis confirmare facile nobis esset: verum hæc quamuis pauca

quæ

quæ diximus, ad eius veritatem comprobandam ſufficiunt; nec tam ad verborum numerum & volubilitatem quam ipſarum rerum pondus reſpiciendum eſſe exiſtimamus. Ea enim eſt veritatis natura, vt tamquam ſol facile omnes fucati erroris nubeculas diſpellat. Vtinam vero in Principibus ac ceteris Rerumpublicarum rectoribus vel ea eſſet prudentia vt in eligendis miniſtris minus errarent, eaque iuſtitia, vt ad eorum flagitia minime conniuerent; vel ea in Iudicbus & magiſtratibus integritas, vt ne iuſtis Principibus flagitia ipſorũ puniendi imponerent neceſſitatem. Sed quis ſtatus rerum ſit, videmus. Sed aurẽ mihi vellit Harpocrates, illud occinẽs, Veritas odium parit.

THESAVRI POLITICI.

APOTELESMA LVI.

Quod est

De aŭctoritate & officio Iudicum M. A. M.

DISSERTATIO.

TANTA est in omni ciuili ciuitate eorum qui iudicijs præſunt aŭctoritas, vt ex eis potiſſimum Reipub. felicitas aut infelicitas pendeat. Etenim verè dixerunt veteres, legem eſſe animam ciuitatis, & perinde felicem, aut infelicem euadere vnamquamq; ciuitatem, vt bonis maliſve legibus temperata eſt. Vtor hic legis nomine magis ad populi conſuetudinem, quam ad veritatem: ſcio enim, ſi qua mala lex ſit, eam ne legis quidem nomine dignam eſſe. Sed ſi tantum poſitum eſt in legibus; legum autem ipſarum nullus eſt vſus,

 niſi

nisi sint qui eas exsequantur ac custodiant: & legum ministri ac custodes magistratus, vnde eos nomophylacas Plato vocat: magistratuum porrò præcipua vis in exercendis iudicijs cernitur: constare opinor, qualia in ciuitate iudicia sint, talem esse totius ciuitatis statum. Imo verò ea prima fuit antiquissimis temporibus caussa congregandarum ciuitatum: vt essent, qui vim coercerent, tenuiores à potentiorum iniurijs defenderent, suum cuique tribuerent, iuris æquabilitatem inter omnes proportione tuerentur. Hanc originem creandorum regum fuisse, quod vetustissimum in terris imperij nomen est, Herodotus, & ab eo mutuatus Cicero tradunt. Itaque Reges ipsi antiquitus iudicabant, vt Minos, cuius singularis iustitia iudicem eum, veterum opinione, etiam apud inferos fecit: vt Tenes, cultus apud Tenedios pro Deo: quem cum securi insulam ex se dictam obambulare solitum tradunt: eaque percutere, quos, caussa discussa, iniuriam fecisse cognouisset: vt Philippus Macedo, quem etiam patienter tulisse accepimus, obiurgatum ab anicula, cui audiendæ sibi esse otium negauerat: cum illa retulisset, ne regnaret igitur, si audiendis ac diiudicandis causis vacare nollet. Et perdiu, qui Hæbreorum populo summo cum imperio præerant, non

reges

reges, ſed iudices vocabantur: vt intelligamus nihil eſſe tam regium quam iudicare. Siue enim priuata iudicia inſpiciamus: verè ait Cicero, omnes omnium pecunias poſitas eſſe in poteſtate eorum qui iudicant: ſiue publica, omnium ciuium non fortunæ modò, ſed dignitas, exiſtimatio, ſalus eorum, qui iudicia publica exercent fidei, religionique commiſſa eſt. Sapientiſſimus homo Democritus duabus rebus Rempublicam contineri dicebat, pœna & præmio: earum autem rerum vtraque in eorum manu eſt, qui munus ſuſtinent iudicandi. Magna igitur adhibenda cautio eſt in iudicibus deligendis: eorũq; & ſingularis quædã prudentia, & ſpectata probitas eſſe debet, ne ſi, aut errore ducti, aut cupiditate abrepti, permiſſa ſibi poteſtate ſecus quam decet vtantur, ipſa ciuitatis fundamenta ſubuertant. At veteres quidem illi pauciſſimis verbis iudicis officium cõcludebant: cum ita dicerent, legẽ eſſe mutum iudicem, iudicem autẽ legem loquentẽ. Et, quemadmodũ Ariſtoteles ait, legem eſſe mentẽ cupiditatis expertẽ, ita optandũ eſſet, vt eiusmodi iudices reperirentur, qui, omni cupiditate ſpoliati, mente tantum ac ratione diſceptandis controuerſijs vterẽtur. ſed talia optare licet, ſperare nõ licet. Huic incommodo ſapientiſſimi quiq; veterũ quęcũq; potuerũt remedia cõparârũt.

Inter quos Aristoteles censuit, in bene instituta ciuitate, omnia, quoad eius fieri posset, legibus comprehendenda: quam paucissima autem in potestate atq; arbitrio iudicum relinquenda. Cuius rei tres ab eo sanè graues caussæ adferuntur. Vna, quod multò maior numerus necessarius est iudicum, quam eorum qui leges ferant. Facilius autem est paucos bonos & prudentes viros reperire, quam multos. Altera, quod longius tempus datur legem aliquã laturis, quam de certo aliquo negotio ac controuersia cognituris. In maiori autem temporis diuturnitate maior est penitus peruidendi veri facultas. Tertia, quæ omnium potentissima est, quod leges & in futurum prospiciunt, & vniuersè ac generatim feruntur, vt neque gratiæ, neque odio locus esse possit. At iudicia & de præsentibus negotijs, & de certis personis exercentur: vt & gratia, & odio, & inuidia, & miseratione, & ratione proprij alicuius commodi, aut incommodi, facillimè abduci à vero iudicis animus queat. In iudicibus antem deligendis illud præcipuè obseruandum est, vt boni viri eligantur; in quo veteres ita diligentes fuerunt, vt sæpe in libris nostris viri boni nomine nõ alius quam iudex intelligatur. Et Horatius narrat patrem suum, cum sibi virtutis & officij præcepta traderet, laudandarum actionum

num. exempla ex iudicibus potissimum sumere solitum esse. *Sic me*, inquit:

Formabat puerum dictis: & siue monebat
Vt facerem quid: habes auctorem, quo facias hoc,

Vnum ex iudicibus selectis obiiciebat. Et alibi cum viri boni quasdam quasi notas enumerando percenseret, hanc inter præcipuas ponit.

Quo mult.a, magnaque secantur iudice lites.

Ac videte, quantopere veteres illi Romani, eos qui res iudicabant ab omni improbitatis suspicione puros esse voluerint. Notationi atq; animaduersioni censoriæ non tribuebant auctoritatem rei iudicatę: neque si quis à censoribus senatu motus esset, propterea ei aditum ad honores denegabant. Quinimò quosdam à censorib. senatu eiectos, ipsos postea censores fuisse legimus. Sed tamen, vt omnis etiam leuissima suspicio abesset à iudicum moribus, lege Iulia repetundarum qui senatu moti essent, iudices non poterant dari. Ætas etiam in iudicibus consideranda est: neque enim idonei sunt adolescentes ad tantum munus sustinendum. Cuius rei tres fere caussæ adferri solent. Vna, quod de moribus adolescentum nihil adhuc certò sciri potest. Mutantúr enim, vt ait Horatius,

 in horas

in horas, & improbum quidem esse aliquem vt cognoscas, vel vnus dies sufficit, vt ait Theognis: at diu vixerit oportet, de cuius probitate certum iudicium fiat. Altera, quod in iuuenib. magnæ & vehemẽtes sunt animi commotiones, quas illi sæpius, quam rationem sequuntur. Postrema, quod longus rerum vsus in iudice requiritur, qui cadere in adolescentem non potest, οὐ νέον, ait Plato libro tertio de Republic. ἀλλὰ γέροντα δεῖ τὸν ἀγαθὸν κριτὴν εἶναι. Neq; verò quilibet senex ad iudicandum aptus est. Non enim vt prudentia necessario ætatem requirit: ita ætas necessario prudentiam adfert. Sed is demum, cui anteactæ vitæ cursus & integritatis & prudentiæ opinionem comparauit. Obseruabatur & illud antiquitus, ne egeni & exhausti homines facilè ad iudicandum admitterentur. Cum enim pleriq; à Theognidis sententia non abhorreant, & paupertatem omni ratione fugiendam putent, verendum videbatur, ne sæpe tales iudices non tam rationem muneris sui, quam magnitudinem munerum alienorum considerarent; neve libentius in nummorum quam in argumentorum quæ vtrimq; adferrẽtur ponderibus expẽdendis occuparentur: &, vtrius grauior esset manus, eius causam quoq; meliorem

dere gesta sunt. Imo, responsum fuit, propter hanc solam causam positum fuisse: neque aliam conditionem grauiorem electam fuisse, ideoque iussum fuisse, vt hoc capitulum alteri subrogaretur. Quamobrem Venetus Orator non sine animi perturbatione dixit, Igitur ponendam esse hanc obligationem capitulo extrahendę annonæ: itatamque omnes intellexerunt, voluisse illum præteritorum incommodorum culpam in autores reijcere; sed paulo post subdidit, cum hi magni Principes in amicitiam insolubilem coniungendi sint, rem totam generosis modis discutiendam & difficultates remouendas esse, & Remp. semper ostendisse, & ostensuram se in bono publico procurando constantissimam, & promissorum obseruantissimam, dummodo sibi fides non frangatur.

Ad cætera deinde capitula ventum est, quibus nulla difficultas obiecta est, & Orator monuit de capitulo prædæ diuidendæ iuxta veterem capitulationem; addens, si Algerium, Tunetum, & Tripolis capiantur, in Regis ditionem cessura, sed fœderatos in alia parte compensandos esse iuxta singulorum portionem. Regij se excusauerunt, quod capitulationem non viderint, & in alium diem causa dilata est. Et Orator Venetus monuit, eum qui scriptu- *Præda diuisio.*

videri pronunciarẽt. Atq; ob eam causam iudices non tantum ex moribus & ex ætate, sed etiam ex censu legebantur: quod Romanis alicubi obijcit Tertullianus. Cũq; iurisiurandi religio maximum & sanctissimum fidei vinculum merito apud omnes existimetur, iudicaturi prius iurabant se ex legum præscripto iudicaturos: cuius rei frequens apud Demosthenem, & alios mentio est. Ne vero legum verbis callidè, & subdolè interpretandis ab earũ sententia & voluntate discederent, adderent, τῇ γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ, vt apud Demosthenem, aut quod idem valet τῇ ἀρίστῃ, vt apud Aristotelem in Rhetoricis, & apud Iulium Pollucem libro octauo relatum est: quo significabant, se ita leges interpretaturos, vt rationi & æquitati maximè consentaneum videretur. Quamuis enim Deus omnibus locis præsens est, eiusq;, vt ait Aratus, omnia plena sunt; in consecratis tamen locis magis omnes nescio quo modo illius præsentia commouentur. Atque hanc consuetudinem antiquissimam fuisse Homerus ostendit, qui iudices in Achillis clypeo sculptos & senes fuisse ait, & in sedibus lapideis sacro in loco consedisse. Summa autem in eo adhibenda diligentia est, vt tollantur omnes occasiones, quæ possunt efficere aliquem animi motum, quo iudex abducatur

à vero. Nam quod de amore ait Theocritus, pulchra ei videri, quæ pulchra non ſunt, idem abſolutè de toto talium commotionm genere dici poteſt: provt quisque affectus eſt, ita res ei alias atque alias videri. Arquatis, ait Varro, & veternoſis omnia lutea videntur: febricitantibus amara, quæ dulcia: aliter omnibus de rebus ebrij, aliter ſobrij iudicant. Idem putandum eſt euenire ijs omnibus, quorum animus aut amore, aut odio, aut ira, aut inuidentia, aut denique aliquo pathei occupatus eſt. Docent Philoſophi, ſi ſenſus de rebus ſibi obiectis vere iudicaturus ſit, oportere ipſum ſentiendi inſtrumentum, quod illi αἰσθητήριον vocant, ἄπεἰρον, id eſt, omni qualitate, earum ſaltem, de quibus iudicandum eſt, vacuum eſſe. Sic & iudicis animum in ſola veritate defixũ ab omni perturbatione purum & liberum eſſe oportet. Malè verum examinat omnis corruptus iudex: ait Horatius. Quoniam ergo nemo, vt omnia moliatur, exſuere ac deponere inſitum atque ingeneratum omnibus ſui amorem poteſt: ideò veteres neminem rei ſuę idoneum iudicem eſſe voluerunt; quod & apud iuris noſtri auctores ſæpe legitur: & ante eos ab Ariſtotele & in ethicis, & in politicis dictum erat. Ne de filij quidem negotio idoneus iudex eſt pater. Amat enim eum vt partem ſui. Et quamuis

quamuis reperiuntur patres quidam, qui de filijs seuerissimè iudicârunt, vt in externa historia Zaleucus, in Romana Brutus, Manlius, alij: vsitatius tamen est, patres in filiorum peccatis conniuere. Sed hac de re alio loco plura dicentur. Corrumpuntur iudices etiam donis: & ea caussa fuit, cur ijs legibus, quæ de pecunijs repetundis latę sunt, punirentur, qui ob rem iudicandam pecuniam accepissent. Narrat Plutarchus Thebis olim positas in publico fuisse iudicum statuas, easque sine manibus: quod indicio esset, nihil eos à quoquam accipere debere; eius autem, qui iudicio præsideret, etiam sine oculis: quod ipso personarum aspectu iudices interdum à recto abduci arbitrarentur. Antonius certè apud Ciceronem gloriatur, M. Aquilium, in manifesto repetundarum crimine, hoc potissimum à se artificio liberatum, cùm eum mœstum ac sordidatum produxisset, tunicamque eius à pectore discidisset, & cicatrices aduersorum vulnerum, quæ ille pro Repub. acceperat, ostendisset. Ita iudices, quem absentem fortè damnâssent, eum, aspectu ipsius commoti, liberârunt. Eodẽ artificio multis antè annis vsus erat Hyperides, qui, quũ vt narrat Athenæus, Phryne meretrix pulcherrima rei capitalis argueretur, atq; ita teneretur, vt argumentis purgari non posset, cum multa

pro ea dixiſſet, ad poſtremum ſtatuit eam in conſpectu iudicum, & pectus eius papillasque nudauit: qui aſpectus tantum potuit, vt, quam omnium ſententijs damnatum iri opinio erat, omnium ſuffragijs abſoluta diſceſſerit. Ex quo inſtitutum eſt, vt Ariopagitæ noctu iudicarent. Cuius rei prę̨ter cæteros auctor eſt Lucianus. Sed & quo iudicia integriora & incorruptiora eſſent, nomina ipſa eorum, de quibus ageretur, in Ariopago reticeri ſolita, quidam tradiderunt. Vt, nulla prorſus perſonarũ ratione habita, de rebus tantum iudicaretur. Multum etiam in iudicijs peruertendis poteſt eloquentia: neque prorſus mentiebantur veteres illi magiſtri, qui ſe docere profitebantur, quo modo cauſſa inferior, dicendo ſuperior fieri poſſet. Cui enim nota non ſunt verba Ciceronis in cauſſa Cluentiana, obiectas à ſe iudicibus tenebras gloriantis? Ideoque rectum erat illud eorundem Ariopagitarum inſtitutum, apud quos oratores præconis voce nihil verborum extra rem facere, & neque procemijs vti, neqe epilogis iubebantur. Sapienter quoque Anaſtaſius & alij poſteriores Imperatores conſtituerunt, ne cuiquã adminiſtratio patriæ ſuæ ſine ſpeciali iuſſu Principis permitteretur. Arbitrati enim ſunt id, quod eſt, vnumquemque neceſſariò in patria ſua multis cognationibus, ad-
finitatibus,

finitatibus, necessitudinibus implicatum teneri: ijsque omnibus rebus iudiciorum religionem ac seueritatem impediri. Eodem pertinebant permisſę antiquo more alternæ iudicum reiectiones: vt è iudicijs omnis omnino suspicio inclinati, ac propendentis in alterutram partem animi tolleretur. Neminem, ait Cicero pro Cluentio, voluerunt maiores nostri non modo de existimatione cuiusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima, esse iudicem, nisi qui inter aduersarios conuenisset. Expediret etiam in eos iudices, qui se corrũpi siuissent, grauissimas pœnas constitui: vt fecisse Cambysen ait Herodotus, qui (vtinam non singulari, sed in omnem posteritatem duraturo exemplo) super iniusti iudicis corium in lora dissectum, eius filiũ ac successorẽ sedere iussit: vt eũ à paternę improbitatis imitatione paterni supplicij memoria reuocaret. Omnino autem iudicibus tria in animo perpetuo habenda esse arbitror. Vnum, vt cogitent, quemadmodum ipsi de alijs iudicant, ita de se nõ alios tãtum homines, sed ipsum Deum iudicaturum. Alterum, ne prius sententiam ferant, quã diligentissime vtriusque partis iura cognouerint. Merito laudatur à Platone illud Hesiodi,

Iudicium non fer prius audieris nisi vtrũque,

Et elegans est illud Phillippi, vt opinor, Macedonis, qui cum altera aure occlusa

accusatorem audiret: interrogatus, cur id faceret, dixit, se eam seruare integram reo. Postremum illud est, debere quidem iudicem, planè medium esse; ideò enim mediator, vt ait Aristoteles, vocatur: Sed tamen, si in alterutrā partē inclinandum sit, vt Circe dicebat minus periculi esse, si nauis ad Scyllam potius paulū inclinaret, quam si ad Charybdim: ita in hominibus puniendis minus mali esse in clementia ac lenitate, quam in sæuitia & acerbitate. Nam etsi laudata est apud veteres prætoris cuiusdam seueritas, cuius tribunal scopulum reorum vocabant, multò tamen maiorem laudem haberet illa vox Neronis, si ex animo prolata esset aut si ipse in eadem mansuetudine perstitisset, qui subscripturus sententiæ capitis in quendam; Vtinam, inquit, numquam didicissem literas. Et Marci Antonini illud præcipuè commendatur, quod pœnas legibus definitas semper vsque ad aliquem modum mitigabat. Pleni sunt libri nostri talium sententiarum: Benignius interpretandæ sunt leges, quo voluntas earum conseruetur. Et, interpretatione molliendę sunt pœnæ potius, quam exasperandę.

THE-

THESAVRI POLITICI,

APOTELESMA LVII.

Quod est

Consiliorum tam priuatorum quam publicorum, quæ Rex Catholicus in Hispaniarum habet Regnis,

DESCRIPTIO.

COMplures circa se Rex Catholicus habet Consiliarios, quibus omnium fere negotiorum curam atque expeditionem committere solet. Hi aut præsentes de quibus rebus videtur sermonem cum Rege conferunt, aut scripto rem de qua consultatio est, proponunt: quorum tamen vtrumque fere simul fieri solet. Qui enim caussam suam breuiter explicare cupit, oretenus id facere potest, sed præter hoc libellus plerumque siue scriptum porrigitur, quod Rex in conclaue suum reuersus inspicere ac legere solet, ac deinde pro negotij conditione & quali-

qualitate, ad vnum aliquod Consiliariorũ collegium mittit. Inter hæc præcipuum illud est, quod supremum Consilium Status vocant, in quo res eæ tractantur quæ Regni statum ac gubernationem, sicque ipsam Regiam coronam & auctoritatem concernunt: ad quod etiam præcipui è Magistratibus, ac fere Principes aut Principibus dignatione pares assumuntur. Horum singulis bina Ducatorum millia quotannis pro salario numerari solẽt. Et Philippi quidem II. Regis temporibus hi erãt Archiepiscopus Hispalensis, generalis totius Hispaniæ Inquisitor: Consilij Regij Pręses: Consilij Italici Præses Dux Francouillanus: Rigomesius de Silua: Ioannes Manriques de Lara: Comes Feriæ, Regiæ custodiæ præfectus: Commendator maior Alcantarę: Pręses Consiliorum Ordinum S. Iacobi, Alcantaræ, & Calatrauæ: Antonius Peresius à secretis &c.

Consilium Regium.

Est quoque Regium siue Regale Consilium, ad quod prouocationis beneficio, omnes caussæ & lites à ceteris omnibus Castiliæ tribunalibus deuoluuntur. Et huius quidem caput est Præses, qui plerumque vnus est ex titulatis, vt vocant, Dominis siue proceribus, interdum vero Ecclesiastici ordinis Pręlatus, vt tum fuit D. Spinosa. Huic duodecim adiuncti sunt Col-

legæ

legæ, ex alijs tribunalibus siue Dicasterijs.
De rebus grauibus & arduis, quæ in hoc Consilio occurrunt, coram ipso Rege consultatur diebus Veneris: ad quod munus ex illorum numero tres à Rege sunt electi, cum titulo consiliariorum Cameræ, à quibus caussæ, quas vocant, Gratiæ expediuntur, at grauiores, coram ipso Rege disceptantur ac deciduntur. In hoc Cõsilio Secretarius est Cameræ, & duo alij Secretarij qui tribus illis Consiliarijs adiunguntur. Consilium hoc ordinarie diebus Sabbathi haberi solet. Anno MDLX. Rex ad consilium hoc quatuor alios Auditores allegit, qui de omnibus caussis quæ per appellationem è Vallidoletana & Granatẽsi Cancellarijs post duas conformes latas sententias, & 1500. Ducatorum depositionem, eò deuoluuntur, cognoscant. Quod vt melius intelligatur, sciendũ Validoleti & Granatæ duas esse cancellarais, quæ prima vice de nulla omnino lite cognoscunt, nisi quæ pertinet ad pupillos, orphanos, viduas & personas miserabiles, sed post latã ab ordinario Iudice sententiã, lites omnes in Regnis Castiliensis coronæ, per appellationẽ tractãtur. Quod si fiat vt in Cãcellaria secũda sentẽtia primæ cõformis feratur, licet damnato ad eamdẽ Cancellariã prouocare, quæ de nouo eã caussã alij ex eadẽ Cãcellaria Auditori cõmittit, cuius

cuius iudiciũ siue sententia si duabus illis primis sententijs conformis reperiatur, amplius appellare non licet, nisi in caussa quæ quatuor Ducatorum millia excedat, in qua ad ipsum tantum Regem prouocare fas est: quo casu Appellans 1500. Ducatos deponere prius tenetur. Caussam postea Rex vni ex Consilij Regij Assessoribus committere solebat: sed quum ij alijs grauissimis negotijs occupati essent, ac lites proinde eiusmodi in infinitum fere procederent, nec vmquam fere terminarentur, quatuor illi, vti diximus, Auditores ad Regium Consilium adiuncti sunt, quorum munus est eiusmodi lites decidere & terminare. Quod si ab his duæ primæ sententiæ tamquam iustè latæ confirmatę fuerint, pecunia deposita hoc modo diuidi solet: quingenti Ducati regio Fisco inferuntur, quingenti aduersæ parti, & totidem Iudicibus quibus illa prouocatione iniuria quodammodo facta est, numerantur.

Porro in Cancellarijs his sequentes sũt Officiarij siue Assessores: Præses vnus, Auditores sedecim, quatuor Alcaldi siue rerum capitalium Quæsitores, Fisci procurator, Relator, Secretarius, & deniq; duo Alcaldi nobiles.

Consilium bellicum.

In Consilio bellico siue militari tractātur ea

tur ea omnia quæ tã ad terreſtrẽ quam naualem pertinent militiam, & vtriusque apparatus, nec non quę ad limitum cuſtodiam, & præſidiorum ſpectãt munitiones. In hoc vero Conſilio præter certos alios reique bellicæ peritos homines, omnes qui in Conſilio Status ſunt, admittuntur, excepto Secretario, qui perpetuus eſt.

Conſilium rerum Italicarum.

In Italico conſilio ttactantur ea omnia, tã quoad res gratię quã iuſtitię, quæ regnũ Neapolitanum, Siciliam, & Inſubriam ſiue Statum Mediolanenſem (quæ omnia Hiſpaniarum Rex in Italia poſſidet) concernunt. Habet id Præſidem vnum, & quatuor Regentes, quorum ſalarium annuum ſunt milleni ducati: & Secretariũ vnum.

Conſilium Ordinum ſiue Commendaturarum.

Conſiliũ hoc prꝗcipue conſtat vno Prꝗſide, quatuor Auditoribus litteratis, duobus Secretarijs, Fiſcali, & procuratore Regio: & ad hoc referuntur res quæ ad tres Ordines ſiue Commendaturas pertinent, ſcilicet S. Iacobi, Alcantaræ, & Calatraue.

Conſilium Arragoniæ.

In hoc Conſilio cognoſcũtur negocia (tã quoad gratiam quam iuſtitiam) Aragonię, Valentiæ, Catalauni, & adiacentium Inſu-

larum. In eo sunt vnus Procancellarius, quatuor Consiliarij litterati, vnus Fiscalis, & aliquot Secretarij.

Consilium Indicum.

Indici Consilij præcipua membra sunt, Præses vnus, & sex Auditores, qui de omnibus rebus ad Indias spectantibus, tã gratiæ quam iustitiæ sententiam ferunt.

Consilium Haziendæ.

Consilium hoc quod Haziendę vocant, singulis fere septimanis per dies aliquot in Palatio habetur, inque eo tractatur de regijs prouentibus, assignationibus. hypothecis, debitorum exsolutionibus, alienatorum recuperatione & similibus rebus. Ad hoc veniunt tres Quæstores (Contadores vulgo vocant) maiores, & tres minores, itemque Cameræ Consiliarij, cũ vno Secretario & vno Relatore.

Consilium Rationale siue Contadoriæ.

Huius Consilij membra sunt tres Quæstores maiores, & tres minores, pręter quatuor Auditores, & vnum Secretarium: à quibus res iustitiæ circa rẽ pecuniariam tractantur.

Consilium quod vulgo dicitur, Contadores de Cuentas.

In hoc Consilio duo sunt Contadores siue Quæsto-

Quæstores maiores, & totidem minores, alijque Officiarij, & aliquot Secretarij. Coram his rationes sua, tuum domesticorum in aulam Regiam ponuntur, ac prouentus & reditus omnium regnorum & prouinciarum consignantur, & in quas illi res expendantur, inuestigatur.

Consilium Hispalense.

Hispali Regens vnus cum quatuor Auditoribus, Consilium constituit, qui tam in Vrbe quam eius territorio ius dicunt iustitiamque administrant.

Consilium Nauarræ.

In regno Nauarreno similis est senatus siue Consilium.

Consilium Galitiæ.

In Galitia Tribunal est, & Gubernator siue Pr&fectus, qui consilij Pręses est.

Consilium regni Aragonici.

In Arragonia Tribunal est Regentium & consiliariorũ, vt vocant: vt & in regno Valentiano, & catalaunico.

Consilium Inquisitionis.

Inter omnia vero totius Hispanię tam Iudicum tribunalia quam consiliariorũ collegia, auctoritate & potestate præcipuũ est Inquisitionis generalis consilium siue tribunal cuius caput est inquisitor generalis, qui regiã aulam sequitur, & adiunctos habet 4. Cõsiliarios ecclesiastici ordinis

vitæ morumque probitate & litterarum doctrina commendatos. In hac, caussæ omnes ad hæresim & Fidei Christianæ corruptionem pertinentes, ventilantur, & ab eo cetera Inquisitionis collegia diriguntur, quæ sunt Hispali, cordubæ, Granatæ, in Murcia, Calabria, Legione, Galitia, Aragonia, Valentia, Catalauno, Toleti, Vallidoleti, &c.

Consilium Flandricum siue rerum Belgicarum.

In consilio hoc quod Flandricum vocant, res ad Belgicas prouincias & Burgundiam spectantes tractantur atque expediunturr. Præsidet huic Regens, quem Præsidentem vocant, cui adiuncti sunt duo consiliarij, & vnus Secretarius. Scripturæ omnes & Decreta Gallica lingua concipiuntur, eademque lingua chartæ memoriales siue libelli supplices conscripti offeruntur.

Officium Alcaldorum.

Circa Regem vel in eius aula perpetuo sunt quatuor Alcaldi siue Præfecti, qui de rebus tam criminalibus quam ciuilibus intra quinque milliaria cognitionem sibi sumunt, & ius dicunt, & ad alias quoque regni partes cum commissione mittuntur.

tuntur.

tuntur. Hi amplam valde habent potestatem, ac præcipue in criminalibus, in quibus rigido admodum processu vtuntur. nemini ab eorū tribunali prouocare licet. circa hos sunt triginta vnus Algazili, & magnus scribarum numerus: ijque tam tribunalia quam carceres habent dispertitos.

THESAVRI POLITICI,

APOTELESMA LVIII.

Quod est

Ad Catholicum Hispaniarum Regem de suscipienda in Africam siue Barbariam expeditione

COHORTATIO.

Osteaquam de Catholici Hispaniarum Regis morte (qui in maiori nunc viuit gloria) mihi renunciatum fuit, statim cogitare cœpi quidnam potissimum noui Regis pectori instillandum, & ad quæ ille potissimum exhortandus esset, vt primis his imbutus præceptis animus, tanto facilius deinde per sequentes annos, & felicius imperium administrare, eispue tamquam certa norma ac regula vti posset. Ac primum, id omnium mihi consultissimum visum est, vt S. D. N. Papa suam interponeret auctoritatem, ac suis consilijs tenerum iuuenis

uenis

uenis animum firmaret. Vbi vero de itinere regiæ sponsę per Italiam, & sponsalitijs Ferrariæ ab ipso Pontifice celebrandis accepi, valde mihi gauisus, & bonis omnibus gratulatus sum, quod non dubitarem, quin ea amoris & honoris significatio, cuius ostendenda multiplex se tum oblatura erat occasio, animum Regis ita Pontifici & ceteris deuinctura esset, vt ea quæ ad suã ipsius magnitudinem, ad totius Christianę Reipublicæ emolumentum, & inprimis ad veram Fidem & Dei gloriam propugnandam pertinent, facile persuaderi sibi passurus sit.

Quia vero Illustrissima vestra Dominatio mandauit mihi, vt hac de re sentẽtiam meam exponam: equidem quod in me est, morem gerã, præsertim quum arrogantię suspicionem, iussionis tollat necessitas. Cetera vero excusata facile habebit is qui nõ ignorat, me totũ iam triennium procul ab aulica vita abesse, ac propterea multarum ad quas Dissertatio hęc nostra accommodanda fuerat, rerum notitiam mihi deesse. Quare vereor ne mihi veteribus tantam quibusdã notitijs innixo, idẽ accidat quod cęcis, qui per notas sibi plateas bacillo gressum facile regũt; at vbi ad murũ aliquẽ vel aliud obstaculũ peruenerint toto impingũt corpore, & in terrã reuoluti, circũstantib. ridẽdi materiam prębẽt. Verumenimuero

cæcitatem meam rideant qui volent, mihi illud satis est, vt Illustr. V. Dom. seruitij promtitudinem, & quasi cæcam quondam obedientiam testatam faciã & reipsa probem.

Vt ergo ad rem ipsam accedamus, illud inprimis considerandum existimo, an nouus hic Rex maiorum suorum facta & res gestas vel ipse legerit, vel ex aliorum perceperit sermonibus. Quod si factum non est, quam primum fiat oportet. Sed prudẽtia hic adhibenda est, vt scilicet vetustioribus relictis historiis recentiores, Ferdinãdi potissimũ res gestę & præclara facinora ob oculos ei ponantur atq; inculcentur: qui Mauritanis è tota Hispania profligatis, Granatense regnum atque alia recuperauit, & in Africa siue Barbaria pedem posuit & firmauit. Cuius pietatem ac zelum vt Deus nouo aliquo beneficio remuneraretur, eius auspicijs nouum Orbem detegi passus est. Post hunc amplissimam prębent materiam immortalia Caroli V. Imperatoris facta: qui grauissimum aduersus Protestanteis Germaniæ Principes suscepit, & incredibili celeritate & felicitate confecit, qui Hungariã toties ab Turcarum incursionibus defendit & liberauit. atque eas conseruauit reliquias, quibus hodieque ad regni quondam florentissimi recuperationem Austriaca domus

cum Deo, non infeliciter vtitur, qui Tunetanam vrbem cepit, & regulo quamuis barbaro & infideli restituit, ita tamen vt Guleta tamquam pede gulæ ipsius imposito, in officio eum contineret, & tributū soluere cogeret, qui eadem fide, in eadem Barbaria Tremisenū Regem, à Barbarossa vi pulsum, in regnum restituit, ac tributarium fecit, quod tamen tributum sequentes reguli dependere recusarunt, quamuis Lusitani etiamnum arces aliquot & munimenta eo in regno teneant, vt Oran oppidum & portum valde munitum, & Mozaquibir, &c. Post hæc admirabiles Lusitanorum expeditiones, & inprimis Immanuelis, & aliorum Regum facta præclarissima inculcanda censeam: qui tantis in Africa victorijs potiti sunt, qui maritimam Guineæ oram suo adiecerunt imperio, qui Barbaricum & Indicum mare emensi, ad vltimas vsque terras cum imperio suo simul Christianā religionem ptotulerūt, &c. In singulis his historijs amplus sese aperit dicendi campus, & faces acerrimę ad inflammandum generosissimi Regis animum, vt in ijs rebus omnibus maiorum suorum insistat vestigijs, præsertim si ei demonstretur, singulari ac certissima Dei prouidentia factum esse, vt triplex illa Castiliæ, Aragoniæ & Lusitaniæ Regū stirps in ipso vel potius patre ipsius coaluerit, & *Lusitanorū res gestæ.*

ad tantam potentiam euaſerit, totque regiones & regna acquiſiuerit, quot & quãta vnus aliquis Princeps, poſt mundum conditum, numquam poſſedit. Quo circa ſi vel diuinis his beneficijs dignum exhibere, vel hominum de ſe exſpectationi ſatisfacere velit, neceſſe eſſe, vt in hac ætate, in tanta præſtantiſſimorum belli ducum copia, in tanta rerum omnium ad quamcumque etiam grauiſſimam expeditionem requiſitarum affluentia, non modo Caſtilianorum Regum virtutem, Aragoniorum in amplificando regno miram ſolertiam, & incredibiles Luſitanorum conatus ac labores imitetur; ſed quum horum omnium vires in ſe vnum congeſtæ ſint, ſibi vnum tantum præſtandum eſſe quantum illi ſimul omnes præſtiterunt. Quod quidem facile poterit auxiliante eo qui non ſine cauſſa tam amplas atque immenſas tam in hoc quam in altero hemiſphærio regiones ſub vnius obedientia cõiungere ac conſtringere voluit, vt eius imperium quam late per vniuerſum orbem patet, numquam ſolem occidentem videat: quod quidem de nullius vmquam Principis imperio dici potuit, aut etiamnũ dici poteſt. His ac ſimilibus ſtimulis excitandus eſt Principis animus, ac monendus, Maieſtate ſua indignum eſſe ocio torpe-

Hiſpani Regis

ſcere

ſcere, præſertim quum Patris inſigni prudentia res ita conſtitutæ ſint, vt quæ magis ei placuerit, expeditioné ſuſcipere poſſit, vtpote nullo neceſſario bello innexus. Quod quidem certiſſimum diuini fauoris eſt argumentum, tam lato ſcilicet ad gloriam aperto campo, quæ tanto maior futura eſt, quod in eius ſocietatem pauci venire poſſunt. Quę enim ab alijs cœpta ſunt, & ſegnius plerumque procedunt, & felix eorum ſucceſſus ad primum auctorem magna ex parte referri ſolet. Æquum ergo eſſe, vt tantus Rex non vulgare aliquid aggrediendo, hominum de ſe exſpectationem non modo egregie ſuſtineat, ſed etiam vincat, ac tantæ potentiæ æqualem animum ac virtutem oſtendat, & hoc quidem in his ipſis Imperij principijs, ex quibus, qualiacumque fuerint, fere de ceteris iudicari ſolet. Recentiũ enim eiuſmodi exemplorum, quæ nõ tantũ memoria tenentur, verum etiam in ipſos oculos incurrunt, magna in omné parté vis eſt. Et ſane exigua etiam, vel mediocri potentia præditi Principes, virtute ac ſapientia ſua effecerunt vt inter maximos totius orbis Principes habeantur, è contra alij virium ſuarum magnitudine oppreſſi, potius quam eleuati, propter ignauiam inter poſtremos numerantur,
qualis

qualis est is, ne longius exempla petamus, is qui hodie rerum potitur Turcarum Imperator.

Porro in disputatione, quęnam impræsentiarum suæ Maiestati sese offerat expeditio ceteris commodior, tutior, vtilior, ac gloriosior, vnicuique sententiam suam dicere, & quibus videbitur rationibus cõfirmare licebit: quas equidem hoc loco nec adducere nec refutare operæprecium videbitur. Illud solum dicam, Angliæ oppugnationem, quam multi forta ssis suadebunt, minime mihi aggrediendam videri. Nam quotiescunque quæ superioribus annis acciderunt in memoriam reuoco, toties illa mihi subit cogitatio, consilium hoc Deo ipsi displicere, vt qui tantis viribus tentatam, ac tot ac tam feruentibus Catholicorum precibus & votis adiutam oppugnationem, minime fortunarit. Quid quod inde noua inter Hispanos & Gallos diffidentiæ ac suspicionum semina facile oriri possint, quæ totam Christianam Rempublicam denuo mirum in modum perturbatura, ac tantum non euersura sint? Habeo alias quoque complures rationes, ob quas prædictam expeditionẽ minime suaserim; in primis verò illam, quod ad eiusmodi expeditionẽ magno apparatu opus est, ad quem comportandum quum multum temporis requiratur,

tur,mora illa intererim non ſolum inuidiæ occaſionem datura,verum etiã multũ de Regis eiuſq; virium exiſtimatione detractura eſt. Tandem vero ſi conatus non qui ſperabatur ſucceſſum habeat(quod facile fieri poteſt, in tantis rerum quæ hic paſſim occurrẽt, difficultatibus)noui Regis animus valde ad eiusmodi in poſterũ refrigeſcet,præterquam quod dignitas eius & reputatio apud alios valde minuetur. Sed etſi vel maxime ſuccedat conatus,plus tamen inuidiæ apud pleroſq; quam laudis eſt habiturus, nec Rex diu quidquã aliud moliri poterit, viribus eius omnibus & conſilijs in eo quod partum eſt, tuendo,& animis gentis ab omni peregrinorum imperio alieniſſimæ pacandis, occupatis. quamquam ne ſic quidem multum eum effecturum credibile eſt,quum experiẽtia & exemplis conſtet,vix vmquam peregrinum imperium in alieno ſolo,niſi exſtirpatis plane indigenis, ſtabile fuiſſe.

Expeditiones vero eas ego ſuſcipiẽdas ſuaſerim,quibus & manum ſubito admouere licet,& quarum initiũ ipſum ſtatim finẽ atq; exitum quodammodo oſtendat: tum quæ certiſſimam gloriam, vtilitatem incomparabilem & ipſius Dei honorẽ ac ſeruitium coniunctum habent, quæ etiam faciles ſint, & quantum in humanis rebus dicere licet, tutæ ſiue ſecuræ, ab omni de-

nique

nique inuidia liberæ, ita vt in eis ipsa Inuidia nihil culpare possit. Quia vero nō vnius sed pluriū expeditionū mentionē feci; primò de præcipua eaque; magis nota & vicina loquar, inde vero adhuc vnam & alteram breuiter attingam, sed tales, quarum nulla alterius vires impediat & frangat, ac omnes simul ad eundem finem, nempe Turcici Imperij ruinam tendant.

Contra Barbariam expeditio suscipienda & cur.

Primum itaq; expeditionem contra vel Algerium vel Tunetum, celeberrima Barbariæ regna & eiusdem nominis vrbes, fieri volo, eo consilio vt omnis illa ora, diuino adiuuante auxilio, in potestatem redigatur, & fines sensim longius ac latius proferantur. Solet enim vnius & alterius loci occupatio cetera occupandi occasionem ac vires prudentibus ac vigilantibus subministrare: qua quidem ratione ex paruis Imperijs maxima effecta sunt. Sic è tenuibus admodū principijs Tartarorū exstitit Imperium: sic Arabes, Saraceni, ac Turcæ etiam ad hanc quam videmus magnitudinem Imperium suum euexerunt: hoc deniq; modo omnes illæ vetustæ Monarchiæ, Romana inprimis, constitutæ fuerunt. Ad hanc vero siue Tunetanam siue Algerianam expeditionem maioribus viribus opus non est quam rex Hispaniarum paucis diebus in occulto ferre contrahere potest. Neq; enim hoc rerum statu verēdum est, ne

ne Turcæ classẽ contra educant, & nostræ opponant, aut hac in parte obsessis vllũ auxiliũ ferat. Quare adiũctis ad eas quas Rex ordinarie in procinctu habere solet, nouis quot visum fuerit triremibus, nec non ijs quæ à Pontifice Duce Hetruriæ, Ordine Melitensiũ equitũ, Duce Sabaudiæ, & Republica Genuẽsij, occultato tamẽ, quantũ fieri potest, cõsilio, peti possũt, & ex improuiso in Barbariã impressione facta, credibile est eiusmodi classẽ quid quid velit effecturã, nec vllũ obstaculũ, si modo fides ijs quę de istis locis perhibẽtur, quod superari nõ posset, inuenturẽ. Illud tantũ opera dãda est, vt classis alimonia & reliquo necessario apparatu quamoptime instructa sit; quæ tamen è Sicilia, Sardinia, Maiorica & alijs vicinis insulis ac regionibus sine vllo impedimento subuehi possunt. Quid ergo Amurathes Raisius insignis ille Tunetensis sperata, paucis myoparonibus instructus, aliud facere poterit, quam vt in tutum aliquem locum se subducat. At Cicalæ filius, iuuenis imperitus, & paternæ fortunæ instabilitate iactatus, mediocrem fortassis inter Christianos locum & conditionem, vastæ illi sed incertæ & præcipiti magnorum inter Turcas honorum spei præferet nec de patre fortassis aliter quis iudicaturus sit, si intima eius sensa introspicere detur. Quid .n. aliud sibi volunt paucis retro mensib. in Sicilia & alibi eo facta, nisi illud

Cicalæ collusio cum Christianis

forte, vt hac ratione viam aliquam sibi ad vlteriorem cum Christianis tractationẽ sternat? Equidem constat mihi, Turcas Musulmanos, id est, natos siue genuinos, cum quorum nonnullis sermonem ipse contuli, ægre admodum ferre ac male interpretari, quod in hoc suo discessu nullũ Christianis damnum intulerit, sed familiariter admodum cum Venetis & Hispanis conuersatus sit: qua calumnia dubium non est, quin inimici ipsius, quos multos habet & potentes, ad subuertendum eum sint vsuri. Sed, vt ad propositum redeamus, impetu in Barbariam facto; consultum quoque mihi videtur vt Arabes, inquietum hominum genus, qui magno numero mediterraneam Africæ partem, Numidiam scilicet (quæ Bildulgerid hodie) & citra Atlantem, ipsam quoque Barbariam siue mari propiores oras incolunt, velut in prædæ societatem vocentur, vt & ipsi vicinas sibi regiones occupent. Quod quidem perlubenter atq; vltro etiam eos facturos credibile est, vt qui Turcis ob continua damna admodum infesti sunt; tum natura sua & vitæ velut quadam professione ad prædæ vndecumque faciendæ dediti. Sed si vel nihil moueant, satis est quod eorum auxilia hosti nihil commodare possunt. Nam & magnis conducuntur

Arabes Barbariæ incolæ.

tur

tur ſtipendijs, nec intra muros tamen includi ſe ſinunt; adeoq; multo plus damni amicis quam hoſtibus vtplurimum affe-runt. De Seriffio ſiue Feſſæ rege, cuius potentia Maroccani regni & aliorum locorũ acceſſione, nuper non mediocriter aucta eſt, ſuſpicio aliqua vel diffidentia concipi fortaſſe poſſit, vt qui medius inter Turcas & Hiſpanos interiectus, Status ſui ſiue ſalutis fundamentũ in æquatis vtriusque gentis viribus ponit, non ignarus, ei quæ alteram oppreſſerit, ſe prædam fore. Is igitur vbi oppreſſis Turcis, Hiſpanorum vires ijs in locis præualere ſenſerit, procul dubio rerum ſuarum ſatagere, & quibus poterit rationibus ſaluti ſuæ proſpicere incipiet; vt eſt gentis illius præ cæteris ſagaciſſimum ingenium, & ad quæuis momenta rerum aptum. Quare in ipſo expeditionis procinctu, nec prius, cum dicto rege tractatio quædam inſtituenda, isque inuitandus videtur, vt ſecuritati & ſaluti ſuæ & ipſe ex altera parte conſulat, & vel regnum Tremezenum vel aliam regionẽ opportunam, expugnandam ſibi ſumat; nec tamen huius expeditionis alius finis publice proponendus, quam vt nidi illi & ſpeluncæ piratarum, qui Italiæ & Hiſpaniæ litora, vt & inſulas vicinas Catholici Regis ſubiectas imperio, continuis incurſio-

nibus infestant, destruantur. Quod quidē ita ei persuadendum est, vt ne de vlteriori eius expeditionis scopo siue fine quidquā ante tempus ei suboleat, siquidem facto aliquo felici expeditionis progressu, velit nolit, in pace sibi viuendum, eamque ab Hispanis quasi precario obtinendam fore intelliget, imperio ipsius (quod ceteroqui tantum non est vt valde metuendum sit) tā à mari Mediterraneo quam Oceano, Catholici Regis viribus vndiq; circumdato & incluso. Iampridem enim Catholica Maiestas in Africano Herculei siue Gaditani freti litore in potestate habet Septam siue Ceutam, & Sangu, & ad Oceanum Atlanticum Laracham versus, Masugam, oppidum valde munitum, ANNO MDLVIII à Lusitanis exstructum, tum quum ijdem de Saphi Azamore, & Arzilla oppidis quæ Mauris erepta possidebant hodieque possident, deserendis cogitarent, quod ęgre & non nisi quammaximis sumptibus ea tuerentur. & hæc quidem quę diximus loca iā olim ad Lusitanorum imperium pertinebant. Sed & Castilienses in eadem Barbariæ ora versus Orientem in Tremezeno regno tenebant Masaquibir & Oram, arces duas firmissimas & portus valde opportunos: inprimis vero Masaquibir à totius Barbariæ cpacissimus est portus, que

quod ipsum nomen significat. Habent vero ijdem Castilienses in Fessæ regno celebre oppidum, Melillam nomine, & Pegnō di Velez, arcem inexpugnabilē: quæ duo instar fræni sunt, vel iugi potius, ad Fessanum regem in officio continendum; qui licet superiori tempore Sebastianum Lusitaniæ regem magno prœlio fuderit ac profligarit, in quo etiam Rex iam dictus ipse cecidit, illam tamen victoriam non tā potentiæ Fessani regis, quam alijs caussis, & sinistro cuidam fato adscribendam inde constat, quod prœij aleam Fessanus quoquo modo subterfugere atque à se diuertere studuerit, atq; etiam cum iactura quadam & diminutione sui regni, pacem redimere conatus sit. Sed his omissis, equidē tam ob hanc quam alias caussas, primum impetum in Tunetanam vrbem ac regnū fieri suaserim, vtpote quæ à Fessano regno longius, à Sicilia vero propius abest, quæ longo quodam tractu ab ea parte versus Africam sese expandens, mare quod intermedium est, ita coarctat, vt aditus omnes obsideri, & auxilia, quæ Turcæ ex Orientalibus regionibus forsan summittere tentabūt, facile excludi ac prohiberi possint. Præterea Tunetano portu occupato, facile erit inde longe lateque arma proferre, & auctis siue redintegratis viribus, victoriam persequi: qua commoditate por-

tus Algerianus caret, vt cuius aditus ob situm valde difficilis est & periculosus, quẽadmodũ cũ suo damno Hispani non semel experti sunt. Etsi enim translata ab Algeriana vrbe in vicinam insulam mole (vbi Pegnon olim arx, Hispanis à Barbarossa erepta steterat) receptus ibi & statio tutior sit, aditus tamen non minus quam ante est difficilis, præsertim si quis sese cum exercitu opponat, & classem ingredi prohibeat. Atqui in portu Tunetano aditus intercludi non potest: eoque maior inde cetera maior occupandi facultas erit: quod quidẽ si ab Algerio fiat initiũ, multo sequius se habet, vbi nempe è re nata atque ex ipsa occasione consilium capiendũ est. Illud omnino faciendum est, vt ab opportuno aliquo & insigni loco expeditionis fiat initium; vtque eodem tempore etiam alia loca minoris momenti tententur, vt Tripolis, Brigia, Bona, Biserta, & alia quã plurima, immò infinita. Memini quum in Hispania essem, Franciscum Hetruriæ Ducem per Ludouicum Douaram legatũ suum Philippo Regi, inclytæ memoriæ, proposuisse, si suis sumtibus triremes aliquot ad suam classem adiungere velit, se suis sumtibus, & vel cum capitis periculo contra Algerium aliquid tentaturum, atque etiam si vrbe illa potiatur, beneficij siue

ſiue feudi loco ab Hiſpanica corona acceptururum & recogniturum; immo pro eo Portum Herculis, Orbitellum, & Montẽ Argentarium compenſationis loco Regi tradíturum. Hanc quidem conditionem quamuis luculentam Rex Catholicus tum minime accipiendam ſibi duxit: quæ vero cauſſæ eum mouerint, varia tam in aula quam alibi vbicumque huius rei notitia percrebuit, fuere hominum iudicia. Ego quidem ſemper mihi perſuaſi, id eò factũ, quod Rex hanc gloriæ materiam ſibiipſi eripi nollet, non ignarus, præter eam incredibile quoque totius tam Italię quam Hiſpanię ſtudium & amorem hac inſuper victoria ſeſe conſequuturum, vt quę quotannis à piratis inde venientibus, maximo cum damno & miſerrima multorum millium captiuitate infeſtantur, non ſine eorum nota ſiue ignominia, quorum erat contra eiuſmodi caſus prouidere. Et hęc quidem res in Hiſpania, quum ibi eſſem, tantam cauſſata eſt animorum commotionem, vt de non permutandis ſiue redimẽdis captiuis conſultatum fuerit, ne ſcilicet piratis illis remiges eſſent quibus ad ſuos myoparones inſtruendos vterẽtur: quod tamẽ conſilium, tamquam pietati & Chriſtianæ caritati contrarium, & Catholici etiam Regis bonæ exiſtimationi minus honorificum, tum repudiatum fuit. Ex

quo facile intelligi poteſt, quanta ex eiuſmodi expeditione, & tam neceſſario ad rem Chriſtianam iuuandam atque etiam tanti Regis potentia digno conatu tam gloria quam vtilitas ſperari poſſit.

Quod ſi præteritorum temporum reuoluimus memoriam, comperiemus Caſtiliæ & Portugalliæ Reges de Africa ſiue Barbaria ſubiugãda olim tãto ſtudio atq; æmulatione inter ſe certaſſe, vt non minus quã de Indiarũ poſſeſſione & nauigatione tranſigi inter ipſos neceſſe fuerit. An. quidẽ MDVIII. inter duas has coronas hæc conditio ſiue lex facta eſt, vt nimirum Caſtilienſes ea loca quæ ſunt à Tetuana Orientem verſus oppugnanda ſibi ſumerent; Luſitanis vero ſiue Portugallenſibus ea quæ à Septa ſiue Ceuta verſus occidentem porriguntur, cederent. At hodie controuerſia illa omnis penitus ſublata eſt, Portugallia ad cetera quoque Hiſpaniarum regna adiuncta, ita vt ab vno hoc Rege tãtum commodum Chriſtiana Reſpublica merito exſpectare poſſit.

Nolo hic de multis alijs quæ tantam victoriam conſequuturæ ſunt rebus diſſerere, vt quæ cuivis qui vel mediocrem tã hodierni ſtatus quam hiſtoriarum cognitionem habeat, in mentem venire poſſunt. Illud tantum dicam, hoc ſemel ſuſcepto

ac per-

ac perfecto conatu, omnes Christianos Principes & Respublicas ad tacitum quoddam fedus prouocatum iri. Hispanorum enim viribus supradictarum vrbium alterius accessione auctis, & ad maiora audenda animatis, summi Pontificis auctoritate reciproca quædam obligatio de bello cõtinuando confici poterit, designatis vnicuique ijs finibus qui viciniores ipsius sunt imperio, vt nempe Hispanis Barbaria & omnes illę prouinciæ ad AEgytum vsque vnà cum Syria cedant, Venetis vero (quod vtinam Deus aliquando largiatur) aduersa Adriatici maris ora, quondam imperio ipsorum coniuncta, nimirum Albania, Morea, Nigropontus, Salonica, cum innumeris illis insulis in Archipelago sparsis, adeoq; quidquid ijs in locis è Barbarorũ manibus extorqueri possit. Sic ab alijs quoque partibus Romano Imperatori, itemq; Poloniæ Regi sui cuique fines assignandi erunt: quos speciatim hic persequi nolo. Meo quidem iudicio vnum hoc satis esse debet ad permouendos omnium Principum ad hanc expeditionem animos, Venetorum inprimis: & sane si primus conatus non infeliciter successerit, dubium nõ est quin certatim omnes accursuri, & de arbore succisa, vt in prouerbio est, ligna sibi sumturi sint.

Ad conatum vero hunc promouendũ multum faciet id quod Romę cum Perona Cardinali, Christianissimi Regis ad Põtificem pro impetrãda absolutione Legato, tractatum, & ab eodẽ etiã probatũ memini: quod quidẽ consiliũ hodieq;, rebus ab illo tẽpore valde mutatis, multo magis esset probaturus. Quia enim Rex Christianissimus quãdiu cũ Hispanis sibi bellũ esset, Turcis aperte se hostẽ profiteri recusabat; illud nonnulli ab eo petendum suadebãt, vt saltim conniueret, & Britannicis aliquot myoparonibus in Archipelagus excurrendi, & loca Turcis subiecta deprædandi clam potestatem faceret. Solet enim ea gens quotannis in illo pelago volitare, & spretis omnibus periculis & viribus hostiũ longe maioribus, opimas prædas agere, omniaque terroris implere, ita vt ne triremes quidem appropinquare eorum nauigijs audeant, aut prœlij aleam subire. Quod si magnus talium myoparonum numerus ad ea loca mittatur, vix profecto tota Græcia ab eorum inuasione sese defendet: atque ita Constantinopolis Græciæ commoditatibus & fructibus priuata, ad extremam penuriam tandem redigetur, præsertim quum Valachia quoque & Moldauia iam à Turcarum defecerint imperio, è quibus Turcarum Imperatorẽ olim quotannis supra viginti centum aureorum

reorum millia percepisse, ex homine earũ rerum gnaro intellexi, quibus iam carere cogitur: quæ quidem iactura e fluminum maxime & portuum Maris Maioris, quod vocant, adeoque omnium fere commerciorum interclusione, ac vectigalium diminutione exsistit, præterquam quod ad tuendos fines, & similes aliorum populorum reprimendos conatus longe iam maioribus opus est præsidijs; & ipsa Constantinopolis, quo incredibilis annonæ vis è duabus illi prouincijs conuehi solebat, in magno versatur famis periculo. Et sane ea quam dixi Archipelagi ac Græciæ infestatio non minora forsan Turcarum rebus allatura est incommoda, vtpote iam ante satis afflictis. Equidem vt hodie res se habent, caussam non video cur Rex Christianissimus non aperte se Turcis hostem profiteri, atque in eo Pontifici morẽ gerere debeat; quum à Turcis parum sperare possit Cur ergo eos metuat? Quid vero ab ijs sperandum sibi sit, inde facile colligere poterit, quod in tantis suis periculis & laboribus, quamuis tam per se quam per Angliæ Reginam sollicite peteret, nullum omnino vmquam auxilium potuit impetrare. Nec sane video, quid eiusmodi amicitiæ, cui multi magnam quæ Gallia passa est, malorũ partem imputãdã

 putant

putant, dissolutio Galliæ Regi nocere possit, cuius fines tam terra quam mari à Turcico Imperio quamlógissime absunt. Sed obijciat hic Rex, non magni faciendum sibi tale consilium vel conatum, è quo nihil vtilitatis sperare habeat, quũ etiamsi quid armis ibi acquisiuerit, id ob locorum distantiam tueri ac conseruare non possit. Atqui quis neget eam vtilitatem longe maximam fore, si antiqua illius Francorũ virtutis memoria & gloria, in Orientalibus illis regionibus, quas olim subegerunt, & quibus etiam hodie sunt formidabiles, renouetur? Nec profecto illa parua gloria atque vtilitas censeri debet, quæ ex communis hostis, qui tot iam annos Christianos misere habuit & vexauit, exstirpatione, ac tot milliũ animarum è tam fœda & tristi seruitute liberatione, ad vniuersam christianam Rempublicam reditura est. Sed in hac expeditione multæ aliæ rem christianam adiuuandi occasiones procul dubio sese offerent, inprimis vero Rhodum insulam recuperandi, & Melitensibus Equitibus restituendi, vt velut propugnaculum sint & antemurale contra Crucis hostes. Quam quidem nonnulli harum rerum non imperiti, iudicant vel vna illa Gallicarum nauium classe recuperari posse, distractis scilicet eo quem supra diximus modo Turcarum viribus, & vndique

dique in eorum Imperium aſſultu facto. Sed & complures aliæ tam fructus quam gloriæ immortalis conſequendæ occaſiones ſeſe offerent. Verum in eiusmodi nauali expeditione illud diligenter cauendum erit, vt Chriſtianorum in quos forte inciderint, ratio habeatur: quum gens illa piratica nihil aliud quam prædam conſectari vulgo credatur. Quocirca talis dux præficiendus eſt, qui magna polleat auctoritate; & in vniuerſum omnibus illud inculcandum, id eos ſpectare debere non vt prædam tantum conſequantur, verum multo magis vt communis & hereditarij hoſtis vires frangant, & aſperrimę ſeruitutis iugo eorumdem ſacrorum & religionis ſocios liberent: qui ſi eodem cum infidelibus loco haberi ſe ac tractari viderint, nequaquam, quod aliàs facturi erant, ad Crucis vexilla accurrent, & re ac conſilio noſtros iuuabunt. Et tanti quidem vna hęc eſt cautio, vt ea ſola eiusmodi expeditionis fructũ aut promouere aut impedire queat. Et hæc quidem ad primam ac pręcipuam expeditionem ſatis erunt; quæ tanto glorioſior futura eſt, quod ea ipſa ab immortalis memoriæ Carolo Quinto Imperatore tentata ſit, quamuis non cum eo qui optabatur, ſucceſſu. Sed & ante eum Ferdinandus Rex Catholicus eam cordi habuit; qui eiectis Saracenis ſiue

Mauris

Mauris ex vniuersa Hispania, eosdem ex Africa quoque, vel Barbaria saltim, Hispaniæ tam importuna quam opportuua, profligere statuerat, supradictis arcibus & oppidis iam in ea potitus, quę etiam non sine certissimo diuini fauoris iudicio, in tot ac tantis rerum perturbationibus imperiorũque mutationibus, iam per centum & amplius annos in Castilanorum Regem potestate permanserunt, quemadmodum & Tripolis permansisset, nisi Melitensium Equitum vel aliorum secordia atq; ignauia fuisset amissa. Quantum vero Barbariæ inuao Turcarum rebus incommodatura sit; ex eo patet, quod illa multo maiorem & meliorem tam hominum quam nauium partem ad instruendã classem suppeditare solet. Quod si quis de victoriæ progressu disserere, & quonam modo is faciendus sit ostendere velit, multa facile folia implebit. Vno verbo dicere satis est, quod scilicet vno & altero oppido Barbariæ occupato, vniuerso porro regionis occupatio minime difficilis futura, immo ipsa quoque Alexandria cum Ægypto & Syria nobilissimis regionibus, in nostrorũ manus breui ventura videatur: vt quę sẽper ei in prædam cesserunt qui, vno prœlio superior euasit, quũ nullas magni momenti arces habeant & munimenta, & à gente

cta ac seruili habitentur, quæ dominum ac facile mutat, præsertim quum peiori conditone quam sunt, esse non possint.

Sed iam ad alteram Expeditionem veniamus, ad quam rectius intelligendam multa quidem præmittere atque prius explicare opus esset: sed quum sciam ea pleraque omnia Illust. V. Dom. vel iam ante satis nota esse, vel ab alijs harum rerum peritis discere posse, ab ijs recensendis supersedeo, atque illud tantum dico, illo ipso tempore quo hæc suscipietur Expeditio, ad hostium vires distrahendas, ac maiorem eis incutiendum metum, operæ pretium, immò necessarium quasi fore, vt Rex Catholicus classem suam Indicam siue ordiuarijs siue paullo maioribus viribus instructam, in mare Rubrum immittat, & tam Arabiæ ad Orientem, quam AEthiopiæ ac Occasum litus, vtrumque Mahumetano subiectum imperio, aggrediatur atque oppugnet. Quod vt tanto felicius perficiatur, non ipse tantum locorum situs, sed Regum & Principum ijs in locis ingenia & studia ab idoneis hominibus explorari possunt: quales sunt Reges Adenæ & Zeylon, cuius imerium in AEthiopiæ confinibus illud promontorium siue Caput complectitur, quod ab antiquis Aromata, hodie vero Guardafu dicitur, in ipso

ipſo Maris Rubri oſtio ſiue ingreſſu poſitum. Huius quidem regis magnæ vires & ſingularia in Mahumetana propugnanda religione ſtudia perhibentur, eoque continuum cum Chriſtianis in AEthiopia bellum gerit, & precioſa dona frequenter Mecham ad Mahumetis ſepulchrum mittere ſolet: alter vero Rex Adenę ſcilicet, qui extremam Arabię felicis partem poſſidet, qua illa duo proſpectat maria, Oceanũ ſcilicet Barbaricum & mare Rubrum, innato fere, vt omnes Arabes, odio Turcas proſequitur, vt qui iugũ hoc ſeruitutis ęgerrime ferunt. Quocirca vix dubium eſt quin ad primum noſtrorum motum ipſi quoque aliquid conaturi ſint, præſertim ſi libertatis noſtris auxilis recuperandę ſpes eis oſtẽdatur, nec illi Turcarum vires vndique diſtractas, valde ſibi metuendas putent. Interim noſtra claſsis Camarin & Mazuam inſulas in illo mari ad vim & prædam valde opportunas, nec non Suaquen munitius aliquanto ijs in locis oppidum, oppugnabit, ac nullo negocio, cum Dei auxilio, expugnabit: quum pleraque Arabiæ oppida & arces, quamvis muris poſt frequentatam à Luſitanis ad ea loca nauigationem, circumdatæ, parum ad inſultũ vel mediocrem ſuſtinendum firmę ſint, vt ſunt Zebit, Medina, Gida, & Mecha, vbi

impu-

impuriſſimi illius nebulonis & impoſtoris Mahumetis oſſa ſeruari dicuntur, & frequentiſsimis ſuperſtitioſorum hominum peregrinationibus viſitari, ac precioſis donis coli ac tantum non adorari ſolent. Et patrum quidē noſtrorum memoria Dux Alboquercius rei maritimę præfectus, ad abominabile hoc deſtruendum ſepulchrū ſubitaneam incurſionem facere decreuerat, quę tamen euentu caruit. Sed & Suez nobiliſſimum AEgypti ad frontem Maris Rubri, & aromatum mercatu celeberrimum quondam oppidum, à noſtris occupatum, multas commoditates pręberé poterit. Quum enim aromatum & Indicarum mercium ad Luſitanos iam translato mercatu, ciuitas ea quōdam florentiſſima iam ad nihilum fere redacta ſit, & in portu quamvis capaciſſimo pauca admodum nauigia reliqua ſint; facile noſtris erit quum ijs, tum ipſa quoque vrbe & portu potiri. Quam enim maritimę Turcarū vires ijs in locis tenues ſint & exiguæ, inde patet, quod Luſitanis illam intercludendi nauigationem toties repetitus conatus, ſemper infeliciter ipſis ſucceſſerit, ſic vt omnium illorum marium quaſi tutam poſſeſsionem Luſitanis relinquere ſint coacti. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt, etiam quantulacumque claſſe

rem

rem in illis locis præclare & vtiliter gerendi, nostris spem esse; econtra Turcarum res, ob metum ne tota Arabia seditionem moueat, in magna fore perturbatione. Sed & verendum ipsis erit, ne Æthiopiæ quoque rex aliquid moueat, & loca sibi ablata, inprimis vero Mazuam insulam recuperare studeat. Inprimis vero illud metuent, ne ad Suez, cuius occupationem nostris facilem fore diximus, exscensione facta, in Ægyptum ab illa parte plane immunitam impetus fiat, & coniunctis, tam ijs quę per Barbariam ad Alexandriam vsque summitti possunt, quam quæ ad maritima loca inuadenda destinatæ sunt, viribus, omnia vno momento subuertantur & subigantur: quum ab Alexandria ad Suez vsque vix sexaginta milliarium sit interuallum. Vnde facile fieri potest, vt simul tam Arabes in Africa & Gimen, quam Christiani in Ægypto passim habitantes, exsurgant, ac Turcis sese opponant. Tanto autem terror is maior futurus est, quanta numerosior classis ad eam expeditionem mittetur: qua tamen primæ illius expeditionis vires nequaquam minuentur aut impedientur.

Quum primum rex Philippus, viuo adhuc patre Carolo V. gubernationi fuit admotus, in Anglia vbi tum erat, Anno

MDLV. consultatum fuit de bello contra Galliam gerendo vel potius continuãdo; ac decretum vt oppugnatio à tribus partibus fieret, & è Belgio quidem Dux Sabaudiæ, ex Italia Dux Albæ, & ex Hispania Dux Infantasgi arma inferret. Huius sui consilij siue propositi finem Rex his verbis explicabat, Patrem suum hactenus Regi Galliæ scrupulos non mediocres iniecisse, at sibi aliam posthac ineundam esse rationem ac viam longe breuiorem atque expeditiorem. ex quo tam consilio quam sermone mirum est quam prçclare omnes de Incomparabili regis huius virtute ominari cœperint. Quum vero is qui iam rerũ potitur vires habeat maiores, pudor sanè sit minorem ostendere animum & alacritatem.

Explicatis hactenus duobus Turcarum imperium oppugnandi modis, ijsque facilibus valde & expeditis, iam tertium quoque proponam, qui vt non tantum vtilitatis promittat, nihilo tamen minus hosti damni adferet, neque tot sumtus aut tantam curam & sollicitudinem requiret. neque enim tam ipse rex bellum hic gerere necesse habebit, quam alios excitare ad id in locis valde opportunis contra Turcas gerendum. Id vero commodissime, meo quidem iudicio, fieri poterit, si Rex Caho-

tholicus naues aliquot (etiam ex Indica
classe, si aliæ non sint in promtu) ad alterã
Arabiæ partem per Sinum Persicum mit-
tat (quem hodie Elcatif, aut mare Mesedin
appellãt) rebus omnibus, & inprimis peri-
tissimis belli ducibus instructos mittat, &
Persarum Regi, qui Ormuzio in maris il-
lius ingressu vicinus est ad Bagadet, quæ
Babylonia olim, oppugnandam auxilia,
inprimis tormenta, quibus maxime opus
habet, offerat, hac quidem conditione, vt
vel Balsara, nobile ijs in locis emporium,
& Hispanorum rebus valde opportunum
vel alia quæpiam ciuitas mercedis siue cõ-
pensationis loco cedat. Quod si Persæ
munere aliquid vel nolint vel nõ possint,
aut ob alias caussas inutandi non videan-
tur, Arabes qui alterum Persici Sinus litus
habitant, excitandi sunt, qui quum à Balsa
ra & Bagadet vno tãtum flumine Euphra-
te scilicet, diuiduntur, nostris vel medio-
cribus auxilijs adiuti, Turcarũ rebus mul-
tum incommodare possunt. Superiori tẽ-
pore quum Pontifex Vecchietum in Hi-
spaniam ablegasset, vt inde in Persiam na-
uigaret, & eius gentis regi auxilia, inpri-
mis vero quæ ad rem tormentariam per-
tinent offerret, consilium id Hispanis
non placuit, existimantibus, Persarum
Regis auctis viribus, non minus formi-
dabilem

dabilem eum quam ipsos Turcas Christianis hostem futurum. Quia enim Ormuzium regnum vi subegerunt Hispani, non sine caussa verentur, ne Persæ de eo recuperando cogitent, eoque vires ipsorum augeri nolint. Quamquam hoc ipsum in speciem cautum & prudens consilium non minus forte sinistrum euentum habiturum est, quam Aetij, qui Attilam & Hunnos, quum posset ob certas alias caussas exstirpare noluit, deinde vero quum vellet, non potuit, atque ita non sibi tantum, sed vniuerso pæne mundo ruinam & exitium attraxit. Quidquid sit, si Hispani cum Persis nihil sibi negocij esse velint, Arabiũ qui inter Sinum Persicum & Mare Rubrum habitant, opibus atque auxiliis commodissime vti poterunt. Illud certum est non minus Turcas Arabum genti quam ipsis Christianis diffidere, vt qui tertiam Turcici Imperij partẽ teneant, & quamuis nulla stataria militiæ disciplina vtantur, pro strenuis tamen bellatoribus habeantur. Quamuis autem, vti diximus, tanta eorum in Turcico Imperio sit multitudo, illud tamen mirum est quod pauci admodum Turcarum castra, aut Sultani aulam sequuntur, nisi forte aut iudex aliquis, aut medicus, aut sacerdos: quod sane certissimum est diffidentiæ inter vtramque gentẽ

argumentum. Quocirca in tribus illis à me propoſitis partibus, ſemper Arabes tẽtandos & contra Turcas excitandos monui. Illi quidem qui in Africa habitant, partim Tremezeno ſubiecti ſunt imperio, partim libertate gaudent, & in vallibus ac campis habitant eo modo quo Tartarorũ Hordæ, quas vocãt, licet etiã arces nõnullas & oppida teneant, & ad omnem prædæ aut lauti ſtipendij ſpem continuo arma arripiunt. Qui in ipſa Arabia habitant, inuiti Turcarum parent imperio, quod tanto moleſtius ferunt, quanto nobiliores ſe putant illis ipſis quibus iam ſeruire coguntur.

Quod ſi Pontificis iuſſu atque hortatu à Rege Catholico expeditio hæc ſuſcipiatur, ac tribus, vti diximus, locis communis omniũ Chriſtianorum hoſtis oppugnetur, dubium non eſt, quin auxiliante diuina gratia, ingens operæ precium fieri, & Chriſtianorum res miſere hactenus ab infidelibus iſtis laceratæ atque afflictæ, in melius reſtitui poſſint. neque enim vmquam tẽpus fuit magis opportunum, neque hoſtium vires magis attritæ, adeo vt non immerito valde ſibi metuãt. Quam occaſionem ſi iam Principes Chriſtiani neglexerint, fruſtra deinde ſperabunt aut optabunt. Quod ſupereſt, Illuſtr. V. Dominationem

natioem humiliter rogo atq; oro, vt hanc meam Dissertatiunculam bonam in partem accipiat, & nō tā ingenij mei tenuitatē quam promtissimam obsequendi voluntatem spectet, & comēmdatam sibi habeat.

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LIX.

Quod est

Aureæ Chersonesi, quę Malaccæ regnum hodie dicitur,

DESCRIPTIO.

Vrea Chersonesus à veteribus dicta, peninsula est Indici maris versus Sinarū regnum sese extendens, cuius Caput siue promontorium hodie Sincapura dicitur, promontorio Comorino, quod ab antiquis corum appellatur, oppositum, ac famosum illum Sinum Gangeticum quem Golfo de Bengala nostri vocant, includit. A peninsula hac non procul

 abest

abeſt Sumatra inſula quam continenti olim coniunctam; & maris violentia abſciſſam nonnulli credunt: quod idem de Zeylon quoque inſula perhibetur, quæ ab altera parte Comorini promontorij ſita eſt. Vtra vero Taprobana veterum fuit, inter hiſtoricos non conuenit. Veterẽ quidem plerumque ſcriptores Summatram eſſe putãt, ſed recentiores Zeylon eſſe, multis grauiſſimis rationibus oſtendunt, vbi etiã terreſtrem Paradiſum fuiſſe nonnulli exiſtimant. Hodie certe ſepulcrum in montis cuiuſdam faſtigio magna deuotione vſitari ſolet, in quo primi noſtri parentis Adami oſſa recondita dicuntur. Sed, vt ad propoſitum redeamus, fieri poteſt, vt qui Sumatram continenti ſiue Terræ firmæ olim connexam fuiſſe credunt, non minus decipiantur, quam Hanibal olim, qui de Sicilia idem putauit. Si enim Sumatra cõtinentis pars & peninſula fuiſſet, equidem eam, non vero Malaccam Aream antiquorum Cherſoneſum fuiſſe crediderim, quũ Sumatra auri multo ſit feracior quam Malacca. At ſi præſentem rerum ſtatum conſideremus ac tam veterum quam recentiorum, etiam ipſius Ptolemæi opiniones excutiamus, ſine dubio quæ Malacca hodie dicitur Aureã veterum Cherſoneſum eſſe reperiemus. Eſt enim Malaccæ regnũ

vndiqu e

vndiq; à mari inclusum, excepta illa parte quæ Septentrionem spectat, vbi regni Sion siue Saban, vt quidem appellant, fines attingit, & isthmo quodam continenti connectitur, de cuius latitudine nihil certi habemus: quamuis credibile sit aliquanto latiorem esse quam vel Tauricæ Chersonesi vel Peloponesi isthmum, quemadmodum ipsum quoque Malaccæ regnum modo dictis regionibus amplius est, vt quod vltra mille & quingenta milliaria in circuitu complecti fertur.

Regio ipsa sterilis sane est, & pauca ad vitam necessaria producit: nihilominus mira est ibi omnium rerum abundantia, quæ eo vndique conuehuntur. Ad Orientem Philippinas habet insulas, & Molucas atque illud mare quod Archipelagus S. Lazari dicitur, vnde ingens quum aliarum preciosarum mercium, tum inprimis aromatum copia adfertur. Ad Septentriones Sinarum iacet regio, quingentis milliaribus inde distans; qui magnum ibi & copiosum mercatum exercent, & muscum, rhabarbarum margaritas, vasa parcellana, pãnum sericum varij generis, ac infinita eius modi mercimonia eo conuehunt, ac inde rursus piper, crocum, pannos è lana argentum viuum, & mille alia exportant. Versus meridiem Iauam maiorem insulam

obiectam habet, quæ magnam oryzæ copiam, animalia tam terrestria quam volatilia, oleum, cepas, & arma suppeditat. Sumatra vero diuersa legumina & frumēta, oryzam scilicet, milium, nec non sandalū album, camphoram (qui vtilissimus & ad multa remedia expetitus liquor siue resina est) piper, zingiber, casiam, aliaq; quāplurima Malaccam mititt: quæ omnia insulani illi per alios distrahere necesse habent, quippe cum quibus vix vlla gens cōmercia exercet. Nam & valde barbari ac feri sunt Sumatrę incolæ, & inter se continua fere bella gerunt. Maritimas quidem oras Mahumetani tenent, pates vero mediterraneas pagani siue gentiles. Est quoque aêr ibi minus salubris ob nimiam paludum frequentiam & noxiorum hūmorum exhalationem. At Occidentem versus regna sunt, Malabar, Bisnagar, Bengala & alia, cum quorum incolis Malaccenses continua exercent commercia: versus Aquilonem vero regnum Pegu iacet, cuius incolæ similiter multas ac valde preciosas merces Malaccam aduehunt, ita vt omnium opulentissimi mercatores habitare ibi credantur, Christiani, Iudæi, gentiles, Arabes, qui tamen diuitijs suis vt plurimū ad luxum & flagitia abutuntur. Plerique enim omnes musicæ & amoribus sunt de-

diti,

diti, ac vix quidquam quam balnea, hortos & quidquid ad corporis voluptates pertinet, curant, quamuis habitu corporis parum sint venusto, fusci scilicet coloris, repandis naribus, & paruis oculis: quæ tamen vitia cura expolire & emendare student.

Scripserunt nonnulli, Malaccam ciuitatem ante quinquaginta annos aut paullo amplius ab Sinarum Rege loci opportunitatem sequuto esse conditam; sed duplici in errore versantur. Primum quod Sinarum reges imperium suum numquã tam late protulerunt, illo præsertim tempore quo recens Tartarorum iugum excusserant, ac magis de tuenda libertate quã augendo imperio, vt verisimile est, cogitabant. Deinde vero non est consentaneũ, locum tam celebrem & opportunum tam tarde habitari cœpisse. Contradicunt eidẽ etiam opinioni historici, qui locum illum magna ciuium multitudine & mercatu celebratum prodiderunt. Putant quidam Tacolam Ptolemęi hanc ipsam esse Malaccam: quæ ampla valde est, mediaque à flumine lato irrigatur, & insigni ponte coniungitur. ædes magnam partem ligneæ sũt & palmarum folijs, pro Indorum more, tectæ. Et hęc quidem totius regni erat metropolis, ibique præfectus siue Gubernator ha-

tor habitabat, à rege Sion vel Sabon eò missus: cuius nominis ambiguitas fortassis illum de Sinarum imperio errorem peperit. Est enim Sian amplissimum & potẽs regnum, inter Malaccam & Pegu interiectum, cuius rex in Vdir celebri ciuitate domicilium habet, & ad subita quæuis quinquaginta bellatorum millia contrahere potest.

Eo tempore quo Lusitani primum has oras & maria frequentare cæperunt, Arabes quidam Mamudius nomine per vim Malaccæ imperium vel tyrannidem potius inuaserat, qui partim vi partim fraude non solum iam dictam vrbem & regnum suo subiecit imperio, & Siani quoque regẽ cuius antea minister fuerat prœlio victũ, tributarium sibi fecit, ac breui ex vectigalibus & alijs exactionibus tantas opes acquisiuit, vt & ciuibus odiosus, & vicinis Principibus suspectus euaserit. Quum ergo Didocus Secheria Lusitanus cum nauibus aliquot eo appulisset, Mamudius aduenarum viribus & amicitia opes suas stabiliendas sibi duxit: sed non multo post Arabum & Iudæorum consilijs seductus, scelerata fraude Secheriam cum omnibus Lusitanis interficere statuit. Quamuis autem consilium hoc non omni ex parte successerit, Lusitanorum tamen res valde afflixit,

flixit, triginta ex eorum numerò interfe-
ctis, & totidem in vincula coniectis. Quã
quidem sceleratam perfidiam Dux Albo-
quercius generalis Indiæ Præfectus, Mag-
ni nomen à rebus præclare gestis adeptus
grauissime vltus est, & nõ solum captiuos
illos liberauit, sed Mamudium quoque
aliquot prœlijs victum instar rabiosi canis
mori coegit, & Malaccam suo subiecit im-
perio, quæ hodie à Lusitanis mirum in mo
dum tam arce quam muris & fossis, vltra
decem milliaria complectentibus, munita
est, & tutum Hispanis, ad quos Lusitanica-
rum victoriarum fructus hodie pertinet,
receptaculum & infinitas alias vtilitates,
ob Moluccarum inprimis viciniã, prębet.
Hæc Alboquercij expeditio siue victoria,
nisi memoria me fallit, incidit in annum
MDX. Sincapuræ promontorium an ve-
teribus notum, & quomodo ab eis appella
tum fuerit, non inuenio, nec Ptolemæi e-
ius meminit, sed credibile est à regionis
nomine denominatum fuisse: nec flumi-
nis etiam, quod Malaccam pręterfluit, vllã
apud scriptores mentionem reperio, nisi
quod produnt quidam Gazam nõ procul
à Malacca in mare exire, & ostium eius vl-
tra quindecim milliaria patere. Ptolomę-
us ciuitatum & fluminum quorundam hu
ius peninsulæ nomina ponit, quæ ab hodi-
ernis

Malacca à Lusitanis subigitur.

ernis valde diuersa sunt. Præter Tacolam vero quam Malaccam, vti dictum est, fuisse existimo, idem Labanam ponit, quæ fortassis illa ipsa ciuitas est quę Siã siue Sió dicitur, & toti regno nomē dat, in parte Orientali ad isthmum posita, quæ nõ ita pridē à rege Pegu, vna cum toto regno subacta est, tanto cum exercitu vt Xerxis ille minus iam fabulosus videatur. Cum Pegu incolis Lusitani frequentissima exercuerunt cõmercia, & in ipsa etiã vrbe, vbi regis aula erat, habitarunt, multis ab eodem donati priuilegijs & immunitatibus, ac sine vllo Religionis impedimēto, quam quidē etiã subditis acceptare licet. Persuasum quippe illi populi habent, in quacunq; Religione posse aliquem saluari, & salutem nõ à fide, sed bonis operibus dependere. At postremis his annis, id est, paullo ante annum MDC. tanta in regno Pegu rerũ facta est cõmutatio, ac tantæ clades & ruinæ inciderunt, vt penitus destructum, nec multis annis aut etiam sæculis, pristino nitori restitutum iri videatur. Sed historias has vere admirandas fusius enarrare non est huius loci.

THE-

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LIX.

Quod est

De Matthiæ Archiducis in Belgium profectione.

Scipionis de Castro

DISSERTATIO.

MAgni profecto momenti res est, Excellentissime domine, quod Matthias Archidux in Belgium iter instituisse dicitur, præsertim si id fiat cum Imperatoris consensu: nec dubium est quin magna statuum in illis regionibus rebellioni fomenta accessura, ac Catholici Regis consilijs & rebus multum incommodi allatura sint. Non tamen cum amico illo sentio, qui conatibus his tam facilem successum promittit; siquidem Principem aliquem potentem imperio exsuere, res sane difficilis admodum est, nisi viribus ille

longe

longe ſit potentior, aut ſaltim par. Et ſane credo Status illos, vel etiam Imperatorem ſi forte ipſius quoque concurrat aſſenſus, multis difficultatibus ſeſe implicituras priuſquam iuuenem hunc in Belgici imperij poſſeſsione ſtabiliant & confirment. Quando enim prouinciæ aliquæ arma cõtra Principem naturalem & cui ad vindicandam iniuriam vires non deſunt, arma arripiunt, ac proinde in magnam rerum omnium perturbationem incidunt, neceſſe quidem eſt vt nouum ſibi Principem eligant, qui incommodis omnibus mediatur & imperium æquabiliter adminiſtret, at in eo eligendo diligens cautio adhibenda eſt, vt ſcilicet is in quo ſingularis prudentia cum pari potentia coniuncta ſit, eligatur. Nam ad nouum & quaſi alienum adminiſtrandum imperium, requiruntur primum vires promtæ atque expeditæ, tũ vicinorum fauor & beneuolentia: quæ vtrum in A. M. reperiantur, prudens quiuis facile intelligit. Atqui his commoditatibus priuatus aliquis Princeps, non modo prouincias ſibi creditas, recte gubernare poterit, verum etiam certiſſimum eis adferet ruinam, neque enim ad aliud ſeruire poterit, quam vt omnes difficultates in vnum veluti nodum conſtringat, cuius diſſerandi, omniaque miſcendi hoſtes facile

occa-

occasionem nanciscentur.

Ac primum quod ad prudentiam attinet, quum iuuenili adhuc ætate sit, necesse erit vt alijs se velut in sinum tradat, eorūq; consilijs vtatur: quæ quidem ad ruinam præceps admodum & breuis est via. Si enim vni alicui tanta tradatur auctoritas, vt solus Principem in sua quasi potestate habeat, incredibile inde in ceterorum animis odium atque inuidia nascetur, eorum præsertim qui præcipui electionis auctores fuerunt siue adiutores, ac propterea debiti huius importuni semper exactores erunt. At qui debitum hoc exsoluere velit, Principatus neruos valde debilitabit, & aliorum animos offendet. At sane non video quomodo viginti annorum Princeps inter tam periculosos scopulos tuto nauigare possit, tot præsertim vndique cinctus Consiliarijs, qui in varia studia & sententias distracti, & mutua æmulatione accensi, atque etiam priuatæ magis quum publicæ saluti intenti, Principis statum euertent potius quam firmabunt.

Ad vires siue potentiam quod attinet, non valde magnam eam esse inde patet, quod ea omnis in Statuum iam duodecim graui bello afflictis opibus consistet: quod quam diu durauerit, exigui fructus è publicis reditibus, vectigalibus, alijsque com-

mercijs

mercijs ſperari poſſunt. Reges quidẽ Neapolitani qui regnum ſolis ſuis viribus tueri coacti fuerãt, ruinam tandem effugere non potuerunt. Tanto vero peiori conditione nouus hic Princeps futurus eſt, quanto arctioribus limitibus auctoritas eius & poteſtas reſtringetur. Qui enim nouum ſibi Principem eligunt, non niſi certis conditionibus ac legibus facere id ſolent, in quas ille Principatum ſuſcepturus, iurare cogitur: quippe qui metuant, ne in eamdem rurſus incidant tyrannidẽ, è qua liberari ſategerant: ita vt pauca in Principis poteſtate relinquantur, quibus ſupremam auctoritatem tueri poſſit, ad ruinam vero lata pateat via. Eiuſmodi leges ſiue conditiones illæ fuerunt, quibus Siculi Petrum Aragonium ad regnum vocarunt: qui ſi nullas alias ad tuendam ſuã auctoritatem & ſtatum habuiſſet vires quã iſtius regni, procul dubio illa vna electione fuiſſet peſſumdatus. neque enim vulgo vmquam perſuaderi potuit, vt eius belli quod nouo Principi à Franciæ rege potentiſsimo & non leui iniuria affecto, impendebat, rationẽ haberet, ac Principi auxilia præſtaret; quãuis non ignorarent, ſi Princeps à Francis victus atq; expulſus fuiſſet, vniuerſo regno certiſſimam paratam eſſe ruinam atque interitum.

Quam

Quam vero fallax ſit externorum auxiliorum ſpes, quam etiam facile confederatorum, ob diuerſa ſtudia & ſententias, vires distrahantur ac frangantur, omnibus notum eſt. Quantis vero opibus, quanta etiã patientia ei Principi opus erit, cuius omnis ſpes in Germaniæ, tam varijs ſtudijs distractæ, viribus collocata ſit? Quid vero ſpei nouo Principi eſſe poſſit, contra potentiſſimi Regis arma, in regione ſiue Statu iam ante diuturnis belli calamitatibus afflicto atque exhauſto, vbi ægre bellum à ſe defendere, ac numquam hoſtem vel præuenire vel diuertere poſſit, ſed in ſuis ipſius viſceribus quaſi nutrire neceſſe habeat? Et hæ quidẽ oẽs difficultates occurrent, ſi vel maxime ab omnibus prouincijs vnanimiter recipiatur, ac pro Principe recognoſcatur. Quid vero ſperandum ſit, ſi ab vna tantum parte recipiatur, cuivis facile eſt intelligere. Ex quibus omnibus patet, quam debiles eiusmodi Principis ad ſtatum ſuum tuendum, vires futuræ ſint.

Ad vicinorum beneuolentiam & fauorem quod attinet, ſic quidem exiſtimo, tã Gallos quam Anglos malle, vt regiones illas Belgicas dominus aliquis minus potẽs teneat: ea tamen iam eſt temporum conditio atq; is rerum ſtatus, vt vtriusq; gentis reges exigua auxilia præſtare poſſint.

Quantum ad Germanos, puto equidem & ipsos malle Aristocratiam quamdam in Belgio constitutam videre, quam alicuius ex Austriaca familia, ob potentiã & magnitudinem illis plerisque inuisa, Principatum. Licet enim ex eadem familia sit Rex Catholicus: nihilominus tamen quum regna ipsius à Germania longe absint, nec Imperatoriam dignitatem ambire videatur, potentia eius nec tam odiosa nec tam suspecta est, quam alterius ex eadem familia, qui & ex ipsa Germania ortus sit, & in Germania viuat. Huic enim rationes siue media non deerunt, quibus Imperium sibi acquirat , & in familia sua perpetuum & quasi hereditarium faciat.

Ex quibus omnibus recte concludere mihi posse videor, nouum Principem, iuuenem, viribus debilem, sed prudentia & consilio, ob ætatis imperitiam, multo debiliorem, nullis federibus aut externis auxilijs quæ quidem magni sint momenti, subnixum, in statu nouo, eoque vsurpato, difficulter admodum contra potentissimi Regis, qualis Catholicus est, arma & assultum sese defensurum, præsertim si non tam victoriæ quam vltionis studio bellum à Rege susceptum videatur. neq; enim parum profuerit, vt belli ibi gerẽdi ratio tota commutetur. Ea enim remedia quæ hactenus

hactenus ad malos expurgandos Belgicorum Statuum humores duodecim his proximis annis adhibita sunt, Legum scilicet rigor, & vis armorum, nihil aliud effecerunt, quam quod ægrotum debilitarunt, medicum defatigarunt, & ipsum morbũ auxerũt. At si alia via ineatur, ac non lenia remedia, sed vstiones ac sectiones adhibeantur, bellum breui confectum omniaque sanatum iri certior spes erit. Incredibiles enim tum fiunt progressus; si arma contra eum qui resistit, seuere atq; etiam crudeliter exerceantur, at erga eos qui sese dedunt & ad officium redeunt, quæcumque potest humanitas & benignitas vsurpetur. Et hic quidem modus belli finiẽdi, tollendæ dissensionis, & frangendæ rebellium pertinaciæ expeditissimus est & efficacissimus. Semper enim rebellium antesignani, quos veniæ desperatio ad peruicaciam armat, pauci sunt: at vulgus quanto vbi periculum adhuc longe abest, magis ferum est atque indomitum, tanto magis, vbi periculum in foribus videt, animum demittit, ac nemo est qui mori velit, quando adhuc vitæ spes ostenditur.

Illud quidem nequaquam mihi verisimile videtur, Regem Catholicum tantas iniurias dissimulaturum, ac tanta damna æquo animo laturum: immo non dubito

quin potius omne suum imperium ac statum periculo expositurus sit, ac omnibus viribus bellũ in Belgio gesturus. ad quod maximas iam habet commoditates, ceteris omnibus regnis & dominijs in pace & trãquillitate constitutis: vnde quidem certissima victoriæ spes, præsertim quũ ad vel maximos alẽdos exercitus & hostẽ è campo submouendum, ei omnia affatim suppetant.

Quod si quis tanto bello maturioris ætatis & maioris experientiæ ducem quam Ioannem Austrium præficiendum putet, is vicissim cogitet, defectum hunc, si quis sit, insigni huius iuuenis felicitate, tum etiã caussæ iustitia, & virium quas Rex Catholicus breui contrahere potest, magnitudine facile compensatum ac suppletum iri, quum Felicitas pręcipuum sit, ac ante omnia quæ in imperatore requiruntur, maxime necessarium. Caussæ æquitas siue iustitia plerumque etiam quũ armis disceptatur, bonum exitum sortitur. Vires vero Catholici Regis & armorum vis incredibilis futura est, siquidem Hispani non solũ pro Principis sui auctoritate, sed propria quoque salute & honore alijsque emolumentis certabunt, ac tam inter se quam cũ alijs nationibus quę Catholico regi in hoc bello operam nauabunt, concordiã omni

studio

ſtudio conſeruabunt, vt qui vndique ab hoſtibus cinctos, procul à patria, ac nullã aliã quam in armis ſibi ſpem eſſe videbũt, atque ita vitæ beneficium, mortis fortiter oppetendæ conſilio debebũt.

Et hæc quidem inpræſentiarum ſuper Matthiæ Archiducis in Belgium profectione mihi in mentem veniunt. Nec tamen illud abnuo, longe alium finem fortaſſe rem habituram, ſi cunctatio quædam aut aliud quoddã ſiniſtrum fatum Catholici regis rebus & conſilis interueniat. Certũ enim eſt, ſomnum longũm, id eſt, tarditatem atque inertiam, & magnum imperiũ vnà ſtare nõ poſſe. Quod ſupereſt, Excell. Veſtræ manus humiliter exoſculor, eiq; omnem felicitatem à Deo immortali precor.

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LXI.

Quod est

Eiusdem Scipionis de Castro, super Ducis Alenzonij in Belgium profectione, DISSERTATIO.

ROpoſita mihi ab Illuſt. V. Excell. quæſtio tria continet capita. Primum eſt, vtrum Rex Chriſtianiſſimus in ſocietatem veniat eorum armorum quæ Dux Alenzonius ad Belgos adiuuandos apparare atque in procinctu iam habere dicitur. Secundum, vtrum is ab omnibus Belgij Statibus, an tantum à quibusdam particularibus vocatus ſit. Tertium, quæ hunc motum ſiue expeditionem ſequutura putem.

Ad primum quod attinet, ſi ea adhuc Franciæ regum eſſet potentia ac felicitas, quæ à Carolo VIII. ad Henricum vſque huius qui iam regnum tenet patrem, quaſi

per

per manus tradita,& continua ſerie in ſucceſſores propagata fuit, merito tanta Hiſpaniarum regis potentia ac magnitudo ſuſpecta ei eſſe deberet, ac prudenter ſane ageret ſi cõſilia ſua eò dirigeret, vt Catholici regis, æmuli ſui perpetui, ac cum quo infinitæ diſcordiæ cauſſę ſibi intercedunt, vires ad mediocritatem quamdã & æquilibrium redigerentur : quod vix vlla ratione melius ac commodius fieri poteſt, quã Belgij prouincijs ab Hiſpanorum imperio auulſis. Quum vero hodie is ſit Francię regum ſtatus & conditio, vt huius ſui æmuli viribus ad illud quod eis ſupereſt cõſeruãdum, & ea quæ hoſtes ſiue rebelles tenent recuperanda, omnino opus habeant; illud facile cernitur, quæ medicina eſſe debebat venenum fore : ac huius ſui æmuli potentiam infringere, nihil aliud eſſe quam ruinam ſibiipſi accelerare.

Et vna quidem hæc ratio, quæ etiam totius cauſſę ſtatum complectitur, mouet me vt credam, Franciæ Regem in hoc armorum ad Belgas iuuandos motu cum fratre non conſpirare ; quamuis etiam alias huius meæ opinionis rationes adferre poſsim. neq; enim credere poſſim, in tam nobilis ac generoſi Principis animum tantam erga bonum amicum & cognatum cadere ingratitudinem, qui non modo è tan-

tis Franciæ malis ac calamitatibus, quamuis plurimæ essent occasiones, suum commodum non captauit, verum etiam magnis sumtibus, vt quidem toti constat mundo, in maximis periculis auxilia tã opportune submisit.

Nec illud credere possum, tam cæcum atque imprudentem esse Franciæ regem, vt non prouideat quanta pericula suo ipsius regno & statu inde oritura sint si Belgæ victoria potiantur, quippe quorũ causa cum Hugonotis communis est. Annon videat, quanta stultitia sit regnum tot dissẽsionibus distractum, tot calamitatibus afflictum, ac pacis tantopere indigens bello cum multo potentiori Principe, sine vlla necessitate, inuoluere? Annon in mentem ei venire putandum est, quam periculosũ sit fratri, qui non tam exspectandi patientiam quam regnum iam habendi atque inuolandi desiderium aperte ostendit, arma in manus tradere ac sumministrare, ei pręsertim qui tam parui regiam fecerit auctoritatem vt cum hostibus se coniungere nó dubitarit. Et vt quidem res se habent, nondum res inter duos hos fratres ita cõpositæ sunt, vt alter alterum valde amet. Quod si arma ad Belgarum defensionem expediantur, credibile est fore vt ea magis ad illum finem quem is qui ea in manu tenet, sibi

net, ſibi propoſitum habet, quam ad quẽcumque alium dirigantur. Quin ſic exiſtimo, Alenzonio facilius fore in Francia quã Belgio rem ex ſua voluntate gerere, & bonum ſucceſſum ſperare. Quod ſi vel maxime rex Franciæ, his omnibus poſtpoſitis bellum potius periculoſum quam pacem neceſſariam cum Hiſpaniarum rege ſibi eſſe volet, non video tamen vnde neruos ad tantam molem ſuſtinendam ac mouẽdam ſumere poſsit: quũ difficile ſit, alijs ſuccurrere, & ſeipſum defendere ac tueri. Nec omnino mihi placet eorum cõiectura, qui putant Regem Franciæ à tali bello non abhorrere, eam potiſsimam ob cauſſã vt hoc modo ſuum regnum à vitioſis humoribus & inquietorum hominum ſentina purget. Id enim ſi conſequi velit, neceſſum erit, vt omnes Hugonoti regno excedant, neque vmquam eò reuertatur. atqui conſtat in ijs regionibus quæ ciuili bello ardent, vtramq; partem de nido cuſtodiendo ante omnia eſſe ſollicitam: eoque Hugonotos patriam non tam facile relicturos, aut reuerſos, multo maiores turbas daturos. Ex quibus recte augurari mihi poſſe videor, hanc expeditionem Alenzonij citra Regis conſenſum ac voluntatem adornari.

Ad ſecundum iam venio: in quo per-

ſuadere mihi non poſſum Alenzonium ab omnibus Belgij Ordinibus vnanimi conſenſu eſſe vocatum, quum veriſſimum illud ſit, omne imperium conſortis eſſe impatiens, nec duos Principes ęquales, quales Archidux Matthias & Alenzonius ſunt, vnà conſiſtere aut ſe ſe mutuo ferre poſſe. Scimus etiam Comitis . . . potiſſimũ ſuaſu atque auctoritate Gallorum arma in Belgium accita, vt ſcilicet ijs, vtpote vicinis, præfecturam ſuam . . . . tueatur; vt qui tam Arauſionenſis Principis & Ordinum, ob male nauatam operam, quam ipſius Hiſpaniarum regis, ob rebellionem, voluntati diffidit. Licet autem communi omnium ceterorũ Ordinum conſenſu Alenzonius vocatus ſit; numquam tamẽ eos aſſenſuros puto, quorum oppida Gallorum poteſtati tradenda erunt. non enim puto, quatuor aut ſex oppida ſe certiſſimæ ac perpetuæ ſeruituti, pro falſa libertatis, quam vniuerſim ſibi omnes de Gallis Ordines promittunt, ſpe, addictura? nec enim Belgæ tam longe à Francia ſiue Gallia abſunt vt non ipſis quaſi oculis videant, nec tam ſtupido ſunt ingenio vt non intelligant, quidnam à Regno in tantis malis ſummerſo, & à gente naturæ quodam inſtinctu ſibi inimica, & ob inopiam ad prædam faciendam quam auxilium oppreſſis ferendum

dum multo alacriori atque aptiori, sibi sperandum sit. Sed demus, reperiri quatuor aut sex ciuitates, in quib. meri Quinti Curtij habitent, qui in particularis seruitutis voraginem ad vniuersalem redimendam patriæ libertatem ac salutẽ, præcipitare se non dubitent: nondum tamen video, quomodo etiam traditis his oppidis siue locis, Belgæ certum sibi à Gallis auxilium tuto promittere possint. Scimus enim cum fortuna fidem quoque mutari, in ijs maxime imperijs quæ ad ruinam iã inclinant, & vbi Principes multarum rerum penuria laborant. Quocirca omnino arbitror, non ab omnibus, sed paucis quibusdam Belgij Ordinibus siue Statibus Alenzonium ad imperium & Principatũ suscipiendum esse accersitum.

Ad tertium siue vltimum quæstionis caput venio, quod est coniectura quidnam expeditio hæc paritura sit. equidem si pro vero sumamus illud, Christianissimum cum fratre hac in re consilia non miscere, facile tam ex Alenzonij exiguis viribus, quam ex ijs quæ inter ipsum & Ordines procul dubio futuræ sunt dissensionibus conijci potest, aut Ducẽ iam dictum nihil omnino moturum, aut si moueat aliquid, nihil aliud effecturum, quam vt forte Belgæ ab Anglorum amicitia diuellantur, eorumque

rumque auxilijs priuentur: qui quidem impetus præterquam quod nec durabilis, & parum validus, etiam valde damnosus Belgis ad prędam externo militi expositis futurus est; nec difficile erit Ioanni Austrio cum ijs quas iam habet copijs talem vim propulsare. Quod si Alenzonius etiã quiescat nihilque moliatur, Catholicus rex nihilominus hoc rumore excitatus, vbi considerauerit, quanta incommoda & pericula rebus suis inde euenire possint si bellum in longum ducatur, & cognouerit nullam his omnibus præuertendi aliam esse rationem, quam Ordines extrema vi ad sanitatem & officium reducere; bellum multo maioribus viribus gerere decernet, ac duos exercitus sibi constituet, quorum vnus obsidendis oppidis, profligandis è campo hostibus, omni denique eiusmodi rei perficiundæ sufficiens sit, & quasi statarius; alter vero mobilis, & ad quamcumque necessitatem, siue ad præueniendum vel diuertendum hostem, vel ad intercludendum aut aperiendum comeatũ, & alia subitanea semper sit paratus. Et quamuis ad bellum hoc modo gerendum maiores requirantur sumtus; multo tamẽ etiam maius operæprecium fieri poterit. Quia enim eiusmodi bellum pro fine habet non tam possessionis recuperationem

quam

quam ſubditorum reconciliationem, illud ſpectari debet, vt ſubditi ab inquietis hominibus decepti, acerbos belli fructus, & quam graue id ſibi futurum ſit, ad viuũ ſentiāt. Qua quidem ratione, immo bono vnius prœlij aut ſimilis conatus ſucceſſu, Belgæ & de Regis viribus aliter ſentire, & ſuo modulo ac pede metiri ſeſe incipient: qui ſi Ioannem Caſimirum Palatinum ſimiliter accerſant, equidem non tam militis per hyemem retinendi, quam meſſis colligendæ ſtudio & conſilio id facere eos puto. Et hæc quidem de tribus his quæſtionibus pro ingenij mei teuuitate, V. Excellentiæ reſpondenda exiſtimaui,

THE-

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LXII.

Quod est

Regni Neapolitani

DESCRIPTIO.

NTER cuncta imperiorũ exempla, & admirandas eorũ vicissitudines, quæ passim historijs concelebrãtur, ea, quæ regno Neapolitano contigerunt, dubio procul omnium frequentissima extiterunt, atque admiratione dignissima. Nam populorum horum inquieta natura, qui remotioribus etiam temporibus bellorum ciuilium, atque intestinorum agitationes nunquam non innutriuere, dedit magna ex parte causam tot mutationionibus, totq; publicis incommodis, quot maior Europæ pars, ac misera potissimum Italia recentibus adhuc cicatricibus suis miserandum in modum testatur: præter-

quam quod in hoc regno, tanquam in corpore pessimis affecto humoribus cum proprijs tum accidentalibus, qui in dies coacervantur, morbus adeo contagiosus est effectus, vt eius curatio, si non penitus desperata, at saltem periculosissima effecta sit. Per hæc autem tempora, cum post tot nationum dominationem demum ad Hispanos peruenerit, clarissime conspicitur, eosdem etsi corpus hoc monstruose extenuauerunt, tamen cum eiusmodi suspicione illud possidere, vt non contenti omnem spiritum eius retudisse, omniaque membra infregisse, nihil adhuc intentatum relinquant, ne recolligat vires, vnde postea à medicamentis abhorreat, & medicum ipsum magno incommodo, atque existimationis iactura extrudat.

Pleraque fuerunt regna & resp. quæ suo imperij circulo absoluto, alteri regno siue dominio principium extiterunt, & priore deleto nomine, in nouum sese trãsformauere: pleraq; alia longo temporis spatio inuasionibus hostium vexata, tandem vel libertatem penitus amiserunt, vel pristinam amplitudinem egregie tutata sunt. Verum nusquam reperire est regnum, quale Neapolitanum cernimus, quod inter innumeras regum mutationes idem regnum permansit, & hostium suorum incremento

perpe-

perpetuam ſeruitutem paſſum, ſibimetipſi multoties inimicũ, ſolo regis titulo libertatem conſeruauerit: quæ res etſi rerum nouarũ cupidis, ac mob libus populis attribuenda eſt, tamen cum hæc efficiens quidem cauſa ſit, ſed huius reuolutionibus ita adiuncta, quemadmodum humano corpori ſenſitiua pars obtemperat, illuc vergens, quo illam intelligentia inflectit, dirigitque: quædam proximiores cauſę, atq; efficaciores conſiderari queunt, vnde tot regni huius viciſsitudines ortũ habuerint. Qua de re ſummatim, & quatenus inexperientia mea patitur, diſſerere mihi animus eſt, vt tibi ſatisfaciam, & facilius queas deprehẽdere, è pręteritorum exemplis quomodo ad prænoſcenda futura procedamus.

Hæc Italiæ pars quæ Caroli magni temporibus, oum imperium cum Gręcis diuideretur, ijs adſcripta fuit, hodieque nonnullo terrarum additamento Regnum Neapolis nuncupatur, olim vocitata etiã fuit regnum Apuliæ, & regnum Sicilię citrã Farum, idque tunc præcipue, cum regnum erectum eſt circa annum 1125. Rogerio primo Rege inaugurato. Quam denominationem nõ aliunde profluxiſſe, mihi perſuadeo, niſi quia cum Rogerius tunc Siciliæ Comes indigitaretur, adductus de-

ſiderio

siderio Statum suum hoc Regio titulo honorandi, voluit, vt hæc alia pars, quæ cetero imperio addebatur, ab eo, qui eũ inaugurauit, altera Sicilia in gratiam sui vocaretur, tanto magis, quod vi eam ceperat, dũ Gulielmus illius possessor titulo Ducis Apuliç & Calabriæ, Constantinopolim ibat ducturus in vxorem filiam Alexij Imperatoris, vnde totum regnum duæ Siciliæ nuncupatum fuerit. Quod fortasse prçter hãc verisimilitudinem confirmari potest, quia, qui primus Rogerio inuestituram concessit, is Anacletus fuit Antipapa, cui Rogerius fauebat aduersus Innocentium secundum, & Lotharium Tertium Imperatorem: qui Anacletus, vt huius amicitiã tueretur, credere fas, facile eum, quæcunq; Rogerius expetisset, concessisse simul cum ijs conditionibus, quç magis illi collibuissent. Verum vtcunque sese res habeat, huius regni titulus germanus est vtriusq; Siciliæ, tametsi hodie communiter Neapolitanum regnum dicatur, cum hæc denominatio inde prouenerit, quod reges in hac metropoli, & regni vrbe primaria sedem fixerint, tum potissimum, cum Petrus Aragonius Siciliam occupauit, vbi reges residere consueuerant, cuius Siciliç possessione reges Neapolis caruere, donec idem Neapolitanum regnum ad Ferdinandum

Catholicum peruenit, ex quo rege Philippum hunc Catholicum descendere, non ignoras.

Primus, vt dixi, Rex ab Anacleto Pontifice creatus & inauguratus est: hic. a. Rugerius fuit Normann. Siciliæ Comes illius Rugerij filius, qui Insulam à Saracenis redemit, frater Roberti Guiscardi, qui anno millesimo quinquagesimo nono à Nicolao II. creatus fuit Apuliæ & Calabriæ Dux, & Ecclesię Confallonerius declaratus, cū se, & vniuersam ditionem suam publico iureiurando eidem subiecerit. Ex quibus elicimus, primam huius regni creationem ab illegitimo homine, nempe ab Antipapa factam fuisse, eiusque possessionem fuisse concessam homini Sedis Apostolicæ aduersario, qui Regem Italiæ se nuucupauit, postquam Apuliæ & Calabriæ Ducatum rapuisset, quem Ducatum memoratus Guilelmus Calixto Secundo commendauerat. Fouebant autem in Ecclesia Dei schisma, atque discordiam illam, vt ambitionem suam quoquo modo sustentarent: & quāquam secutis temporibus legitimi Pontifices eandem inuestituram, vt Italiæ paci consulerent, confirmauerint, non obstat nihilominus, quin ex se ipso regnum illud infaustum ceperit initium. Vnde credibile est, permittente Deo ortas illic esse tot ærumnas

rumnas, atque calamitates, quot legimus maiori ex parte Pontificum auctoritate multiplicatas fuisse.

Rogerij posteri hoc regnum possedere, quousque mortuo Guilielmo, cognomine Probo, absque liberis legitimis, cum Barones naturalem quendam eiusdem nepotē nomine Tancredum regem cooptassent, Clemens III. ad Ecclesiam deuolutū esse regnum asserens, bellum mouit in Apulia. Post quem Cœlestinus III. cum Henricū VI. Imperatorem coronasset, atque confirmasset, ei conditionem dedit regni huius, tanquam Ecclesiæ feudi, recuperandi, cuius etiam publice inuestituram cōcessit vtque actum hunc magis corroboraret, Constantiam Abbatissam S. Mariæ Panormi eiusdem Tancredi sororē dispensauit ad matrimonium, deditque Cæsari in vxorem, quo facto regnum à Normanis ad Sueuos transiuit, qui ipsi quoque parum feliciter dominati sunt. Nam Imperator Federicus Secundus dicti Henrici filius Sedis Apostolicę persecutor acerrimus, ab Innocentio Quarto Imperio, ac potissimū Neapolitano Regno priuatus est, quod Colimundo filio Henrici Regis Angliæ concessum fuit. Sed quamquam Alexander Quartus per Cardin. Fiscū ei misisset inuesturā, cum ex Anglia illa obtineri auxilia

non possent, quę sperabantur, iamque Federici filij regnum magna ex parte occupauissent, & denuo Sarcenos induxissent, Vrbanus Quartus qui Alexandro successit, contulit illum in Carolum Andegauensē Prouincię Comitem, & Ludouici Regis cognomento Sancti fratrem, qui à Clemēte Quarto deinde inauguratus Rex, & coronatus est hac peculiari conditione, vt nemo regum Neapolitanorū posset posthac Imperatoriam dignitatem adipisci, neque se quidquam immiscere, vel procurare in dominijs Lombardiæ, atque Hetruriæ, adiecto censu annuo quadraginta octo millium ducatorum, & equo vno albo: quæ summa penitus tota regi Ferdinando Catholico, eiusque successoribus remissa fuit à Iulio Secundo, solo equo in signum feudi reseruato: sed Leo decimus ob precium dispensationis Carolo Quinto concessæ super incompatibilitate regni & imperij, ac Lombardiæ ditionum, septē millia aureorum simul cum equo pendi quotannis voluit. In domo igitur Angegauensi recta linea continuauit regnum vsque ad Ioannam primam Roberti Regis neptem: cui Reginæ iratus Vrbanus Sextus ipsum ad Carolū Dyrrachij Principem transtulit, qui ex Roberti regis fratre oriundus erat, penitusque Reginam

priuauit, tanquam excommunicationi addictam ideo, quia Clementis Septimi Antipapæ cteationi Fundis secutæ fauisset, eũque pertinaciter defenderet. Post quem Carolum duo deinceps filij regnauere, Ladislaus, qui etiam, vt pater, Hungariæ rex fuit, & altera Ioanna, sed non sine bellorũ ac defectionũ tumultibus. Nam quũ Ioanna prima Ludouicum Andegauensem secundo genitum regis Franciæ adoptatũ Clementis Antipapæ consensu heredem suum in regno Neapolitano nuncupauisset, quamquam is victus fuit, & occisus à militibus Caroli Dyrrachij ad Barij mœnia, tamen filius ipsius item Ludouicus ab ipso Clemente coronatus & inauguratus est: qui ipse quoque Ladislao, mox Regina Ioanna secunda regnate, frustra possessionem regni sibi vindicare conatus est. Filius autem huius eodẽ nomine Ludouicus à Martino Quinto euocatus, inuestituram accepit, priuauitque Pontifex Ioannam, ei succensens, quod ipsum noluisset iuuare in bello, quod aduersus Braccium Montonẽ Ecclesiæ rebellem gerebatur: quare ansã arripuit Regina offerendæ adoptionis & hæreditatis in Regno Alphonso Aragonię regi, qui tunc temporis in Sardinia degebat, vt scilicet ferret ipsi suppetias aduersus hostem hũc Ludouicum. Verum quia,

cum Alphonsus Neapolim venisset, comperit, omnia regni negotia per solam Reginam administrari, iratus, tentauit ipsam in carcerem detrudere; illa secreto Neapoli profugit, vltionisque causa dictum Ludouicum hæredem suum declarauit, reuocata prima Alphonsi adoptione. Quamuis autem mortuo Ludouico Regina in hæreditatem regni Renatum Ludouici fratrem vocauisset, & paullo post Regina obijsset; tamen Ferdinandus prætendens regnum ad Ecclesiam recidisse, vi Neapolim cepit, ac liberum dominatũ suscepit, faciliterque ab Eugenio Pontifice inuestituram impetrauit: ita regnum à Gallis ad Catalaunos translatum est: qui similiter, cum naturali populorum instabilitati, ac tumultibus impares extitissent, eiecti fuere, quo tempore Ludouicus Duodecimus rex Galliæ, & Ferdinandus Hispaniæ Rex cognomento Catholicus, post fugam Federici Regis inter se regnum partiti fuere: cumque Galli modestiæ limites egrederentur, deniq; ab Hispanis toto regno expulsi fuere, qui ad hæc vsq; tempora illud mordicus retinẽt, post successionum seriem hanc, videlicet Normannorum, Germanorum, Gallorũ Catalaunorum, & Hispanorum: quarum gentium regna hactenus annos 454. absol

uerunt

uerunt: quo tempore 27. notabiles Regni incolarum defectiones numerãtur, è quibus tot bella, vnde hæc regio vastata est, pabulum sumpserunt, totq; riualium, & æmulorũ consilia, prætextus, conatus adiuti sunt: neque enim ij tam facile Pontificijs illecebris, aut ambitione sua, vindictęve stimulo ad aggredienda bella inducti fuissent, nisi illorum leuitas ac flexibilitas populorum vnumquemque in spem regni consequendi mirum in modum attraxisset.

His tam crebris, ac tumultuosis rebellionib. etsi diuersæ fuisse censentur causæ, duæ tamen potissime fuerunt, altera, regni procerum nimia potentia atque auctoritas, altera, regis eligendi facultas, quæ propria non est, sed ad peregrinum Principem spectat, eiusmodi Principẽ vt nullus perinde sit variabilis, ac Pontificatus, cum ob vitæ Pontificum breuitatem, tum ob ipsorum diuersitatem. Nam cum magna regni pars semper in potestate procerum naturaliũ, atque ob ius naturæ, opesque, & populorum studia præpotentium, fuerit, vasallorum suorum promptis animis hactenus vsi sunt: populi enim illi in præsens quoque etsi Baronibus aduersantur, & inimici facti videntur, nullã nobilitatem,

nullasque diuitias præ nobilitate, diuitijsque Neapolitanorum magnifaciunt. Cui fiduciæ nixi Proceres illi, sæpenumero conati, & ausi sunt regibus suis obsistere, minas intentare, bellum mouere, suæque vtilitatis ergo se ipsos, regnumq; totum pessundare. Adhæc propensionem Pontificis animaduertentes, si forte regem aliquem deponere cuperet, cum potuerint rebus nouis aut vlcisci iniurias, aut desideriorū suorum compotes fieri, suo tantū affectui obsecundantes, eundem Pontificem ad præsentium rerum mutationem sollicitauerunt, designato Regi, & Pontificijs conatibus opem ferentes, atque hominum Pōtifici inuisorum vel suspectorum errata, & inobedientiam amplificantes. Reges quoque ipsi haud raro iustas Pontificum actiones false interpretādo, censuras illorum promeriti sunt, ac depositionem suā accelerauerunt, ex quo frequentes in regno turbæ atque mutationes contigere. Verum hinc intelligere possumus, quāto astu Hispani, vt huius imperij dominatum sibi confirmarent, operam dederint, non solū vt cum Sede Apostolica contumaciter nūquam aliquid agant, sed etiam vt animos Pontificum sibi deuinciant, ac præsertim omnes illos, qui in regno potentiæ famam obtinent, deprimant, atque extenuent. In

quibus

quibus duabus rebus omnem politicæ artis lineam terminauerunt, præsertim cum Italię maiores sibi Principes cõciliauerint, alios quidem ex debito, alios per amicitiã, plurimos per neutralitatem: quibus modis ab externo bello nihil sibi extimescũt. Atque equidem si consideretur diuersitas eius, qui gubernat, ab eo, qui gubernatur, & ille imperiosus & elatus, hic superbus & indomitus; ille ob repentinam potentiam & intolerandam naturam plerisque inuisus, hic ad res nouas propensus, ideoque aptus ad quasuis turbas alieno nutu ciendas attendatur, mox ille in regimine suo atque possesione adeo firmatus, vt hic iugum abijcere, aut recalcitrare nequeat, perpendatur, profecto non sine maxima ratione hac de re maxima admiratio suscipienda est, siue hunc rerum statum tempora pepererint, siue studiosa imperantium sagacitas induxerit. Quem statum nihilominus sicuti crediderim occasionum opportunitate inuectum, ita gubernantium consilio non mediocriter adiutum, atque directum fuisse, nõ abnuo. Etenim cum hoc regnum ad Regem Hispaniæ peruenerit, qui pacis pręsertim Italicæ tantum studiosus est, quantum parens ipsius ad bella propensu, & ijs nunquam defessus esset; hac pacis prætensione, cuncta ea impedimenta

summo artificio ministri sustulerunt, quæ ipsam confundere possent: & regni possessionem cũ Principis assensu belli quoq; quibusuis temporibus tutã effecerunt. Nã spe Gallorum de Italię dominatu sublata per pacem anno 1559. celebratam, cũ Rex Pontificẽ habeat partibus suis addictum, Venetos ob priscam eorum neutralitatem amicos, Ducem Sabaudiæ obligatum, cum propter subalpinarum arcium restitutionem, tum quia ab omnibus ipsi cauendum est, Florentinos amicos, cum ob status sui conseruationem; tum ob dissidium cum Ferrariensibus hi vero cum sint ex seipsis inualidi, Mantua, Vrbinum, & Parma affinitate, & stipendij deuicti, Genuenses morem gerentes, Lucenses debiles, equidem nihil reliquum esse videbatur, occasione vltimorum ciuilium tumultuum, quam vt Proceres ita debilitarentur, vt desciscere nequeant, & ipsorum auxilio externi hostes destituti, frustra aut difficile cõtra regnum noui aliquid attẽtare valeant. Ad quam rem plurimis medijs vsi sunt, nam amico alicui ex Proceribus munera nonnulla, præsertim aulica, concessere, publicam vero aliquam administrationem nemini, aut perraro, & valde limitatam cõmisere; aduersarios & suspectos acerrime persecuti sunt, demum aduersus Officiales, &

les, & gubernatores nullam vel minimã Procerum contumaciam admiſerunt. Horum primo vaſallorũ beneuolentia acquiritur, & maiorum dignitatum ſpe lactantur: altero, non permittitur, vt apud populũ nominis exiſtimationem ſibi comparent: duabus ſubſequentibus rebus ob pœnæ ſeueritatem, & quia ſe purgare nequeunt aliunde, obuiam itur tumultib. Præterea prima arte vaſallus quotidie magis ſtudet Principis gratiam aucupari, & de illo magis mereri curat, effundẽs quicquid æris habet, vt titulum ſuum vel Domini, vel Equitis, vel Colonelli, ſimilisve magnificet. Quare proprio ſtimulo fideliter ſe gerit, eodemq; tempore adeo ſumptibus extenuatur, vt deinde neque per ſe, neque per alios audeat & ob ſpem, atque egeſtatem neſciat inſtitutam ſeruitutem deſerere. Secundo, quod diximus, remedio omnes clientes atque aſſeclæ à Proceribus remouentur: ex ceteris duobus, cum eodem iure cenſeantur, ij qui palam aduerſantur, & ſuſpecti habentur, fit, vt omnes caute agant, adeoque ſe probatos eſſe velint, vt Princeps de eorum mente atque operibus nihil ſibi timere debeat. Cũ aut vaſalli quilibet vel Nobiles ſint, vel Populares, neq; Nobiles horũ ope deſtituti quidquam machinari ac perficere queant, dum

Hiſpani

Hiſpani palam fauent populo, præſertim in rebus ad iuſtitiam pertinentibus, hinc ſequitur, vt Nobiles, populusque patienter ferant grauiſſimas illas, totque extorſiones, quibus quotidie premuntur & aggrauantur, vtque populus absq; regimine Nobilium, tumultum facere nequeat, ſed inter ipſos et nobiles acerrimam diſſenſionẽ dum huic magis quam alteri fauent & huius vel illius inimicum ſtudioſe exaltant, diſſeminauerunt. Sicque animis diſcordantibus inuicem, regno quoq; membratim diſgregato, videtur Hiſpaniæ Rex nullum à vaſallis motum vereri debere, eoq; magis, quia Proceres neminem habent, cui conatus ſuos commendent propter cũ Italię ſtatum, quem ſuperius recenſuimus, omnibus nempe tranquillitatem, pacemq; publicam anteponentibus, præter imbecillitatem hoſtium peregrinorum; ac præſertim quia Hiſpani erga Sedem Apoſtolicam obſequentes ſunt, cum qua Rex tantam ſibi auctoritatem conciliauit, vt hodiernis temporibus in Pontificibus eligẽdis plurimum ipſe polleat, cum plerosque ſibi Cardinales obſtrinxerit penſionibus, quas in Hiſpania exigunt, multoſque ſibi origine ſubditos habeat, alios etiam ad eã dignitatem promouerit, præterea Pontificem peculiaribus beneficijs ſibi propenſũ
reddit

reddit, affines illius titulis, & honoribus augens, quibus rebus huius Regni possessionem stabiliorem efficit. ne vero longe exèmpla petamus, quantum in eo euertẽdo valeat Papa, Clemens Septimus, & nuper Pallus Quartus patefecerunt.

Coniunctio igitur Hispanorum cum Sede Apostolorum cumque cæteris Italiæ Principibus, & subditorum fere omnium extenuatio fuerunt antidota, quibus hactenus regnum illud satis à veneno belli preseruatum est. Bellicas enim turbas Rex Catholicus tanta prudentiæ laude semper euitauit, quantis gloriæ encomijs à parente Carolo eæ prosecutæ fuerunt. Nam Rex solam Hispanorum fidem, eorumq; consilium, quo Italos, cæterasque nationes suspectas facere conati sunt, sequens, non poterat discordibus Ducibus & exercitibus bellando quidquam egregij sperare, cum ex omnibus Imperij sui partibus deligendi essent milites; at Carolus Quintus diuerso more virtutem, non nationem respiciens, exercitum suis expeditionibus respondentem sibi comparauit, potuitque egregia facinora aggredi: quæ quidem perficere, atque absoluere facilius potuisset, nisi regna sua diuisa fuissent, & ab hostibus suis vexata. Quam ob causam, quia nempe Rex militiam concordẽ nõ habet

creden-

credendum est, Regem quam longissime bella amouisse, pacem vero, tutius regnandi caussa, libentius amplexatum fuisse.

Verum quoniam omnes Imperiorum boni exitus atque prosperitates præcipue resultant ex consiliorum proportione, aut ex occasionum opportunitate, vel ex vigilantia atque dexteritate ministrorum; altera ex tribus hisce conditibus, quæ defecerit, prosperitatem felicemque regni exitum perturbare valet: quemadmodũ fortasse in præsenti huius regni statu animaduertere est. Nam tametsi saluberrimum fuit consilium, Italiæ tranquillitatẽ omnino curare, regnumque extenuare, adeo vt nunquam amplius audeat deficere: qua in re Consilium Regium occasionibus sapienter vsum est: tamen ministri adeo exorbitauerunt, vt vice securitatis, quam Rex acquirere sperabat, per hæc tẽpora in magna suspicione iure optimo detineri debeat; propterea quod, dum nationi Hispanicæ rerum omnium regimen commendauit, neque cuiquam permissum est, de ministris conqueri, Hispanorum insolentia atque licentia in tantum excreuit, vt abutentes Regio proposito in deprimendis, atque in officio continendis Regnicolis, auaritiam suam atque superbiam intolerandam non minus quam pessimi

ſimi exempli, tyrannice expleuerint. Cum enim omnia officia ac beneficia venalia facta ſint, & populis omnium rerum emendarum neceſsitas impoſita fuerit, hinc effectũ eſt, vt famuli Proregum, Officiales & Gubernatores omniũ Prouinciarum diuitias conſecuti ſint, non minus, quã populi ad ſummam egeſtatem redacti: proinde cũ ob Hiſpanorum militum, per eaſdẽ prouincias diſperſorũ, barbariẽ, tũ ob grauiſſimas impoſitiones, partim regias, partim à Baronibus impoſitas, caſtella, & ciuitates, ipſaſq; prouincias deſertas reliquerũt. Quibus ex rebus non tantum extenuatum, ſed etiã funditus euerſum regnũ videtur, Regnicolæq; facti aduerſus ſe ipſos non minus, quã Hiſpani, auari & crudeles. Quocirca publicum hoc incommodum vicinis Principibus non incognitum, populiſque exemplo Belgarum valde commiſerandum, equidem peculiari animi anxietate Regem afficere debet: nam etſi Galli, aliæve gentes, occupato in Belgio Rege Hiſpaniæ, difficulter hoc Regnum aggredi poſſent, quia Italiæ Principes iuncti fœdere eas facile repellerent: nihilominus quoniam difficultas poteſt quidem morã inijcere, ſed non aufert, quin opera ardua perfici queant; ſi concederemus, Gallos (exempli gratia) cernentes Regem in Flan-

Flandria, Lusitania, aut Algerio occupatum, antiquo inter has duas nationes odio concitatos, vtque se ex ciuilibus bellis exonerarent, velle hanc expeditionem suscipere, suasque antiquas prætensiones & iura resuscitare, equidem hæc aggressio valde fieret periculosa. etenim homines ex reb. nouis aliquid sibi vtilitatis semper eliciunt. quod si Galli campo prædominarentur, regnumque inuenirent exhaustum totum, ac debilitatum, tanto magis rerum exitus foret ambiguus. Et quanquam Gallorum nomen huic regno maxime inuisum vehementem omni tempore repugnantiam experturum est; tamen impotentia, nec non necessitas, atque desperatio solent vtplurimum, valentque obstinatam quamlibet animorum, atque opinionum constantiam infringere. ac debellare. Hæc consideratio ex vna parte Regem vexare merito debet; ex altera, dum cernit, præter tituli dignitatem atque amplitudinem, ex hoc regno nihil fere vtilitatis accipi, nisi quod Hispanos aulicosque suos ibi ditescit, non mediocriter sollicitus esse debet. Quamobrem in præsentibus necessitatibus, ne penitus regnũ destruat, milites, aut pecuniam inde colligere extraordinarie non posse videtur.

Colligit Rex ex hoc regno annuos reditus

ditus duos milliones, & quingenta millia aureorum, computato vno millione, & ducentis millibus aureorum, quod singulo biennio offertur titulo donatiui Regiæ Maiestatis, quodque iam ad ordinarium reditum redactum est, computatis etiam granis vno & triginta, quæ singuli ignes, hoc est, familiæ singulę soluunt pro militum stationibus, & quorundam Nobilium, qui Proregem comitantur, & continui dicuntur, salarijs; accedunt grana septem ob custodiam turrium maritimarũ: grana nouem pro viarum refectionibus, & grana quinque pro campestribus lictoribus. Ex quo reditu, detractis vno millione & trecentis millibus aureorum, qui erodantur in pensiones, & pleraſque factas largitiones, quod reliquum est, non sufficit ad præsidia, milites, equites, triremes, aliosque sumptus sustinendos.

Hispani, quos detinet Rex præsidiarios sub ducibus diuersis, & vno Campiductore, atque Auditore vno, vniuersi sunt quatuor mille. Quæ copię vernacule Tertium Neapolitanum dicitur. In arcibus Regni, ac turribus ad litorum custodiam exstructis mille sexcenti Hispani milites ordinarij soluuntur, computatis Officialibus, qui in ijsdem arcibus habentur: mille cataphracti conscripti sunt, qui sub di-

uersis vexillis partiuntur, nam quinque sunt vexilla Hispanorum Ducum, & Italorum vndecim: quodlibet autem vexillum sexaginta equites habet, exceptis Proregis, & Marci Antonij Columnæ turmis, quæ singulæ centum cataphractis continentur. Adsunt quoque quadringenti & quinquageni velites in quinque turmas diuisi. In omnibus deinde prouincijs pro singulis centenis ignibus, siue familijs quinque pedites descripti sunt: ignes autem sunt 4011454. ex quo numero si pro singulis centenarijs quinque accipiantur, erunt pedites 240701. Hi vero conscribendi pedites à viris in vnoquoque oppido, aut loco deputatis nominantur: hac tamen conditione, vt si Ducibus non placuerint, alij nominentur, donec Duces sibi satisfaciant. hi satis armati sunt, & magis idonei ad patiendum, quam ad bellandum: & hæc militia, quia corpus aciei constituit, il battaglione vocatur, & quanquam stipendia non merentur, nisi quo tempore Ducibus inseruiunt, alij tamen Officiales ordinarijs fruuntur stipendiis.

Triremes prçterea triginta septem instructæ sub regimine Ioannis de Cardona, hoc est, trigintaseptem Neapolitanæ, & quatuor, quas precio concedunt Genu-

enſes. Et hæc ſunt pacis tempore totius Regni præſidia, quæ ex reditibus annuatim colligendis ſolui, & detineri vix queunt, cum reditus publici ac vectigalia diuerſis aggrauata ſint penſionibus, quarum maximæ ſunt quadraginta millia aureorũ, quæ ſoluuntur Imperatrici Mariæ Regis ſorori: quorum ſolutio ſuſpenſa fuit, ob iram, vt creditur, conceptam ex Principis Matthiæ profectione in Belgium: altera eſt, quæ penditur Reginæ Poloniæ, tanquam Sigiſmundi Auguſti Regis hæredi, videlicet ob fructus decem pro centũ quadringentorũ mlliũ ducatorum, quos ille Rex Carolo Quinto ad bellum Saxonicũ mutuo dedit. Reſiduum maiori ex parte diſtributum eſt inter Hiſpanos, & quoſdã Italos de Rege benemeritos.

Neapolitani Regni circumferentia extenditur ſpatio milliarium 1461. nam inſtar peninſulæ à patre ortus, & meridiei vndequaque mari alluitur; excepto tractu centum quinquaginta milliarium, quæ in mediterraneis computantur à finibus Latij, ſiue Campaniæ Romę, qui ſunt fluuius Aufidus, vel Ofente in Tyrrhenum influens mare, per Apenninum, & partem Vmbriæ & Marchę Anconitanæ, vſque ad alios fines Tronti fluminis, influentis in mare Adriaticum.

Longitudinem habet milliarium quadringentorum, & quinquagenum à fluuio Tronto, qui ad ſeptentrionem labitur, ad promontorium Herculeum, vbi pars eſt vltima vlterioris Calabriæ ad meridiem poſita. Latitudo maior eſt centum duodecim milliarium, à Caietæ territorio vſque ad dicti fluuij fauces. Minor vero latitudo eſt viginti milliarium, à ſinu ſanctę Euphemiæ ad Mare Tyrrhenum verſus auſtrum vſque Scyllaceum, quod ad Ionium mare, & ſolis ortum aſpicit.

Hoc Regnum has continet prouincias; à fluuio Oſente partem Latij, quod antiquitus ad Lyrim vſque pertingebat; nunc vero in tres partes diuiditur, Latium, Romæ Campaniam, & littoralem, ſiue maritimam. Pars igitur, quæ ab Oſente Terracinæ fluuio ad Lyrim vſque extenditur, ad regnum pertinet. Inter Lyrim vero & Sarnum fluuium includitur vetus Campania, quę hodie terra Laboris dicitur: poſt quam ſequitur Licentinorum ager à Sarno ad Silarum vſque, qui tractus hodie Principatus dicitur. Sequitur à Silaco ad Laum, hodie Saprium, Lucania, modo magna ex parte Baſilicata. Lucaniæ adiacet Brutiorū regio à Lao per littora Tyrrheni vſque ad promontorium Leucopetram in mari Siculo, vbi deſinit Apenni-

nus, vltimum cuius cacumen à nautis dicitur punta vel tarlo. hęc autem Brutiorum pars hodie Calabria nuncupatur. Ab hoc promontorio versus septentriones per oram littoris vsque Tarentum magna Græcia sita est pariter dicta Calabria, apud quam sequitur regio Salentinorum supra sinum Tarentinum vsque ad Leucæ caput, olim promontorium Salentinum. Hinc autem versus aquilonem Brundusium vsque habitatur illa regio, quæ ab antiquis Calabria Ionica dicta est: quæ simul cum Salentinorum regione coniuncta hodie terra Hidruntisia dicitur. Inter Brundusium & Aufidum collocatur Apulia Peucetia, nonnullis Ætolia, quæ dicitur hodie terra Barensis, post quam sequitur Apulia plana, quæ Capitaneatus dicitur, olim Apulia Daunia, sita inter Aufidum & Finternum vsq; ad Garganum montem. Hinc deinde vsque ad Trontum fluuium, vltimum regni limitem, iacent Frentaui, Marucini, Velini, Præcutini, Marsi, qui vnam regionem constituunt, Aprutium dictam. In locis mediterraneis inter prędictos populos occupant planam & montosam regionem ab vtraque parte Apennini Samnites, hodie Vallis Beneuentana, cuius longitudo per 80. milliaria extenditur vsque ad fontem Silari fluuij. Hi vero po-

puli, quos diximus, ſimul cum Hiſpanis, qui cum Principatu & Baſilicata finitimi ſunt, à Scriptoribus indiſtinctè Samnites appellantur, quæ natio, vt ſcis, antiquitus valde fuit bellicoſa. Hæ vero cunctæ prouinciæ ad ſeptem rediguntur, hoc eſt, Terra laboris, Baſilicata, Calabria, Tellus Hydruntina, Terra Barenſis, Apulia plana vel Capitaneatus, & Aprutium. Verum à Regijs Officialibus in duodecim prouincias facilioris regiminis cauſa partiuntur, hoc eſt, in Terram laboris, Comitatum Moliſſe, qui Vallem Beneuentanam comprehendit, Aprutium citerius, Aprutium vlterius, Principatus citerior, Principatus vlterior, Capitaneatus, Baſilicata, Terra Barenſis, Terra Hydruntis, Calabria citerior, & Calabria vlterior. In his prouincijs continentur 1563. oppida, inter quæ 20. ſunt Archiepiſcopali dignitate inſignia, Epiſcopatus vero ſunt 107. maiori ex parte opibus deſtituti: ex oppidis autem quædam ad mare ſita ſunt, quæ munita ſatis exiſtunt, in quibus etiam præſidiarij milites, præſertim quando hoſtiles claſſes timentur, collocantur: hæc autem ſunt in Aprutio, Peſcaria, in Baſilicata Beſticia, & Manfredonia, in Terra Barenſi, Barletta, Tranum, Biſelia, & Monopolis, in Terra Hydruntina Brunduſium, Hydruntum, & Gal-

& Galliopolis, In Calabria Tarentum, Croto, & Rhegium, in terra laboris Neapolis, & Caieta: in mediterraneis Ciuitella in Aprutio. In vnoquoque autem oppido, exceptis Pescaria, Besticia, & Ciuitella, sunt arces antiquo more exstructæ, Brundusij duæ, Barij vna haud procul à Puteolis, Neapoli tres, Capuæ vero in mediterraneis vna, quã nuper exstruxere, quæ simul & Sancti Hermi arx, Neapoli vrbi imminens, creduntur solæ hostibus restituræ nostris temporibus. Sex quoque adiacent regno Insulæ, Tremithus Aprutio, Liparis Calabriæ, Capreæ, quæ maior est, Nicheta, Prochyta, & Ischia Terræ Laboris. Flumina omnia nauigantur, & præcipua sunt, Iuntum, Pescaria, Sangium in Aprutio, Forsor um, & Candelorum in Capitaneatu, Ofantum in terra Barensi, Vasentium, Acrisinum in Basilicata, Lagnum, Vulturnus, & Lyris in Campania. Portus equidem haud multi sunt, in tanto præsertim terrarum circuitu, etsi quidã sinus in littorum illorum tortuosis gyris quibusdam temporibus vicem portuum exhibent: sed vt plurimum intuti sunt, speciatim Neapolitanus, qui tametsi molis obiectu defendatur, tamen ea magis pompæ quam tutelæ nauigiorum, qui illam

ſtationem deligunt, inſeruire videtur: ſolentq; triremes, quoties mare nimis commotum eſt, Baias migrare, vnde haud procul adhuc vtuntur Neronianis reliquijs vice portus, diciturque mare mortuum. Sinus Caietæ portus habetur, ſed ventis Orientalibus obnoxius eſt. In terra Hidruntis Brunduſinus portus minime malus eſt: & in terra Barij dicitur, ſi Trani portus inſtauraretur, centum triremibus recipiendis ſuffecturum. Ille vero Tarentinus portus in Baſilicata longe capacior foret, niſi occluſus eſſet, crediturque ideo occluſus, ne ea commoditas Turcas ad inuadendum regnum alliciat, cum olim Hieronymus Spartanus, Alexander, & Pyrrhus ambo Reges Epiri ex Græcia in Italiam ad eum portum, qui vicinus eſt, & capax, atque tutiſſimus, traiecerint. Regnum hoc terra Pontifici, mari Venetis, quatenus Adriaticum ad ius Venetorum ſpectat, finitimum eſt: in reliquis ſuis partibus coniūctum cum fertiliſſimo ac nobiliſſimo Siciliæ regno mediterraneo mari alluitur, cuius propter cætera regna eidem Regi ſubiecta integer dominatus ad ſolos Hiſpanos iure merito ſpectare deberet.

Oppida ac ciuitates, quas memoraui ſuperius, diuerſis Proceribus ſub varijs titulis obediunt: hi autem vt numero aucti,

ſic

ſic auctoritate diminuti ſunt, cum quia dominia ad humiles homines peruenere vel emptionis iure, vel principis largitione, tũ etiam quia ſumptibus patrimonia exhauſerunt, præterquam quod nullum ijs vnquam munus iniunctum fuit, vnde maiorẽ ſibi exiſtimationem pararent. Quamobrẽ quatuordecim numerantur Principes, Duces viginti quinque, Marchiones triginta ſeptem, quinquaginta quatuor Comites, quatuor mille Barones; quibus defunctis, niſi conſanguinei ſuperſint proximi adeo, vt ex pragmatica diſpoſitione ad ſucceſſionem vocẽtur, eorum dominia ad regem reuertuntur. Quem obſeruatum eſt ſolere ea mercatoribus vendere, qui maiori ex parte, cum tenuis ſortis homines exiſtant, carent generoſis ſpiritibus, inuiſique ſunt titulatis cęteris nobilibus. Quæ res præcipue conducit ad eam diſcordiam ferendã, quæ, regnandi cauſa, vt fit inter titulatos, exoptatur. Cætera oppida Baronibus minime ſubiecta poſſunt ex neceſſitate ad libitum regis diuendi: & in vniuerſum omnia adeo ſunt alieno ære obſtricta propter tabernaria vectigalia, ſiue hoſpitia militibus Hiſpanis debita, vt niſi vendantur, nũquam ſperent, ſe liberatum iri.

Hoc regnum omnia vitę humanę neceſſaria producit, pleraq; ad vſum medicinę,

plurima ad delicias, tanto prouentu, vt cæteris regionibus ea possit abunde subministrare: inter cętera præstantissimos gignit equos, quorum rex quatuor habet equitia, & plerique Domini similiter, neque eos licet ex regno educere iniussu Regiæ Maiestatis, ac Proregis, idque raro; sed ante omnia ingens est, & vberrima copia, tritici, vini, olei & serici, non sine speciali Regis & regnicolarum vtilitate: qui profecto regnicolæ, nisi in tantum tyrannide opprimerentur ab officialibus, vt ijs vix respirare detur, se præ cæteris quibuslibet nationibus fortunatos existimare possent. etenim non modo hanc certissimam omnium rerum fertilitatem ijs natura largita est, sed etiam mira fruuntur commoditate cuncta facillime distrahendi per Ecclesiasticum imperium, ac potissimum opportunitate nauigationis, & antiqui cum Venetis commercij: erga quos credendum est hac de causa populos Apulię & Calabriæ beneuole affectos esse, siquidem cū ijs negociantur assidue & sine illo commercio plurimū incommodi experiuntur; quemadmodum annis præteritis, cum ob pestem interdicta esset mutua consuetudo, compertum est. Præterea cum Veneti in Apulia diuersis occasionibus olim ciuitates aliquas possederint,

& Norma-

& Normanis etiam regnantibus, vel taquã amici reuerentiã, vel tanquã hostes timorem populorum meruerint, ob hanc memoriam, & caussas vtilitatis peculiaria quædam apud illos erga Rempublicam Venetorum beneuolentiæ signa conspiciuntur: quamobrem dicendum videtur, Regem propemodum compelli cum Republica bene conuenire, etsi non cessant ministri hanc Principum concordiam, quoad possunt, disturbare. Nam reuera eius Maiestas à Venetis magis, quam à quolibet alio Principe occasione belli res nouas timere debebit, cum propter hanc populorum dispositionem, tum propter maritimas vires, imperijque sui vicinitatem, opesque & auxilia, quæ ab exteris Principibus obtinere possent, sin minus ob amplificandam Rempublicam, saltem vt seipsos in Italiam intruderent. Quæ res etsi Venetis forsan periculum paritura videretur, tamen dubio procul maius Regi hinç, quam aliunde consequeretur detrimentum. Nam duos hostes, præter Venetos, potest rex timere, Turcas & Gallos. Turcæ quamquam Republica potentiores magisque timendi videntur, tamen quia aduersus eos talia aggredientes Itali Principes necessario fœdere iungerentur, possent Hispani ab hostilium armorum progressu

progressu se defendere. Sic Gallorum expeditiones omnes in hoc regnum difficillimæ semper erunt, cum eos ærarium, classiumque commoditas deficiat, cumq; prçsertim populis hisce inuisi existant: at Veneti, vt dixi, vicini sunt, classe potentes, opibus affluentes, populis grati, idonei ad auxilia accipienda, quibus auxilijs saltem eos ad propriã defensionẽ occuparẽt, qui Forum Iulium, aut continentis loca & vrbes inuaderent. Cum Venetis igitur Rex humanissime agit, cum vt ab hac parte imperio suo, & populorum vtilitati consulat, tum etiam vt Lombardię dominatu tranquilla cum pace perfruatur. Aduersus Gallos autem, ac Turcas permuniuit se per pacem, ac perpetuam, quæ in Italia custoditur, tranquillitatem, curatque vt maritimæ vires quoad fieri potest, amplificentur, qua in re prçcipuum regni huius refugium ac tutamen est. Nulla enim vnquã inuasio profecta est, quin per mare subsidia habuerit. Itaque vt hostes impedirentur, vtque vsu exigente, suis auxilia non deforent, decreuerunt regij maritimas opes augere, cum præsertim eius Maiestas abũdet rebus ijs, quæ huic rei conducunt, cum pane, lignis, ceterisq; necessarijs materijs, tum remigibus & administris; quos ex regno hoc congregat, ex Sicilia, Sardinia, Ma-

roco, Cantabria, Catalonia, & cætera Hispania, maritimæ vitæ assuefactos. Triremes ædificantur Neapoli & Tarenti, vnde à biennio, quinque ad hoc nauale adductę fuerunt, decem annis exstructæ. Hoc autē nauale, sumpta occasione ex triremibus, quæ in victoria anni 1575. acquisitæ fuere, amplificatur modo opera & industria hominis cuiusdam Veneti exulis, qui typum quendam obtulit, fruiturq; singulis mensibus aureorum viginti stipendio: complectetur enim totam oram litoris, quæ incipit ab vltimo propugnaculo Castri noui vsque ad Sancti Vincentij turrim, extendeturque ad fanum vsque Luciæ. In eodem nauali duodeviginti conspiciuntur naues inueteratę, quæ parum valent, cum quia sub dio habentur, pluuijsque & maris reciprocationi expositæ sunt, tum quia nonnullæ iam transeuntibus operarijs in ipso nauali pontes factæ sunt. Modo hic Venetus Galeassam, siue actuarium maius nauigium exstruendum curat, quod nostratib. longe inferius erit, cum iam ille expertus olim fuerit, an posset eiusdem magnitudinis nauim ædificare, sed spe illa frustratus, dubitandum est, vt pleraque ad nauale hoc perficiendum spectantia aut difficulter, aut præstare possit. Etenim satis est regijs ministris nonnihil in speciem præseferre

ferre, quod in Aula Regia magnificetur, eoque pacto diligentiam ostentantes Regi aliquatenus satisfaciunt, orbemque terrarum in eximia magnarum rerum detinēt expectatione. Quæ res ad opes breui comparandas mirifice prodest, quibus mox ditionem aliquam in regno coemant, reditus coaceruent, & preciosam accumulent supellectilem. Cum vero Prorex, eiusque officiales Neapoli propter situs opportunitatem, vrbisq; pulchritudinem resideāt, cumque ea plena sit ac frequentissima totius regni nobilitate, mercatorum, aduenarum, artificum magno numero, qui trecētis circiter hominum millibus constat; ex ipsa vrbe, tanquam regni epitome quadam peculiaris ac distincta rerum omnium relatio haberi potest: nam cum hinc Gubernatores ad duodecim dictas prouincias, qui Proreges dicuntur, & Neapolitano subordinantur, itemque ad singula regni oppida, quæ Baronibus non subiaceant, Capitanei mittantur, neque ab ijs Capitaneis ac Iudicibus prouocare liceat, nisi ad Proregem Prouinciæ, vel ad Vicariam & Consilium Neapolis, prout litigantes malunt, habent hæc tribunalia fluxum atque refluxum controuersiarum, ac litium, quę ab aduocatis ac notarijs, quos actorum magistros vocant, & à procuratoribus immorta-

mortalitate donantur; carceres autem Vicariæ incredibili hominum numero referti visuntur, vnde facile conijcere est, quo pacto in ea ciuitate, ac regno iustitia administretur. Quæ certe vt plurimum dicitur ad industrium quoddam mercaturæ genus redacta; quod comprobatur, præter clamores ac querelas litigantium & carceratorum, ex publicis ac secretis venditionibus, quæ hodie contrahuntur, munerum atque officiorum precijs extraordinarijs: quæ profecto non adeo facile erogarentur, nisi cito, &cum fœnore illud exigēdi certitudo & commoditas adesset. proinde mirum non est, si in causis tam ciuilibus, quā criminalibus infinitæ querimoniæ audiuntur, &pleraq; forensia quasi mōstra visuntur, quę oriuntur præsertim ex appetitu quodam vindictæ, atq; visitato ambitionis stimulo, præter lucri auiditatē quę vniuscuiusq; Gubernatoris dos est inseparabilis. Nam quanto seueriorem se officialis profitetur, præsertim aduersus Nobiles, tanto charior, & in maiori est existimatione apud Hispanos, à quib. in Aula promouetur, & ad gradus, titulosque ampliores exaltatur. Cum vero vt plurimum huiusmodi tribunalia, & publica munera hominibus delegentur, qui humili loco nati legum professione nobilitati

studiose

studiose præponuntur, cumque hi à nobilibus sæpe lædantur, & natura ijs æmulentur, inde fit, vt litigia nonnunquam perperam tractentur, quorum litigiorum pars maior inter Barones vertitur, atque vasallos. Verum adhæc coniungenda est arrogantissima illorum tribunalium petulãtia, dum se totius mundi iudicibus præferunt: nam si contigerit, vt coram illis peregrinę caussæ agitentur, sicuti modo agitatur ea, quæ est inter Reginas Poloniæ ac Suetiæ sorores, ob possessionem quorumdam redituum, quos Sigismundus Augustus Poloniæ Rex earum frater in hoc regno habuerat, itemque alia caussa Serenissimæ Reipublicæ Venetæ, eas studio protrahũt, nimirum delectantur sonoris regum ac Rerumpublicarum nominibus aures suas impleri. Præterea loca agrestia, viæque publicę exulibus & facinorosis hominibus repletæ sunt: quæ res etsi naturalis est, & incurabilis regni infirmitas, nihilominus fama est, magistros lictorum, & publicos alios homines latrociniorum, prædæque conscios & participes esse: quod valde verisimile est, quia licet præterito anno magna latronum edita fuerit strages, tamen in Apulia atque Calabria adhuc viæ infestantur, & grassatores, atque assasini abundant: verum id quoque tolerari posset,
cum

cum viatores gregatim iter agere consue-
scant, nisi maritimum iter, & Romanum
littus, nec non Terræ laboris, & Calabriæ
littora continuo infestarentur à piratis,
qui nuper duas triremes, quibus Neapolim
vehebantur Donna Maria de Aualos, &
vxor ac filia Don Caroli eius fratris, prope
Puteolos persecuti sunt. Quare facile est
cognoscere, qualis & quanta regni sit cu-
stodia, posteaquam, populis ingentem pe-
cuniarum summam soluentibus ad deti-
nendos satellites aduersus exules, & ad cu-
stodiam turrium per littora exstructarũ,
vt ab ijs piratæ significentur, in neu-
tram partem satis prouideatur; terra ma-
rique manifesto periculo rem & vitam
obijciunt, & fures sine obstaculo vllo præ-
datum veniunt. Commorantur vt pluri-
mum Neapolitanæ triremes ad Molem
portus sine stipendijs, sine militibus ac sæ-
pe sine remigum parte dimidia, qui à na-
uarchis persæpe locantur mercatoribus,
nobilibus, alijsque ad exonerandas naues,
aliaque domestica opera peragenda: adeo
vt necessitatis tempore (veluti anno præ-
terito, cum octo piraticæ triremes duas
Siculas ad Capreas Insulam cepissent, toto
die quinque triremes instructæ fuere ad
Turcas insequendos, quippe & remi dee-
rant, & milites desiderabantur) dubitan-

dum ſit, vt ex tanto diſpendio, quod Rex in hiſce triremibus patitur, minima colligatur vtilitas, eo magis, quod eædem triremes bellicis tormentis male inſtructæ, & nautis peritis deſtitutæ ſunt; remiges vero vel Turcica mancipia, vel damnati ſunt, quorum alteri coacte & cum periculo vtentium remigant, alteri inexperti ſunt, parumque idonei ad maris incommoda perferenda. Milites quoque præſidiarij tam in vrbis Neapolis caſtellis, quam in cæteris, quæ diuerſis in regni partibus eſſe diximus, multo minores numero ſunt, quam Rex ſoluit; & bellica tormenta exquiſitiora non viſuntur, niſi in arcibus Neapolis, in Caſtello nouo, ſancto Hermo, in Caietana arce & Capuana, cætera per regnum diſperſa vix vllius ſunt momenti: munitiones vero ſunt anguſtæ, ac diminutę. Qua in re probe omnes nouerunt, quantum Regij miniſtri lucrentur, quemadmodum etiam in re annonaria per totum regnum: nam cum facultas extrahendi vina, olea, legumina, & carnes facillime magno precio concedatur; omnia ad victum neceſſaria quaſi duplo cariora facta ſunt, quam à decem annis eſſent, præſertim in ciuitate Neapoli: quæ & ob incolarum numerum, qui ſemper creſcit, pleriſq; patrias deſerentibus, & huc migrantibus, vt

quo-

quorundam immunitate grauaminum gaudeant, & hospitandis militibus eximātur, & propter commeatus, quos ad expeditionem breui suscipiendam Regia Maiestas imperauit, & incredibiliter patitur, cum omnia, quę dixi extraordinario precio soluantur, & ars Serica non adeo, vt solebat, modo in suis operibus proficiat, qua arte permulta huius populi pars sustentabatur. Nam cum Prorex huic arti nouum grauamen imposuerit, nempe vt ex libra Serici laborati, siue illaborati ex regno extrahendi vnus Carolinus soluatur, præter alia grauamina, quæ item pro Serico extrahendo imposita sunt, effecit, vt peregrini mercatores, cum aliunde leuiori impositione merces eiusmodi accipere queant, Neapolitanum emporium deseruerint, & Neapolitani mercatores tot Sericeos pannos, vt aurea, non texant; siquidem an possint distrahi, dubitant: propter quam operum suspensionem cum pecuniæ minor quantitas inferatur, in re quoque nummaria detrimenti plurimum ciuitas patitur: quocirca anno transacto subsidium ducentorum millium aureorum, quod ad res Belgicas à Rege petebatur, denegatum fuisse censetur. Ex quibus omnibus concludere possumus, hos populos

co afflictiores viuere, quo Hispani securiores existunt ab omni defectione, & priuatim ditantur, & absolute, suoque arbitratu dominantur. Atque equidem, si vnquam Neapolis tumultuum excitandorũ caussam habuit, sub pręsentis Proregis gubernatione tres habuit maximi momenti caussas. Altera, cum iusserat, vt Neapolitani ex radicibus quibusdam confectum panem, qui porcinus panis dicitur, comederent: quod edictum mox suspensum fuit, addito prætextu, id mandatum fuisse experiundi gratia, num tempore necessitatis id suffecturum fuisset. Altera, cum inuita Sede Nioli (qui ordo est nobilium) voluit, vt eandem in Sedem reciperetur Cottinarius, qui vir hac de caussa modo in Hispania carceribus detinetur. Tertia, cum milites quosdam ad Sebastiani Monasterium misit, vt filiam Principis Stiliani inde abducerent sub prætextu, quod illius mentem circa matrimonium explorare vellet, sed verius illam filio suo in vxorem destinauerat. In huiusmodi igitur tam exorbitantibus iniurijs cum hi populi nihil præ se tulerint, quam secretam quandam animorum afflictionem, satis firmè credendum est, nihil aduersus præsentes magistratus neque posse quemquam, neque audere tentare; cum haud ignoremus, alias ob

as ob longe leuiores caussas populos eosdem valde permotos fuisse; quin etiam opinantur plerique, si per hæc tempora vellet Rex Inquisitionem (quæ res ijs abominanda est) inducere, haud magnam repugnantiam expertum iri.

Cum nuper Maiestati Regiæ ordinarium donatiuum factum fuisset, & Proceres Regnumque vniuersum per certos suos homines illud mittere vellent, Prorex per suum hominem mittere voluit, idque, ne si mitteretur per alios, ad Regem, & aulam eius, male gesta Proregis referrentur; idcirco vt donatiuum sibi traderetur, eos coegit. Videtur nihilominus à Petri Toletani Magistratu ad hæc tempora non mediocriter diminuta Proregis autoritas, quæ olim formidabilis fuit, & absoluta: nam ex occasione quorumdam procurationis instrumentorum, quæ allegabantur inualida à ministris Proregis, res tota ad Consilium delata est, cui se submisisse videtur Prorex tanquam reus, & non dominus, vnde aperta esse videtur porta ad contendendum cum Proregibus. Sed si in hoc existimationem amisit, auxit saltem reditus Regios, imposito vectigali serici, quod vectigal annuos aureos centum mille refert: aliud quoque vectigal soluunt chartę lusorię, quod viginti millibus locatur, nisi

tamen hoc redituum augmentum propter caussas, quas superius dixi, diminutio potius appellanda sit.

De superbia, & intractabili natura huius Proregis, & quo pacto pauper Prouinciam ingressus modo diuitijs affluat, & Proreginæ septem millia aureorum in reditibus iam quęsiuerit, totidemque ex bonis Ecclesiasticis Bernardino filio suo, & alios filios quotidie ditescat, credo te aliunde intellexisse, quia iam fama circumuolitat. Ideo famæ eidem, & scripturæ allegatæ, in qua nonnulla secretiora leges, me refero, vtq; hoc memoriæ meæ, meæque erga te beneuolentiæ modicum augmentum æqui consulas, rogo. Vale. Neapoli Kalendis Aprilis. 1579.

THE-

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LXIII.

Quod est

Hiſpaniæ totius Hiſtoriarum priſcarum, atque pręſentis eius imperij breuiarium &

RETATIO.

HISpania quondam ab indigenis Regibus, Principibus, Dominis partim, partem ab ijsdemet ſuis populis gubernabatur. Hi vero magiſtratus atq; optimates ſuos reip. gerendę præficientes honeſta, & tranquilla pace diu potiti ſunt, donec bellicoſi Carthaginenſes, vbi Africam armis domuiſſent, auidi latioris dominationis, in eam prouinciam, ducibus Amilcare, & Aſdrubale, traiecere: in qua cum populos imparatos, ac diſsidentes inter ſe comperiſſent, parti diſſidentium ſeſe adiunxere, aliamque partem ſubiugauere,

præſertim virtute Aſdrubalis: qui expugnato, ac diruto Sagunto, ſuorumque armorum terrore, populis illis imperio Carthaginenſium ſubactis, aduerſus Romanos in Italiam tranſiuit, quo tempore Senatus Romanus (ne ſcilicet Carrhaginenſes firmato imperio, nimium inualeſcerent) P. Corn. Scipioni Conſuli iuſſit, vt cum exercitu in illam prouinciam ſe transferet, armisque hoſtes inde expellere conaretur. Hiſpania ex prouincijs, quas Romani armis vexauerunt, prior fuit, quæ vero cederet Romanis, & in totum ſubiungaretur, poſterior. Quandoquidem primus, qui totam occupauerit, fuit Octauianus Cæſar Auguſtus primus Imperator, poſt continuum fere bellum, quod per ducentos circiter annos inter Hiſpanos & Rempublican geſtum eſt. Multa per id tempus prȩclara euenere, & vtrinque flumina ſanguinis effuſa fuiſſe non dubium eſt: duo tamen perpetuam Hiſpanicæ virtuti memoriam, & trophæum ſempiternum pcrperere. Primum, anno ab vrbe condita quingẽteſimo quinquageſimo nono accidit, proprætore M. Portio Catone Cenſorino, Philoſopho, Oratore, Senatore, ac duce præſtãtiſſimo, qui primus ad amplificandum Populi Romani ærarium, auri atque argenti fodinas inuenit, vt ſexaginta millia Hiſpanorum

vno prœlio interficerentut, vnde ceteri ſeſe victori dediderunt, cum nullo modo viribus ſuis libertatem tueri poſſent. Cato enim, vt ijs defectionis occaſionem tolleret, edixit ſub grauibus pœnis, vt arma in caſtra Romana comportarent, ex quo plerique miſeram ſine armis vitam eſſe putantes, maluerunt ſeipſos occidere, quam nullo armorum vſu quiete ac pacifice viuere, quod profecto manifeſtum extitit inuicti animi argumentum. Verum longe glorioſior atque honeſtior fuit Numantinorum fama, qui numero quatuor mille Romanum exercitum, Q. Pompeio, & C. Hoſtilio Mancino Conſulibus, profligatum, ad inhoneſtam atq; turpiſſimam pacē coegere, & incredibili virtute, quatuordecim annorum ſpatio Imperij Romani impetum ſuſtinuere, denique anno ſexcentiſimo vigeſimo primo obſeſſi à Scipione Africano, qui pugnę copiam minime faciebat, & fame laborantes, ne in manus victorum venirent, interfecerunt parentes filios, vxores, pretioſioribus reb. ſuis cōbuſtis, demum inter ſe pugnantes, eandē mortem ſubiere, neque magnus Scipio vel vnum Numantinum hominem potuit in triumphum abducere. Ab Octauij temporibus ab Honorium vſque quieta & pacifica fuit Hiſpaniæ poſſeſſio, fuitque recta

modo à Viceconsulibus, alias à Vicepræ-
toribus, aliquando à Comitibus. At dum
Honorio totum imperium concessisset,
Vandali in hanc prouinciam excurrerunt
& fugatis Romanis, partem regni Grana-
tensis occupauere, ex quo postea à Gottis
(qui maximo occidentis damno eas par-
tes peragrauerunt) erecti sunt. Theodori-
cus primus Gottorum Rex tres filios reli-
quit hęredes, Turrismundum, Theodori-
cum, & Henricum. Turrismundus tertio
regni sui anno fuit à Theodorico fratre in-
teremptus: cui cum proceres parere recu-
sauissent, successit Henricus, sedente Pon-
tifice Simplicio, & Imperatore Leone. Hic
Gottis leges dedit, & duodeviginti annos
regnauit: post quem obtinuit regnum A-
laricus eius filius, qui regiam sedem Tolo-
sam transtulit: sed à Clodoueo Rege Fran-
ciæ coactus est eã mutare, & vltra montes
referre, vbi vix à Gallicis armis tutus exti-
tit, quia cum Rex Childebertus ægre fer-
ret, vt Reginam Clodiolam sororem suã,
quam ille vxorem duxerat, indignis mo-
dis haberet, quod Arianorum errores de-
testaretur, ingressus fines regni anno im-
perij sexto & decimo eum ad priuatam vi-
tam redegit. Regnum autem ad Tennam
translatum est, quo vsus est septendecim
annis, mox à domesticis suis interfectus.
Theo-

Theodosius duodecim annis imperauit, Agla nouem, & Attanagildus duos & viginti. Quo mortuo Lenogildus sex & quadraginta annos fœlicissime regnauit, Cantabros perdomuit, Gallæciæ regnum cepit, eiecto Andrea rege natione Sueuo, cuius maiores spacio centum, septuaginta septem annorum regno illo potiti fuerant; & anno quingentesimo septuagesimo secũdo post Christum natum, filium suum Hermogildum necari iussit, quia Catholicos ritus sequebatur, & patre inuito filiam Childeberti Franciæ Regis in matrimonium duxerat. Recaredus eius filius & successor, celebrato in Toletana ciuitate Cõcilio, Arij errores, eorumque assertores damnari curauerat, & in Cathalonia cũ Gallis prœlio commisso, ex iis quadraginta mille profligauit: post eum Federicus, & Gundanides octo, & viginti annos dominationem exercuere. Hic Euasconiam sibi quæsiuit, & Romani Imperatoris exercitum afflixit. Sicebatus eius successor Rocaredum Secundum expulit, qui vixit posthæc otiosus. Rex Suitilla, qui post hunc imperium tenuit, totã Hispaniam armis sibi vindicauit, eiusque dominatum Sisenando Suitillæ secundo reliquit, mox Tulgæ, Vedesuindo, Recen-

suindo,Bambæ, & Henrigo: quò improle
defuncto,regnum ad Egicam generum su-
ũm delatum est. Hic vero Ducem Fauillã
interfecit,vt eius vxore, cuius vehementi
amore deperibat,liberius frui liceret.Reg-
nauit post hunc Vitica, qui suspicans, ne
Theodoricus Reconsuindi regis filius le-
gitimus regni,quod prius ob teneram æta-
tem amiserat, dominus ipsum virtute re-
cuperaret,eundem oculorum lumine pri-
uauit: neq; tamen regnum quietum fuit.
nam Rodericus Theodaberti filius eo si-
mul cum filijs capto solium sibi vindica-
uit,maximo totius Hispaniæ detrimento.
Nam tertio suo regni anno cum filiam Iu-
liani Præsidis Prouinciæ Tingitanę vi cõ-
stuprasset,parens vindictæ cupidus,Mira-
molinum Saracenorum,& Maurorum re-
gem induxit anno septingentesimo deci-
mo quarto nostræ salutis, vt in Hispaniã
numerosum mitteret exercitum,duce Mu-
zia: quo exercitu, duobus consertis prœ-
lijs, totam fere Prouinciam sibi quæsiuit
incredibili hominum strage.scribunt sci-
licet illorum temporum historici, spatio
biennij ex Hispanis & Mauris septingenta
millia hominum perijsse,& Regẽ Roderi
cum cum toto suo exercitu tandem truci-
datum fuisse. Mauri Hispaniam in tria re-
gna diuisere, quorum præcipuam vrbem
Cordu-

Cordubam, Hiſpalim, & nouam Carthaginem conſtituerunt. Inter tot calamitates occiſo rege Roderico, Pelagius patruus ipſius, & Reconſuindi ſecundo genitus regium titulum cepit, retinuitque ſibi Aſturiæ, atque Galleciæ regiones, quæ altis montibus & vallibus anguſtis defenduntur, locauitque imperij ſedem in ciuitate Legionis, quæ ab indigenis Caſtilia noua nuncupatur ad differentiam veteris Caſtiliæ, quę inter Cordubam & Hiſpalim ſita eſt. Regnauit hic 20. annos, & perpetua cum Mauris bella geſſit, locis pleriſq; quæ in manus hoſtium primo bellorum impetu deuenerant, recuperatis: titulumque accepit non regis Gothorum, quẽ antea maiores eius vſurpabant, ſed Regis Caſtiliæ. Poſt Pelagium eius filius Fafilla regnum adminiſtrauit: qui in venatione ab vrſo diſcerptus, cum mares filios non haberet, Alphõſum generum ſucceſſorem reliquit Hic Catholicus appellatus magnam amiſſi imperij partem recuperauit, & ſpatio nouendecim annorum quibus vixit, multas Eccleſias atque vrbes renouauit.

Feriola filius eius vno prœlio quinquaginta Maurorum millia cæcidit: & duodecimo imperij anno ab Aurelio fratre impie interfectus eſt: hic autem ſine prole mortem obiuit poſt ſexennium. Quamobrem

obrem Silo Alphōſi gener regnum cepit, cum Mauris pacem inijt, & Galleciæ tumultus pacauit. Alphonſus ſecundus cognomine Caſtus, Princeps religioſiſſimus, temperatiſſimus & fortunatiſſimus, Friolæ regis filius paternum regnum recuperauit, cumque à Mauris vehementer vexaretur, Legatos miſit ad magnum Carolum regem Franciæ, cuius religionis atque virtutis fama tunc reſplendebat, & reſplendebit in æternum toto terrarum orbe, auxilia rogans. Carolus autem valido exercitu Pyrenæa iuga tranſiens in Fidei Chriſtianę beneficium, & nationis Hiſpanicæ tutelam, maxima damna Mauris intulit, eosq; radicitus extirpaſſet, ſi Alphonſus ſua arma cum illo coniunxiſſet. Etenim Proceres mortem potius, quam Gallorum dominatum eligentes, neque ijs ſalutem ac libertatem acceptam referre volentes, hanc Alphonſi Secundi conſpirationem præpediuere: vixit autem Alphonſus in regno duos ſupra quinquageſimū annum. Succeſſit Ramirius Veremundi filius, Birimai nepos generij tertij Alphonſi primi: qui nouo & inuiſitato amoris exemplo tituli auctoritatis & poteſtatis Regiæ puerum fratrem ſuum nomine Garziam participē fecit: Normandorum claſſem, quæ Galleciam inuaſerat, vicit, ſexaginta ſeorum

nauibus

nauibus ambuſtis: ope S. Iacobi Apoſtoli Maurorum exercitum diſſipauit, quem Apoſtolum aiunt eo prœlio apparuiſſe albo equo inſidentem, & Maurorum copias perterrefeciſſe. Sexto ſui regni anno mortuus eſt. Ordonius Ramiri filius decennium imperauit, Mauros profligauit, Toletum recepit, & anno octogenteſimo octuageſimo tertio mortuus eſt. Alphonſus III. qui magnus cognominatur, in Luſitania Conimbricam & Viſæum recuperauit, ſępenumero ingentes Maurorũ ſtrages edidit, fuit in bello felix, in pace parũ fortunatus, quia Veremundus, Numius, Ordonius, & Friola cum regno vitam inſidijs ei conati ſunt eripere: qua de re monitus, eos occæcari iuſſit; Auguſtiſſimum Diui Iacobi templum exſtruxit, à Principibus Chriſtianis perhoneſte habitus eſt, eumque Ioannes Pontifex eius nominis octauus per literas hiſce verbis appellauit: Ioannes ſeruus ſeruorum Dei Alphonſo Regi Chriſtianiſſimo Sal.

Mortuus eſt an. 40. imperij ſui & ſucceſſorẽ habuit Garziũ filium, qui Aiolã Regẽ Maurorũ bello vicit, & cepit, & tertio regni an. obijt. Ordinis Alphonſi ſecũdo genitus parum feliciter cũ Mauris pugnauit; Is quatuor Caſtiliæ Comites, ad ſe cũ pignore

fidei

fidei publicæ vocatos, morte affecit, quod contra Mauros auxilia denegassent: qua de caussa Castellani abalienati solitam ei subtraxerunt obedientiam, & sublatis regijs magistratibus secesserunt. Feriola secundus, Alphonsi tertio genitus sæuum admodum, ac trucem animum præ se tulit, sed primo anno mortuus est. Alphõsus Quartus, cum totum se contemplationi dedicauisset, vt liberius Christo inseruiret regnum deposuit, substituto Ramirio fratre, & monasticam vitam suscepit, vixitq; sancte & religiose annos aliquot, mox in regnum reduci cum tentaret, à fratre captus, & excæcatus est. Ramirius exercitum regis Areffæ profligauit, & Diegum Comitem Nunij, & Ferdinandum Hiuarij Comitem, rebellantes cepit, quibus, amicorũ precibus victus, vitam largitus est. Sanctuis Crassus Ramirij frater in regno succedens, pacem cum Mauris celebrauit: Ferdinandum Castiliæ Comitem à subiectione Regis Legionis liberauit (hoc enim nomine tunc appellabantur Christiani reges Hispaniæ) & fato functus est anno nonagentesimo vigesimo octauo. Ramirius tertius à Mauris & Normandis maxime vexatus est: quare populi vexationum caussam esse minorem regis ætatem, animaduertentes, Veremundum secundũ Gor-

dinæ

dinæ filium,& Alphonſi Quarti nepotem regem crearunt. Hic primum hoſtes affixit: ſed rex Almanſor inſtauratis copijs tanto impetu prouectus eſt, vt Regiam Legionis ciuitatem ceperit, Luſitaniam depopulatus fuerit, templum D. Iacobi in Cõpoſtella deſtruxerit, relicto ſolummodo Apoſtoli ſacello: & nihilominus Rex ope Garziæ Comitis Caſtellani denuo Maurorum exercitum diſiecit. Alphonſus V. Veremundo patre mortuo, ſeptem ſupra trigeſimũ annum imperio potitus, ſagitta confoſſus interijt, dum Viſeum vrbem, quam Mauri tenebant, ſummo nixu oppugnaret. Veremundus tertius quarto anno ſine prole deceſſit, eiuſque ſoror Sanctia ſucceſſit, ſimul cum Ferdinando Comite Caſtiliæ eius marito anno milleſimo decimo octauo: qui cæteris ditionibus ſuis regnum Nauarræ, quo Garziam fratrem ſuum exuerat, aggregauit: recepit Conimbricam, maioremque Luſitaniçe orę partẽ anno milleſimo trigeſimo opera Roderici Cidi, magni Ducis, Valentiam vrbem cepit (ex hoc autem Roderico, ſcribunt hiſtorici, originem trahere Mendoziorum domum illuſtriſſimam) & poſtquam regnauiſſet quadraginta annos, vita exceſſit. Sanctius patri ſucceſſit, & Sanctio frater eius Alphonſus ſextus: qui Toletum recepit

illiusque ciuitatis, & Burgenses Ecclesias ditauit: vnicam filiam Viracam Raimondo Barcinonæ Comiti nupsit, ex quo matrimonio Alphonsus septimus ortus est. Hic autem potens fuit Rex, & Corduban, Almenium, & Baionam recuperauit, & Castiliæ regnum Sanctio filio primogenito testamento reliquit, Legionis vero regnum Ferdinando item filio minori natu. Sanctius tertius fratrem, quocum dissidebat, cepit, mox dimisit. Alphonsus Octauus cognomento Bonus insigni quodam prœlio viginti millia Maurorum interemit: octo supra quinquagesimum annum regnauit, & anno milesimo centesimo vigesimo occubut. Regnauit post ipsum Alphōsus nonus filius Ferdinandi Regis Legionis annos viginti octo, & post ipsum Henricus Alphonsi octaui filius. Qui mortuo fratre Ferdinando adhuc in puerili ætate constituto, paternorum & patrui regnorum hæres vnicus remansit. Hic virtute singulari, ac rara felicitate Mauros ad regnum Granatense vniuersos confugere, & reliquam Hispaniam deserere coegit. Alphonsus X infantem violantem filiam Iacobi Aragonæ regis vxorem duxit: à qua diuortium fecit, allegans causam sterilitatis, & per suos legatos Christiernam filiam regis Daciæ pulchritudinis eximiæ

virgine[m]

Virginem desponsauit, sed cum grauida deprehensa fuisset, antequam ad eum perueniret, ei repudium dedit: & tamen Philippus frater regis; Hispalensis Episcopus, religione sanctæque Ecclesiæ præceptis posthabitis, eius matrimonium expetiuit Alphonsus princeps fuit summæ humanitatis, & excellentium hominum amicus: maiorum suorum leges in septem libros digessit: Sultano Ægypti ad redimendum Imp. Constantinum magnam pecuniæ vim erogauit: Dionysium filium Beatricis filiæ suæ naturalis, & Lusitaniæ regem liberauit à tributo, quod regi Castiliæ, tanquam supremo domino, reges Lusitani pendebant, immunemq; fecit ab omni obligatione, atq; subiectione, inuitis regni procerib. qui huic actui assensum denegarũt, quia minuebatur inde Coronę regali Hispaniæ auctoritas, & iurisdictio. Hic rex in Germaniam transiuit, spe quorundam Electorum illectus, qui Federico II. eum subrogare promiserant: sed spe frustrata, à Sanctio filio exclusus est: Is enim paternæ absentiæ occasione regnum inuasit, suumq; esse voluit: qua de causa Alphonsus ob dolorem, animiq; molestiam perijt. Sanctius quartus vndecim annos regnauit, ciuitatẽ Taurifæ recuperauit, & potentẽ Mehemethi regis Fossę classem disiecit. Ferdinandus

K 2 nandus

nandus quartus sub tutela Reginæ Mariæ matris suę anno 1295. regnare incœpit. Hęc Regina filium ab armis regum Lusitaniæ, Aragoniæ & Nauarræ, & Alphonsi Cordę qui se Regem Castiliæ nominauerat, acerrime tutata est: Regina fuit egregiæ probitatis, religionis, ac pietatis: septem fundauit illustria monasteria, & argenteis, aureisque vasibus suis distractis, vt pauperibus subueniret, fictilibus semper vsa est. Alphonsus XI. patri successit anno millesimo trecentesimo decimo: quadraginta annos regnauit: prospere pugnauit cum regibus Bellarminiæ, atque Granatæ: Alcalam ciuitatem recepit: Consaluum magnũ Magistrum ordinis Calatrauæ, virum ob virtutes, ac muneris dignitatem egregium leuibus de causis vita spoliauit. Petrus Alphonsi filius natu maior, cum procerũ multorum morte manus sibi cruentasset, publicumque odium promeritus esset, fratrem quoque suum Henricum interficere curauit: sed is ope Aragonum regum, ac populari fauore, eum regno, simul & vita priuauit. Iohannes Henrico secundo patri successit, & cum Lusitanis & Anglis belligerauit. Henricus tertius sexdecim regnauit annos. Iohannes Secundus B. Vincentij monachi ordinis Prædicatorũ hortatu edixit, vt Iudæi qui fidem Christianã nollent

nollent ſuſcipere, relictis bonis extemplo ex Hiſpania decederent: quamobrẽ multi abiuere alij, ne pauperes fierent, Chriſtiani eſſe maluerunt, eo tamen exitu, vt palã Chriſtianos ſeſe profiterentur, clam judaizarent, vnde peſſimam illam Maranorum factam induxere: ſeptem & quadraginta regnauit annos, aduosq; poſt ſe filios reliquit, Henricum quartum & Iſabellam. Henricus natura ad generandum impotẽs fuit: perſuaſus tamen ab vxore ſua hæredem regni declarauiſſet Beltianudam filiã vxoris ex amaſio ſuſceptã, niſi victus precibus Roderici Borgiæ Cardinalis Vicecãcellarij (qui deinde fuit Papa Alexander VI. Sixti IV. legatus) & Archiepiſcopi Toletani, aliorumque procerum, conſeſſiſſet vt Iſabella ſoror nuberet Principi Ferdinando Ioannis Aragonum regis filio, & fierent ambo principes, & hæredes, quod effectum fuit anno milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo primo: neque multo poſt tempore, defuncto Henrico, in regna ſucceſſerunt, ſuperatis armis, quæ in neptis fauorem ſuſceperat Luſitani reges. Ex his multi geniti fuere filij: alter Iohannes, cęteræque fœminæ quatuor, quarum prima uupſit regi Luſitano: altera Philippo Archiduci Auſtriæ Maximiliani primi Imperatoris filio: tertia Henrico octauo

Angliæ regi: postrema Daniæ regi. Fuerũt principes eximiæ virtutis, cumque sociato imperio plurimum possent, decreuerunt, Mauros ex regno Granatensi expellere, quod multo cum damno Christianæ fidei, & totius Hispaniç septingentos,& amplius annos possederant: cumq; ambo regnum illud inuasissent, decem continuos annos bellum gessere: quo in bello cum Regina, & egregium Virginum Comitatus adesset, & amatores amasiarum suarum amorem pulchris facinoribus mereri conarentur, neque adhuc tormenta,& sclopeta in vsu forent, honestissimæ res atque illustres gestæ fuere: demum Mauri & vi extrinseci hostis, & ob discordias ac dissensiones intestinas, amissa spe, audacia, potentia, quæcunque possidebant in Hispania reliquere,& in Africam anno millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo concessere. Post quam victoriam Rex Ferdinandus & Regina Isabella regum Hispaniæ titulum assumpsere: & Papa Alexander sextus simul cum sacro Cardinalium Collegio cognomine Catholicorum eos cohonestauit. Regina magni animi fuit, magnique ingenij, & charitatis, præsertim erga pauperes, inter quos distribuebat quotidie centũ aureos ad minimũ erga famulos vero libertatem exercebat.

Bello Granatensi cum ipsemet interesset, incredibilem eorum, qui aut ægroti decumbebant, aut vulnerati ægre se sustenstentabant, curam habuit. Christophoro Columbo Indiarum Occidentalium inventori mirifice fauit, demum ob singulares eius animi dotes in summo amore ac veneratione habita fuit, dum viueret, & postquam vita excessit, fuit populis exoptatissima, atque omnium celebratissima. Rex eius maritus princeps extitit amplificandi imperij percupidus: quam ob causam præsenti statu minime contentus, nullo iure amicos suos, & consanguineos reges Neapolis, & Nauarræ regnis eorum priuauit, hunc quasi Pontificiæ bullæ obtemperaturus, illum, quasi Alphonsus X. Aragonum rex, regnum illud armis Aragonensibus quęsitum, non potuisset Ferdinando naturali filio tradere, sed pertineret ad legitimum Aragoniæ regem. Ob ius etiam prærogatiuę instituit controuersiam cum rege Angliæ: allegans, etsi cum olim Hispania suis partibus disiuncta esset, primus locus post regem Galliç Anglo regi debebatur, nihilominus post tot ditionum annexionem sibi deberi: at Iulius II. quemadmodum scribit Volaterranus, cum vtriusque oratores ad pręstandam obedientiam conuenissent, pręrogatiuam suam Anglo reseruauit. In auxilium Ve-

netæ reipublicæ ab armis Baiazeti Othomani Turcarum Principis vexatæ, numerosam classem duce Consaluo Hernandes magno duce misit, qui in omnibus gerendis rebus, ac præsertim in expugnatione Cephalenę tantam virtutem studium ac diligentiam præ se tulit, vt Cardinalis Pet. Bembus affirmet, fieri non potuisse, vt discernerentur, quis Venetæ reipublicę causam tueretur amantius, vel Benedictus Pisaurus eius Generalis, vel magnus dux Cósaluus: quæ de re Senatus Venetus, qui erga viros de se beneritos omnia grati animi semper argumenta demonstrauit, ei gratias ingentes egit, tria aureorum millia donauit, ciuitatis suæ nobilitatem omnium nobilium consensu communicauit. Misit etiam Ferdinandus Vgonem de Moncada Proregem suum Neapolim cum magno exercitu, vt ferret opem Iulio secundo aduersus Regem Galliæ; qui Vgo Rauenatensi clade cauptus fuit à Gallis. Percussit fœdus cum Iulio, cum Leone decimo, cũ Imperatore Maximiliano, & cum Sfortia vt ex Italia Gallos eijceret: quod consiliũ suo euentu frustratum fuit, ob nimiam Francisci Regis virtutem. A suis haud multum diligebatur, ob necessitates bellorũ, quorum causa in donando parcus, in exigendo seuerus esse cogebatur. Fuit apud

Princi-

Principes in magna exiſtimatione, cum ob eius regnorum potentiam, tum ob peculiarem ipſius prudentiam. Illud frequenter vſurpabat, Cōſiliarios Principū inſtar perſpicillorum non videre. Ferdinando in gubernāda Hiſpania ſubſtitutus eſt Carolus Auſtriacus Dux Burgundiæ, & inferioris Germaniæ Princeps, nepos ipſius, ſimul cum Iohanna Regina eius matre, qui poſt mortem aui ſui Maximiliani primi creatus fuit Imgerator: is magnæ potentiæ magnam prudentiam adiunxit, ac proinde glorioſiſſimus extitit. Don Vgo de Moncada, & Carolus Dux Borbonius eius duces bis Romam, & Pontificem cepere: Regem Franciſcum potentem & inſignem bellatorem apud Ticinum captiuum fecerunt: terrore ſuorum exercituū Imperatorem Turcarum Solimanum coegit ad expeditionem Hungaricā deſerendam. Florentiam, & Senas ſubiugauit, eaſque Alexandro, & Coſmo Medicis regendas tradidit. Diuerſiis temporibus regnum Neapolitanum, & Ducatū Mediolani defendit ab armis Pontificis, Gallorum, Venetorum, & Turcarum, qui cum illo occaſione eorum ſtatuum bella geſſere. claſſem Turcicam fugauit, & Corononem, præcipuam Peloponneſi vrbem, occupauit; ex Tunetano regno Æ-

nobarbum expulit, illudque Muleasso legitimo eius domino, quem sibi tributarium esse voluit, restituit: Germaniam conspirantem, atque ab se deficiẽtem domuit, capto Ioh. Federico Saxoniæ Electore, & coacto Philippo Lantgrauio Hassiæ, nec non ciuitatibus liberis, quę desciuerant, vt vitam & dominia sibi committerent. Denique viuens Ferdinando fratri suo imperium, Philippo vero filio regna, & dominia concessit anno millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto, vitamque posthac pacificam & quietam in monasterio transegit. Philippus itaque cum plura, quam vllus maiorum suorum, dominia, & status congregauisset, difficultatẽ mouit super iure præcedentię Regi Franciæ, quocum etiam in Belgio bellum gessit, & in Italia cum eodem, & cum Pontifice paulo Quarto. Cui bello, ingenti gaudio, atque vtilitate Reipublicæ Christianæ, finis impositus fuit honestis conditionibus anno 1559. Est hic Philippus Religionis obseruantissimus, mari contra Turcas semper dimicauit, & in Africa Pignonum acquisiuit; Regi Gallię à rebellibus diuexato opitulatus est, itemque Imperatorem à Turcis impetitum, & Melitam ab ijsdem obsessam, & horribiliter oppugnatam adiuuit: Granatenses rebelles castigauit:

gauit, Serenissimæ Venetorum Reipublicæ graui bello, quo præteritis annis à Selimo Turcarum principe lacessita fuerat, egregie auxiliatus est. Quo in bello anno millesimo quingentesimo septuagesimo primo Don Iohannes Austriacus ipsius frater sancti fœderis Dux generalis die septimo Octobris illustrem de Turcis victoriam, disiecta eorum classe, reportauit, & numerosas copias in Belgio detinet ad hæreticos Diuinæ Maiestati perduelles domandos. Quatuor duxit vxores, filiam Regis Portugalliæ, ex qua principem Carolum suscepit, Reginam Mariam Angliæ, Elisabeth Henrici Galliæ Regis filiam, & postremo loco Annam filiam Maximiliani secundi Imper. sororem habuit germanam Mariam, quę pridem ex viuis excessit.

De Regnis Nauarræ, Aragoniæ & Portugalliæ.

CVm superius de toto Hispanię regno egerimus, ne quid amplius, quod ad huius prouincię cognitionem pertineat, desideretur, breuiter de regnis Nauarræ, Aragoniæ, & Portugalliæ nonnulla

recensebimus, ne nobilissima hæc Hispaniæ membra silentio transeantur. Sciendum igitur est, Enecum Comitem Brigoracensem anno 960. superatis Pireneis, ex vicinis regionibus Mauros expulisse, & ab incolis in memoriam tam egregij facinoris nominatus fuit Rex Nauarræ. Garzia Sbarcha secundus Rex, paternā imitatus virtutem, maiorem Aragoniæ partem ab infidelibus possessam vindicauit. Garzia Tremolania Rex fuit tertius, & Sanctius quartus, cognomento Magnus, qui matrimonio Eluiriæ filiæ, & hæredis Comitis Castiliæ, obtinuit regna Nauarræ, Castiliæ, & Aragoniæ, quorum primū Garziæ, alterū Ferdinando, tertiū Raimirio naturali filio reliquit. Raimirio successit Sanctius IV. Sanctio Petrus, Alphonsus, & Raimirus fratres ordine successionis. Raimirio II. successit Raimūdus Barcellonę Comes eius gener: Raimundo Iacobus, qui Insulas Baleares sibi asciuit: Iacobo Petrus, qui à Nicolao III. Pōtifice regno Neapolis & Siciliȩ donatus est, duosq; reliquit filios, Iacobum & Federicum: Iacobus Rex fuit Aragonum, & Federicus à Clemēte V. obtinuit regni Sardiniæ, quam Mauri possidebant, inuestituram. Iacobo successit Martinus: cui, cum decessisset absque liberis, ex sententia Petri Lunæ, qui dum esset

esset Antipapas, vocatus fuit Benedictus decimus tertius, itemque ex sententia Sancti Vincentij successit Ferdinandus Iohannis secundi Regis Castiliæ patruus. Ferdinando tres nati fuerunt, Alphonsus, Iohānes, & Petrus; ex quibus Alphonsus magna fortuna, atque virtute quæsiuit Regna Siciliæ & Neapolis, & morti proximus reliquit regna Aragoniæ, atque Siciliæ Ioanni fratri suo, qui pater fuit Ferdinandi Regis Catholici: Regnum vero Neapolitanum Ferdinando filio suo naturali reliquit, cui successit Alphonsus: is vero Carolo Octauo Regi Galliæ, à quo magno impetu oppugnabatur, cum impar esset, coronam regiam Ferdinando filio suo cessit; quo in minori ætate defuncto, regnum Federico eius patruo delatum est, qui paucis post diebus à Ludouico Duodecimo Rege Galliæ, & à Ferdinando Quarto Rege Hispaniæ deturbatus fuit: hic autem Ferdinandus illam etiam Nauarræ partem sibi vindicauit, quæ vltra montes Pyreneos sita est.

Regnum Lusitanum olim illustriss. & antiquiss. domus Lotharingiæ possessio fuit; quæ familia per cuncta quidem secula multos egregios, & præclaros Principes produxit, sed professione armorum anno circiter centesimo supra millesimum à

Duce

Duce Henrico illustrabatur: qui nominis sui gloriæ amplificandæ,& in æternũ propagandæ cupidus,& Christianæ fidei zelo ductus,in Hispaniam penetrauit, vbi aduersus Mauros partes Alphonsi VI. tanta virtute tutatus est,vt cum Rex gratum animum alio pacto ei demonstrare nõ posset,Tiresiam filiam suam in vxorem dederit,&Portugalliæ regionem dotem eidem constituerit,quam regionem in feudum cum titulo Comitis accepit anno 1110. Ex hoc matrimonio Alphonsus primus ortus,qui primus etiam regio titulo ornatus est,Vlyziponem regiam Lusitanorum regum,quam Mauri possidebant, recuperauit,& quodam prælio quinque Maurorũ Reges profligauit,qui ingenti exercitu ad eius internecionem conspirauerant:ob cuius victoriæ memoriam scuta quinque in insigni Regni sui adhuc Lusitani collocata gerunt. Alphonso successerunt Petrus, Ferdinãdus,Ioannes naturalis,& Alphonsus alter, qui tres magnas vrbes in Africa cepit,Zeutam,Tidem,& Alcasar,suamque sororem Eleonoram in vxorem dedit Federico Austriaco tertio Imperatori: ex quo matrimonio natus est Imperator Maximilianus proauus Imperatoris Maximiliani secundi, & Regis Catholici Philippi Austriæ, qui in præsens regnat. Alphonso

phonso quinto, successit Rex Ioannes, qui currente equo delapsus vitam amisit, antequam filios generaret: ex quo eius frater Emanuel regni hæres remansit multo maior, ob adeptionem regnorum Calecutan., Canariarum, & Orientalium insularum. Ad quas primus nouo & inuisitato itinere nauigauit Henricus Infans filius Henrici quinti, & nauigauerunt deinde successores classesque numerosas illuc miserunt, quibus antiquum imperium dilatauere. Multas gentes & regna sibi tributaria fecere, multam vim auri, atque gemmatum quæsiuerunt, & aromata, margaritas, & preciosos lapides ad occidentem reuehentes, publice, & priuatim magnas opes congregarunt, denique Indis sanctum Euangelium prædicantes, innumerabilem, ac pene infinitam hominum multitudinem ad Christianam fidem conuerterunt. Ex Emanuele filii duo nati sunt: Ioannes Princeps, qui post patrem regnauit, & Infans Henricus Sanctæ Ecclesiæ Cardinalis, & regni Lusitanici Legatus: qui multa cum laude gubernauit, dum eius nepos Sebastianus ad ferenda Imperij onera propter minorem ætatem minime foret idoneus.

Primus itaque Comes, & Reges Portugalliæ qui fuerint, ordine adscribam.

Dux

Dux Henricus Lotharingius I. Comes.
Alphonſus Primus, Rex primus.
Sanctius Primus, Rex ſecundus.
Alphonſus Secundus, Rex tertius.
Sanctius Secundus, Rex quartus.
Alphonſus Tertius, Rex quintus.
Dionyſius Primus, Rex ſextus.
Alphonſus Quartus, Rex ſeptimus.
Petrus Primus, Rex octauus.
Ferdinandus Primus, Rex nonus.
Ioannes naturalis Primus, Rex decimus.
Eduardus Primus, Rex vndecimus.
Alphonſus Quintus, Rex duodecimus.
Ioannes Secundus, Rex decimustertius.
Emanuel Primus, Rex decimusquartus.
Ioannes Tertius, Rex decimusquintus.
Sebaſtianus Primus, Rex decimusſextus
Philippus Auſtriæ, Rex decimusſeptimus

De dominijs, quæ poßidet in præſens Hiſpaniæ Rex, & quo pacto ad eum peruenerint.

HISPANIAE Regis Imperium vaſtũ profecto, & ampliſſimum eſt, neque vllus Chriſtianorum Principum hoc tempore tam late, tam diuerſis, ac remotis regionibus, & populis tam varijs, ac differentibus inter ſe dominatur. Etenim in Hiſpania regna Caſtiliæ, Aragoniæ, Nauarrę, Granatæ

Granatæ ſuum audiunt imperium. Indiæ occidentales, noua Hiſpania; ditiſſima regna Peruuiana ei ſubſunt: Tunetanum regnum tributum pendit: Regna Balearidũ Inſularum Sardiniæ, Siciliæ, & Neapolis: Ducatus Mediolani, Burgundiæ, Brabantię, Geldrię, magnus Flandrię Comitatus, cum tota inferiore Germania, eundem agnoſcunt dominum. Genuenſium Reſpub. & Melitenſis Regio eius gaudet patrocinio: & Dux Florentię tanquam ſupremo domino Senatum ei paret: ipſiusque potentia longe maior exiſtimanda foret, ſi regna & ditiones eæ in vnum corpus redactæ, neque in tam varias, ac longinquas partes diſperſæ eſſent. Quandoquidem ex huiuſmodi diuiſione multa incommoda & diſcrimina emanant, illudque potiſſimum emergit damnum, quod ſecum adfert grauiſſimos ſumptus in detinendo peditatu, atque equitatu, vnde ab armis vicinorum Principum non modo, ſed etiam ipſorum populorum tumultibus, ac defectionibus defendatur: ſiquidem hi naturali inſtinctu, vt docuit ſæpe experientia, natiuos dominos diligunt, alienigenas oderunt, & res nouas magnopere cupiunt. Veruntamen etſi hæc potentia magna eſt, admirabilior tamen videbitur, ſi attendatur. Aragoniæ regnum ex infimo ſtatu,

quo erat anno 1470. ad tãtam amplitudinem prouectum fuisse, non armorum strepitu, aut populorum strage, atque euersione, sed ope nuptiarum, ac patrimoniorũ: etenim per nuptias Ferdinandi & Isabellę regna Castiliæ & Aragonum, post mortem Henrici Regis, coniuncta fuere. etsi enim Lusitaniæ Rex Beltramidam filiam Reginę vxoris suæ, mortuique Regis hæredem defenderat: nihilominus Ferdinandus & Isabella allegantes impotentiam Regis ad generandum, aduersus Lusitanorum vires iura sua, & autoritatem egregie sustentatam retinuerunt. Post hæc Indiæ occidentales, regna Peruuiæ, nouæ Hispaniæ, multarumque maximarum & vberrimarum prouinciarum, benignitate cœlesti, & Genuensis Columbi audacia, vigilantia, prudentia Hispanicæ, Coronę & dominationi sine vllo eiusdem periculo atque molestia subiecta fuere. Similiter Ducatus Burgundiæ, Brabantiæ, Geldriæ: Comitatus Flandrię, Artesię, Frisiæ, Selandię, Hollandiæ, aliarumq; regionum in inferiori Germania maximi momenti, ad idem imperium omnia adiecta sunt, ob matrimonium initum à Maximiliano Austriæ primo Imperatore cum vnica Ducis Burgundiæ Caroli filia: nam defuncto ante patrem Principe Iohanne, multis relictis liberis, & de-

& defuncta Ferdinandi filia maiore natu, quæ Regi Portugaliæ nupserat, regna Hispaniæ, Indiarum, Neapolis & Siciliæ deuoluta fuere ad Iohannam secundogenitam Ferdinandi, & ad Isabellam vxorem Philippi Austriæ Caroli V. Impe. parentem. Qua in re quemadmodum Hispanis propitia fuit fortuna, ita virtus ac sagacitas maxime profuit in acquirendis regnis Nauarræ, Neapolis, Granatæ, & Mediolanos quę armis subiugáuerunt, pręsertim Granatam, expulsis Mauris, & bello 10. annos continuos gesto: Regem vero Naurræ, tanquam Ludouici XII. Gallię Regis potentissimi fautorem regno priuauerunt, occasione sumta ex Bulla, quam Iulius II. contra Regē illum publicauerat. Is enim Pontifex Gallos odio prosequentes, potestatem indulserat vnicuique occupandi Gallorum Regis, & amicorum, ac fautorum ditiones, armis similiter Ferdinandus regnum Neapolitanum abstulit consanguineo suo Federico Aragonio, quem secreto diuiserat à Rege Galliæ, cui deinde portionem regni graui ac periculoso bello ademit. Denique Carolus Quintus statum Mediolani occupauit, allegans, ob mortem Francisci Sfortiæ vltimi Ducis Ducatum illum, tanquā imperij feudū, ex legū feudaliū dispositione ad suū

dominium rediuisse, eumque contulit in Philippum Austrium filium suum, eiusq; hæredes: quem ducatum ab armis Francisci I. Gallorum Regis potentiss. qui se legitimum hæredem, ac successorem asserebat, acerrime vindicauit. Adeo vt reuera pronuntiandum sit, Coronam Hispanicam breui tempore ad hanc, quam cernimus, magnitudinem amplificatam fuisse ob raram felicitatem, & propter magnã, atque mirabilem Regum suorum constãtiam; atque patientam, qua Gallicorum exercitum potentes impetus sustinentes, & bello cunctantes, fortunæque vicissitudines expectantes, neque ob aduersitatem vllam animum despondentes, sed quotidie magis inualescentes, dum omnes eos de tanto culmine deiectum iri censebant, demum contra omnium hominum sententiam, tot regnis debellatis, victores euaserunt.

De titulis, quibus vtitur Catholicus Rex

VTitur Rex Hispan. magnis & amplis titulis, quibus regna & dominia suæ Coronæ subiecta comprehendit, hoc pacto se inscribens: Philippus Dei gratia Rex Hispaniæ, Castiliæ, Legionis, Aragoniæ, Nauarriæ, Hierusalem, Neapolis, Siciliæ, Maioricæ,

Maioricæ, Minoricæ, Sardiniæ, & Insularum, & continentes Indiæ, Oceani maris Rex: Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ Lotharingiæ, Brabantiæ, Luxemburgi, Gheldriæ, Mediolani, Comes Hasburgi, Flandriæ; Artesiæ, Hauault, Hollandię, Selandię, Namurij, Zuepeni, Marchio Sacri Imperij: dominus Frisiæ, Salinarum, Molines, & Vtrechij, Oueriſceli, & Gracnicheni: Magnus Dominus Asiæ atque Africæ.

Quæ forma sit Reipublicæ gubernandæ in Hispania.

REx dominia sua & regna ope Consiliariorum gubernat: sunt autem in Hispania plura Consilia: primum secretũ: alterum bellicum: tertium Italię: Indiarum, Aragonię, Nauarrię & Flandriæ: Quibuscum Consiliarijs, & cum Præsidente, qui pręcipuus eorum est, cõmunicat Rex negotia, quę ad imperium optime regendum, conseruandum & augendum pertinent, & singulorum intellectis responsis, iubet, eam sententiam, quam potiorem putat, executioni demandari. Sacrum inquisitionis tribunal maximam exercet autoritatem, quam non modo contra Principes, sed contra ipsum Regem vsurpare potest. Ciuitates reguntur ab vno earundem

ciue: cui rex nomen & autoritatem Gubernatoris attribuit, & à Consiliarijs, quos ipsemet cues eligunt: cum vero Magistratu suo functus est Gubernator, semper fere diligenti processu in eius acta inquiritur: quo processu viso, Regale Consilium de rebus male gestis refert Regię Maistatis quæ Gubernatorem castigat, si eum iniustum & sceleratum fuisse intellexerit, at si adnimaduertat, eum iustitię ac diligentiæ debitas partes explesse, ad maiora eum, & nobiliora munera exaltat. Denique nemo est, qui pro Rege ac Republica se honeste & secundum virtutem gerat, qui non largissime compensetur, quemadmodum ex aduerso puniuntur, & castigantur ij, qui vel ob animi abiectionem, vel ob negligētiam, siue ob iniquitatem muneri suo desunt: quæ profecto præcipua est causa & ratio, quo sacratissima hæc Corona conseruatur, & magis indies exaltaturt.

De auctoritate & potestate Regis.

AD Regem pertinet ius omnium Archiepiscopatuum, Eipiscopatuum, Prioratuum, Commendarum, trium ordinum equestrium, S. Iacobi, Alcantari, & Calatrauę nominandorum. Pacis ac belli decernendi facultas penes illum est. Om-

nes Præsidentes, Consiliarios, Proreges, Locumtenentes, Gubernatores & Capitaneos creat. A suis non amatur modo, & reuerentiam, & obsequia exigit, sed in summa veneratione babetur, ac propemodum adoratur. Neque vlla inter Christianos natio vsquam reperitur, qnæ hanc superet in rege suo excolendo omnibus officijs, siue intimum cordis affectum, siue cærimonias, & cultum extrinsecum, & admiranda veræ obseruantiæ argumenta spectes. Veruntamen nequit Rex Beneficia conferre in quenquam, nisi existat is indigena Hispaniæ, aut ei prius indigenatus priuilegium concesserit. Neque Principes, ciuitates, & populi extraordinarijs grauaminibus onerari se patiũtur, sed mordicus retinent priuilegia, & indulta, voluntque ea sibi ad vnguem seruari. Quamobrem Imperator Maximilianus primus Austriæ illud vsurpare solebat, se regem esse regum, Regem Hispaniæ hominum, & Galliæ regem asinorum, quia suos subditos arbitratu suo onerare poterat, nemine repugnante: ipse vero ab Alemanis nihil amplius, quam ipsi concessissent, exigere poterat: & Hispani suo regi negare solent ea, ad quæ pendenda ex legibus, statutis, ordinibus, & consuetudinibus suis non obligantur.

De reditibus, & opibus, ac potentia Regis.

REgna Maiestatis Catholicæ non amplius quam nouem milliones aureorum quot annis regi pendunt, hoc pacto.

Hispania vnum millionem, & quadringenta circiter aureorum millia.

Indiæ duos milliones, & trecenta millia aureorum circiter.

Flandria & Burgundia duos milliones, & circiter centum aureorum millia.

Maiorica & Minorica quinquaginta mille aureos.

Sardinia sexagita circiter mille aureos.

Sicilia sexcenta circiter aureorum millia.

Regnum Neapolis vnum millionem, & quingenta circiter millia aureorum.

Ducatus Mediolani vnum fere millionem.

Horum redituum multo maximam partem expendit rex in aula sua sustentanda, in Salarijs Proregum, Presidentium, Consiliariorum, Locumtenentium; Gubernatorum, Capitaneorum, Legatorum, in donatiuis, in stipendijs remigum, peditum, equitumque, qui fines imperij, & arces custodiunt. Ex clero etiam extra ordinem magnas opes colligit: solusq; Hispanicus

nicus clerus propter decimas, aliaſque põtificum conceſſiones in præſens amplius ſubminiſtat regi, quam vnum millionem aureorum ſinguli annis, & haud pridem obtulit, ſe centum quinquaginta triremes cum ſuis ſtipendijs ſuſtentaturum De potentia regis id ſatis eſt dicere, ſolo illum verbo (placet) momento temporis abſque vllo ſuæ, vel cuiuſquam damno largiri quinquaginta, ſexaginta, centum, & vſque ad centum quinquaginta millia aureorum in reditibus annuis, quoties ſcilicet aliquẽ nominat Archiepiſcopum aut Toletanum aut Hiſpalenſem, vel Vicarium Burgenſem, alteriusue ex præſtantioribus Eccleſijs, quam rem nullus Principum valet efficere. Præterea addendum eſt, præter tot Archiepiſcopatus, Abbatias, Ducatus, Marchionatus, & Comitatus, quos potentiſſimus hic Rex in cæteris regnis ſuis diſtribuit, in ſola Hiſpania plerasque huiuſmodi dignitates reperiri. Etenim ſex numerantur Archiepiſcopatus.

Archiepiſcopatus Toleti, qui Primas, & quotannis habet in reditibus centũ quinquaginta millia aureorum.

Archiepiſcopatus Siuiliæ vel Hiſpalenſis exigit octuaginta aureorum millia. Alijque recenſentur Archiepiſcopatus, qui ſinguli triginta millia aureorum, & nonnullus

nullus sexaginta millia exigere potest.

Demum Regis huius opes, & auctoritas maxima est: habet enim in singulis regnis suis munitissimas artes, quæ vndequaque validissimis præsidijs custodiuntur: præter incolarum militiam, stipendiarios detinet cataphractos equites, velitesque ac pedites: & facilius, quam cæteri quilibet Christianorum principes, numerosas, & florentes equitum turmas colligere potest, veluti ex Neapolitano regno, Lombardia, Hispania, Burgundia, Frisia. Peditatũ habet longe præstantissimum ex suis subditis, Hispanum, Italicum, & Germanum, & quantumlibet numerum valet colligere.

De apparatu bellico regis Hispaniæ pro hoc anno 1588.

HAbet Catholica Maiestas ad inferendum bellum Reginæ Angliæ, & rebellibus Flandriæ nauigia trecenta & quinquaginta, & nautarum nouem millia, hoc pacto. Triremes maiores, siue actuarias maiores naues quatuor. Nauilia maiora Hispalensia viginti que quinque, Cantabrica, & Gipuscana totidem. Alemanicas Vrchas triginta. Catalonicas minores naues, item ex Valentia, alijsque ciuitatibus quin

quaginta. Ex littoribus Hiſpaniæ, hoc eſt, Cialupo, & Barcho quinquaginta. Ex littore Luſitaniæ, ex quatuor villis littoralibus, ex Aſturia, Biſcaia, & Gipuſco centũ naues nomine Zauarras. Viginti triremes Hiſpanicas: Neapolitanas quatuordecim, Siculas ſexdecim.

Peditatus & Eqũtatus

Ex Hiſpanis, Italis, & Germanis ſexaginta millia hominum habet hoc modo. Hiſpani ſunt quinq; & viginti mille, computatis quinque millibus, quos ex Italicis cohortibus accepit, & ſex millibus, ex Canarijs, & Indijs, & præſidijs Luſitaniæ. nã reliquos ex Hiſpania deſumpſit: Italorũ duodecim millia cum decem campiductoribus: vigintiquinque mille Germani, mille ducenti Hiſpani velites, ducenti alii littorales, ducenti finium terreſtrium, qui omnes ſunt mille & ſexcenti.

Comeatus

Andaluſia prouincia panis bis cocti 12. mille quintalios cõtribuit. Malugia vero, eiuſq; territoriũ vigintiſeptẽ mille, & quingẽtos. Carthago & Murcia quinque mille quintalios. Sicilia quinquaginta mille. Burgũ, & Cãpẽſis ciuitas ſex mille. Neapolis, &

adiacentes Insulæ quindecim mille. Omnes sunt quintalij circiter centum sexaginta septem mille,& quingenti.

Salitæ carnis Siuilia, extrema dura contulerunt quintalios quatuor mille Gallæcia sex mille, Asturiæ, cæteræq; partes mille:& omnes fuere vndecim mille.

Suillæ carnis, Siuilia & extremadura contribuerunt quinque mille quintalios, Ronda duos mille, Gallæcia duos mille, Biscalia totidem:& omnes vndecim sunt mille.

Tinnorum piscium, Algarbia contribuit dolia octo mille Almandraua Ducis vndecim mille Gades quater mille:omnia fuerunt tria & viginti millia.

Casei, Maiorica contribuit duos mille quintalios: Siuilia & extremadura duos mille, Portugallia vigintiquinque mille; qui omnes sunt 20000.

Oryzæ, Genua,& Valentia quatuordecim dedit mille quintalios.

Olei & aceti, Andalusia,& Neapolis cõtribuerunt tria viginti millia ponderum, & quodlibet pondus refert viginti quinque libras,& libra quælibet vncias sexdecim.

Vini, Malega, Marauella,& Ceresium, eorumque agri contribuerunt tredecim mille dolia, Neapolis sex mille, Siuilia eiusq;

eiusq; territorium septem mille: quæ omnia sunt viginti sex millia.

Fabarum & pisorum Carthago contribuit quindecim mille anegas, quod similiter est mensuræ genus: Neapolis & Sicilia anegas vndecim mille, quæ sunt omnes 26000.

Collata quoque fuerunt alia genera frugum, ferramenta, lintea, & pleraq; necessaria, quæ subministrauerunt Andalusia, Neapolis, & Cantabria.

Præterea ad tractanda, curandaq; tormenta bellica quatuor mille, & ducenti homines conscripti fuere: quorum quadringenti vastatores sunt. Ex quibus omnibus facile intelligere est, huius magni regis opes ac potentiam maximam & incredibilem esse. Cui propter eius beneficentiam magnus prudentum, audacium, & terra mariq; consummatissimorum ducum numerus deesse nunquam potest.

Inter Hispanos habet Don Federicum filium Ducis Albæ commendatorem maiorem: Marchionem Aiamonti: Marchionem sanctæ Crucis, qui magnæ classi huic præfectus est: Don Ioannem de Corduba, & alios. Ex Italis, in maritimis expeditionibus habet Principem Doriam. In terrestribus, Ducem Parmę suum in Belgio Generalem: Ducem Vrbini: Don Petrum

Medices

Medices: Vespasianum Gonzagam: Ioannem Vincentium Vitellium: Marium & Paulum Sforciam, preter tot alios Principes & Dominos eius Vasallos in Hispania, Neapoli, & Lombardia: quorum superuacanea esset mentio. Proinde huic breui relationi finem imponam, si prius dixero

De dotibus corporis & animi Philippi II. Regis Hispaniarum.

HIspaniæ Rex ordinariæ staturæ corpus habet, temperamentum humidum, ac pingue, carnis albæ, membrorum proportione sibi respondentium: frons illi spatiosa, facies oblonga, quæ egregium recipit ornamentum ex oculis micantibus & canitiei venustate, qua circundatur: elegantibus vestibus delectatur, sed tamen simplicibus, & absque vlla superfluitate. In negotijs tractandis grauis est, & benignus: suos Consiliarios libenter audit, cumque fidem ipsorum, atque virtutem plurimi faciat, libenter ipsis cuncta fere expedienda committit. Princeps est eximiæ humanitatis, pomposo apparatu comedit: honestatem & iustitiam vehementer diligit: pius est, catholicus, religiosus, deuotus Dei cultor, vltra quam credibile est, in diuinis officijs audiendis plurimum delectatur: rex

est

est promissi tenax, adeo vt malit occasionem amplificandi imperij omittere, quam deesse promissæ fidei, vt plurimis experimentis compertum est. Regnant in hoc Principe pietas vehemens, religio singularis, Christianæque Reipup. beneficium, quam suum pluris facit. Primis regni sui annis cum Henrico Gallorum rege bellũ gessit non aliam ob causam, quam vt pacem cum illo sanciret perpetuam, & honestam; & voti sui compos factus nunquam aduersus Catholicos Christianos arma mouit, omnes reuoluens animi cogitationes aduersus Turcas, & hæreticos. Galliæ ab Vgonottis vexatæ auxilia tulit, Pignonem Vallez in Africa cepit, suæ classis aduentu classem Turcicam fugauit, equites Melitẽses obsidione cinctos liberauit. Imperatorem Maximilianum contra Turcas in regno Hungariæ iuuit, expulit ex Flandria Principem Auraicum, aliosque hæreticos. Mauros Granatenses subiugauit: misit classem suam in auxilium Serenissimæ Reipub. Venetæ, cum qua coniunctus anno 1571. die tertia Octobris celeberrimam omnium consecutus victoriam ad Echinadas Insulas aduersus Turcarum classem, quæ capta fuit, & submersa; & in præsens ingenti apparatu expeditionem suscepit in Angliam, & rebelles suos in Hollandia,

& Sel-

& Sellandia; neque enim vllo modo in animum suum inducere potest, vt eorum amicitiam colat, qui Christo aduersantur, neq; pati, vt sui populi alios religionis ritus obseruent, quam eos, quos præscribit, docetque Sancta & vera mater Ecclesia Romana. Ex quarum actionum tenore perpetuo, intima cordis sensa eius Maiestatis penetrari queunt, recteque intelligi, regem hunc rarum esse, ac singulare bonitatis, iustitię, pietatis, religionis & fidei exemplũ diuinitus nobis immissum, vt columen sit Christianę Reipublicæ, quæ ab hæreticis & infidelibus, veluti horrendo terræ motu, per hæc tempora vehementer conquassatur.

THE-

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LXIIII.

Quod est

De Regno Lusitatiæ.

RELATIO.

PHILIPPVS Austriacus, tanquã Lusitaniæ rex possidet in Europa vltimam Hispaniæ partem, ad occidentem sitam in littore maris Oceani, quam veteres Lusitaniam dixere, nostri Portugaliam.

In Africa penes Herculeum fretum tria tenet loca, hoc est, Seutam, Fanierum, & Marganum, & omnem fere Africi littoris oram extra angustias Iberici maris; vbi in regno Chinæ oppidum habet Minam, & promontorio Viridi superato, versus Asiam possidet Cephalam, & Mosanbique. In Asia littora multa possidet, & orientem versus vltra Gangem flumen in potestate habet Malaccam, Ormuz, Diu, Bazaim,

Diamum, Calicutum, Cinanot, Goam, Ceilanum, Lexam.

In America possidet illam partem Peruuianæ prouinciæ vltra æquinoctialem locatam, nomine Brasiliam, quę ad orientem vergit, & imperio suo pro termino vtitur linea illa, quam animo finxit Alexander pontifex: quæ prouincia longitudinē obtinet ad littus Oceani duum milliū passuum, & per mediterranea loca quingentorum.

Præterea possidet Insulas in littoribns Africæ Sancti Laurentij, Asores, Sancti Thomæ, Cannarias, promontorium Viride, Principis bonæ vitæ, Sancti Nicolai, Sanctæ Luciæ, Sancti Antonij, & Maderā: præter has dominatur Moluuis, quæ ditissimæ sunt, & sub æquatore sitæ.

In Europa reges Portugalliæ nunquā arces habuerunt, neque eas licuit exstrueręaut in finibus Gallæciæ, aut Castellæ, aut Andalusię, fœdere cum Castellanis vetante.

In Africa validissimas habet arcrs, & drę ter Fanierum, & Maraganum habet castel la Minæ, & Monsabique.

In Asia omnes, quas memorauimus, ciuitates arte munitæ sunt. In Malaccam om nia mercimonia aduehuntur, quæ ex Iaponia, China, Malluo, Peru, Lombaia, alijs

que

quę locis, ad que Lusitani nauigant, importantur, præsertim cinnamoma, garyophylla, nuces muscatæ, aliaque aromata, alba serica, aliaque subtilis operis in magna copia. Ad cęteras decem arces cis Gangem piper affertur, quo vtimur in Europa.

Militum per omnes regni partes distributio

REGE Lusitaniæ in Europa à Regibus Hispaniæ tantummodo Iudæi possunt, à quibus præteriti Reges, durante bello Belgico, nihil sibi timuerunt; nam potuissent Regi Galliæ, aut Angliæ suppetias ferendo Hispanorum conatus reprimere. Et in America propter eandem causam secure dominati sunt. In Africa vero suas arces quam tutissimas existimabãt, præsertim eas, quæ vltra promontorium Bonæ spei sitæ sunt, & Minam oppidum, quod in Æthiopum partibus est, hominũ, qui vix rationis humanæ munere vtuntur semper intenti ad mutua dissidia, vt se inuocem deuorent, prout moris eorum est, vel, vt inuicẽ se vendãt Christianis, Fornierij, Seutæ, & Maragani degẽtibus, quæ loca Regis Fessæ, ÆthiopũRegis potẽtissimi imperio adiacent. Habet Rex in præsidio *Æthiopũ mores.*

Maragani 500. milites equites 200. & 500. ministros, ac vastatores, qui ædificando occupant. Fanierij 1000. detinet pedites, ducentos quinquaginta equites, & officiales sexaginta. In Asia sibi Reges Lusitani non timuerunt, quia populorum animi ad ipsos inclinant, Turcis, & Mauris, ipsisque Indis inimicissimi, adeo vt loca hæc paucissimis defendantur custodibus.

Militia in vniuersum.

ANNO 1580. lustro habito dimidiæ partis regni, qua frequentius est, intra ætatem duodouiginti annorum vsq; ad quinquagesimum, inuenta fuere hominũ decem & octo millia, prȩter nobiles, qui equestrem militiam debent: vnde cognoscimus, ex tanto numero iustum quidem posse ad sua domi defendenda instrui exercitum, sed non item vt ad externos ducatur; quia cum regnum infrequentissimum sit, omnino incultum remaneret, neq; sine regni incommodo possent ad bellum amplius, quam sex aut septem millia hominum secerni. Ad præsens decem fere millia equitum congregari possent, non tamen sine difficultate, cum regio equis careat, quos quærit ex Castilia, siue ex Andalusia.

Singulis

Singulis annis Rex in Indias Orientales mille & amplius Lusitanos milites transmittit ad præsidia dictarum arcium, quibus militibus impendit victum, donec ad deputata loca perueniant: menstrua vero stipendia sunt quatuor aureorum: verum in patriam ijs reuerti sine venia non licet; proinde maior illorum pars illic matrimonia ineunt,& mercando ditescunt, regionemque paulatim, tanquam patriam, diligunt:& nihilominus confirmatur, per totas Orientis Indias non inueniri sex millia Lusitanorum, idque fit ex itinerum diuturnitate, aerisque diuersitate.

Nauigationes Lusitanorum.

SOlunt ex Portugallia mense Martio quatuor vel sex ingentes, validissimæque materiæ naues, militibus, multisque mercibus onustę, quę illo anno amplius non reuertuntur: adeo vt naues mensibus 18. peregrinentur, sed quolibet Martio, & Septembri quolibet classis vna nauigationem aggreditur. Hæ vero naues ad onera excipienda per Africam, per Indias, & per Asiam dispertiuntur. Quoniã vero in reditu nautis tantum,& mercatoribus repletæ sunt, obuiam procedunt illis vsque ad promontorium Bonę spei sex maiora actuaria nauigia optime instructa, vt redeuntem

tem classem tueantur à piratis Gallis, atq; Britannis, qui, si ex India reuerti naues animaduerterent, interciperent eas, prout alias fecerunt, insulam quoque Maderam deprædantes.

Hæc Indiarum nauigatio tutissima facta est, & mercimonia pacto amittendi sex aut septem pro centenario, ab omni casu per fideiussores vindicantur. A peritissimo quodam natura sexagenario, qui tria & viginti itinera ie Indias fecerat, & quadragesies sexies caput Bonæ spei pertransiuerat, percepimus, superato æquinoctiali, vbi poli nostri adspectus interpolatur, eadem pixide, qua nos vtimur, adhuc posse nauigari, neque pixidem immutari, nisi quod relicto versus Occidentem meridiano insulæ Canariæ, stella pixidis vacillat, & in oriente vltra meridianum ab insula S. Laurentij ex quarta fere parte variatur: cuius rei causa incognita est, ideoque cum astrolabio nauigatur.

Situs Portugaliæ.

HÆc prouincia in extremitate Hispaniæ occidentem versus ad Oceanum iacet, & ab oriente finitima est Castiliæ nouæ, & Andalusiæ, à septentrionibus Gallæciæ, à meridie Algarbiæ, quæ prouincia

cia

cia cum ipſo fere Portugalliæ regno coniuncta videtur, cum eiuſdem Principis imperio ſubſit, paruæque magnitudinis exiſtat: ab occidente, vt diximus, Oceano terminatur. Rengi longitudo eſt 200. milliarium, & ſingulum 4000. paſſuum conſtat, latitudo viginti octo, vel triginta, & adſummum 36. milliarium: regio magna ex parte montoſa, oleo abundans, lino, armentis, glaſto, herbiſque ad fullonicam facientibus.

Vinum non deeſt, imo exportatur, non quod exuperet, ſed quoniã pueri & mulieres abſtemiæ ſunt: tritico non adeo abundat, ſed facile adfertur per naues Gallicas, quæ ſale onuſtæ in Calleam remeant. Tredecim ſunt in toto regno vrbes; Epiſcopatus vero, Archiepiſcopatus, & Abbatiæ viginti quinque, & triginta circiter aureorũ millia reddunt quotannis.

Equeſtres Ordines.

TRiplex eſt genus ſiue ordo equitũ in Luſitania. Primus ordo eſt Chriſti, quorum inſigne eſt crux rubea aureis lacinijs, & in medio exornata filo argẽteo. Alter S. Iacobi figuram gerit enſis rubei, qualis etiam Caſtellę ordo: tertius S. Bernardi, qui cruce viridi, qualis eſt Calatrãuę inſignitur: Ex quibus Ordinibus Rex 500. Commendas diſtribuit.

Principes & Populi Regni.

DVces duo sunt: Primus Bragantiæ, quorum opes ad summam centum millum aureorum in reditibus annuis ascendunt, preter repositos auri, atq; argēti thesauros. Affinis fuit Sebastiani Regis, filius alterius sororis Principissæ Parmensis: Alter Dux Aueri, diues quotannis quinquaginta millium aureorum. Tres numerantur Marchiones; decem Comites; cętera Nobilitas bonis mobilibus, quam stabilibus opulentior est. Valde bellicosi sunt, sed ad pugnam statariam minus idonei, videlicet assuefacti iam in campo aduersus Mauros nullo militiæ ordine dimicare. Hic Rex modo populos illos ad statariam pugnam erudiri curat, ideoque ex Hispania, Francia, Germania, & Italia idoneos viros accersiuit. Hispanorum imperium ægerrime ferunt, & externis inhumani sunt. Egregiam fidem Regi suo seruant, sed erga hunc non adeo bene animati, quod ab eo nimia patiantur onera, pręterquam quod Hispanos naturali odio prosequuntur. Vestibus vtuntur simplicibus non modo sed etiam ineptissimis, cūque sumptuosius incedere volunt, pileum holosericum gemmis plurimis coronant: attractis pedibus equitant, in equis tamen pulcher-

pulcherrimis. ipſorum idioma turpiſſimum eſt.

Situs Vlyßipponis

VLyſſippo vrbs eſt primaria ad trigeſimum nonum gradum locata, ſuper colle quodam quaſi caſu, & ſine ordine fabricata, proinde eius certa forma determinari non poteſt, neque probabilter eius magnitudo afferri, quia plures extra mœnia, quam intra eorum circuitum domus dealbantur, vt mos eſt in toto regno, vnde viſum delectant. Fluit à meridie fluuius Tagus, qui mare magis, quam fluuius hoc loco æſtimandus eſt, quod eius aqua, etſi absque refluxu, ſalſa eſt, & plerisque in locis latitudinem habet trium milliarium, & eiuſmodi latitudinem retinet à parte vrbis ſuperiore per ſex milliaria. Pars ciuitatis, quę aquam proſpicit, in ſemicirculi formam curuatur. Oceanus ab vrbe diſtat circiter quinque millibus paſſuum, totoq; hoc ſinu poſſunt naues vti tanquã tutiſſimo portu; neque à veritate alienum eſt, in hoc ſpatio 300. diuerſi generis nauigia perpetuo cerni, quæ, vt ſalem, aliaſque merces accipiant, ex Belgio nauigant. In ciuitate tria ſunt armamentaria, quę quindecim millibus peditum thorace, atque lorica, equitibuſque nonnullis armandis

sufficerent. Habent alia quoque armamentaria, in quibus viginti sunt maiora tormenta bellica, quorum alterum admodum longum pilam, admittit ponderis centum librarum, pulcherrimo artificio extructum, quod Indis Mauris ereptum fuit à Lusitanis in ciuitate Diu. Adest quoq; integra armatura hominis & equi gammata, quæ centum sexaginta millibus aureis æstimatur: nonnullæ extant sub palatio regio diuersoria, quæ Indiæ Domus dicuntur, in quibus aromata, quæ inde aucta sũt, collocantur. Abellem locus est milliari distans ab vrbe Oceanum versus, vbi Monachorum S. Hieronymi monasterium visitur, à Regibus Portugalliæ ædificatum in quo reges, regijque sanguinis omnes sepulti sunt. E regione huius monasterij turris in aquis ipsis conspicitur, in qua triginta sunt tormenta bellica, non quidem propter belli tempus: cum enim vicino colli subiecta sit, paucis tormentarijs ictibus dirueretur, sed propter pacis tempora contra naues. Ad ostia portus ędificatur arx, quæ, quia parua erit, parum valida esse potest.

Negotiationes & Mercatus.

EX Creta vina, & maluatica afferuntur, quæ inde ad Orientis Indias transmittuntur

tuntū vbi propter diuturnā m nauigationem excellentiſſima fiunt, & diſtrahitur precio nonaginta & centum ducatorum ſingulum dolium. Ex Barbaria ſiue Mauritania per regionem Seutę, & Fanerij multa coria, gemmę, abbæ apportantur, item tapetia, & nonnihil aliud, ſed non in ea copia, vt antea ſolitū fuerat. Ex Anglia multæ naues mercimonijs, præſertim pannis onuſtæ, appellunt: ex Flandria linteæ, aliæque minutæ merces in Indias mittendæ: ex Francia triticum: ex Cantabria armaturæ. Ex Indijs occiduis ſępenumero appellunt quædam naues, quæ coriorum optimorum, atque ingentium magnam afferunt multitudinem. Ex Inſula Hiſpana caſſia, & ſaccharum, & nonnihil auri, atque argenti, aliarumque illius regionis mercium: ex Braſilio ſaccharum multum infertur, & ſingulis annis eius augetur copia, nuces virgines, ambra nigra, xyla, & goſſipia, quæ quotidie magis creſcunt, adeoque illic tellus eſt huius materiæ ferax, vs plura educturi eſſent, ſi certi forent, diſtrahi poſſe, & nouiſſime in hoc loco argentifodina detecta eſt: ex inſula Madera afferuntur ſacchara plurima, quę cū meliora omnibus, quæcunque illinc aduehuntur, exiſtant, chariori pretio diuendūtur. Ex hac eadem inſula ſanguis Draconis af-

nis affertur aliæq; res, sed minoris momẽti; ex insulis S. Thomæ extrahitur ingens sacchari quantitas & Æthiopicæ ancillæ: paucis ab hinc annis introducti sunt xyli, siue gossipij frutices, quorum hoc anno plusquam sexaginta millia librarum allata sunt, & auctitantur indies. Ex Patanis oryza, nuces virgines, simiæ sine cauda, pitheci coloris cineritij afferuntur.

Ex Insula Principis saccharum, oryza, & nigra mancipia: ex insula Capitis viridis nonnihil sacchari, xyli, coria, pelles caprinæ, oryza, cera, oleum, zabarus, & præsertim multitudo venalium Æthiopum.

Ex insula Asorum magna quantitas glasti, & colorum ad fullonicam; qui distrahuntur per Angliam & Siciliam: tritici copia, & hordei: quæ res vtplurimum afferuntur in insulam Maderam, & in loca Africæ, & nonnullę Vlyssipponem, Regique decimam pendunt. Præterea introducta est ars aluminis conficiendi, quod optimi generis habetur. Ex parte Minę Guineæ nihil nisi aurum affertur ad summam ducentorum millium aureorum, præter illud, quod clam priuati extrahunt.

Ex Indijs orientalibus quotannis ingentes piperis acerui aduehuntur: qui, simul & cuncta aromata Regis esse solebãt. consueuerat enim certo pretio ea in Malacca,

lacca, alijsq; insulis coemere; quorum pretium in Domo Indiarum Vlyssipone augetur adeo, vt quod aureis tribus emptum est, quadraginta distrahatur. Zinziberum, cinnamomum, mastix, garyophylla, nuces muscatæ ad summam ducentorum millium aureorum quolibet nauium appulsu apportantur. Ad fullonicam Eudolij aduehuntur pro summa circiter 100000. aureorũ, & quoniam ijs in Hispania haud ita pridem pro tingendis pannis vtuntur, chariori, & eodem atq; aromata, distrahuntur pretio. Borassum, camphoram, sandala, aloem, hebenum, condimenta, & aromata alia singulis annis pro quadraginta millibus ducatorum afferuntur. Gossipiorum varij generis massæ à priuatis conducuntur ad pretium sexaginta millium, ex quibus lucrum fit octuaginta pro quolibet centenario. Ambra, & muscum affertur pro viginti millibus aureorum. Vnionum & gemmarum, vt amethystorum, adamantum non mediocris copia affertur, sed quanta, nescitur, quoniam à priuatis clam habentur, ne Regi vectigal, quod est quinq; pro centenario, exsoluant. Ex China, Malacca, Maluio Bengallas, Regu, Lambaca, alijs illarũ partium locis aduehuntur serica alba, fictilia porcellana, & reculę multę delicatissimæ,
quę

quæ Vlyssippone, Brincos, appellantur, in mano numero: Adducuntur etiam vniones paruæ ex China, & deliciosissima, ac minutissima opificia, quæ Lisbonæ centũ aureis singula nõnunquã æstimãtur, & à Lusitanis tãquam superiores vestes ferũtur, vt Itali presbyteri ornantur suis rochetis, & Dalmaticis. Afferuntur ex China cubilia quædam, mensæ, carpedræ, scabella ex quodam ligno confecta nigro, & splendido, vt hebanum, affabre elaborato, & inaurato, aliæq; res pulcherrimæ: vnde intelligimus, Chinenses populos esse delicijs affluentes, acutissimiq; ingenij. Ex Persia afferũtur operosissima tapetia, ex serico, & auro & lana optima elaborata. Naues autẽ quæ veniunt ex Indijs, Saburræ vice gerũt conchylia quædam parua, & alba, quæ in littorib. quibusdam reperiuntur, mox Lisbonæ mercatoribus quibusdam in eo regno negotiantibus venduntur.

Hæ tot merces, quę ex Indijs, & omnib. mundi partibus in hanc ciuitatem importantur, per totam Europam ingenti Lusitanorum lucro disperguntur, multoque maior fuisset vtilitas regis, cum eius intuitu omnia emerentur, nisi à suis ministris fuisset deceptus: & reuera dici potest, nonnullis ab hinc annis Regem potius pauperiorem effectum esse, quamuis mercatu-

ra vtilissima esse videatur: proinde privatis concessit, vt eam exerceant, sibi quædam tantum vectigalia reseruando, ex quibus, quo ad merces, septingenta aureorum millia citra omnem sumptum collegit.

In præsens Indiarum Proreges tres sunt: Alter in Malacca, alter in Ormuz, tertius in Mosanbique, quorum cura est, ne aromata per sinum Persicum aut in Syriam, vel per sinum Arabicum Alexandriam transuehantur, quemadmodum ante hac fiebat per malignitatem ministrorum, qui muneribus corrumpebantur.

Merces, quæ ex ciuitate Vlyssyppone ad Indias exportantur, sunt, vina Cretica panni serici, & lintei, aliæq; minutiores. In Chinam, & Minam AEthiopum regionem qui dam annuli ex orichalco magni & crassi mittuntur, qui in Flandria minimo pretio coemuntur, ab AEthiopib. vero percare emuntur.

Ad Brasiliam mittuntur vina lanei panni, & vestimenta pleraq; iam elaborata: illic enim nulla penitus ars viget. Quæ res non ad vsum indigenarum, qui nudi incedunt, in syluis habitant, carnem humanam comedunt, apportantur, sed propter ipsos Lusitanos, aliosq; mercatores, qui in illis terris vitam degunt.

In

In Angliam mittuntur vina, olea, sacchara, & omnis generis aromata: in Belgium itidem, & sal s magna copia, qui ex fodinis Lusitaniæ eruitur, afferuntq; peritiores, in Flandriam, & in Galliam mitti quotannis ex regno Portugalliæ trecentas & amplius sale oneratas naues, quę maiorum doliorum quadringentorum vtplurimũ capaces existunt.

Naues Italæ Lisbonę aromata, sacchara recipiunt: in ciuitate vero Lagos, & Algarbiæ pisces Thynnos, qui per littora totius Hispaniæ distribuuntur: præter quæ ex Lusitania extrahuntur plurimę merces, quas prætermitto. In illud autem regnum multa vtilitas est, si mittantur opera sericea, & holoserica omnis generis, papyrus scriptoria, libri impressi, solymata alba, argentum viuum, zinabrium, ambra, gallæ, oryza, vina Cretica, puluis tormẽtarius, arma, sclopeta, & alia.

Reditus.

ORdinarij Portugallię regum reditus, quos ex Indijs orientalibus colligũt, ex aromatnm vectigalibus, alijsque mercibus, quæ sine sumptu regio afferuntur ex Cephala, Mosanbique, & Mina, ex regno Portugalliæ & Algarbiæ, ex Insulis Sanctæ Thomæ, & promontorio Viridi, Zinzibe-

ro,

ro, Madera, & aliunde, ascendunt ad summam ducatorum 3660000.

Sumptus.

SVmptus multos facit rex in stipendijs militum, ducum, præsidiorum, in arcibus, in classibus, quæ contra infideles comparantur, in sustentandis Episcopis, Sacerdotibus, Proregibus, Gubernatoribus, ministris, Officialibus, multisque alijs sumptibus, qui in diem fiunt in Africa per regionem Tanger, Seutan, & Maraganum, in Cephala, Mosanbique, Mina, & in adiacẽtibus Insulis, in quibus vbique certus militum numerus detinendus est ad classes auriferas communiendas, cum ex Indijs adueniunt: adeo enim tunc milites mari conquassati sunt, vt iter cum difficultate confecturi essent. In nauibus, quas in Indiam mittit obuiam cæteris aduenientibus, expendit in regno Portugalliæ, & Algarbiæ omnem reditum, quem diximus, ducatorum 3660000. neq; aliquando satis est.

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LXIIII.

Quod est

De Rebus Persicis

RELATIO.

VO magis desideraui, Serenissime Princeps, vt de omnibus, quæcunque bello Persico contigerunt, deque eius belli causis, atque principijs, quæ quidem incertissima sunt, varieque narrantur, certior fierem, nihilq; ignorarem eorum, quę gesta sunt vsque ad discessum meum ex Oriente; eo maior mihi difficultas in hoc voto consequendo sese offerebat, cũ quia eæ nationes mendaces sunt natura, & interpretes rerum ignari, tum quia nimia curiositate suspicionem animis illorum inijcere non expediebat. In hac difficultate nihilominus

lominus, & nuntiorum angustijs non defuit occasio, vnde satis luminis habuerim ad ea perspicienda, ac perscrutanda, quæ accidebant indies: demum eiusmodi sese dedit opportunitas, vt omnia, quæcunque inter Turcas & Persas acta sunt, & dissensionum originem, & effecta vsque ad finem mei Consulatus diligentissime intellexerim. Prætermittam referre amicitias, quas iniui cum aliquibus ex primoribus, magisque sinceris Aleppi militibus, inter quos alter fuit Zalypey Zainorum, & Spachinorum dictæ ciuitatis Dux; præteribo etiam aliquem nominare alium, qui cæteris, hæc negotia studiose tractantibus communis esse potuit ad progressuum illorum intelligentiam: tantum referam, quæ, vt hoc votum meum sim consecutus, in caussa extiterunt.

Missus fuit Bassa Aleppũ quidam nomine Maxuthean, ille, quem primum legatum miserat Constantinopolim Rex Persarum, vt pacem tractaret, qui deinde à Rege defecit, & Turcis sese dedidit, quemadmodum Excellentissimæ DD. Vestræ ex huius scripturæ lectione intelligent, & ex meis literis, ac forsitan à Bailis, viris clarissimis, pro tempore cognouere.

Hic igitur, postquam Aleppum peruenit, fuit à me de more visitatus: qua in visitatione adeo se propensum professus est, & cupidum meæ amicitię, arctęq; consuetudinis, vt res mihi noua visa fuerit. Non ignorabat mores nostros, non leges, & magistratus huius serenissimę Reipublicæ, nó ædificiorum magnificentiam, non ciuitatis huius situm peculiarem: callebat quoque subditarum ciuitatum nomina, & fines earum adeo exacte, vt in his partibus aliquod vixisse tempus videretur. In memoriam reduxit legationem, quam ad Regem Persię obiuit Vincentius de Alexandris, & quomodo tractatus fuerit, & quantum Rex Thomas veritus fuerit, in eo negotio de quo agebatur, quidquam promittere: alia pleraque mihi explicauit, varia petens, variaque respondens, demum rogauit me, vt ego cum illo, & ille mecum aliquando priuate versaremur. Ego vero, quanquam nulla in re, quę ipsi cæterisve damnum, aut suspicionem, aut molestiam paritura esse videretur, fidentius egi, & in rebus ad Remp. spectantibus omnem, quam potui, cautionem adhibui: nihilominus alijs medijs amicitiam adeo nutriui, vt turbis & incommodis illius negotij valde profuerim: & quo nihil magis optabam, multam mihi commoditatem suppeditauit, cuncta huius

huius belli momenta noſcendi: Etenim partim ex ſeipſo, partim meis interrogationibus allectus, omnem ſucceſſum non minus Perſarum, quam Turcarum exercitus libere mihi patefaciebat: quas eius narrationes cum ego contuliſſem cum ijs, quæ Turcæ plurimi familiares Perſarum referebant, & poſtremo cum Homar Aſtendi, qui Tripolim aduenerat, eorum conuerſatione eas veraces eſſe comperiebam, adeoque fidas, & indubitatas, vt quæ ſeriatim euenere, ſcriptis conſignare potuerim. Verum etſi in ijs rebus noſcendis vndequaque ſatisfacturus eſſem, non minimum tamen dubitabam, an expediret, cuncta Serenitati Veſtræ, & DD. Veſtris Excellentiſſimis enarrare, an quæ tempore prçceſſorum meorum, & Bailorum Conſtantinopoli ſucceſſerunt, omittens, ea ſolum deſcriberem, quæ mei Conſulatus tempore geſta ſunt. Quapropter cum ſuperuacaneum mihi videatur ea repetere, quç clariſſimi illi viri poſſent iam retuliſſe, non audebo in hac relatione mea ad ea me extendere, quæ mei tempus regiminis excedunt. Et nihilominus multo melius vtilius que exiſtimans, in ijs, quç Serenitati Veſtræ profutura ſunt, abundare, quam in rebus, quæ fortaſſe deſiderari queunt,

deficere, etſi actum ab alijs iterum ageretur: ſaltem gaudebo id me effeciſſe ab opportunitate coactum, propter quam curauerim ſi non aliorum præclara facinora ſuperare, & exæquare, at certe, quoad licet, imitari. Qua ſpe fretus Serenitatem Veſtram, Veſtraſque DD. Excellentiſs. etiam atque etiam rogo, vt ſtudium, ac voluntatem meam magis, quam rem ipſam ſuſcipiant, meamque ineptiam excuſent, neque longiore procemio ad propoſitam narrationem deuenio. Dico autem, cauſam huius belli nequaquam fuiſſe antiquam, & inueteratam de Religione diſſenſionem, quemadmodum multo tempore fortaſſe creditum eſt, ſed tantum immenſam quandam Amurathi Turcarum Regis ambitionem, qua fines Imperij ſui proferre cupiuerat: quæ ambitio non adeo ipſius animum occupauit aduerſus Perſas, quin aduerſus quamlibet etiam Europæ nationem debacchari potuerit: Verum contra Regnum illud magis, quam contra alia ſeſe conuertit, quia facilius ſibi videbatur, finem ſuum aſſequi ſe poſſe in ijs partibus, quam in cæteris aliarum regionum nationibus.

Neque ex ſe ipſo hoc bellum aggreſſus

est, sed à mancipijs suis incitatus, à quibus occasionem pulcherrimam prætermittendam non esse persuadebatur. Etenim Taumas Rege Persarum defuncto, inter Sultanos variæ secutæ sunt discordiæ, quorum plerique Regem Aiderum in regnum vocabant: huius autem morte regnum conseruatum est Hismaeli, qui, vt tutius imperaret, totam Persiam cædibus acerbissimis ac frequentissimis replens, tumultus, atque seditiones turbulentissimas concitauit inter subditos: quę postmodum inde magis auctæ sunt, quia nouam legem Casbini publicari, & obseruari iusserat, comtumaces, ac reluctantes morte afficiens. Præter has tot perturbationes tota illius regni politia, & regiminis ratio confusa erat ob necem illatam Hismaeli à sua sorore Perea quæ vna cum Sultanis iuramento obstnicta in eius mortem conspirauerat: qua de re Persicum Imperium excisum esse funditus videbatur, penitusque ineptum ad quēlibet vel minimū hostilē impetum retundendum. Quæ regni imbecillitas, atque confusio quotidie incrementum maius sumebat, & in deterius prolabebatur, assumpto in regnum Mahameto Codabonda, qui modo sceptrum tenet, homine rerum ad ciuilem felicitatem,

atque ad rem bellicam pertinentium ignarum, oculis infirmum, trium gnatorum amore effœminatum, in actionibus timidum, & inconsideratum, quodque magis interest, apud Sultanos nullius existimationis: proindeque ex tot rerum conuersionibus regnum illud olim extimescendum in summam vicinorum, atque longinquorum contemptionem deuenit. Ex his nouitatibus exsuscitatus Amurath, omissis cæteris bellis, huc suam ambitionem vertit, ea spe, vt quam vellet victoriam, gloriamque adipisceretur. Dum vero huiusmodi spe lactabatur, Zestuf, qui tunc Zeani Bassa erat, ipsum de toto Persiæ statu edocuit, & ad mouendum bellum impulit, eique ausus est fortunatos triumphos polliceri. Quamobrem in decernendo bello perstitit: videlicet volutabat animo, non contra bellica tormenta, non sclopetos, non contra arces, & munitissimas Europæ vrbes, sed contra solosentes & sagittas, contra apertas, & incustoditas Asiæ vrbes sibi belligerandum esse, vnde nihil arduum, omnia læta, & prospera augurabatur. Et quamuis Siruanus inter Visirios solus bella maritima contra Christianos præferret: tamen commune desiderium, Regisque ambitio præualuit, qui suam sententiam amplexus, bellum publicauit, in-
cepitque

cepitque plurima damna inferre versus fines dicti Bassæ Zeani nomine Zestuf. Exercitus autem Ducem generalem creauit Mustapham Bassam anno 1577. cui omnia ad bellum necessaria, & omnis auctoritas ad cuncta prouidenda concessa fuit. Itaq; huius expeditionis gratia ad omnes commodiores Imperij partes missus fuit, mandatumque, vt omnes Bassæ & subditarum vrbium gubernatores intra verni temporis spatium in ciuitate Erziro congregarētur. Erzirum autem ciuitas est sex vel septem circiter dies itineris locata procul à portu Trapezuntij, mediterranea, & transituris in Armeniam, in Georgiam, in Siruaniam, & Tauris percommoda. Ad eam igitur vrbem Syriæ exercitus ad numerū quatuor millium militum sese contulere; item ex Caramania quatuor mille: ex Mesopotamia duodecim millia: ex Babylonia & Curdi centum millia: ex Natolia centū duodecim millia: ex Georgia centum millia: Iannizzari ex vrbe Constantinopoli tria millia: Spacoglani, & similes quatuor millia. Qui omnes ascendunt ad summam fere sexcentorum millium, omnes stipendiarij, totidemque voluntarij milites: con duxit secum præterea Mustapha ex vrbe Constantinopoli tormenta belli minora, asprorum ingentia pondera, cum faculta-

te ex fisco Aleppi accipiendi cætera pro necessitate. Iussit congregari hordea, frumenta, oryzam, aliosque commeatus, & ex sola vrbe Aleppo conducta fuere octo millia iumenta frumento onusta, & per Pontem Euxinum maxima pars horum comeatuum translata fuit ad eundem, quẽ dixi, portum Trapezuntinum: ipseque tandem Generalis in eandem vrbem ad finem Maij sese contulit, ex qua post diligẽtem militum omnium lustrationem versus Charsium contendit, oppidum in finibus positum, studiose solo æquatum à Solymano in conclusione pacis, quam cum Romasio Chars iniuit; inde in Georgiam se trastulit, & secundis castris vltra Charsium substitit cum exercitu sub collibus Chiezderni in quibusdam campis, qui ab illis montibus dominantur. In castris locandis duos colles occupauit, in quorũ altero à dextris situs erat Beiarus Bassę, vt ex ijs collibus aduentus hostium exploraretur: ipse vero cum cætero exercitu, quẽ ad eas partes adducebat, nihil amplius, quam cohortes quę duos colles occupauerant, explorare poterat. Erant autem hæ, computatis voluntarijs, ac stipendiarijs, centum sexaginta vel octuaginta circiter millia hominum: inter quos aderat præsertim Osmanus Bassa voluntarius, qui deinde

Inde primus Visirius extitit, & mortuus est Assancassanus Generalis, quemadmodum suo loco dicetur. Aderat etiam Caitarius Bassa, & Mustapha Bassa, & plerique delectorum militum.

Verum Rex Persarum statim atque audiuit Mustapham Constantinopoli profectum esse, ipse quoque exercitem contra Turcas instruxit, iussitq; Tocamasio Gubernatori Gengi, Serapio Chamo Gubernatori Nasciuani, alijsque Ducibus, & Gubernatoribus ciuitatum, quæ Turcis conterminæ sunt, vt copias omnes imperijs suis subditas congregarent, & collectis viribus obuiam Turciis exercitibus procederent, præliumq; inirent, quam optima possent, conditione. In exequendis mandatis nihil morati sunt, sed copijs contractis ad numerum sexdecim, vel decem & octo millium hominum versus Charsium contenderunt, & in planitie, quæ dicitur Chierder, duos nominatos Bassas in duobus collibus considẽtes viderunt, credentesq;, hostilem exercitum ampliorem non esse, audacter processerunt. Turcicæ copiæ idẽ effecerunt, relictis collibus, & prœlium summa vtrimque virtute commissum est, in quo ferociter dimicauerunt, sed multo maiorem virtutem præ se tulerunt

Persæ; qui, etsi numero multo inferiores, felicissimam nihilominus ex hostibus victoriam retulerunt, debellatis septem Sangiachis, magnoque numero prostrato tam voluntariorum militum, quam stipendiariorum. Verum Mustapha, cum excidium suorum obseruaret, atque intelligeret cum toto exercitu præcipitanter, maximisque clamoribus aduersus Persas iam commixtos, & in occisione Turcarum confusos, prouectus est, & exercitu dissipato Persarum, cohortes maximo impetu penetrauit, & fugatis Ducibus hostes captiuos ad numerum trium millium effecit, & quinque millia trucidauit, non mediocri tamen suorum detrimento: & clades multo cruentior vtrisque contigisset, nisi nox suis vmbris dirempto prœlio cunctos ad quietem debitam vocauisset. Scripserunt Persę res gestas Casbini ad Regem, & damna illata, nec non accepta diligenter significauerunt. Turcæ similiter indicauerunt cuncta Amuratho Constantinopoli degenti: & postero die iussit Mustapha, vt ex capitibns Persarum in campis illis propugnaculum ædificaretur, quod effectum est, nouo prorsus, atque tremendo spectaculo. Huc Mansachiar filius Viduę natu minimus accessit, vt se clientem ac subditum efficeret Amurathi Regis, & Musta-
pha

pha secutus est iter suum, atque Seruanum perrexit. In reditu vero Mustapha in vrbem Teflis venit, quæ regia vrbs est in Georgia Simonis Bechi, verum à Dauto eiusdem Simonis fratre occupata. Cum idem Simon in potestate Persarum esset, vti suo loco scribetur, arcis Teflis diruta mœnia restaurauit, arcemque, quam vacuam reperit, 100. tormentis instruxit, addito præsidio 60000. militum sub imperio cuiusdam Mahumethi Bassæ, qui filius fuit Forruti, alter voluntariorum; qui simul cum cæteris, audita Dauti fuga, Seruanum versus discessit. Quo in itinere legati venerũt ab Alexandro, quem Magnum appellant, Principem Zagghen, item à Georgiano, qui nomine Alexãdri Principis Regi obedientiam præstiterunt, & Mustaphæ ditissima ac nobilissima munera attulerũt, idéque fecernnt alij indigenæ fere omnes ex ciuitate Hecchi, quæ intra fines Seruaniæ comprehenditur: eoque pacto Turcæ absque præclaris facinoribus relatu dignis peruenere ad flumen Canach, quod Georgiam diuidit à Seruano, & paulo post in Araxem fluuium sese exonerans, magno circuitu, quo per bonũ spatium prouehitur, peninsulam quandam format fœcundam oryza, omnibusque humano victui necessarijs frugibus. Interim Duces Persarum,
qu

qui ex memorato prœlio profugerant, hostilem exercitum semper insequebantur, sperantes, fore, vt propter longitudinem itineris, quod necessario inter infœcunda & infructuosa loca faciendum erat, cogeretur commeatum & quietem quærere: itaque ad memoratam peninsulam iuere, & post aliquot colles occultati, exspectauerunt, donec frumentatores, aliique milites Turcarum illud aduenirent, cumque opportunitas videretur, è latebris prodeuntes, cruentam illorum stragem ediderunt. nam cum primum Turcæ ad Canach fluuium peruenere, iussu Mustaphæ congregatis mille hominibus de gente seruili, vt commeatum exercitui quærerent, Persæ ipsos ad peninsulam contendentes ex tempore aggressi, ad vnum trucidauerunt: adeo vt ne nuntius quidem superesset. Verum Mustapha, qui non procul aberat, auditis clamoribus, & strepitu, qui ibi edebatur, excogitato infortunio, illico in equum ascendens, illuc vnde clamor audiebatur, cum toto exercitu festinanter accurrit, iudicibus quibusdam profugis, quos obuios habuerat; & Persas in præda occisorum colligenda occupatos adoriens, vix Ducibus, vt fugam arriperent, tempus permisit, interfectis omnibus, vel in fluuium submersis: Duces vero Persæ tristissimum
hunc

hunc nuntium Regi suo, Casbini degenti, mittentes, omnes pessimis modis afflicti, ad patria loca reuerterunt, a Rege suo mādata noua expectantes. Verum Turcæ post captam quietem, victoriam hostibus quidem exitiosam, sed sibi quoque cruentam nimis meditantes, coacti fuere, vt in Seruaniam transirent, flumen Canas traijcere. Qua de re Mustapha rogauit, atque hortatus est omnes milites, vt ipsū sequerentur, sed Græciæ & Constantinopolis milites in ipsius vitam machinati sūt, eumque iniurijs affecerunt: proinde ipse rapidi atque alti fluminis vadum tentare, ac superare audentior solito decreuit, omnesque eum Bassę insecuti sunt, & singulorum serui, ac fere omnes voluntarij, etsi maximo cum damno: nam 800. homines vndis abrepti fuerunt, cum ingenti numero equorū, camelorum, mulorum & multorum, impedimentorum iactura. Postero die transiuit reliquus exercitus, sed longe meliore fortuna: nam arena vestigijs illorum, qui transiuerant anteacto die, commota, & in vnum locum à fluminis aquis congesta, aggerem quendam effecerat in alueo, super quo quicunque transiuerat, incolumis euasit, neque in hac parte exercitus quisquam perijt. Hinc Mustapha ad vrbem Eres se con-

tulit, quam similiter omni stipendiario milite vacuã inuenit, à vilissimo hominũ genere habitatam, qui statim ad victorem Turcam obsequia sua attulit. Hoc loco iussit è vestigio ædificari arcem in media ciuitate, cui præposuit Caitat Bassam vnà cum delecto milite, & quadringentis belli tormentis. Quoniam vero hyemis inclemẽtia vrgebat, & multum v'ę restabat, Erzirum reuerti decreuit; sed antequam discederet, Visirum gubernatorem Generalem nominauit, prouincię Siruanię Osmanum Bassam, cui munus iniunxerat, vt Sumachium & Derbentum occuparet, Tartarosque acciret, quos prope eam ciuitatẽ Derbentum aduenisse, intellexrat. Discessit Mustapha, & in Erzirium reuertit. Osmanus vero Sumachium occupauit, legatosque misit ad ciuitatem Demicarpi, qui claues vrbis reportauere cum primoribus ciuium, qui Osmanum rogabant, vt illic residere vellet. Vocauit similiter Tartaros, qui penes Demicarpum, ad dimidium itineris diem castra fixerant, ad numerũ triginta millium, Duce Ibicharai fratre Regis Tartarorum Cumanorum, qui in regionibus vicinis paludi Mæotidi habitant, dictusque Albicherai Capham venit, & inde Sumacchium simul cum triginta millibus, vtque illi Osmanus impe-

rauerat, totam Seruaniæ prouinciam vastauit, atque depopulatus est, vnde se ad vrbem Gengi, quæ regio est Emanguli Chami, conuertit. Ad ripas fluminis Canai cũ peruenisset, reperit ibi castrametātē Areschamum, qui è Casbino aliquid noui & suppetias sibi ferri præstolabatut. Dux Tartarus Persæ Areschami omnem militiam trucidauit, quem vinum captum Sumachium misit ad Osmanum, qui eum iussit suspendi extra atrium quoddam, in quo ipse cum Gubernator esset, tribunal habebat. Post hæc dictus Tartarus Gengium versus excurrit, & forte incidit in Emangulum Chamum, qui venationi indulgebat simul cum vxore, Gengiumque diripuit, multas secum diuitias, hominesque abducens: sicque onustus spolijs, & præda in Seruanaim ad vrbem Sumachium rediuit, sed cum ad quosdam campos viridantibus collibus circundatos perneni sset, seque cum suis, militibus quieti dedisset, eaque frueretur, à Persis ex tempore lacessitus, & afflictus fuit. Nam Persarum Rex, qui memoratis duobus prœlijs damnum & excidium suorum acceperat, neque ignorabat, Turcas iu Seruaniam contendisse, extemplo maiorem natu filium expediuerat nom ne Emit Emza Minze vna cũ suo primo Visirio nomine Miaizē Salmas, *Securitas periculum.*

quibus ducendos commiserat duodecim mille circiter milites, vt Turcas infestis signis assequerentur.

Princeps Persa Taurisio emenso, & Carachachio post se relicto, prope Eres peruenit, & obuiam habuit Caitasium Bassam qui fame exstimulatus vicinas regiones incaute excursionibus infestabat cum toto exercitu suo, quo trucidato arcem Etres simul cum ducentis belli tormentis recuperauit: hęc vero Sumachiam versus misit, vbi intellexerat Osmanum Bassam degere, cumque ad campos peruenisset, in quibus Tartari castra metabantur, etsi illos numero superiores esse, non ignoraret, tamen animaduertens, somno sopitos esse, eosdem aggressus, ingentem atque vniuersalem ipsorum stragum edidit, vino capto eorum Duce Abdirchetai, quem Casbinũ patri misit, ibidemque memorata bellica tormenta inuenit: Sumachiã vsque deinde latus est, vbi statim Osmano protestatus est, si ciuitatem restitueret vita donandũ fore, sin minus, executurum se, quæ decere putauerit. Osmanus, qui de Tartarorum occisione nihil audiuerat, ipsorumque reuersionem singulis horis sperabat, respondere iussit, vrbem se libenter restiturũ, cęterum se vehementer rogare, vt tres sibi dies concederentur, quibus res suas para-

Turcæ obsessi.

as para-

ãs parare posset, videlicet spe ductus, fore interim, vt Tartari reuerteretur, sed transacto triduo, cernēs neminem sibi suppetias ferre, calamitatem, quæ acciderat, suspicatus est, cumq; locum male munitum & sine tormentis bellicis insideret, ad pugnam descendere ausus non est, proin nocturnis vmbris protectus, tutiorem atque occultiorem viam per montes ingressus Demicarpium confugit, vbi hilariter à suis exceptus est, & secure sese continuit, cum locus ille mœnibus, fossis, situs in monte edito esset, & prope mare; demum ab ipsa natura egregie munitus. Persarum Princeps à Sumachianis, tanquam rebellibus, pœnas exegit seuerissimas, cum quia hostem sine vlla repugnatione receperant, tum quia sibi victori portas non aperuerant, atque aditum grauatim concesserant vnde ad vrbem Eres conuersus; miseram illam plebem simili de causa castigauit: quamobrem vtraque ciuitas destructa, atqe deserta est, non minus hostium, quam amicorum sæuitie. Persarum Principem reuersum ad vrbem Casbinum, Rex, & Sultani, omnisque populus summo gaudio excepit. Verum Tartarus Abdircherai perhumaniter à Rege tractatus fuerat: etenim in palatium receptus,

tanquam amicus, non vt captiuus habitus fuerat, idque propter ea, quod ſperabat Perſa, fore, vt ipſum ſibi generum adſciſceret, filiam ſuam ipſi in vxorem tradens, eoque pacto cum Tartarorum natione fœdere perculſo, prouinciam Seruaniam, atque Georgiam ſeruare cupiebat, iamque inter mulieres, ipſum Abdircherai pleraque officia amatoria agitabantur. Tartarus enim propter pulchritudinem morumq; elegantiam omni humanitate dignum ſe præbebat, iamque hæc amatoria officia adeo publicantur, vt plerique Sultanorum, qui ad eaſdem nuptias aſpirabāt, Zelotypi euaderent, Tolerabatur tamen, quoad fieri poterat melius, hæc fama, & publicę ſalutis cauſa amores nonnullorū conſopiebantur, neque quidquam turbarum concitatum fuiſſet, niſi paulo poſt rumor diſperſus fuiſſet, matrem memorati Principis factam impudicam, atque inhoneſtam ſui cubilis copiam iuueni Tartaro impudentet facere voluiſſe. nam huiusmodi dedecore commoti Sultani, iam Zelotypiæ furore, filiæque, & regiæ honeſtati amore agitati, ne paterentur aduenam captiuum tantam ignominiam in regium vſque thalamum attuliſſe, omnes coniurati ex tempore in palatium ingreſſi ſunt, & Tartari cor mille ſagittis transfixerunt, ex fronte

fronte Regis, suæ ignominiæ ignari, publicum dedecus auferentes.

Aiunt, impudicam quoq; Reginam regis vxorem tunc interfectam fuisse, verũ an mandato Regis, an ex se ipsis hoc facinus perpetrauerint, adhuc inexploratum est: de hoc non dubitatur, ipsam quoque extinctam remansisse, atque adeo infamis & inhonestæ culpæ meritas pœnas dedisse. Hæ fuerunt res gestæ anno primo Mustaphæ, qui in vrbe Erziro, exautorato dimissoque toto exercitu, quemadmodum Rex iusserat, ad comburendas calces incumbebat, quibus scilicet conflaret bipennes, tridentes, & huiusmodi instrumenta ad munitionem Carsiæ, quam anno sequẽti tentare decreuerat: iamque iuxta edicta per omnes subditas vrbes diuulgata, in vrbem Erzirum verno tempore omnes Bassę conuenerant, & frequentiori numero Ægyptiæ gentes conuolauerant, quæ nihilominus cum propter difficultatem viarum, quæ inter Cairum & Garam arenosæ sunt, tum propter pestilentiam, quam Aleppi & in vicinis ciuitatibus inuenerant, paruo numero ad memoratam vrbem sese transtulerunt, iamque ad nouam expeditionem omnis apparatus erat promptissimus: cum etiam Casbini consultatum fuit, quibusnam modis Turcis maiora

damna inferri possent, neque dum bene sciebatur, quales essent Amuratis Regis cogitationes in munitione Carsiæ: sed cómuniter æstimabatur, Turcis omnino necessarium esse, vt Teflis præsidia validiora mitterent: quamobrem decretum fuit; vt Simon Bech, qui tunc in carcere detinebatur, extractus, in Georgiam mittrretur, nec non Alyculi Cham, primarius Persarum Dux, cumque his sex aut septem millia hominum, & pleraque belli tormẽta, quæ ab oppido Eres accepta fuerant, vt fauces & angustias Tomais occluderent, & cuicunque oppidum illud suppetias laturo excidium pararent. Hunc in modum secundi huius anni principia ordinabantur, quibus principium dedit Mustapha discedens ab vrbe Erziro, & Carsiam vadens, quo se contulit octidui spatio, vbi viginti quatuor dies moratus, eo tempore super ruinis illius loci octuaginta circiter turres erexit, balneas fabricauit, circa muros, & intra ciuitatem ex Euphratis ibi vicini fluminis riuo aquam conduxit, deinde Assanum Bassam, filium olim Mehemeti Visiri, cum viginti millibus militum ad Teflis subueniendum misit, quo aureos quadraginta mille, & pleraque necessaria tum victui, tum prœlio cótulerat. Iuit Assanus ad locum illum sustentandum, dum-
que

que angûstias transire conatur, Alyculi Cam & Simon ex sylvis illum aggrediuntur, nouo atque inusitato dimicandi genere, multaque inter illos anfractus Assano damna intulerunt; Sed cum à superiore hostium numero circumuenirentur, salutem fuga quæsiuerunt, itaque Simon in tuta loca sese recepit, sed Alyculi qui nimis audax vsque ad vallum Assani excurrerat, captiuus factus est, sicque Assanus superatis hostibus ad oppidum Teflis peruenit, vbi verbis magnificis, pecunijs, munitionibus, militibus præsidiarijs animos addidit, magnoque fuit adiumento, mox denuo reuersus est. Quo in reditu Simon dictas angustias continuo ordine tormentorum conclusit, ea cogitatione, vt cum Assanus reuerteretur, præparata tormenta simul exploderet, exercitumque vniuersum disijceret. Verum Turca Dux nouum cepit consilium, mandauitque, vt Alyculi corã se duceretur, cui dixit vt aliã viã sibi ostenderet, qua maximum illud periculum angustiarum euitare posset. donaturum se illi libertatem: Alyculi statim viã per medium lucum iudicauit, per quem Assanus transiens, arma hostilia nihilominus obuia habuit, nam animaduertens Simon hostis digressionem hanc, omni spe destitutus, bellica tormenta deseruit, cæterisque

impedimentis relictis, Turcicum exercitum insecutus est, quem assecutus, cum is ex luco egrederetur, præter ingentē stragem & excisionem postremæ aciei omnē Assani, & alterius Bassę supellectilem abstulit, nihilque vlterius efficere valens, cecinit receptui, & Aslanus vna cum Alyculi captiuo, cui pollicitam libertatem minime seruauit, Carsiam venit ad Mustaphā; à quo summa hilaritate atque honore susceptus est. Omnes exinde Erzirium rediuerunt, vbi memoratus Alyculi carceri mancipatus est, atque in hunc modum secundi huius anni contentionibus finis impositus est.

Mustapha tunc temporis reus factus est ob multas querelas, quibus ad portam delatus fuit; præsertim vero instigatione Sinani, quocum antiqua intercedebant odia. Ipse Sinan creatus fuit Generalis, & ad bellum Persicum supremus Dux delegatus, statimque ad oppidum Sinas sese conduxit. Quod cum Rex Persarum accepisset, huiusmodi Ducum mutatione in spem subleuatus est, fieri posse, vt controuersia belli huius componeretur: neque enim ignorabat Sinani animum propensiorem esse ad Europæa, quam ad Asiatica bella: proinde Maxut Can legatum ad Sinan, & ad Regē Amurath huius tractationis gratia

tia mittendum decreuit. Igitur dictus Maxut Can ſuperuenit cum facultate concludendæ pacis, quotieſcunque Amurath oppidis Teflis & Cars contentus foret: cumque ad Sinan perueniſſet, ſui Regis propẽſionem ei, ac deſiderium xplicauit. Cui Sinan affirmauit, fruſtra profecturum illum Conſtantinopolim, niſi certum, ac determinatum Conſilium adferat cedendi omnia, quęcunque primo anno Muſtapha occupauerat, erat autem tota Seruania. Quamobrem legatus Perſę procedere vlterius verebatur: nihilominus ſperans, à Rege ſe impetraturũ, quod Sinan negauerat, ad portam mitti voluit, vbi cum Regem, & Muſtapham Baſſam allocutus fuiſſet, nihil efficere potuit, vtque ſe ex manibus Turcarum, qui iam perpetuum illi carcerem minabantur, & ipſum tanquam exploratorẽ calumniabantur, extricaret, aureos montes pollicitus & profeſſus, velle ſuo Regi perſuadere, vt Seruaniam relinqueret, permiſſum fuit, vt diſcederet, inq; Perſiam remearet: vbi deinde in ſuſpitionem Regis Perſarum deuenit, quaſi Seruaniam abſque eius mandato obtuliſſet, & ſuggeſtione Emircani, qui Gubernator Thauorij, cum hoc Maxut Chan inimicitias gerebat, tanta in animum Regis inſedit ſuſpitio vt nũquam ceſſauerit, donec illi legationi

inusta fuerit aduersus Regem rebellionis nota. Qua de causa commotus Rex, iussit, vt viuus Maxut ad se adduceretur: itaque Emican duodecim ex suis militibus ad oppidum Casangich, antiquum Maxut Cami feudum ablegauit, vt ad Regem ipsum traherent. Maxut, qui nonnihil sermonis hac de re audiuerat, immoto animo horum militum aduentum expectauit omnesque lautissimo conuiuio excepit, iussitque ijs sacchara, fructus, carnes, & cōfectiones sacchareas omnis generis afferri, omnibus exquisitioribus blanditijs adhibitis, dumque obdormiscerent, ligatis manibus & pedibus eos in profundum puteum dimisit, quem ingenti quodam saxo obturauit, ipseque interim conuasata pretiosiori supellectile, vnà cum familia, vxore, filijs, fratribus, omnique thesauro summa pernicitate Casangig reliquit, seque Salmasium & Ranum transtulit, vnde ad Portam transmissus, & à Rege susceptus, & honorifice habitus fuit, quemadmodum suo loco dicetur. Verum hoc tempore Persarum Rex in Caracuch, quod oppidum inter Seruaniam & Tauris locatum, omnibus rebus necessarijs affatim abundat sese continebat: quo in loco exercitu triginta millium circiter hominum congregato, Sinani aduentum præstolabatur,

quem

quem credebat, vt Mustaphæ gloriam vinceret, transiturum vltra Tauris, vel Seruaniam, at quocunque iret in eodem loco Caracuch, vtpote per oppotuno ad hostem inuadendum consistebat.

Quoniam vero exploratum erat, oportere ad oppidum Teflis in Georgia auxilium mittere, duos expediuerat primarios Duces, Tocomachium, & Mangulium Chamum, vt cum Simone arma coniungerent, Turcisque legionibus damna, & incommoda, quanta maxima possent, inferrent. Sinan igitur Erzirum accessit, & collectis copijs, consuetisque munitionibus aggregatis, Carsiam petijt, & inde in Georgiam ad oppidum Teflis migrauit, eo animo, vt in ijs angustijs Thomanis, vbi nuper maximum Turcæ euaserant periculum, arcem exædificaret. Cum Thomanis igitur esset, ibi castra metatus est, vbi diebus octo totidemq; noctibus maximis pluuijs infestatus, & inde excedere coactus, Teflis migrauit, quo in loco debitum pecuniæ atque munitionum auxilium reliquit sed in reditu decem millia lixarum atque calonũ cum plerisq; animalibus atq; munitionib. amisit & Tratã perueniens intellexit,

regem

regem Persarum numerrso cum exercitu aduentare. Quamobrem omnia grauiora impedimenta Ardacamum versus direxit, ipse vero cum omnibus copijs ad campos Chielder castra locauit, vbi ter totum lustrauit exercitum, exercuitque perinde ac hostis adesset. tormenta, & sclopeta explodendo, quasi aduersus Regem ipse processurus: sed inanis ac simulata fuit fama; quin etiam misit interim Volachium, vt ab hostium Rege legatum peteret, per quẽ pacis conditiones tractarentur. Quod fortasse meditatus est, vt Regem à cogitatione illum inuadendi auerteret, vel quia Cõstantinopolim redire percupiebat, cum ibi à Rege ob mortem Mahumeti, ac matris, & Mustaphæ primus Visirius electus fuisset.

Rex Persa Oratorem misit Abraimum cum mandatis ijsdem fere, quæ MaxutChã habuerat, fuitque à Sinane maximo exceptus gaudio, simulque in Erzirum iuerunt, omnesque milites fuerunt dimissi. Persa in Caracach hybernauit, expectans, quem finem hæc pacis tractatio sortiretur, nempe vehementer optabat fines illos imperij sui tranquillos efficere, vt vires suas aduersus Abas Mizize filium suum (qui à Rege dicebatur defecisse, auctore defectionis Visirio Mizire Salmas, quemadmodũ

suo

suo loco scribetur) arma conuerteret. Interim Sinanus Regi suo aduentum legati significauit, ab eoque petijt, vt vna cum hoc legato, ad portam reditum sibi permitteret; fore enim vt vel Pax concludatur, omnibus ijs conditionibus, quę magis desiderari queunt, vel si forte iniri nequiuerit, fore, vt Rex aperte cognoscat ex sermonicus, qui coram habebuntur, fieri nõ posse, vt hostis instituto modo bellandi expugnetur, vel sub iugum mittatur, sed nouos belli mobos excogitandos, nouosque apparatus faciendos, quorum ne minimam quidem partem absque maximo eius tædio describere posset. Scripsit atque rescripsit Sinan præ ambitione sedẽdi, tanquam Portæ Visirius, adeoque rem vrsit, vt tandem Rex ei satisfacere voluerit, spe ductus, fore, vt ex rebus propositis aliqua succedat, vel scilicet pax, vel modus Regis Persarum breui temporis spatio debellandi.

Cum igitur Byzantium aduenisset, primum consilium quod captum fuit, illud extitit, vt Teflis subueniretur. absque enim auxilio arx illa sustentari diutius non poterat, simulque decreuit ad fines Vani validas cohortes mittere, vt hostis in fine Erziri non excurreret cum Turcarum dedecore, ac detrimento. Quamobrem (et.

contra

contra Sinani voluntatem) electus fuit ad hoc bellum Mehemeth Bassa, vir iudicio Sinani ineptus, eiusdem riualis, & inimicus, olim Mustaphæ Bassę nepos, eiq; concrediti sunt milites ad Teflis subueniendum, ductabatque cohortes ex Erziminio, Caramito, & Altuncala, omnibusque locis Manucchiari Georgianus; qui sanctissimis Fidei ritibus abnegatis, Turcicam superstitionem amplexus fuerat, vt fratri Alexandro regnum eriperet: qui animam suam tam infami crimine fœdare noluerat. Iaque viginti quatuor millia armatorum, secum ducebat, vtque triginta millia ducatorum, & pleræque munitiones, atq; commeatus in arcem Teflis & Vani inferrentur, expediti fuerunt cum decem millibus hominum Bassa Aleppi, & alter Marasij. Hi porro fines suæ custodiæ commissos absque vlla molestia tutati sunt; omnesque cum sanitate, & gaudio ad suas domos hyeme rediuerunt. Verum Mehemeth Bassa admodum diuerso fortunæ afflatu iuit, atque rediuit ex instituto itinere: nam, cum ad fines viduæ, & Simonis imperij terminos accessisset, dum fluuium trajcit, à Georgianis mixtis cum Persis lacessitus, malis modis habitus, ac profligatus fuit. Erant hi Tocomachi, & Mangulicham, & Emircham, & Cimorcham: qui, intel-

intellecto Sinani reditu Constantinopolim, & aduentu Mehemethi in Georgiam cum duodecim millibus militum, per ea loca subsistentes, auxiliares hasce copias expectabant, vt ijs interfectis, intercepto obsessis in oppido Teflis subsidio, ab ijs desereretur, & ad pristinas Simonis coniunctas vires restitueretur. Hi igitur dum copiæ Mehemethi dictum fluuium tranĕunt, hostilem exercitum aggressi, breui momento eum coniecerunt in fugam, atque profligauerunt, ablatis impedimentis cum triginta millibus ducatorum, nec nō munitionibus omnibus, interfeceruntque duodecim circiter hominum millia, & inde abscedentes ad sua loca reuerterunt. Mehemethus interea militum suorum disiectas reliquias collegit, quoad melius potuit, priuatam impendens pecuniam & commeatum, seque ad arcem Teflis conduxit, ad quam cum peruenisset, obsessi milites protestati sunt, se arcem desertuтos, nisi quamprimum commeatus & stipendia ipsis debita suppeditētur. Quapropter Mehemethus suos hortatus est, vt de sua pecunia vnusquisq; tantū eroget, vt iusta portione thesaurus à Rege sibi commissus redintegretur, communibusq; militū illorum necessitatibus succurratur; qui virtuti ipsorūq; incommodis honorifice,
insig-

insigniterque opem, auxiliumque meriti erant; ipseque ante omnes 4000. ducatorum enumerauit; & supplementum ab Alexandro Leuontolio Principe Taglieni petitum fuit, qui statim prompto animo pecuniam, commeatum, & quæcunque Mehemethus rogauerat, misit: itaque oopidum illud, quod alioquin expugnandũ erat, retentum est. Hac clade audita, Mehemethus Charsiam redijt, transiuitque per regiooem Georgiani, qui sacros ritus abiurauerat: quoniam vero opera, & audacia Simonis hæc damna Mehemetho acciderant, ipsum decreuit è viuis tollere, ipsiusque territorium diripere. Idcirco ad Altunacalam accedens Georgiano significandum curauit, se à Porta illuc aduenisse cum mandatis, vt ad se ipse quoque accederet, regia iussa auditurus; interimq; suis seruis, atque etiam Bassę Caramiti imperauit, vt si Georgianus accederet, ipsum adorirentur, caputque præciderent. Georgianus autem, qui iam audiuerat coniurationem, & Mehum th insidias prænouerat, etsi ad tentorium Mehemeti pergere decreuit, ne timorem præ se ferret, seq; reum & contumacem per se ipsum efficeret; tamen 50. ex validioribus, ac fide prę-stantioribus viris delegit, quibus iussit, vt bene armati se ipsum sequerentur ad tentorium

torium vſque, & primo eius clamore ad arma omnes accurrerent. Hi mandata exſecuti ſunt, à pleriſque præterea ſuffulti, & Georgiani tergo adhærentes, ipſum ad tentorium vſq; aſſociauerunt. Cum ergo ſimulatum officium audiſſet, reſpondiſſetque, ſe erga Amurathem omnibus obſequijs paratiſſimũ eſſe, iam abſcedebat, cum Baſſa Caramiti, & Checaia Mehemethi per manicam togæ illũ trahentes, iniunxerunt vt ſederet: clamauit illico Georgianus, ſimulq; cũ clamore enſẽ extraxit, & cum ſiniſtra manu detracta thyara ex capite Checaiæ, caput, & collum vſque ad ſtomachum ipſi diuiſit, & trãſuerſe B. ſſam Caramiti percuſſit, maxillamque ipſi ſimul cũ aure cæcidit, & furioſe Mehemethum Baſſam inuadens, quinque ei vulnera inflixit, totumque tentorium, quod ſuis militibus abundabat, tumultu repleuit, & exinde abſque vlla alius iniuria, vel minatione diſceſſit, ſeque in palatium ſuum recepit. Turcæ incontinenti ex eo loco migrauerunt, in Erzirium contendentes, vnde Mehemethus vulneribus affectus Conſtantinopolim totam rem ad Regem perſcripſit. Exarſit ira Amurath, tantum ſuorum militum detrimentum, dedecuſque conſpiciens: & quaſi cuncta eueniſſent, non propter imperata ipſius, ſed propter ſuorum

P rum

rum Visiriorum male consulta, contra eos sese conuertit, ipsosque ignorãtiæ, & inexperientiæ arguens, præsertim Sinano dixit omnia hæc damna accepta fuisse ob ambitiosa, & insana eius consilia, dum redire Constantinolpoim affectaret, cõsuleretq; vt subsidio ferendo tam parua militum manus, tamque debilis mitteretur. Sinan vero ex sua natura Regis increpationem tolerare non potuit absque responso: itaque, se venisse, inquiebat, Byzantium non modo propter aduentum legati Persarum, sed vt experiretur, an posset ipsum Principem inducere ad meliora capienda consilia pro hostium expugnatione, damnum vero, quod in Georgia acceptum fuerat, non ideo acceptum, quia ipse male consuluisset: satis enim monuisse, Mehemethum ad bellum illud ineptum fore: verum omnia ita facta fuisse ex Consilio ipsius Principis, qui ita iusserat: Cumque iam infortunium certum esset, neque infecta fieri possent, quæ facta sunt, procedẽdum esse, vt posthac alia via, ac ratio belligerandi, quam hactenus seruata est, instituatur: suum itaque esse consilium, hunc modum oppugnandi hostis ædificijs tot arcium deserendum esse, vtpote quę arces nimio thesauro indigerent: hoc enim modo populi depauperarentur citius & commeatus

meatus omnes inutiliter absumerentur: verum necesse esse, vt ipse Rex moueat, eque vel Caramitum, vel Aleppum transferat, vel in Amasiam saltem; etenim rumore solo, aduentare ipsum, Persæ timore afficientur, optimisque pacis conditionibus acquiescent. Rex Sinani sermonem audiens valde turbatus est, quod scilicet ipsum electionis Mehemethi reprehendebat, & Constantinopoli exire iubebat, quæ res ei molesta & formodolosa erat: nihilominus susurrationibus, tacitisque minis colloquium illud transactum est. Porro Sinano vxor Regis persuaserat, vt profectionem hanc proponeret, cupida, vt Mehemethus filius eius imperium occuparet, patremque extruderet. Ob quam suspicionem, & quia in administratione eius belli Sinan parum satisfecerat, decreuit Rex, ipsum Ducis supremi munere exspoliare, & procul amouere ab aula, quemadmodum DD. Vestræ Illustris. audiuerunt. Post Sinani priuationem Ebraimcham Persarum legatus post ludibria multa in Erzirium captiuus missus fuit, vbi adhuc detinetur. Verum non obstantibus molestijs, quas cepit animo Rex ob copias cæsas, itidemq; ob tumultus à Georgiano suscitatos, decreuit nihilominus prauam voluntatem, quam aduersus Georgianum

gerebat, dissimulare, quo ipsum in officio continens, facilius arci Teflis opem ferre posse minusque essnt contumaces populi Georgiani; quin etiam cum illo arctam amicitiam, ac beneuolentiam præ se tulit, quemadmodum suo loco narrabitur. Interea ad Regem Persarũ Duces hilares, vtpote victores, conuolauere, incredibile gaudium toti Regno afferentes: Vnde occasionem arripuit Mirize Salmas primus Visirius illius Regis, & socer illius Principis persuadendi Regi, vt in Coruzan tenderet ad ciuitatem Heri, comitatus exercitu forti, atque instructo, quo filium suum nomine Abas Mirize, tanquam ipsius rebellem, oppugnaret, caperetque: totque ei rationes adduxit & preces addidit, vt demum illuc patrem impulerit: quod ideo machinabatur, vt genero suo totum regnum vindicaret, neque dominatione filij, qui patri obsequentissimus semper fuerat, diuideretur. Igitur Persa sperans, Turcas ad vlciscendas solum iniurias Georgiani conuersum iri, daturosque operam, vt Teflis accessum quam tutissimum efficerent, collectis copijs ad numerum viginti millium Coranzanum versus discessit, eo consilio, vt omnibus Sultanis, qui filij partes fouerent, mortem inferret, ipsum vero filium captiuum faceret, ac regionis illius guber-

gubernationi arbitratu suo alium præficeret. Verum antequam Taurisio proficisceretur, fines Turcarum optimis custodibus permuniuit, relicto Emangulocham in Gengia cum custodia Seruani Seraphami, in Nachrina Tochomath, Sultano in Neiuan, Emirchamo in Tauris cum titulo atque authoritate supremi Ducis: qui sese obtulerat, effecturum, vt ad ea loca defendenda factio Turcomanorum accederet, omnesque vires atque ingenium ad eam rem se adhibiturum, vt Turcę ad illas regiones non accederent, vel si accessissét, maxima damna reportarent. Igitur castra mouit, & direxit Casbinum versus, comitantibus simul cum exercitu Principe filio, suoque primo Visirio, & Casbini congruo relicto præsidio, Corazanum contēdit. In Seruaniam cum peruenisset, præfecto regionis, tanquam filij partibus addicto, vitam ademit, similiterque duobus Sultanis subditis iurisdictioni Heri: quæ vrbs situ, mœnibus, & aquis fluentibus munita, optimeque instructa erat ab eodem Abas Mirize: Qui patris aduentu intellecto, necibusque amicorum suorum auditis, arma sumpserat, ne parens iratus in ciuitatem irrumpetet; neque ignarus, quã falsis atque iniustis rebellionis accusationibus à Visirio impeteretur, vt se apud

Regem purgaret, suamq; innocentiam testaretur, duos misit ad patrem legatos, vt ab eo causas, cur tanto armorum motu illuc venisset, exquirerent, seq; obsides eidem offerrent, donec seditiosi Visirij iniquissimas calumnias deprehendat. Hi ergo Regem rogauerunt, vt aduersus filium suum quam diligentissime inquireret: quod si comperiret ipsum aliquo pacto perduellionis reum fuisse, quinimo non fuisse paterni nominis obseruantissimum, sibiipsis obtruncato capite supplicium irroget, omnesque exercituum vires contra vrbem illam ipsumque filium conuertat, at si in accusationibus nullam deprehenderit veritatem, ne moretur interfectorũ Sultanorum sanguinem, & infamiam filio inustam vlcisci morte tumultuarij Salmas Visirij sui. Persarum Rex omnes Sultanos prouinciarum, Corazani gubernatores, subditos Abas Mirize, omnes iudices, quæstores, & magistratus congregauit, voluitque ab ijs rescire, quo titulo appellari, quo ve gradu haberi ab ipsis velit Abas Mirize, an tanquam Rex Persiæ, an vero vt Prorex Heri, item an exhortatus illos vnquã fuerit, ne ad bellum Turcicum irent: fuitque ab vniuersis responsum, Abas Mirize ab illis haberi, tanquam Proregem,

eoque

eoque nomine illum ſemetipſum appellare in dictis, nullumque vnquam ſe mandatum aut impedimentum habuiſſe, quominus ad Turcicũ bellum prodirent, niſi cum Taeblas fines turbarentur, quo tempore coacti fuere ipſum Abas Mirize ſequi, & pro Status conſeruatione contra alios hoſtes dimicare. Ad ſummam; deuotionem filij fidemque eximiam deprehendit, mox aduerſus Viſirium ſuum inquirere ſtatuit, vt cauſam, cur tantos Regi motus ſuaſiſſet, perueſtigaret. Summo odio Viſirius habebatur à tota aula, omnibusque vrbium ſubditarum populis, cũ quia ex viliſſimo genere oriundus erat, & ab omnibus ea dignitate, ad quam blanditijs, & aſſentationibus, & quodam in publicis rebus prouidentię genere peruenerat, indignus iudicabatur, tum etiam quia noua grauamina, nouaſque impoſitiones Regi Perſarum nunquam nòn ſuggeſſerat: quapropter in inquiſitione, quam aduerſus ipſum Rex inſtituerat, nemo inuentus eſt, qui non aſſeruerit, eos tumultus ab ipſo ob ambitioſam amplificãdi genero ſuo omni arte regni cupiditatem excitatos fuiſſe, ac forſitã vt Regem de imperio deijceret, vtque filiũ ſubſtitueret, qui nunquã eiuſmodi ãbitione ducebatur: qua de re certior factꝰ Rex, decreuit amouere procul à ſe Viſi-

rium, & capite plectere, quemadmodum ex templo executus est. Egressus deinde Abas ex vrbe Heri patri, fratrique obuiam processit, inter quos amor perfectissimus renouatus est, singulique lacrhymis ostenderunt, quam ægre tulissent suspiciones illas, illaque sanguinis, mutuæque necis truculenta desideria. Remansit Abas in eodẽ imperio, Rex vero Casbinũ, & inde Tauris reuersus est. Verum dum Persæ ciuilibus dissensionibus inuoluti agitabantur, sperantes, fore, vt Turcæ ad subiugandã Georgiam, ac præsertim Simonem & Mamuchiar, quj fidem abiurauerat, debellandos incumberent, ijdem Turcæ noua & inopinata consilia ad effectum deduxerant. Etenim Amurath expulso ab aula Sinan, Ducem generalem elegerat Ferrat, alterum Portæ Bassam, cui iniunxerat, vt Reiuanum fabricaret, viamq;, quæ à Cars ad Reiuanum conducit, tutam efficeret: miseratque duos Capigios totidemq; Chiaus cum triginta millibus ducatorum ad Manuchiar prædictum, quem obnixe rogabat, vt vellet ipse Teflis hęc auxilia ferre, eumque commeatum, quem necessariũ putauerit, comparare: pollicebatura maximos ei honores & pręmia, certo asseuerans, se obliuioni mandauisse cuncta, quæ contra Mehemethum Generalem effecisset

ſet, gnarus, quanta ratione ad ea peragenda cõpulſus fuiſſet. Igitur Ferrat ordinario exercitu cõgregato vię ſe dedit, Amaſiã verſus, & ex Erziro Carſiam peruenit, vbi totum luſtrauit exercitum: inde vero ad Agiacalaſi ſe tranſtulit, vbi arcem exſtruxit, cui præſidio impoſuit quædam alia tormenta bellica cum quingentis militib. exinde ad Reiuanum penetrauit, oppidum ſub cura & gubernatione Toſomach Sultani conſtitutum, habebatque in mandatis illud permuniendi, & Amurathis imperio adijciendi. Quamobrem hortos, domosque, quas dictus Toſomach incolebat, elegit, totumque illum ambitum, qui centum vlnas in circuitu patebat, muro ac foſſis præcinxit, illas aquis irrigando, quę à monte ſupra Reiuan erecto deſcendentes, in Araxen ſeſe exonerãt: multa tormenta bellica ſuper muros diſpoſuit, itidemque in turre, quam exędificauerat: ibidemq; ſeptem millia militum, quodam Baſſa Duce, reliquit, inde è veſtigio Carſium rediuit, inque reditu denuo caſtellum Agiacalaſi viſitauit. Carſiam accedens intellexit, abiuratum Georgianum Manuchiar, cui Rex Amurathes cum Capigijs & Chiaus, quos diximus, ſubſidia miſerat pro oppido Teflis; interfectis ijſdem Capigijs & Chiauſis, hortationibus Simonis à Turca

defeciſſe,& erroris ſui pœnituiſſe, quod religionem mutauerat,totoq; commeatu & ſubſidio retento cuncta inter Simonem & ſe ipſum diuiſiſſe:adeo vt milites Teflis arcem deſerturi eſſent, niſi expectatum auxilium ijs ferretur; proinde expediuit ſubito Iſſam Baſſam Teflis cum triginta millibus ducatorum, cui triginta millia hominum aſſignauerat, quibuſcum debitum præſidium Teflis attulit, redijtque abſque vllo ab hoſtibus momenti alicuius damno. Poſtea Ferrat regionem Manucchiar aggreſſus, miſit Riſſuan Baſſam cum decem millibus militum ad excurſiones faciendas, qui inſtar fulminis villas & campeſtria loca, atque viciniores ciuitates diſſipauit, multos captiuos, & copioſam prædam ad caſtra reportans. Quibus peractis, Erzirum reuerſus, cuncta, quæ contigerant, Amurathi diligenter ſignificauit. Perſa vero, cum nouam Reiuani ſtructuram inueniſſet, cumque à Tocomacho, & ab omnibus certior factus eſſet, Emirchamum, qui ampliſſimis verbis pollicitus fuerat, ſe Turcis reſtiturum, ſi ad illos fines acceſſiſſent, nihil effeciſſe, & ne vnum quidem equum mouiſſe, vt Turcicum exercitum infeſtaret, aliquam ſuſpicans colluſionem, quam cum Duce Turcarum haberet, nullo temporis interuallo dictum Emirchamum

mirchamum vinciri iussit; & candente ferro oculis eum priuauit, bonisque suis acceptis in carcerem trusit, vbi duobus post mensibus vitam cum morte commutauit. Ex morte Emirchami subita, ac tumultuosa exorta est seditio factionis Turcomanorum: quæ factio in Persia præ ceteris Ducibus, à quibus ipsa in legiones distributa honores, ac patrocinium sperabat, vnum Emirchamum suspiciebat, in eoque magnam spem collocauerat propter honores, & existimationem, quam apud Regem consecutus erat; quocirca audito eo infortunio, quod Emirchamo acceleratum fuerat, tota factio aduersus Regem, patremque insurrexit, negauitque, se amplius officia sua Regi præstituram, & cõtumaciam, atque inimicitiam amplexa est, cuius exitus dicetur inferius. Verum Ferrat ab Amurathe anno proximo Naesiuani morari (qui locus à Schrapcham gubernatur) & ad oppidum Teflis ordinarium subsidium ferre iussus, exercitum consuetum collegit, & edictis per omnes Imperij vrbes promulgatis, commeatum & pecuniam necessariam parauit, iamque accinctus erat itineri Erzirium versus, cum nuntium accepit, Regem Persarum exercitum Turcis numerosissimum collegisse: quo

Turcomani turbant.

quo nuntio Ferrat discessionem suam distulit, eaque de re Constantinopolim prišcripsit.

Rex autem Persarum Tauris exercitũ suum, qui triginta quinque circiter milliũ hominum erat absque Turcomanorum factione, collegerat: hæc vero factio vexilla regia, vt diximus, sequi noluerat: sed Rex cum militibus Tauris, Scirati, Cassani, Casbini, Spani, Gengi, Ardouili, aliorũque locorum, illuc se contulerat vindictæ cupientissimus aduersus Turcas, ea spe ductus, vt Simon cum suo cognato Mauchisaro, qui nuper à Turcis desciuerat, satis superque virium haberet, quibus infestaret quoscũq; q. Teflis suppetias ferrẽt. Cũ peruenisset Cõstãtinopolim nũti⁹ Ferrati, Amurat Rex ei renũciauit, vt simularet adhuc famam alio tempore eundi in Nactiuan. Itaque Ferrat deceptis Persis, qui ipsũ expectabant, neque in Georgiam subsidia vlla mittebãt, absque vllo damno vel impedimento per Georgiam se Lory versus conduxit, versusque Tamanis, quæ loca olim Georgiani Simonis erant, vbi vetera mœnia instaurauit, fossas purgauit, Lory arcem permuniuit, quam trecentis bellicis tormentis auxit, præsidioque imposuit Ali Bassam Grçcię cum octo millibus hominum. Inde ad Tomanum se conuertit ad fauces

fauces anguſtiarum, interque ſyluas valleſque præcipites arcem fundauit, quam centum muniuit tormentis, Prȩſide Naſſano Baſſa cum octo millibus militum. Miſit quoque Reſſanum cum duodecim millibus hominum Teflis, vbi Dauccham Simonis frater in clientelam ſe tradidit. Simon autem & Manuchiar cum quatuor mille Georgianis ſecum militantibus, in reditu Ferrat Baſſam aggreſſi, cruentum prœlium commiſere, quo inuicta Georgianorum virtus explorata perſpectaque eſt, cum inferiores numero Turcis, longo temporis ſpatio pugnam ſuſtentarint, cum maxima ſanguinis vtriusque partis profuſione: at Georgianis tandem neceſſe fuit receptui canere, cũ equ ,quo Simõ inſidebat interfectus fuiſſet, adeo vt pedib. ſalutẽ ſibi non ſine omnium admiratione quæſiuerit. Reſſuanus interim ad Ferrat perrexit, quæque geſta fuerant, ei ſignificauit: qni vna per regionẽ viduæ, & Manuchiari diſceſſerunt. Ex itinere captiuus Alyculi, quem Ferrat circumducebat, vt vias, ſitusque regionum doceret, corruptis cuſtodibus, aliјsque artibus, euaſit. Ferrat igitur per incredibiles moleſtias & ęrumnas, ab hyemali tempore, ſoloque alpeſtri enatas, ad loca Manuchiari peruenit. Quamobrẽ periere multi, neque pauci à Georgianis proſti-

profligati fuere, omnes scilicet, quicunq; agmẽ deserebant, vita spoliabanturq́, quemadmodum & interemptus fuit Tallolius Sangiacchus Saffetti, item Homar Agà Iánizzerorum Damasci, qui ambo simul cũ tribus millibus hominum, vt annonæ penuriam effugerent, aciem relinquentes, à Georgianis interfecti sunt. Decreuerat Generalis Cliscam munire, sed Græci, & Constantinopolitani milites seditiose id vetuerunt, cumque ille in eiusmodi incõmodis perdurare vellet, turpibus iniurijs affectus fuit à militibus; tentorij siquidem funes præciderunt, pecora abegerunt, eiusque mulieres, quas secum ducebat, abduxerunt, ad postremum omni ipsum ignominia affecerunt: proinde omisso bello in Erzirium se subtraxit. Ob quę dedecora à Rege Ducis munere priuatus fuit. Interea Turcarum Rex Tauris vrbem, quod diu cupiuerat, aggredi decreuit, cumque neminem Osmani Bassæ virtuti anteferret, quem maxime honorabat, ad portam ipsum vocauit, & huic expeditioni, amoto Ferrat Bassa, præfecit: quamobrem missis Capigijs, & Chiausis per Siruaniam, iussit, vt Constantinopolim veniret, relinqueretque suo loco Demicarpi hominem cum titulo & arctoritate Bassę, & Summacchiæ similiter alium eligeret Bassam: quibus rebus

rebus peractis, ipse per Mengrellanos, & per Caffam, superato triremibus Ponto, Constantinopolim venit.

Cum vero in Mengrelliam ingressus fuisset, duodecim millia Tartarorum ipsum aggressi, ab eo feliciter disiecti fuere, quémadmodum Serenitas Vestra à Clarissimis Bailis certior facta fuit. Verum quis fuerit, qui Tartaros illos in insidijs locarit, deque morte Tartari Cumani, de priuatione Chirausi tunc primi Visisij, de assumptione huius Osmani ad Visiriatum, deque noui Regis Tartari successione, ad me non pertinet scribere. Quibus rebus tanquam neminem fugientibus, & ad me minime spectantibus, relictis, ad institutum sermonem reuertor. Osmanus ad Portam adductus, fuit à Rege primus Visirius delectus, & Generalis Dux exercitus Taurici declaratus. Itaque Constantinopoli profectus ad fines Auguri in Amasia gubernauit, vbi vsque ad finem Iulij mensis sese continuit: & tumultu illo, qui Constantinopoli agitabatur occasione triremis filij Ramandami olim Bassæ Algerij, Erzirium versus migrauit, vbi militibus, cunctisq; ad bellum necessarijs congregatis, principio sextilis, euulgato rumore, se ad Naciruanum contendere, per Charsiam & Chielder in cam-

pos

pos Calderanos perrexit, vbi lustrato exercitu, quadraginta millia militum dimisit, quos noluit secum habere, iterque prosecutus est cum centum quinquaginta millibus armatorum, præter lixas & calones. Ciuitatibus Cos, Maranti, & Soffiani superatis, vnde Tauris prospiciebatur, extemplo speculatorum acies, quę decem millibus constabat, in quosdam hortos descendit, vt totam regionem exploraret: itaq; excurrentes, viamque aperientes, famemque recentibus cibarijs exsatiantes, ad puteum aquæ salsæ peruenere, vbi à Principe Persarum ex improuiso dissipati sunt. Hic Princeps, audito Osmani aduentu, famam virtutis suæ quam longissime extendere deliberauerat, cumque satis militiæ ad necessitatem ob discordiam Turcomanorũ cogere nequiuisset; consilium iniuerat, Turcicum exercitum clandestinis, calidisque aggressionibus diuexare, quem simul atque extenuasset, extremam sortem tunc aperto Marte tentaturus erat. Etsi igitur Turcomani contumaces perstiterant, Rex ex suis terris, excepto Teilari & Heri, alijsque iurisdictionibus, exercitum collegerat ad numerum quinquaginta millium circiter militum, quorum Dux ipse Princeps erat. Et expectatis primis Turcarum cohortibus, ipsas inter hortos dictos profligauit,

fligauit, cum secum non amplius duodecim mille milites haberet: Quo egregio facinore perfecto, versus castra regia perrexit: rex frater 10000. passuum supra Tauris castra metatus fuerat. Intellecta clade primæ aciei, Osmanus illico Bassam Cicalam, & Bassam Caramiti cum viginti millibus hominum expediuit, vt primum hoc damnum resarcirent, atque vlciscerētur qui pernicissime Principem insequentes, eum assecuti sunt, antequam in tuta loca se recepisset, prœlioque commisso duabus ante noctem horis, vsque ad nocturnas tenebras dimicatum fuit cum ingenti Turcarum strage: nam antequam aduesperasceret, Bassa Caramiti ad tentoria Osmani se conuertit, tectusque vmbris fugā continuauit. Cicala vero suis cohortibus, imo suis ipsius equis, qui sequebantur, suisque seruis exspoliatus fuit, adeo vt Princeps summo gaudio gestiens ad paterna tētoria se conduxerit. Non ideo Osmanus moram illam interiecit, quin recta ad vrbē Tauris pergeret, vbi duobus procul milliaribus castra posuit; dum vero castrametaretur, Alyculi Cham Tauris Gubernator egressus de vrbe cum quatuor millib. equitum, incredibili velocitate Turcarū aciem ab omni latere lacessitam turbauit, damnisque multis affecit, & post mediam

noctemque de integro maiori numero i-terum egressus, in exercitum hostilem inuectus, Bassam Maras interfecit, eiusque turmas dissipauit multorum Turcarum terrore, & vrbe relicta, quam haud satis munitam, neque defendi posse cognouerat, ad regia castra se subtraxit. Postridie mane seruorum, viliumque hominum frequentissima manus, prædandi auida, iniussu Ducis, Tauris ingredi tentauit, sed vehementem repulsam in portis passa est: nam ciues arma tractare potius ducentes, quam mancipes fieri, acerrime pugnauere Itaque primæ hæ cohortes vrbem ingredi nequiuissent, nisi seruorum domini, qui illuc accurrerant, ipsis aperuissent viam, Persis fugatis, qui sub domibus, ex fenestris, in anfractibus viarum, sagittis & sclopetis maxima Turcis damna inferebant. Innumeræ nihilominus neces, prędæ, & captiuitates ciuium aggregabantur, & plerique eorum iuuenes, mulieres, animalia, ad exercitum Turcarum auecta fuere. Interea Osmanus vrbem circumdedit: quæ deinde ter miserrime direpta fuit, arcemque exstruere incepit, muroq; cinxit hortos, domosque Alyculi, & Emirchami, in quibus pleraque collocauit tormenta cũ duodecim milibus militum sub prępfectura Giaffeti Bassæ Tripolis, omnemq; com-
metaum

meatuum necessariam copiam reliquit. Dum structura attollebatur, cum Persæ intellexissent, Osmanum morbo correptum esse, eo audentiores prœlia renouauere. Nam pater Rex cum Alyculi alijsque Ducibus, totoque exercitu, qui viginti millibus hominum constabat, aduersus exercitum Osmani contendit, quingentos milites premittens, ostentandi vires, & velitandi gratia. Osmanus tantem audaciam intelligens, credensque, hostiles copias numerosiores esse, Cicalam, & Bassam Caramiti cum triginta millibus delectis militibus expediuit, qui in hostes prouecti in fugam ipsos coniecerunt, cumque iterum faciem vertissent, denuo hi insecuti sunt, sicque fugis huiusmodi simulatis Turcę ab exercitu Osmani procul allecti, quousq; tormenta bellica pertingere non possent: posteaquã in quodã montiũ sinu delati fuere, Persæ eos terribiliter aggressi, miserabili strage trucidauerũt: Turcæ vero inopinato hostiũ numero perterriti, prœlio relicto, terga verterunt, maximaq; dãna retulerunt minimo Persarum detrimento; qui hostes acrius insecuti fuissent, nisi nox prœliũ diremisset. Paucis post dieb. cum exploratum esset Turcas triginta millib. hominum diminutos esse, Ducemque Osmanum ægre decumbere, & quotidie

tidie grauius ægrotare, decreuerunt Perſæ iterum cum hoſte manum conſerere Quamobrem exercitu viginti quinque millium inſtructo caſtra mouerunt, Turciſque ſeſe obiecerunt, poſtremam aciem haud procul conſtituentes. Rex igitur caſtra mouens, Oſmanum ad ſingulare certamen prouocauit his verbis, ſimiles eſſet, in campum prodiret, vbi vilitatem eius probaturum ſe, offerebat. Oſmanus, qui propter ægritudinem prodire non poterat, miſit Baſſam Caramiti, tanquam præfectum Generalem ſuique vices gerentẽ, cumque ipſo Cicalam, Baſſam Caramaniæ, Baſſam Trapezuntij, multoſque alios Baſſas, & Sangiachos cum 60000. hominum. Pater Perſa tam ingentem numerum expaueſcere viſus eſt, pedemque referens, donec ad ſuos, à quibus expectabatur, perueniret, dato ſigno, manum conſeruit cum Turcis; & in medios hoſtes irruens Baſſæ Caramiti Generali caput amputauit, ipſumque lanceæ affixum hac atque illac circumtulit. Turcæ Ducem ſuum occiſum cernentes, & à ſubſidiarijs militibus, qui latebant, laceſſiti, iam pugnæ impares videbantur; contra vero Perſæ facti audentiores, victoriam proſequebantur, quæ ante ſolis occaſum Perſis obuenit, capto etiam Baſſa Caramaniæ, interempto

Baſſa

Baſſa Trapezuntij, multiſque alijs Baſſis & Sangiachis, priuati vero milites ad triginta millia interfecti fuere. Diſceſſit Olmanus ex ciuitate Tauris, & Sanchaſſanum migrauit, vbi mortuus eſt, hucque iterum Perſa dimicaturus aduenit, cum iam iam Turcæ diſceſſuri eſſent, quibus duodeviginti millia Camelorum atque mulorum abſtulerunt, onuſtorum ſeruis & præda Taurenſi, exercitumque penetrantes vſque ad impedimenta atq; tormenta incredibilia damna hoſtibus intulerunt. Olmanus antequam moreretur, Cicalam Generalem ſuo loco creauit, qui poſt vltimam hanc cladem Sancaſſano diſceſſit, & Salmas verſus profectus eſt. Veſpere illius diei cum ad torrentem aquæ Salamuſtrę perueniſſet, caſtra metatus eſt, at Perſa pater poſt illum equitauit &, mane diei, dum conuaſaretur, exercitum Cicalæ adortus eſt, ſed fortuna inſolita. Nam Cicala ſuſpicans, quod factum eſt, noluit, vt tentoria colligerentur, neque iumentis impedimēta imponerentur, niſi prius omnes milites in armis, tormentaque inſtructa eſſent. Venit igitur Pater Rex, ſed in ea aggreſſione à tormentis peſſime habitus, poſtea ab exercitu torto laceſſitus, maiore damno affectus, etſi manifeſta & expreſſa virtutis argumenta præ ſe tulit. Ex eo loco

Cicala Vanum migrauit, vnde exercitum valde afflictum, ac misere se habentem dimisit. Interea Persæ nationem Turcomanam sibi conciliare curauerunt, ipseque Rex Mahemet Chamo litteras humanitatis & officij plenas scripsit, propter quas ad eum accessit: verum animo perfido, nã Thamas fratrem patris Regis pro Duce suæ nationis rogare decreuerat loco Hermicaui, quem cum habuisset, Regem ipsũ salutare in contemptum patris ipsiusque Regis destinauerat. Cum igitur ipsum Thamas petijsset, fuit illi concessus, summoque studio ac diligentia arcis Tauris expugnatio parabatur, dumque fossa impleretur, & spes expugnationis non minima fulgeret, Mahemet, quem diximus, tota factione noctu subleuata cum eodem Thamas discessit, Casbinumque contendit, eo animo, vt ipsum Thamas Regem acclamaret. Rex & Pater, imo tota Persia hinc notabile sensit detrimentum, qua de re sperata arcis expugnatio derelicta fuit, illudque regnum tumultibus ac dissensionibus repletum est: & nihilominus ipse Pater intestinum hoc periculum amouere coactus, cum quatuordecim millibus hominum, & stipatus Sultanis fide præstantioribus, ipsos Turcomanos insecutus est, illosque assecutus, antequam Casbinum perue-

peruenirent, expugnauit, & Mehemet Camo, itemque Caliphæ Sultano capitis pœnam irrogauit, fratremque Thamas captũ in Chaiam vinctum transmisit, & Casbinũ accedens militum delectum egit, vt Tauris vrbem repeteret. Substitit Pater Casbini vsque ad mensem Iulij, quo tempore Turcomanos placauit, militesque cõscripsit in regionibus Heri & Zeilani, tantumque obtinuit, vt Persiam in concordiam vndequaque reduxerit: quod toto hoc bello perfici nequiuerat. Reuersus Tauris discessit Salmas versus, & trucidatis illius Bassæ militibus vrbem depopulatus est, milites Reiuani de medio sustulit, cunctaq; ea patrauit, quæ famam gignere potuerunt arcem Tauris captam fuisse, etsi deinde nihil aliud rescitum est, nisi quod viginti quatuor millia Persarum militum sub præfectura Veli Sultani & Emanguli Cami Aanũ versus aduenerant, vt nouum Ducem Generalem Ferrat Bassam obuiũ haberent, qui Constantinopoli profectus per regionem Amasiam in illis partibus iam audiebatur. Faxit Deus, vt (quemadmodum in votis habetur) factiones & varia euenta multiplicent, quo huiusmodi motus in oriente perseuerare queant: qui reuera duraturi sperantur, si modo Turcæ illam arcem Tauris retineant,
 cum

cum quia victorię & possessiones retentæ spem atque insolentiam victoribus addũt, & vellet Amurath penetrare forsan Casbinum vsque vel saltem Liraum: tum etiam quia Persæ tot iniurijs & damnis affecti nunquam tanto suo dedecore atque iactura pacis conditionibus acquiescent, quemadmodum recuperato illo propugnaculo dubitandum est, ne pacis negotium incipiatur, quam Turcæ & Persę cum arcis illius demolitione nõ difficulter amplexuri videntur: Turcæ, quia contenti videri possunt arcibus, quas in Siruania & Georgia exstruxere, neque forte sperant ampliores progressus: Persæ vero, quia dedecore & damno, quod ex illius arcis exstructione susceperant, exonerati forent: tanto magis, quia Amurath, si bellum continuare maluerint, necesse habebit ad nouos portus fabricandos, vetere sque restaurandos, alijs ærarijs vti, cum illud Alleppi supplere amplius nequeat tot militũ, qui in arcibus detinentur, stipendia, cumque iam hoc anno Rex à mercatoribus Aleppi sexaginta millia ducatorum mutuo habuerit, cumque pestis exercitum & strages anonæq; penuria populos afflixerit, & male animauerit.

Hæc sunt, Serenissime Princeps, quæ occasione, quam dixi, colligere potui ad

Ori-

Orientis motus enucleate referendos. Quæ ſicuti nunquam, niſi opportunitate ductus, auſus fuiſſem ſcribere: ita DD. VV. Excellentiſſimas rogo atque obteſtor, vt æqui bonique omnia conſulant, & in meliorem partem interpretentur, meæque relationis defectus, & vitia excuſent, ſcribentis animum reſpicientes magis, quam opus ipſum, quo Serenitati Veſtræ, etiam cum erroris periculo, inſeruire malui, quam in re opportuna defeciſſe videri.

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LXV.

Quod est

De fœdere concluso inter Pium V. Pontificem maximum & Serenissimum Regem Catholicum, & illustrissimam Rempublicam Venetam seria & grauissima Clarissimi N. N.

TRACTATIO.

Bi deprecante Pontifice, Rex Catholicus mandatum suum Illustrissimis Cardinalibus Granuelæ, & Pacecco, Oratorique suo Don Iohanni de Tuniga misisset, Serenissima Venetorum Respublica item Oratori Suriano mandauit, vt fœdus inter Pontificem, Regem, ac Venetos tractaret atque concluderet, & mandata vtriusque partis recognita, & approbata fuere. Pontifex Kalendis Iulij, accer-

accersitis coram se Regijs Deputatis, Venetoque simul Oratore, longam exorsus est dissertationem, verbis grauissimis, summaque prudentia exornatam, rerumque presentium statum examinauit, item difficultates, quibus misera Christianitas vexatur, nec non officia, quę eius Beatitudo minime pretermittenda putauit, primo quidem ad opem diuinam confugiendo, vt scilicet iram suam Deus aduersus piacula nostra conceptam placare dignetur, deinde enitendo, vt vires Christianorum Principum aduersus communem hostem coniungantur, præcipueque Rex, & Respublica fœdere socientur: cuius rei causa cum prius Rempublicam interpellasset, & ad vota propensam cõperisset, his potissimũ temporibus, quibus perfidiæ Turcicæ clarum patitur experimentum, mox Reuerendissimum de Torres ad Regem miserat, qui similiter Regem optime affectum esse retulit, prout mandata vtriusq; partis legitime concepta demonstrant: Laudauit quoque Oratorum ac Procuratorũ prudentiam, vt illos excitaret, etsi credebat, id minime necessarium esse in tam vrgente occasione, quę ex se ipsa loquitur, hortatusque est, vt sinceris animis concordiam inter suos Principes tractare vellet, atque concludere, ad insolentiam atque

furorẽ

furorem huius canis reprimendum, ne maiores vires acquirat: nam sicuti modo aduersus Rempublicam nullo iure bellū mouerat, sic nihil magis in votis habet, quā vt Christianum genus paulatim, & per partes opprimat, quemadmodum hactenus effecit, cum omnia quę imperio suo premit, Christianis eripuerit. Postmodum exaggerauit, exemplum hoc apud posteros nostros gloriosum fore, qui quidem iustam habituri essēt occasionem nos negligentiæ accusandi, si præsentem opportunitatem neglexerimus, dum manifestam causę nostræ iustitiam fouemus, etsi contra infidelem hostem semper iuste bellum decernitur: addebat, hostem ignauiæ deditum esse, plerumq; turpium affectuum, classem ei disgregatam, imbecillem, nostris viribus facili negotio opprimendam esse, vel saltem fugandam, ac dedecore afficiendam.

Prosecutus deinde est orationem de regno Cypri, adhibendam esse omnem industriam ac vigilantiam, vt penes Christianos retineretur, vtpote peropportunum ad regnum Hierosolymæ & Christi sepulchrum recuperandum: quandoquidem cum pridem recuperatum fuit (quod simplicis monachi hortatu, qui cunctos principes & populos Christianos ad sacrū

bellum

bellum compulerat, effectum est) oportuit per Thraciam exercitus ducere: quæ res modo factu difficillima foret. Verũ Deus D. N. qui Christianos suos deserere nõ solet, neque cõtinet in ira sua misericordias suas, hanc occasionẽ eius regni conseruandi, & aliorum occupandorum nobis concessit. Dixit quoque, concluso hoc inter Regem & Rempub. fœdere, fore, vt etiam Imperator inuitetur, tanquam auctoritate primus inter temporales Principes, addiditq; etsi hoc primo anno fœderis conditiones, quæ acceptabuntur vtrinq;, adimpleri nequeunt, tamen bellicos apparatus adeo ingentes esse, vt Regia, ac Veneta classibus coniunctis, possit non tantum viribus Turcarum resisti, sed etiam ijdem possint debellari: Et ad hoc fœdus persuadendum efficacem admodum concionem habuit, adiungens, Si cognosceretur, præsentiam suam aliqua ex parte huic bello vtilem fore, libenter se inter primos iturum ad certam mortem pro gloria Dei, & beneficio Christianæ Reip. oppetendam. Respondit Granuella Cardinalis pro Pacceco, mox Orator, omnesque vnanimi voce eius Sanctitatem laudibus in cœlum efferebant, Regis voluntatem & negotij totius tractationem & conclusionem sibi commissam prędicantes, & beneficium pub-

publicum considerantes. Dixitq; Orator, cum Regia Maiestas Pontificiæ Beatitudinis monita, & petitionem Reip. intellexisset, voluisse vtrique satisfacere, etsi nesciret penitus, quod suis ministris sigillatim iubendum foret. Addidit Granuela, æquitati consentire, vt Regi conditiones proponendæ mittantur, quo certiora mandate mittere possit: ipsos vero audituros, quid peteretur, suamque opinionem non occultaturos: habere enim se facultatem & consultandi, & decernendi, quidquid opus esset. Dixit quoque idem Cardinalis, hoc anno satis virium haberi pro bello ad defensam sustinendo. Tunc Venetus Orator suspicatus est, Cardinalem innuere velle, hoc anno in defensione tantum permanendum esse: quę res ob plurimas causas plurima paritura erat incommoda. Cumq; idem Orator suo loco diceret, pręter illa, quæ simul cum cæteris generatim protulit, respondit, & fuse ac prudenter considerauit, Summum Pontificem incredibili charitate adductum fuisse, vt Regē & Remp. ad fœdus inuitaret, & vtrumque iuxta eius sanctitatis votum bene dispositos esse: Itaque cum ipse, quid proponetur, intellexerit, se responsurum tali pacto, vt & Pontifex & cæteri Domini clare percepturi sint, Reip. cogitationes cum bono

communi

communi adprime coniunctas esse.

Addidit postea, si vnquam offendendi Turcæ commoditas affuit, hoc anno vel maximam esse: quoniam si classis illius diuisa erat, quemadmodum superioribus diebus allatum fuerat, & Regia ac Venetã coniungerentur, adeo futuræ sunt potentiores, vt fœdus hilariter concludendum sit, non sine spe victoriæ, quæ mutatis tẽporibus non adeo facilis esset. Quod si verum esset, quod nunciatum est, eius classẽ integram Cyprum versus nauigasse, quæ opportunior occasio sese offerre potest, vnde omnes eius Imperij partes concutiantur? Quæ res a Pontifice inculcata fuit, quò Dominis illis animus adderetur, vt maturius decernerent, neque occasiosionem pulcherrimam elabi sinerent: monuitque in regionibus Turcarum deuastandis, illos etiam Turcas subditos, qui ad fauorem Christi tumultuabantur, nõ esse offendendos. Qua de re Cardinalis Granuela pariter disseruit, deque hoc bello tractando valde concordibus animis agitatum est. Cumque omnes ex cubiculo Pontificio exissent, Venetus Orator dixit; Quemadmodum anno 1537. in prima Congregatione fœdus, tanquam conclusum, publicatum, & vndequaque missa mandata ad res necessarias exsequendas,

das, mox conditiones agitatas fuisse: ita in hoc fieri posse, quia præsertim nemo, nisi honesta, petiturus est, neque alicuius momenti difficultas oboriri potest, cum vna eademq; sit omnium opinio. Proinde expedire, hanc famam euulgare, neque permittere, vt in expectando hoc decreto suspensa sint hominum iudicia: videbanturque Pacecus & Orator assensum præbere.

At Granuela subdidit, alias Oratores sæpe conuenisse, & super huiusmodi rebus consultauisse, ac propemodum eas determinauisse, neque modo ignorare, in quibus consistant difficultates, & quo pacto remoueri queant: ideo, antequam hæc in vulgus emittantur, satius esse, audire, quid propositum fuerit.

Die 2. Iulij coram Pontifice vocati fuere Regij Procuratores, & Venetus Orator quibus eius Sanctitas scripturam obtulit, quæ formam Capitulationum continebat: erat autem à Deputatis eius Beatitudinis excogitata: super qua petitum est temporis spatium ad rem trutinandam, & in Cōgregatione proferendam singulorum sententiam. Congregatio vero in cubiculo Cardinalis Alexandri destinata erat, adiūctis eidem Cardinalibus Morono, Cæsio, Grasso, & Aldobrandino ex parte Pontificis

ficis deputatis.

Die 4. cum omnes hi conuenissent, Alexanbrino, qui ægrotabat, excepto, item Oratore, hora 11. in nomine S. Spiritus negotium inceptum fuit, exordiente sermonem Illustrissimo Morono, qui verbis grauitatis, & prudentiæ plenis, præsentem Christianę Reipublicæ necessitatem examinauit, vnicumque remedium, quo sustentanda est: quod procul dubio propositum fœdus est; Hoc autem quamquam cum omnibus Christianis Principibus, tanquam communi periculo subiacentib; tractandum videatur: nihilominus in pręsentia inter Pontificem, Regem Catholicum, & Rempublicam Venetam agitatur, vtpote qui Principes sua regna, statusque hostibus damnis habent magis exposita, ac forte succurrendæ necessitati paratiores existunt, cunctosque verbis Summi Pontificis ad gloriam Dei, & Reipublicæ bonum, atq; ornamentum vehementer hortatus est: quę sententia ab omnibus approbata, & vnaimi applausu fuit excepta. Dixit postmodum, eius Sanctitatem iussisse, vt Scriptura illa proponeretur, quæ veluti imago quædam & simulachrum esset earũ rerum, quæ in præsenti consideratione perpendendæ videntur. Idcirco singuli sincere ac libere suam exponerẽt sententi-

am, vt Reipublicæ Christianæ, totiq; mũdo ea consolatio ac lætitia concluderetur, quæ ab eximia tot Dominorum prudentia, probitate, virtute iure expectabatur. Itaque ille difficultas, quæ antea timebatur, quis prior sententiam suam diceret, euanuit, & exclusa est, dum causa hæc totius Christianorum Reipublicæ communis effecta & declarata est, non autem Venetorum peculiaris, quamuis cuncti decreuerint, in huiusmodi consultatione moram trahendam non esse, & publicæ vtilitatis gratia Venetis quam primum subueniendum. Posthæc Granuela fœderis articulos examinare incepit, primumque perpendit annos duodecim, qui in scriptura proposita exprimebãtur: & quamquam nõ magnam huiusce rei difficultatem esse, fatebatur, subdens, se voluntati eius Beatitudinis & Reipublicæ ac cõmodaturũ: nihilominus dissertatum fuit, temporis hanc diuturnitatem expeditioni onera multa, populis vero fœderatorum Principum diuersa atque contraria studia allaturam: Turcis etiam moram iniectum iri, ne à Rege suo deficiant, & cito hostem suis rebus consulturũ, Principesque nostros, qui eodem fœdere vinciẽdi sunt, ab hoc incepto citius destituros, aut tepidos futuros: Cumque fœderati id vnum intendere debeatm

Tempus determinatũ fœderis exclusum.

beatm

beant, vt Turcicas vires infringant, ac, si fieri potest, extinguant, nequaquam posse temporis spatium vllum determinari in re, cuius exitus quando futurus ignoratur: fuitque ab vniuersis decisum, vt fœdus iniretur, nullo tempore præfinito, iuxta capitulationes anni 1537. Quod ab Oratore Veneto approbatum fuit, ne suspiciones foueret eorum, qui aiebant, Rempublicam fœderi huic consentire, vt temporis momenta lucretur, vtque Regiæ classis præsentem opem obtineat.

Secuta est deinde secunda Cardinalis consideratio, vt scilicet fœdus ad offensam & ad defensam iniretur. Orator autem Venetus in aliud tempus tractationem de offendendo hoste differebat, quia simplex defensa dispendiosa est, & parum conducibilis: & vera defensio est, hostem offendere, & offendendi viribus eum priuare. Verum decretum fuit, vt vtrumque iuxta fœdus anni 1537. exponeretur. Tertia successit Cardinalis consideratio, contra quem hostem fœdus ineundum foret: volebat enim non aduersus Turcam tantummodo ineundum, sed etiam aduersus infideles quoscunque, quemadmodum regio mandato continebatur. Et plerique Cardinalium à Pontifice delegatorum idem sentiebant

De hoste dubitatio scrupulosa.

sentiebant, ducti Religionis respectu, vtque Pontifici gratificarentur: inter quos Cæsius & Grasius aiebant, vix videri, quidquam afferri posse in contrarium. Verum Orator Venetus dixit; eos non alia de causa congregatos fuisse, nisi vt contra Turcas consultaretur; qua de re Principibus scriptum fuerat, deque eadem mandatum ipse præcisum habebat. Quisquis autem cæteros infideles nominabat, is nihil aliud agebat, quam præcipuum obiectum perturbare: non enim ij, à quibus auxilium forte expectari potest, in suspicionem sunt adducendi, at potius enitendum esse videbatur, vt nobis aggregarentur, & nostris hostibus hostes efficerentur. Cardinalis Motonus idem sentiens, dixit, etiam Soffianum Regem esse in numero infidelium, suum tamen auxilium sperari. Granuela subdidit, oportere fœdus declarare contra Turcas, eorumque fœderatos, & asseclas Mauros Afros nominare, atque Seriphum, cum hi Turcarum instrumenta sint ad Christianos vexandos, allegabatque tumultus à Mauris in Hispania suscitatos, & Tuneti occupationem, præter innumera damna, quæ in mari nostro commissa fuere, præsertim in terris Ecclesiæ. Quocirca cogitandum non esse, vt bellum in Oriente pro Venetis geratur, & ex altera

parte Pontifex & Rex Hispaniæ derelinquentur: addens, fœdus concludi non posse, si hi prætermitterentur: quod si Orator plenum mandatum non habeat, posse paucis diebus illud curare.

Quoniam vero Cardinalis Aldobrandinus, suum interserens discursum, dixit, cum Veneti fœdus auxilij sui causa expeterent, par esse, vt ipsi quoque cæteris auxilium ne denegarent: respondit Venetus Orator, Cardinalem longe falli, totamque rem minus intelligere, quia Respublica societatem hanc minime petierat, verum Summus Pontifex ipsam proposuerat, similiterque Rex Catholicus. Quæ verba Moronus, Cæsius & Grassus confirmauere: subiunxitque Orator, Reipublicę pergratam rem fore, si auxilia obtinuisset, & hac de rę eius Sanctitati & Maiestati plurimum debituram; at in causa fœderis de publico bono tractari, non de auxilio Reipublicæ tantum ferendo: proinde anim aduertendum esse, ne in aliquam tractationem consentiatur, quæ totum principale negotium destruat, optatumque fructum auferat. Respondit deinde Cardinali Granuelo, qui dixerat, primum obiectum fœderis huius esse, vt viribus Turcarum obsistatur: ideoque si classis

contra Seriffum expediretur, contrarium operaretur effectum, & Mauri Barbariæ nimiam ex huiusmodi tractatu existimationem consequi viderentur. at Turcam reprimendo, hi omnes ex se ipsis concide rent: neque à Seripho, aut à Mauris damna timenda sunt, cum classibus careant: neque regiæ dignitati conducere, vt propter Hispaniæ solitudines ab alijs auxilia petâtur: concludatur modo, vt Turcica potentia contundatur, hi sponte sua sese submittent: quæ forte adhibenda foret, tunc negotium hoc tractandum esse, & Remp. paratissimam semper fore omnibus viribus suis ad omnem opem Regiæ Maiestati ferendam. Si diuulgaretur, in tam ampla congregatione, in qua de Turca debellando agitatur, quæ res maximi momenti est, conclusum fuisse fœdus contra Mauros Africæ & contra Seriffum, id profecto derisui apud omnes futurum Respondit Granuela, Hispanos fœdus non accepturos, nisi etiam aduersus Mauros & Seriffũ, in quantum Rex intra fretum Herculeum vexari potest, hoc tamen pacto, vt in bello offensiuo Respub. non teneretur, nisi limitatas vires contribuere, neque obligata esset, nisi casu, quo in Oriente bellum non gereretur: quo suam petitionem ho-

aestare visus est. Nihilominus Moronus, alijque ab eius Sanctitate Deputati, dictis rationibus adducti, videbantur non assentire, nominandum esse Seriffum, & Mauros, sed tamen eá loca, quę Turcis in Barbaria obsequuntur, quæque Turcicæ ditioni proprie subsunt: hæc autem sunt Algerium, Tunetum, Tripolis; ne videretur Respublica subterfugere ab ope ferenda Pontifici, Regique in mari infero, quemadmodum eius Sanctitas, eiusque Maiestas ipsi in supero opitulatæ sunt, ideoque absque alia declaratione in hoc fœdere Algerium, Tunetum, Tripolim comprehendi. Ob has difficultatet atque disputationes secretum fuit, moram ad hunc articulum explicandum interponendam esse; indictumque fuit ob rei Maiestatem artissimum silentium: & quamuis iam aduesperasceret, tamen tractatio continuata est, ne videretur interruptum negotium.

Quando ad classis, viriumque declarationem ventum est, ab omnibus decretum fuit, declararetur, expeditionem faciendam esse numero saltem ducentarum triremium: quarum centum à Republica darentur, centum à Rege, simulque quinquaginta millia pedi- *Silentium indictum.*

 tum,

tum, equitum vero quinque millia, vt in veteri capitulatione: apponeretur autem verbum illud, saltem, quia Venetus Orator maiores opes maritimas poscebat: neque contentus, vt Reipub. triremes centum assignatæ essent, propter nimiam expensam, obtinuit declarationem, vt in sumptuum diuisione, si Resp. in triremium numero grauata nimis esset, in cæteris sumptibus restauraretur: atque ita Congregatio dimissa est, & Orator Venetus petijt, vt fœdus, tanquam conclusum, publicaretur, & plerique in eandem iuerant sententiam, sed tunc nihil decretum fuit.

Die 4. iterum Congregatio facta est, fuitque prima consideratio super expensarum proportione. Magnam Cardinalis Granuela difficultatem obiecit, quia Rex ob multa dispendia, quæ passus erat in bello, & ob multas domi forisque sollicitudines, admodum erat exhaustus, multaque rerum euenta nominauit, vere magna & insueta: & nihilominus dixit, velle se teneri, quemadmodum olim Imperator idemq; Rex eius, ad expensarnm medietatem. Orator Venetus allegauit similiter graues sumptus, quos Resp. hoc anno erogauit, item q; illos, quos præter portionem à fœdere iniunctam factura erat in presidijs insularum, dominiorumque suorum, quæ

fere

fere omnia Turcarum damnis exposita sunt, & à singulil hisce locis hoc modò vexatis, in periculo constitutis oportere extrahere omnia auxilia ad bellum sustinendum, vnde Resp. non amplius, quam partem quartam contributura erat. Omnes illi Domini suspenso iudicio remanserūt; dixitque Aldobrandinus, crediturum se fuisse, Remp. tantundem contributuram, vt Rex Catholicus. Moronus dixit, nulla alia de causa tractationem hanc dubiam sibi extitisse, nisi propter Principum paupertatem: non enim ignorabat, omnes propter ingentes sumptus exhaustos esse; attamen Remp. melius, quam cæteros se habere, quia cum multis abhinc annis pace fruatur, iam æs alienum persoluerat, potuitque nonnihil thesauri accumulare; quam rem alij efficere nequiuerunt: enixusq; est persuadere Oratori Veneto, omnino oportere quamcunque difficultatem amouere, imo etiam impossibilia aggredi, ne publicum bonum deseri videatur. Respondit Orator, etsi Resp. bellum non gesserat, habuisse tamen plurimarum occasionem expensarum, & præterquam quod eius reditus sumptibus ordinarijs non sufficiunt, quolibet anno ei necesse esse decimarium vectigal Venetijs imponere, & continentis vrbibus, alterum

subsidium, eandemque oportuitan quot annis magnam classem instruere, vt populos suos tueretur, & Turcas in suspicione detineret: cupere quidem Rempublicam etiam pro totis sumptibus contribuere, libenterque id effecturam, sed non expedire ampliora polliceri, quam præstari queant, cum bellum hoc magnum, & multis annis duraturum, neque facile deserendū sit. Quod si alias contribuerat pro tertia parte, tunc tot stipendia non patiebatur, & plura dominia possidebat, neque bello, vt in præsens, opprimebatur. Multæ vtrinq; longo temporis spatio factæ fuerunt responsiones, atque replicationes, cum Regij nihil amplius, quam dimidiam partem expensarum adiungere vellent, neque Orator quidquam vltra quartam partem, cū omnium oculos in se vnum coniectos aspiceret, & Congregationem in periculo esse, ne re imperfecta dissolueretur, demū dixit, effecturum se sua ipsius autoritate, vt tertia pars à Republica contribueretur, etsi certo sciebat, poni ab eo Rempublicā in summa difficultate ob ærarij maximā penuriam, propter ingentes sumptus hoc anno erogatos in triremibus, nauib., quinqueremibus, totq; arcium præsidijs, quæ ad 40000. stipendiorum ascendebant: itaque tertia pars stabilita est.

Verum

Verum altera oborta est difficultas de portione Pontificis: etenim in altero fœdere pro sexta parte cõtribuerat, sed nunc supputando, Ecclesiæ quadringenta millia aureorum minus in reditibus annuis esse, quam tunc haberet, via nulla, ac ratio reperiebatur, vt pars, quæ Pontifici spectabat, posset commode exsolui. Moronus Cardinalis Regios etiam atque etiam rogabat, itemque Oratorem Venetum, quo suos Principes obligarent pro rata portione ad subleuandum onus Pontificis, preter 12. triremes, quas libenter contributurus erat: Et Cardinalis Aldobrandinus non adeo exacta supputatione, æstimabat, classis iam decretæ opes eiusmodi esse, vt singulis mensibus sexcenta millia aureorum pro sustentatione requirerentur, ex quibus Pontifici obtingerent circiter centum millia: ex his autem exsolui possent vsque ad triginta, vel triginta quinque millia: reliquum vero fœderati inter se partiri, & pro Pontifice in commune erogare possent. Verum Orator Venetus in eo pertinaciter perstitit, Reip. suæ deesse facultatem, seque eius mandata trãsiliisse, dũ tertiã partẽ pollicitus fuerat; etsi secundum suas instructiones quartam partem non amplius exhibere poterat.

Quam-

Quamquam autem credebat, Rempublicam ratum habituram, quicquid promisisset, tamen sibi exploratum esse, eandem nihil amplius præstare posse, sed effecturum esse nihilominus, vt eius Sanctitas triremium corpora, quotquot opus esset, cõmodato acciperet; quod extremum erat eius, quod factura esset.

Propter has difficultates Cardinales ad Pontificem iuere, itemque regij procuratores; & seorsim, mox coniunctim horam fere integram inter se consultauerunt: & in hanc sententiam venere, vt iusta fieret omnium faciendorum sumptuum partitio, præsertim eorum, qui ad Pontificem pertinebant: simulque iterum congregarentur Regij, & Orator Venetus, quemadmodum & deputati Cardinales cum eius Sanctitate conuenirent, vt omnes viã ac rationem simul inuenirent, qua nodus hic maximę difficultatis explicaretur: qui si explicari commode nequiret, dubitandum non erat, fœdus iniri non posse. Respondit Orator Venetus; Quoad partitionem sumptuum faciendam, & ad conueniendum cum Regijs, libenter se mandata exsecuturum; ceterum vt more suo, & quemadmodum in similibus tractationibus liberrime eloqueretur sententententiam suam, nequaquam fieri posse, vt aliud auxilium,

lium,quam triremium commodationem promitteret: quod tamen minimi faciendum non est,quia multo sumptu ædificatur,& instrumenta consumuntur, & Respublica fructu suo priuatur,quo portio sibi debita excrescebat, & in aliquo alio redintegranda erat. Addidit postea Cardinalis Moronus seorsim, quod in Congregatione proferre noluerat,ne Regios offēderet, rempublicam hunc sumtum sibi assumere maximo sui incommodo, quia aliud, nisi à clero suo subsidium non habebat: at Rex totam hanc expensam ex bonis Ecclesiasticis, & subsidio Cruciatæ habiturus erat,præter militiam, quam Papa concessisset; ac proinde posset Rex etiā eius Sanctitatis partem subleuare,præsertim quia Regis conditio ideo melior erat, quam Reip. quia hoc fœdere eius Maiestas omnia sua regna in tuto collocabat absque stipendiorum solitorum sumptu, cum classis in Orientem mtttenda satis ea defensura esset. Verum Respublica præter fœderis expensas, necesse habebat per totū suum imperium præsidia disponere. Respondit Moronus,omnia hæc à Pontificijs coram Regijs dissertata,& ab ijs,tanquā vera confirmata fuisse, sed Regis paupertatem excusabant,vtpote qui regna sua habet oppignerata, neque populis absolute

imperat,

imperat, imo ob tot grauamina in aliquā versatur periculo, quod si hoc Capitulum non accommodaretur, magna inde in toto negotio difficultas extimescenda erat.

Die 7. Congregatio sine Oratore Veneto habita est, quia tota tractatio inter eius Sanctitatis Deputatos, & inter Regios Procuratores ob respectum Cruciatæ, aliasq; ipsorum petitiones agitata est. Et interim Orator Venetus cum Pontifice collocutus est, vt purgaret se: quippe intellexerat, ipsum male affectum esse, quod Orator difficultatem interposuisset fœderis contra Turcas, & quoscunque infideles declarandi, & quia consensum suum præbere noluisset, vt Respub. obligaretur aliquā ex parte ad subleuandam Pontificis portionem: sed audito Oratore acquieuit animo.

Die 8. omnes ex mandato conuenerant. Et Granuela proposuit, vt de partitione tractaretur, quæ ad defensam facienda esset. Et quoniam Venetus Orator opinabatur, nihil esse addendum conditionibus fœderis anni 1537. Cardinalis prosecutus est sermonem, asserens, semper in fœdere defensiuo solere declarari, quo numero & qualitate virium alter fœderatorum alterum iuuaturus sit, & innumeros posse casus accidere, quibus bellum offensiuum

geri

geri non possit, idque omnino deliberandum esse in præsentia, eam si differretur in tempus necessitatis, id sine damno, & cõfusione peragi nõ posset: petijtque, quẽadmodum Respublica modo à Rege opẽ refert quinquaginta triremium, vt pari ratione ipsa obligaretur eius Maiestati ad opem ferendam in eius necessitatibus cum totidem, aut pluribus, paucioribusue triremibus, prout opportunius iudicaretur. Respondit Orator, propter defensam se satisfacturum, quantum pro offensione decerneretur, & eadem partitione singulis, prout necessitas postularet, subueniri posse. Replicauit Cardinalis, neque ex parte Regis, neque ex parte Reipublicæ honestati conuenire, vt hęc sola partitio ad defensam applicaretur: sed aliam pertitiorem ineundam esse iuxta proportionem auxilij, quod Rex hoc Reipublicæ præstat, meliore quidem Reipublicæ conditione, quia ad tertiam partem contribuendam in prima partitione se obligat & pro alia deinde concurreret: vnde sicuti Rex adiuuat hoc anno rempublicam cum quinquaginta triremibus, cum ipsa habeat: pari ratione ipsa Regem iuuabit, quando ipse habebit triremes 150. cũ quinquaginta alijs, & quando 120. cũ quadraginta, & quando sexaginta cũ viginti & quando

Contributio ad defensã & ad offensam conceditur.

quando plures cum pluribus, quando pauciores cum paucioribus: attamen quartã partem non excedeaet: quob si alio modo partitio facienda esset, eius Maiestas minus commodi sentiret, quam seruatis fœderis capitulationibus habitura esset. Replicauit Granuela, non placere sibi portionem illam, sed velle, vt quo numero Rex Rempublicam iuuabat, eodem Resp. ipsi in eius necessitatibus subueniret, suaque manu adnotauit capitulum, quo eadem sententia continebatur. Respondit Orator, hoc honestum non fore, primo quia Reipublicæ opes Regijs opibus impares existunt, deinde quia defensiones, quas eius Maiestas factura esset, tanti non essent momenti, quanti illæ forent, quas Respublica effectura est, quoniam hæc ab omni Turcæ potentia se cogitur defendere, Rex vero à parte illius mediocri. Quod si Rex forte impeteretur ab vniuersa classe Algerij, quæ ex triginta, aut paulo pluribus cõstat triremibus, si Resp. Regi cum quinquaginta triremib. opem ferre, si Respub. Regi cum quinquaginta triremibus opẽ ferre teneretur, ipsa sola expenderet, & in Regis auxilium plures opes mitteret, quam postularet necessitas. Qua ratione motus Cardinalis, scripturæ suę addidit, vt quicunque fœderatorum auxilium posceret, is dup-

is duplo maiores opes instructas haberet, quam auxilium ferendum. Ad quod multa absurda allegata fuere, vnde Cardinalis cuncta, quæ scripserat, deleuit, solumque adiunxit; vt cuicunque subsidium ferretur, is maiores vires haberet. Orator Venetus dixit, Reuera nihil melius effici posse, quam veteribus capitulationibus inniti: nam quisquis omnes casus colligere vellet, is confusionem gigneret, multa inueheret incommoda; hæque particulariũ rerum considerationes principalis rei, propter quam fœdus tractatur, executionem impedirent: idemque censuit Moronus, videri sibi, in declaranda defensę partitione discordantia suffragia haberi. Dixit Granuela; id sibi in instructionibus suis expresse iniunctum fuisse, & sine huiusmodi partitione fœdus ab se concludi non posse. Subiunxit Paceccus, declarandum esse hunc articulum, & pręter auxilia, quę inuicem sibi fœderati suis sumptib. præstare tenentur, addendam esse alteram particulam; quę fœderatos obliget, vt alter alteri soluto pretio teneatur accommodare ea, quibus indigere eum contigerit, vt si forte Rex triremes vellet, vltra debitam portionem auxilij, Respublica teneretur illas commodare, itidemque Respub. si naues aliquidue aliud peteret,

Rex pariter ad idem obligetur. Monuit Orator, aduertendum esse, ne præcipuum consilium, quo fœdus tractatur, interrumpatur: nam hæc petitio auxiliorum pro particularibus expeditionibus, alijsq; rebus vltra præcipuum tractationis obiectum, negotij totius seriẽ confundere valet: eaq; de re moneri iussit Moronẽ, Cæsium, & Rusticuccium: qui propterea, quod ipsi etiam eandẽ suspicionẽ animo conceperant, cogitabant expeditionẽ offensiuã contra Turcas stabilire, omnesq; alias intermittere: sed res tunc indecisa, & sub iudice remansit.

De congregatione diei 9. Orator proposuit, vt Veneta classis simul cum Regia coniungeretur, considerans, classem à Rege ad hunc finem missam esse in has partes: quisquis moram iniecisset, pulcherrimam vtilissimamq; amissurum occasionẽ: classem Venetam iam instructam esse. Turcarum clauem in vicinis maribus desidere, neque tantum esse viribus, aut numero, quin coniunctis Regijs, Venetisq; triremibus, possit tuto, & potioribus conditionibus expugnari. Respondit Granuela, classem oportune coniunctũ iri. explicauit Orator, hoc tẽpus opportunum esse, & classem Venetam toto preterito mense Corcyrę sese detinuisse: & multa hinc & inde

disputata

disputata fuere, donec Cardinalis multis verbis amoris & officij plenis, Oratori Veneto, cæterisq; persuadere conatus est, certo fore, vt Regia classis congregetur alteri classi, cum primum ab Hispania suppetiæ necessariæ afferrentur: hæ vero non tardius afferendæ erant quam ad festum S. Iacobi, seq; vehementer excusauit, aliter fieri non posse, quemadmodum eius Sanctitas omnesq; illi Domini optime norant. Idem asseruit Cardinalis Paceccus, & Regius Orator. Deinde iterum ad fœderis tractationẽ deuẽtum est, vtq; singuli articuli examinentur, resumptus est sermo de locis Barbariç, hoc est Algerio, & Guletta, & Tuneto, quæ loca Procuratores Regij vrgebant, vt in fœdere, comprehenderentur: & quamquam Seriffum, & Mauros nominare intẽdebant, tamẽ ab ea sententia discessuri videbantur, quia omnes contra ipsos sentiebant: sed quantum ad illa tria Africæ loca pertinebat, aiebant, in fœdere comprehensa fore. Quod spectat ad bellũ offensiuum, post longam disputationẽ respondit Orator Venetus, loca hostilia specificanda non esse, qua in generali fœdere cõtra Turcas eiusq; imperiũ cõtinebantur. Cum aũt Regij ptinaciter eidẽ sentẽtiæ inhærerẽt affirmãtes, id se in mãdatis expressum habere, Orator assensit, vt verbo generali, Cõtra Turcas, eiusq; imperiũ, adderes

Promittit Hispanus.

tur ,tam in mari Mediterraneo,& Ægæo, quam in cæteris partib. oEurpæ, considerans. si quis loca à Turcis possessa nominare voluerit, eum incassum laboraturum; vanumque & longum nimis cathalogum effecturum: alioquin videretur, fœdus cõtra ea 3. loca tantummodo initum fuisse. In his difficultatib. Granuela perstitit, asserens omnino necessarium esse ea loca nominare, & determinate esse auxilia specificanda tam in offensa, quam in defensa, iuxta auxilium illud, quod Rex in præsentia Reip. præstat tam deseruiens defensæ, quam offensæ. Et Capitulum declararetur, vt Rex similiter obligaretur ad iuuandam Rempubl. in suis expeditionibus: alioquin sibi inuicẽ singulis annis opitularentur. Et quoniam Orator Venetus persistebat, negans, aliam expeditionem ab se nominatum iri, quam generalem, pro qua fœdus percutiebatur, cui nota ignominiæ inurebatur, si aliqua peculiaris expeditio ex debito apponeretur, ob multa incommoda, quæ consequerentur in fœderis diminutionem, quod quidem amicis, & inimicis in contemptum, & derisionem abiret. Quamobrem dixit Cardinalis, declaratum iri, vt hæc peculiaris expeditio tunc inciperetur, cum generalis minime fieret; proposuitque, vt Capitulum il-

lud

lud seorsim scriberetur ad euitandum incommodum, quod Venetus Orator allegauerat. Quoniam vero vinci se non permittebat, semper nouas in contrarium adducens rationes, & argumenta, quæ nonnihil virium habere videbantur, Cardinales Granuela, & Paceccus, itemque Regius Orator in separatum conclaue successerunt, simulque diu consultauerunt, donec ad congregationem redeuntes dixerunt; Quod pertinet ad seipsos, libenter sese plurimum sententiæ accommodaturos; cæterum habere se instructionibus suis conditionem hanc expresse appositã, vt in fœdere declararent, Regem in expeditione Algerij adiuuandum esse; & conuersi ad Oratorem Venetum addidere; Ipsum ob suam experientiam rerum Hispanicarum optime nosse, quo pacto se Rex habet cum populis illis, à quibus alia auxilia obtinere non potest, quam ad Africanam expeditionem. Quare nisi in hoc fœdere expresse Algerium cum alijs duobus locis nominatum fuerit, fieri non posse, vt Rex ea auxilia, quibus indigere potest, obtineat. Itaque sine huiusmodi conditione conueniri non potest; nominatis autem locis illis conuenietur; ipsumque vehementer orauerunt, ne in hoc negotio, alioquin desperato, hanc difficultatem inter-
 poneret:

poneret: dixeruntque, se assensuros, vt id exprimeretur vel in Capitulatione, quæ publicanda esset, vel in Capitulo separato ad eius arbitrium; & declararetur, ob peculiarem Africæ expeditionem nullo modo impediri debere præcipuam: sed illa eo anno, & tempore capiatur, quo Principes cognoscent, præcipuam expeditionẽ suscipi non posse, neque conducere, vt suscipiatur. Quod spectat ad auxilium, cupiebant, declarari, vt quinquaginta aut sexaginta triremium esset, illudq; amplius, quod sine Reipublicæ incommodo concedi posset. Vicissim se obligabant, ad iuuandam Rẽpublicam cum totidẽ triremibus, illisque amplius, quę necessariæ fuerint ad expeditionẽ vbique obeundam; excepto sinu Adriatico vsq; ad Dyrrachium exclusiue. Replicauit Orator, quæ prius dixerat, si de expeditiunculis peculiaribus cogitaretur, totam rem pessum ituram, cuius fundamentum est Turcam debellare, vbicunq; potentior est: has autem reculas (viribus pręcipuis expugnatis) ex se ipsis casuras, neque Regẽ fœderis indigere propter Africam, quemadmodum neque Respublica propter sinum Adriaticum, ad vtrumque ideo indigere, vt vincantur & impediantur, quicunque Turcis vires, opésque subministrant. Verum Regij clare professi fuere, sua

Terminus defensiui belli.

re, sua mandata hac in parte limitata esse, neque se posse ad pactum aliquod descendere, nisi hæc expresse adhibeatur conditio, vt pro Africano bello auxilia determinentur, eo tamen tempore, cum opportune suscipi potest absque præcipui belli impedimento, vnde tota res hoc modo indecisa remansit.

Posthæc de contributione sumptum, & portione Pontificis incepta est dissertatio: Qui in præsens haud amplius, quam pro sustentandis duodecim triremibus vires habere non videtur: cumque Regij pro rata sua contributioni consentirent ad subleuandam eius sanctitatem, exquisitum fuit, an Respublica pro sua parte contribuere contenta sit: qua de re deputati Cardinales diu cum Oratore Veneto egerunt; subdiditq; Moronus, inquiens. Si Respublica parata esset, queadmodu regij procuratores opem ferre Pontifici, posse ipsam ab eius Sanctitate, quidcunque cuperet, impetrare, ipsumq; Pontificē eidē dixisse, vehementer se admirari, quod hac in re difficultas à Rei publica constitueretur, cum tamē nunquam ingratum animū ostendere soleat erga illos, qui erga Sanctam Sedē prati existunt. Quoniā vero Orator dixerat, eius Sanctitati non deesse sumptuum faciēdorum potestatē, modo nonnihil de

Venetus se excusat.

ijs rebus egisset, quas cæteri Pontifices effecerunt, dixit Cardinalis, Pontificem eiusmodi esse naturæ, vt, quoties perspicit, se in aliqua actione impediri, & quo impedimentum illud amoueatur, proponi rem aliquam, quam contra conscientiam esse, ipse credat; tunc persuaderi soleat, displicere Deo, vt illam actionem exequatur, itaque ipsam omnino derelinquit. Orator Rempublicam excusauit, Venet., magna perpendens onera, quæ sustinet & professus est libenter illam Pontifici gratificaturam non modo in parte, sed etiam in tota portione contribuenda, si modo vires eam non deficerent: & denuo considerauit, Pontifici non deesse facultatem ad suam Portionem integre supplendam; neque certe Pontificiæ dignitatis esse minoribus viribus huic fœderi sese aggregare cum ob expeditionis existimationem, tum ob Pauli Tertij exemplum.

Mox de contributione ad defensam agitatum est, & Orator Venetus diu disputauit, si offendendo hosti, quemadmodum oportebat, incumberetur, deuitandum non esse, vt ille ab aliqua parte inuaderet, & quamuis pirata aliquis, similesue homines damnum aliquod inferrent, id non tanti fore momenti, vt ideo fœdus ineundum sit, & propter comparandam classem

ad Algerium laceſſendum Regem auxilijs non indigere; quod ſi Turcarum vires illuc vergerent, tunc ex fœderis obligatione ſuccurrendum eſſet.

Poſthæc de Generali Duce tractatum eſt in congregatione diei 11. cumque Cardinalis Granuela propoſuiſſet propter honorem Regis & virium acceſſionem, quam eius Maieſtas præ cęteris adiungit, & propter duces, quos habet eximiæ virtutis, & experientiæ, & auctoritatis, itemque propter exemplum Capitulationis anni 1537. adprime decere, vt eius Maieſtati hęc prærogatiua concedatur, vt claſſis Regiæ Dux totius expeditionis intelligatur eſſe Generalis præfectus; quem tamen Rex conſenſu Pontificis & Reipublicæ deputare contentus eſt: Reſpondit Orator Venetus, rem ſibi compertam atque indubitatam eſſe, voluntatem Sereniſſimi Catholici Regis optimam eſſe, itemque Dominorum procuratorum mentem nihil aliud attendere, quam vt beneficium publicum, non priuatam rem promoueant, idemque Reipublicæ moris & inſtituti eſſe: Quæ tamen multas allegare poſſet rationes & cauſas, ex quibus ſine læſione Pontificiæ vel Regiæ dignitatis, ipſa ſibi hanc prærogatiuam iure petere poſſet, interque ceteras illam, quod bellum contra

Rempublicã publicatum est:proinde certius, quam cæteri hanc iudicare potest expeditionem, quæ præcipue in Orientis maribus suscipienda est, vbi sua obtinet regna, & vbi sui homines cæteris omnibus nauigandi peritia excellunt; Reipub triremium maiorem esse numerum, quam regiarum, & qui plures habent triremes, potiorem ei locum honoris attribuendum esse: subditos Turcarum, qui defecturi sperantur, promotius commotum iri propter vexillum Reipublicæ, quam propter Pontificium aut Regiũ vexillum. Et quãquam hæ rationes validissimæ videbantur nihilominus quia vehementer in hisce regijs articulis insistebant, dixit Orator, vt omnem difficultatem atque controuersiam remoueret, duas se velle inducere cõsiderationes. Alteram deliberationum, alteram executionum. Quod ad deliberationes, conuenire, vt ab omnibus tribus Generalibus fierent pro maiori parte suffragiorum, adeo vt ex tribus capitibus vna conficeretur voluntas ac determinatio: quod vero ad executiones, posteaquam secundum trium suffragia efficiendæ erant, & vnusquisque suam auctoritatem obtinet, sese subijceret sententiæ, quam Pontificius præfectus declarasset. Multa hinc, & inde allata fuere, sed Regij modestius se

gerebant, ne cum Pontifice contendere velle viderentur, à quo gratias, multósque fauores expectabant: neque tunc articulus hic declarari potuit, sed illius tractatio coram Pontifice reiecta est. Verum Cardinalis Moronus Oratori Veneto separatim dixit, Regios cupere Don Iohannem Austriacum Generalem ducem nominare; at quoniam non semper ipse in classe cõsisteret, vellent, vt eius Substitutus & Locumtenens, qui esse Commendator maior Castiliæ Regij Oratoris frater, omnibus frueretur prærogatiuis ac priuilegijs, quæ obtineret Don Iohannes Austriæ, si coram adesset. Quæ res, quoniam indecés videbatur, putabat Cardinalis vt classi imponeretur vnus Legatus Cardinal. vt omnes vnanimes conseruaret ad promouendum bellum, neque minus in deliberando, quam in exsequendo. Sed Oratori id minime probabatur, quia hoc pacto Ducis Generalis auctoritas tolleretur, superiorem classi imponendo, qui animos ad expeditionem perficiendam diminueret. Similiter in Congregatione de Capitulo pertinente ad terrestrem militiam actitatum est: verum haud longa habita est, dissertatio, quia in aliud tempus dilata fuit.

De singulis deinde articulis breuiter tractatum est, & vnusquisque consensit, vt quisquis contrahentium aliquid vltra suã portionem contribuerit, ab alijs pro iusta æstimatione restauretur, & annonæ extractio aperta sit ad vniuersale commodum, & expeditionis beneficium: quod si terræ & dominia Ecclesiastica offenderentur, eæ defendantur à confœderatis; & reseruetur Imperatori, Regibus, alijsque Principibus honestissimus locus, vt inter fœderatos annumerari queant, imo Pontifex ipsos conetur allicere, illosque potissimũ qui huic expeditioni momentum aliquod afferre posse videntur: vtque nemo contrahentium pacem, siue pactionem vllam cum Turcis agitare possit absque consensu & participatione cæterorum fœderatorũ vt Pontifex arbiter sit controuersiarum, quæ fœderationis causa contingent. Totaque hæc dissertatio absque contentione perfecta est: in capitulo annonæ extrahẽdæ dixit tantum Orator Venetus, clarius id explicandum esse, quam in antiquo fœdere factum fuerat. In illo autem capitulo, ne pax siue pactio aliqua cum Turcis tractetur inconsultis confœderatis, dixit Cardinalis Granuela verba quędam assecurationis, hoc est, vt arces in Pontificijs manibus consignentur: & Orator Venetus

tis respondebat, non esse de huiusmodi indignitate loquendum, & sufficere Principibus fidei promissionem, omnemque in his tractationibus nouitatem periculosam esse; fuitque à Pontificijs Deputatis dissertum, vt capitulum formaretur, quo sancitum esset: Quisquis fœdus desertutus est, eum intelligi censuris Ecclesiasticis subiacere, aliosque fœderatos retineri, se hostes eius declarare: qua de re multa hinc, & inde disputata fuere, nihilq; conclusum.

Die 8. iterum in Congregationem rediuere, vt super duobu sarticulis loquerētur, & ob vehementem contentionē haud mediocre periculum fuit, vt fœderis tractatio rescinderetur. Prima difficultas fuit propter contributionem ad supplendā partem Pontificis, quę dum tractaretur, vt Rex suppleret pro sexdecim triremib. Respublica vero pro octo, cumque Regij respondissent, se fore contentos, modo etiam Respublica assentiretur, & Orator Venetus adduceret expensas, quas huius belli causa Respublica patitur, publicorum vectigalium diminutionem, quia minus solito locantur, priuatorum damna ob mercaturas Orientis interruptas, vnde fieri non poterat, vt plus, quam partem tertiam, vt erat conclusum, contribueret: dixerunt

xerunt Cardinales Deputati, cum Pontifex aliunde prouidere non possit, oportere, vt cleri Veneti decimis vteretur, quas Reipublicæ concesserat, vtq; pro se illud acciperet, quod proprium est Sedis Apostolicæ, vt illud in beneficium publicum conuerteret. Ad hæc statim respondit Cardinalis Granuela, vt eius sanctitas non cogitaret accipere sibi reditus cleri alienarũ ditionum, quia Principes id nunquam cõsentirent. Quæ verba adeo D D. Cardd. illos læserunt, vt Moronus, qui rebus agendis vigilantissimus semper fuerat, asseruerit, Regem etiam in summa egestate constitutum omnia concessurum. Orator autem interrogauit, in cuius arbitrium foret an decimæ concedi debeant, necne; & responsum fuit, in arbitrio Reipublicę. Igitur inquit Orator, si hęc arbitrio Reipub. committuntur, fœdus amabiliter tractandum est, non cauillationibus, quia alter ab altero facilius omnia consecuturus erit, si humanitate certaretur. Itaque hæc petitio exclusa fuit, & omnes acquieuerunt: dixitque Orator, se ea capitula eo pacto proposuisse non ex mandato Reipub. sed ductus spe, vt assensum suum præbitura sit: proinde se non posse hæc stabilire, nisi noua accedat Reipublicæ commissio. Et post cõgregationem cum conquereretur seor-

sim

ſim cum Cardinale Morono de tot difficultatib. quę in hoc negotio mouebantur: conſiderauit Moronus, etſi Regij vtilitatem, & potiores conditiones quærebant, tamen conducere plurimum Reipublicæ vt Rex hoc bello implicetur, quia, hoc & futuro anno expeditiò vtilitati ſolius Rei publicæ adeo ſedebat, vt ſi Turca hoc aut alio anno affligeretur, dubio procul præcipua expeditio proſequenda eſſet, omiſſo Algerio & Tripoli, & cæteris minoris momenti, & Pontifex ſemper generali expeditioni faueret: proinde Reſpublica obligatura ſe eſt pro eo tempore, quo primū rem ſuam agit: Verum ſi (quod Deus auertat) contingeret, vt primę expeditiones Chriſtianis damnoſę eſſent, adeo vt afflictæ atque debilitatæ remanerent opes noſtrę, tunc noua expeditio ſuſpici non poſſet: quod ſi rex illam vellet ſuſcipere, Reſpublica cogi non poſſet, neq; vlla obligatio, vllūue fœdus aut ꝓmiſſio valeret, quia qui non facit, quod non poteſt, nunquam non excuſatus.

Vtilius Venetis fœdus quare.

Die 7. à Deputatis Pontificijs allatū fuit in Congregatione exemplum Capitulorū, traditumq; fuit cum Regijs procuratorib. tum etiam Oratori Veneto, dictumq; fuit à Morono, hāc eſſe Pōtificis determinationem, à qua eius Sanctitas remouere ſe non

poteſt,

Venetus instat publicari fœdus.

potestacum satis superque vtriusque partis tractationibus prouiderit. Responderunt Regij, se consideraturos scripturam, suasque opiniones dicturos, deinde illam missuros in Hispaniam, vt cuncta Regi innotescerent, & Orator Venetus aiebat, non expedire, vt fœderis publicatio diutius differretur: iam maturandum esse: neque Turcas dormitanter suas res agere, totumque mundum suspensis animis expectare hanc conclusionem: tot congregationum multiplicationem præsenti negotio vilitatem inducere, & ipsos tractantes dedecorari: quod si fœderis conclusio procrastinanda esset, saltem è re esse, vt interim classis Catholica quamprimum accederet, ne expeditio fiat difficilior, & Christiana Respublica detrimentum capiat.

Responsum fuit à cæteris, non videri nimiam temporis intercapedinem spatiũ quatuordecim dierum in tam ardua tractatione, & fœdus anni 1537. Octobri mense ceptum, & Februario conclusum fuisse. Quo ad classem coniungendam, Regij se excusabant, vt alias, se non posse quicquã decernere, donec ex Hispania non afferretur responsio, quam proxima septimanã expectabant. Cumque dimissa fuisset Cõgregatio, Orator Venetus ad Pontificem

accessit

acceſſit ex mandato Reipublicæ, cuius literis 13. diei eiuſdem menſis iubebatur eius Sanctitatem rogare, vt claſſes coniungerentur, omnibuſque cautelis, & peculiaribus vtilitatibus remotis ad principale obiectũ incumberetur, vt ſcilicet hoſtis cum ſuo damno maiore offenderetur. Reſponſio Pontificis fuit, ſe pro claſſibus iũgendis hactenus plurimum elaboraſſe, neque deſtiturum: & quo ad fœdus, videri ſibi capitula adeo accommodata eſſe, vt vtraque pars ijs aſſentiri queat. Et quamquam videri poteſt, Regios ob expreſſionem triũ locorum Africæ vtilioribus agere conditionibus, tamen expeditiones illas nõ eſſe faciendas, niſi tempore, quo generalis expeditio omittatur, & Reſpub. Turcarum inuaſionem aliqua ex parte non ſuſpicetur.

In ſubſequenti Congregatione Regij quaſdam propoſuerunt conſiderationes factas ſuper propoſita ſcriptura: & Orator Venetus propoſuit alias conſiderationes non tantum ſuper ſcriptura, ſed etiam ſuper additionibus Regiorum hoc modo. Cardinalis Granuela volebat primo, vt diſtincto capitulo, atque ab alijs ſeparato declararetur ictum fœdus offenſiuum & defenſiuum, ac perpetuum: Orator autem Venetus volebat vt in eo capitulo ſepara-

to, siue adiuncto cæteris, hic sensus exprimeretur: ad Turcarum vires destruendas, aut adeo frangendas, vt in posterum Christianis Principibus & populis nocere non possint. Id autem requirebat, vt exprimeret, hanc esse præcipuam causam, verumque fœderis fundamentum, vtque ante omnia stabiliretur offensiua pars, & in Orientem expeditio, vtque moderaretur nomen illud, perpetuum, & hac limitatione restringeret. Ideoque quod sequitur in primo Capitulo, vbi dicitur: Fœderatorum vires paratæ sint anno 1571. in maribus Orientis, idemque efficiatur annis subsequentibus, quemadmodum consultum fuerit à Principibus, & Romę ab eorum Oratoribus conclusum, Regij strictius declarare volebant, vt Duces illis viribus vti possint iuxta opportunitates ad maiora damna hostibus inferenda, & maiora commoda fœderatis, & Christianæ Reipub. procuranda, & Orator Venetus assensit: sed voluerunt deinde, vt subsequerentur ea verba quibus dicebatur, Idem annis sequentibus efficiendum esse post ann. 1571. vt pars offensiua & principalis stabiliaretur. Volebāt etiam Regij ad capitulum illud pro rebus gerendis anno 1571. vt hæc adderentur. Poterunt autem Principes confœderati per suos Oratores Ro-

mæ ſuper ijs cum D.N. ſanctiſſimo in autumno conſulere de copijs, ſequenti, & omnibus deinceps annis comparandis, æqualibus vel maioribus vel minoribus, quemadmodum illis videbitur, habita ratione ſtatus rerum: Allegabantque, vt geſtis anni 1538. inſiſterent, atque ne in abſurda & incommoda plurima inciderent, præſertim in fœdere perpetuo, hunc ordinem apponere neceſſe eſſe. Orator autem Venetus neque approbabat, quod ſcriptum erat, neque quod Regij addiderant, dicens, ea verba capitulo repugnare, & partem offenſiuam ijs debilitari, atque reſtringi omnes anni 1571. apparatus. Solum replicauit Granuela, ſe non poſſe fœdus concludere omiſſis illis verbis, ne videatur in Hiſpania, nunquam aduenturum tempus, quo expeditio in Algerium, & cætera Africæ loca ſuſcipiatur. At Orator Venetus aiebat, neceſſe eſſe, partem offenſiuam firmare, quæ fœderis eſt fundamentum, non propter priuatas expeditiunculas publicam & præcipuam expediti onem interrumpere. Idem Pontificij Deputati ſentiebant, tumque nihil decretum fuit.

In capitulo portionis Pontificiæ ſubleuandæ, Regij volebant, vt pro reſiduo præ-

ter eiusSanctitatis promissionem, tres partes exsolueret Rex, Veneta Respublica duas. At Orator Venetus excusans Dominos suos ob grauissimos sumptus, quos patiebantur, neq; volens eos obligare ad id, quod præstare non possent, solummodo obtulit, vt Pontifici triremes accommodarentur; considerans, id quoq; multifaciendum esse, quia quolibet itinere singulæ duorum millium aureorum ad minus damnum patiebantur, cumque quotannis dandæ essent, maximum dispendium foret: quare omnes male contenti fuere Et Regij dixere si Respublica pro sua parte non contribuisset, neque ipsos Regem obligaturos ad contribuendum pro sua. Respondit Orator Venetus, nouam rem videri sibi, vt vellent illud infringere, quod iam concluserant, & alienam impotentiam non esse iustum prætextum ad retrahendam contributionem: neque Remp. excusationibus inniti. Quoniam vero dictum fuerat à Deputatis Pontificijs, posteaquam Resp. non esset contributura, necessarium fore, vt Pontifex decimam cleri Venetis concessam sibi acciperet; Orator Venetus noluit de hoc disputare, an sit faciendum, nec ne, & reuocare in memoriam, quæ diebus præteritis in contentionem adducta fuere, sed considerauit, quod si eius Sanctitati trigintaquinque tri-

Portio Papæ indecisa.

remes commodarentur, expensa esset maior, quam septuaginta millium aureorum: quæ summa fere duab. decimis æquiualet: & post multas responsiones ac replicationes, cum nihil determinari posset, ad commeatuum tractationem descensum est. Volebant Regij, vt iuxta conditiones vltimi fœderis exprimeret, vt annonæ extractiones liberæ, & apertæ haberentur ad commodum fœderatorum: Et Orator Venetus assentiebatur, sed cum conditione, vt liberæ essent, & ab omni sumptu exemptæ; quæ res tam magno Regi non adeo grauis erat. Responsum fuit à Regijs, hoc esse Regium patrimonium, neque licere sibi in illud manus inijcere, neque Regem possidere liberos alios reditus in regnis Neapolis, & Siciliæ, nisi has extractiones, quia cætera fere omnia obligata sunt, & alienata; satisque esse, si Capitulum ita emendaretur, vt ne immoderatæ impositiones adhiberentur. Dixitque Cardinalis Paceccus, non ignorare se, oportere, vt Reipub. subueniatur, cum aliunde annonam accipere nequeat, durante in Oriente bello: verum se, tanquam procuratores, nō posse in hoc negotio quidquam decernere. Replicauit Orator, se fore contentum limitato aliquo precio, quod excedi non posset; eratque id omnino declarādum, ne libertati ministro-

rum committeretur,& inde confusio oriatur, vt alias iterum orta est, vnde fœdus non ob aliam causam dissolutum fuit: hoc autem maximum omnium periculum haberi, in quo si difficultas ponatur, tota res corruat, necesse est. Responderunt Regij, se non audere certam vllam summam determinare inconsulto Rege, ad cuius Maiestatem id scripturi essent. Omnesque sentiebant, Oratoris Veneti postulata iustissima esse, & sine hoc fœdus non duraturum. Verum quia tunc istud capitulum defensiuæ materiæ, illudque expeditionis in Algerium, & duo alia Africæ loca. Petebant Regij, vt capitulum rei defensiuæ ratum haberetur, adderetur que, negari non posse auxilium ijs, qui illud peterent; neque difficultas obijceretur, an petentes indigeant, nec ne, sed ijs fides habeatur, hac tamen conditione, vt maiores habeat vires in sui defensionem, quam sit auxilium petitum. Dicebat Orator Venetus, si à suis Dominis facultatem haberet ad hunc articulum admittendum, se nullam super hac additione difficultatem interpositurum, præsertim cum capitulum reciprocum declarandum sit. In alio capite de auxilijs Algerij, cæterorumq; locorum, Regij valde ponderauerunt exceptionem illam, Mo-

De auxilijs ferendis reciproca obligatio.

do-

do Turcæ classem in Oriente non habeant, neque Veneti Turcarum inuasionem timeant: videbatur enim hæc additio admodum ambigua: veruntamen ex scriptis nihil detraxere, nisi quod, vbi habetur, Non timeant, voluerunt scribi, vt verisimile sit, eos inuasionem à Turca timere non debere. Et quoniam sensus idem est, id eo nullam Orator difficultatem posuit: dixit tantummodo, se non posse capitulum approbare absque noua commissione. In articulo Ducis Generalis noluerunt Regij quidquam determinare absq; Regis mandato. Replicauit Orator Venetus, quod alias perpenderat, multas esse causas & rationes, cur Resp. Ducis sui prærogatiuam asserere potuisset: verum noluisse de hoc articulo contendere, vt ostendat, nihil se aliud cogitare, quã vniuersale Reip. Christianę beneficiũ, nõ autẽ suum vllum particulare bonum: idcirco se assensurũ, vt in deliberationib. omnes tres Generales parẽ obtinerent authoritatẽ: in executionibus vero id præualeret, quod Pontifici videretur; & posteaquam Don Iohannes Austriacus nominatus erat, nihil obstiturum, cum ob Regis respectũ, tum ob viri dignitatem, petijtq;, vt capitulum in sensum illum formaretur. Quo ad Generalem terrestrium copiarũ, dixit, se

Dux Generalis maritimi.

nihil habere in mandatis à Republica. Posse hanc deliberationem reijci ad Principes, nempe vt opportuniore tempore fieret, neque ideo fœderis conclusionem prætermittendam: fuitque hac de re summopere rogatus Pontifex, neque Regij quidquam obiecerunt, quia fortasse nominatus Dux, qui erat Dux Sabaudiæ, ipsis minus placebat, sed eum recusare non iubebantur.

In nominatione Imperatoris, Regum, & Principum, Regij scripta approbauerunt: sed Orator Venetus expresse nominari voluit Poloniæ Regem, vtpote futurum in hoc bello magni momenti, neque eius mentio sine iniuria omitti poterat. Facta deinde est difficultas propter competentiam loci cum Rege Lusitano: sed fuerunt contenti, vt nominaretur in Capitulo illorum Principum, quos Papa inuitaturus est, vt etiam petijt Orator Venetus. Capitulum, quod censuris subdit eos, qui sine consensu fœderatorum cum Turcis pacem siue concordiam tractauerint, Regij prompte acceperunt: sed Orator Venetus illud reiecit, inquiens, hanc obligationem sub pœna censurarum insuetam esse, indecentẽ, & quod si separatim poneretur: videretur positum, vt Reipublicæ nota aliqua imponeretur ob ea, quæ in alio fœ-

Rex Poloniæ & Lusitaniæ contendunt.

dere

dere gesta sunt. Imo, responsum fuit, propter hanc solam causam positum fuisse: neque aliam conditionem grauiorem electam fuisse, ideoque iussum fuisse, vt hoc capitulum alteri subrogaretur. Quamobrem Venetus Orator non sine animi perturbatione dixit, Igitur ponendam esse hanc obligationem capitulo extrahendæ annonæ: itatimque omnes intellexerunt, voluisse illum præteritorum incommodorum culpam in autores reijcere; sed paulo post subdidit, cum hi magni Principes in amicitiam insolubilem coniungendi sint, rem totam generosis modis discutiendam & difficultates remouendas esse, & Remp. semper ostendisse, & ostensuram se in bono publico procurando constantissimam, & promissorum obseruantissimam, dummodo sibi fides non frangatur.

Ad cætera deinde capitula ventum est, quibus nulla difficultas obiecta est, & Orator monuit de capitulo prædæ diuidendæ iuxta veterem capitulationem; addens, si Algerium, Tunetum, & Tripolis capiantur, in Regis ditionem cessura, sed fœderatos in alia parte compensandos esse iuxta singulorum portionem. Regij se excusauerunt, quod capitulationem non viderint, & in alium diem causa dilata est. Et Orator Venetus monuit, eum qui scriptu- Prædæ diuisio.

ras ordinaturus erat, vt Rempublicam cum suis titulis, & aliquo verborum honore nominaret, neque aliter faciendum esse, dixere. Præterea Cardinalis Aldobrandinus separatim cum Oratore loquens dixerat, se maxime dubitare, Regios difficiliter assensuros, vt pacem offensiuá stabiliant adeo arctis conditionibus, vt nunquam in arbitrio Principum sit aliquod temporis spatium respirandi, ideoque se iudicare, fore melius, si præfigeretur determinatus aliquis annorum numerus, vtputa quintus, aut sextus, continui, pro bello offensiuo: hoc enim facilius impetrari posse. Sed Orator respondit, videri hoc pacto sibi vt fœdus tantummodo defensiuum intendatur, quo vires Christianorum inutiliter consumerentur.

Die 26. Iulij proposita fuit scriptura emẽdata in quibusdam partisius cum difficultatibus, quæ reliquæ erant. Primo in capitulo præcipuo expeditionis offensiuę: nam Regij in hoc persistebant, vt annis sequentibus post annum 1571. autumno declararentur à Principibus Romæ per suos Oratores vires, quę coniungendæ sint, vel non, pro vere futuro, & an maiores, an minores: Perpẽdebãt enim, nisi capitulo hæc additio adnecteretur, fore, vt omnia confuse agerentur: neque enim modo, quod duobus, aut

tribus

tribus post annis futurum est, sciri potest: vna siquidem victoria omnia consilia permutare potest, neque Principum deliberatio præiudicat bello continuando: & eodem modo factum fuit anno 1538. Tunc enim cum Imperatore tractatum fuit, quid anno futuro agendum foret: etsi hęc authoritas Principibus non referuaretur; tamen habent illam ex se ipsis, cumque fœdus perpetuum sit, fieri non poterat, vt perpetuo classes in Oriente sustinerentur. Contra Orator Venetus dicebat, hanc additionem parti primæ capituli repugnare: nam vbi tractatur de ineundo perpetuo fœdere, hoc pacto fieret solummodo pro anno 1571. cumque singulis annis de colligendis nouis viribus, deque nouis expeditionibus tractandum sit, perinde esset, ac si in easdem difficultates tota res volutaretur: neque Imperator, neque Sarmatarum Rex contra Turcas bellum decernerert, scilicet dubitantes, ne fœdus vltra annum duret. Replicauerunt Regij, sine huiusmodi declaratione illius capituli nunquam fore, vt persuadeatur Hispaniæ, suscipi aliquando posse suas in Africam expeditiones, neque posset regnum illud facile adduci, vt Regi aliquam opem ferat. Respondit Orator Venetus, Tur-

carum

catum vires antea omnia debilitandas esse quo perfecto vnusq isque peculiarem suam suscipere poterit expeditionem. Replicauerunt Regij, in primam difficultatem iterum tractationem reuolui, neque se posse fœdus concludere, nisi vna concludant, vt certis auxilijs aliquo tempore Africana expeditio efficiatur: respódit Orator, se non obstare, quin suas efficiant expeditiones opportuno tempore, sed illud, quod ipsi addere volebant, præcipuam expeditionem corrumpere, quæ fœderis est fundamentum; quoniam primam capituli partem in dubium reuocabat, & de viribus diminuendis agebat, deque retractandis rebus ijs, quæ iam conclusæ intelligebantur: addiditque, tametsi Principes, etsi concordes, non solum habẽt authoritatẽ deliberandi, vt conclusę vires ne congregentur, sed etiam fœderis dissoluendi, omniaque retractandi; tamen id declarandum non esse, ne fœderis existimatio debilitetur, hostibusq; spes ea addatur, aut Principibus animus diminuatur: possę autem capitulum accommodari absque illo verbo, virium diminuendarum. Verum hic non substitit oratio, fuitque à Deputatis Pontificijs dictum, posse hæc melius examinari, & de modo concordiæ tractari: resumptaque est alia tractatio de contri-

contributione partis Pontificiæ, iu qua repetita fuere ea, quæ alias dicta sunt: & Orator Venetus duas fecit considerationes: altera erat, propter summi Pontificis dignitatem, dedecere, vt iu hanc tanti momenti expeditionem, cuius ipse caput erat præcipuum, tam paruas conferret vires; quæ res apud homines plurimum authoritatis detractura foret: & quoniã dictum fuit à à Cardinalibus Deputatis, Pontifici deesse facultatem amplius contribuendi, neque pecuniam præsentem haberi, neque Italiæ decimas esse maiores, quam biennij spatio centum quinquaginta millium aureorum, dixit Orator, nullum in toto orbe Principem reperiri, qui faciliores ac promptiores habeat modos ad pecuniam conquirendam, quam Pontifex, dixitque quod Sixtus Papa vsurpare solebat, Pontifici defuturam nunquam pecuniam, nisi cum manus, & calamus deficiat. Allatus fuit respectus, quo eius Sanctitas vtebatur, ne suam grauaret conscientiam; & respõdit Orator, Operationes bonas, & malas esse iuxta earum finem, & Reipublicæ Christianæ subueniendæ finis, & intentio conscientiam grauare non posset. Quæ omnia à Regijs confirmata fuere, itemque à Cardinali Cæsio: qui monuit, vt eius Sanctitati suggereretur, vt admitteret renuntiationem

tiationem beneficiorum cum regressibus: fore enim, vt paruo tempore quingenta millia aureorum contradantur. Verũ Moronus,& alij dixerunt,eius Sanctitatem hac de re tentatam fuisse,& assensum negauisse. Altera Oratoris consideratio fuit, quod si Respublica pro parte Pontificis contribuere debuisset,nõ tenebatur contribuere iuxta fœderis partitionem: esset enim id nimium grauaminis propter onera,quæ sustinet quibus Rex non vexatur, & propter imperij potentiæqne disparitatem,sed contribuendum esse iuxta proportionem gratiarũ, & beneficiorum, quibus & Rex,&Respub. fruuntur,concessis ab eius Sanctitate: quoniam si Rex centum habere comperiretur, & Respublica decem,rationi dissentâneum esset,vt Rex contribuat tria,Respubli. duo. Ad hæc Regij in contrarium nullam adduxerunt rationem: veruntamen noluerunt assentiri ad obligandum Regem vltra bis quintam partem. Itaque capitulum hoc indecisum remansit.

Venetus cõtributionẽ pro Pontif. contendat.

In Capitulo extrahendę annonæ, vnde tertia oritur difficultas, Regij noluerunt decernere quidquam absque licentia Regis. Capitulum partis defensiuæ Regijs satisfaciebat, vt est scriptum, hoc est, reciprocum, & cum certo auxilio quinquaginta triremium, cumque illis reseruationibus,quæ de-

claratæ

claratę sunt. Verũ Orator Venetus proposuit, Prouisionem, quę facienda esset pro parte offensiua, in tuto collocare etiam defensiuam. Etenim nulla alicuius momenti offensio extimescenda est, si tot vires aduersus hostilem classem præparatę fuerint. Verum dixerunt Regij, hoc alias disputatũ, neque acceptatum fuisse. Addidit Orator, posse declarari, cum fœderatorum vires cõiunctę fuerint, si contigerit aliquem offendi, posse eum vti sua parte triremium, & nauium, itemque medietate aliarum, si modo ijs ad suam defensam indigeret. Verum id adhuc non minimum habere difficultatis videbatur, partim quia id confusionem parere poterat, partim quia Regij omnino certum auxilium limitare statuerant, allegantes, Regem hoc anno certum auxilium Reipub. præstare.

In alio capitulo de Duce Generali nihil fuit conclusum, quia Regij Regis sui voluntatem exploraturi erant. *Pro terrestri Duce Orator Venetus proposuit Sfortiam Palauicinum, diuersas adducens rationes ex ijs, quæ belli conditio efflagitat, quod scilicet vir sit prudens, atque animosus, rei bellicæ scientissimus, celebris, Turcis in timore, Christianis in existimatione habitus, prętérquã

Terrestrem Ducem propon it Venetum.

quod

quod in Capitulatione 1537. creatus fuit maris Generalis Princeps Dorius, qui Imperatori, & terræ Dux Vrbini, qui Reipublicæ seruiebat: sed nihil conclusum fuit, quia Regij etiam de hoc Regem consulere cupiebant.

Ad Capitulum censurarum Orator Venetus dixit, nouum esse, & insolitum, & quo ad Rempublicam superuacaneum, quia cõstans est in ijs, quæ semel generose deliberauit; ideoque Chiauslo intrepide respondit, scire se, nullam fidem habendam esse hosti, qui sine causa fidem fregisset: & Princeps fidei promissione magis, quam instar priuatorum timore pœnæ obligari: & qui ad honorem non respexisset, eum neque censurarum vllam habiturum esse rationẽ. Dixit Cardinalis de Grassis, in quodam fœdere percusso tempore Innocentij simile haberi capitulum, ideoque non esse rem nouam. Respondit Orator Venetus, hunc tractatum sibi incognitum esse; veruntamen si hoc capitulum illic esset, nullo fructu appositum fuisse, sicuti ex successu conijci potest, nescitur enim per ea tempora quidquã notatu dignum gestum fuisse. Replicauit Cardinalis, in omnibus instrumentis solere aliquam partibus obligationem imponi ad contractum stabiliendum. Respondit Orator, Igitur hãc obligationem omnib. addẽdam,

Censurarum capitulum Venetus reijcit.

dam, non soli Reipublicæ & ponendas cẽsuras singulis fœderis capitulis, non vni tantum. Dictum fuit, Pontificem ita iussisse: & dixit Orator, velle se eum alloqui. Ad capitulum diuidendę prędę Regij dixere, adhuc sibi super eo cogitandum. Ad capitulum Ragusæorum, quos dictum fuit sustentari, & iuuari à Pontifice, Regij nihil difficultatis interposuere: sed Venetus Orator dixit, quo ad Rempublicam nihil ipsos timere debere, quia si ijs nocere voluisset, id antea effecisset: cæterum aduertendum esse, ne serpens, quod dicitur, in sinu nutriatur, & considerauit, eos à Turcis blande tractari, & vna bene conuenire; sunt enim ipsorum exploratores: nihilq; cogitari, dici, aut fieri posse inter Christianos, quin per eos Turcis innotescat, quibus in omnibus gratificantur: & ob hoc capitulum, ac fideiussionem futuros esse insolentiores: & nonnullis post diebus de hoc loquens cum Pontifice, dixit, expedire, vt ad expeditionem contribuerent naues, quarum numerum magnum habent, aut alias commoditates, quibus possunt opem ferre: velle autem eos cogere ad inimicitiam aduersus Turcas, & ad fœdus accipiendum, id vehementer ipsis noceret, quia inde opprimi possent: sufficeretque illos obligare, ne Turcis opitularentur. Dixit

Papa, si nunc obligarentur non adiuuare Turcas, ideo possent ab ijsdem cogi ad ea, quæ modo non cogitant, præsertim cum in eo statu maneant, quem nõ ignoramus: subdiditque, se polliceri, ac fide iuberi, illos Christianam rem nõondituros, quod si id effecissent, eius Sanctitas prima eos puniuisset, cumque eos in protectionem susceperit, vehementer ab se Rempũ. rogari, vt ijs vellet fauere. Respondit Orator, quod nisi se obligarent ad non præstandã Turcis opem, in fœdere comprehendi nequiuerant: & fore pessimi exempli, atque inusitatam rem, vt in fœderis protectioné reciperentur, qui expeditionem in nulla re adiuuant. Cumq; hoc etiam capitulum indecisum in congregatione remansit; métio facta est de coniungendis classibus; dixeruntque Regij, haud moraturum tabellarium, quin ex Hispania quamprimum adueniat cum responsione. Et querebatur Orator Venetus, quod tam pulchra occasio oppugnationis alicuius faciendæ elabi permitteretur modo, cum Turcica classis inualida & timore occupata videbatur. Et Cardinalis Cæsius, credens, se aliquid egregij dicturum, monuit, posse hoc anno Tunetum expugnari, quia nullum impedimentum extimescendum erat, dum Turcæ in Oriente morantur, cum tempus iam

iam tardum sit pro classibus iungendis,& hanc rem hostium impetum in Cyprum diuersuram. Sed Orator Venetus grauibus verbis Cardinalem repressit, & separatim à collegis suis pariter admonitus est. At Regij dixere, classem indubitato congregandam, neque eius mandatum diu exspectari posse: consultusque fuit Orator Venetus, ne fœdus concluderet, donec classis aduentaret: hoc enim vnicum erat beneficium, quod hoc anno obtineri potest, & Regios gloriæ aliquo stimulo vrgere non inutile putabatur.

Die vigesimo septimo tabellarius ex Hispania aduenit cum mandatis, vt Regia classis cum Reipublicæ classe coniungeretur sub obedientia Generalis Pontificij: & die vigesimo octauo Orator Venetus gratias egit Regijs, ostendens, hoc decretum regis opera ipsorum emanasse. Et Cardinalis Granuela conquestus est, quod vt acceperat, Venetijs palam assereretur, fœdus ab se decipulis atque cautelis tractari, perinde ac si à Turcis stipendia exigeret, & querimoniam sensim augescebat. Omnes eius animum sedare conati fuere; & Orator Venetus omnem operam posuit, vt ei persuaderet, se in suis literis semper honorifice de eo scripsisse, & Dominos illos, qui clauum Reipublicæ

gubernant. egregiam de illo fouere opinionem, neque voces platearum, quæ otiosorum, nullamque in consilijs ac deliberationibus partem habentium hominũ sunt, magnifaciendas esse: & eos actiones Principum magis reprehendere, qui ipsorum arcana minus intelligunt.

Postea deuentum est ad earum, quæ superant, difficultatum tractationem, de quo primo Duce sermo institutus est. Regij constanter volebant, vt ea verba adderentur, Vt Principes autumno deliberent præparare, vel non, suas vires, maiores, vel minores. Orator vero multa ex ijs, quæ iam dicta fuere, replicauit, ostendens absurda, quæ ex ijs verbis proficiscebantur, quæ rebus conclusis repugnant: nam vbi fœdus perpetuum declaratum est, reduceretur ad quandam incerti temporis incongruitatem, vnde neque Imperator, neque Rex Poloniæ induci possent ad bellum Turcis inferendum; tractauitque hac de re seorsim cum Pontifice, & cum Cardinalibus deputatis, & deleta fuerunt ea verba de præparandis viribus, quæ verba manifeste contradicebant iam concluso capitulo. Et quamuis eius Sanctitas, cæterique omnes opinabantur, capitulum subsistere posse absque illa additione: nihilominus Regiorum petitionẽ attendentes, nõ multum

Venetus generalem expeditionem fouet.

tum videbatur facienda difficultas. Dixitque Pontifex, cum Principalis expeditio iam fuerit incepta(incipiendam autem esse hoc anno præsenti)anno sequenti neminem adeo inhonestum futurum, vt cogitet peculiare bellum aggredi, donec omnium vires pro generali bello coniunctę fuerint; subdiditq; maxime considerandum esse, cum fœdus perpetuum sit, non esse forsitan ab re, vt videatur bellum semper continuaturũ, ne qui ad fœdus accessuri sunt, perterrefiant. Verum Orator iuxta suorum Dominorum mandata semper in hoc perstitit, non oportere in principalem expeditionem dubitationem vllam aspergere; hæc enim fœderis fundamentum est, non autem peculiares expeditiones.

In articulo de supplenda portione Pontificis in congregatione diu actum est: sed nihil conclusum. Et Orator Venetus egit hac de re cum eius Sanctitate, cumque vidisset, ipsam suaderi non posse, vt de suo suppleret, vel totum onus Regi imponeret propter gratias, quas consecutus erat; imo cum dubitaretur, an Regij suum Regem de sua portione onerare vellent, nisi pariter Respublica pro sua se obligasset, cumq; tractaretur de gratijs & auxilijs concordandis, vel intercedenda eiusmodi obligatione, vel alio pacto: ideo, ne fœderis vi-

res

res minuerentur, vtque omnis difficultas tolleretur, neque eæ deliberationes impedirentur, quæ maioris adhuc difficultatis esse queunt in fœderis conclusione, obtulit eius Sanctitati, Rempublicam instructuram viginti quatuor triremes, quarum octo vel quinque suis sumptibus sustentaret, & sexdecim Regijs sumptibus, qui resarciendi sint in alijs bellicis apparatibus: & hoc esse, quod extremum Respublica facere poterat, imo id suarum virium facultatem egredi, vt eius Sanctitati satisfaceret. Et Pontifex gauisus esse videbatur, dixitque, hac de re locuturum se esse cum Regijs. Quoniam vero quidam ab eius Sanctitate deputati Cardinales dixerunt, Regem non obligatum iri à Regijs pro maiori parte, quam pro tribus quintis omnis expensæ, vt in contributione antiqui fœderis factum est; dixit Orator, hanc contributionem pro parte Pontificis non esse faciendam respectu fœderis, sed iuxta portionem auxiliorum, quæ Rex & Respublica à Pontifice obtinuerat: etenim loco centum millium aureorum, quos forte Respublica exigit, rex vnum fortasse millionem aureorum obtinuit.

In duobus capitulis partis defensiuæ, & expeditionis in Algerium, inque duo alia

loca

loca Africæ, multa vtrinque dicta fuere in præsenti Congregatione, sed nihil decretum est. Et Orator Venetus petijt à Pontifice, vt eadem capitula determinarentur, quemadmodum in tractatione tractatum fuerat; eiusque Sanctitas respondit, si Regij persisterent, cum capitula sint valde limitata, multisque circumstantijs adstricta, dubitari nõ posse, vt principali expeditioni detrimetũ aliquod fieret.

In capitulo censurarum Orator Regij seorsim dixit, vt attente cauerent, quid efficerent: siquidem hæc introductio valde periculosa erat, vt Papa suis censuris Principes obligaret, quæ res multa incommoda parere posset. Et loquens cum Pontifice eandem allegauit rationem, quam in congregatione dixerat, illud scilicet capitulum nihil boni efficere posse, sed omnino renouandum esse, quoniam vbi inter eius Sãctitaté, interq; alios Principes fœdus amicitiã atq; fiduciã texere debet, suspicioné gigneret inter eos atq; diffidẽtiam. Respõdit eius Sanctitas, capitulum nihil obstiturũ ijs, qui continuare fœdus intendunt,] & Remp. in suspitione haud mediocri versari, dũ contra hæc pertinaciter adeo cõtenderet. Respon. Orator, cogi se cõtẽdere, quia circũferebatur ob solã Rempublicã positum esse illud capitulũ.

 Dixit

Dixit Papa, regios velle aliquas fœderi leges præscribere, vt perduret, vtque cæteri Principes, qui fœderati esse voluerint, tuti existant: quod si id recusaret Respublica, necesse esset, ad aliud remedium deuenire, quod maiorem in se difficultatem haberet. Replicauit Orator, Principes nullo vinculo magis, quam promissione fidei, & nunquam formidine pœnę obligari: neque Rempublicam petere à rege huiusmdoi fideiussionem, proinde ab ipsa minus esse petendam.

In capitulo Ragusæorum Orator cum Pontifice diu locutus est, repetitis rationibus, quas in præcedente congregatione allegauerat. Post multas responsiones atque replicationes Pontifex professus est, se non posse populum illum non valde protegere, cum adprime Catholicus sit, & Sedis Apostolicæ obsequentissimus, præsertim in rebus S. Inquisitionis, diuersasque res allegauit, quæ dum in minoribus esset, expertus erat.

In congregatione, quæ facta fuit die 14. Augusti, & quæ fuit postrema, generatim de articulis omnibus, & de scriptura capitulationis reformatę tractatum est: sed tandem pleraque, vt antea, indecisa remanserunt: quamobrem etsi actitatum fuit, vt conuenirent, & declararent fœdus iam esse

conclusum, tamen nihil determinatum fuit, idque fortasse non solum, quia difficultas facile accommodari non posset, sed etiã quia vnusquisque in sua opinione persistebat, nihilque volebat alteri concedere: & regij decreuerant capitulationes in Hispaniam mittere, regiæque declarationi sese subijcere in quibusdam capitulis: & Orator Venetus itidem ad Rempublicam sese reijciebat in quibusdam alijs. Quocirca cũ res tota sine determinatione Principum definiri non posset, & congregationes superuacaneæ iudicarentur, decretum fuit, vt congregationes amplius ne fierent. Difficultates autem, quæ in vltimis congregationibus remanserant, fuerunt: prima, in capitulo principali circa illam additionem, quam regij volebant, vt scilicet Principes per suos Oratores in autumno Romæ copias præparandas pro tempore verno, maiores, aut minores, & expeditionem faciendã deliberent: & quamuis Orator Venetus multas allegaret rationes, vt difficultas hæc consopiretur, nihilominus ob contentionẽ regiorum, qui malebant ipsam ampliare, quam tollere, & quia plerique Cardinaliũ à Pontifice deputatorum profitebantur, hãc additionem principali expeditioni detrimenti nihil afferre, res eo modo indecisa relicta est. Altera difficultas erat contributionis

Difficultates præcipuæ quales.

tionis proportione Pontificis, quia, non obstante oblatione viginti quatuor triremium, quæ facta fuerat eius Sanctitati, pro quibus rex tres quintas, & Respublica partes duas contribueret, cumque regij assentiri nollent, nisi Respublica in omnibus contribueret pro duobus quintis, remansit etiam istud capitulum indecisum.

Tertia difficultas fuit in capitulo extrahendæ annonæ, quia cum Orator Venetus instaret, vt pretium impositionis limitaretur, vel arbitrio Pontificis tota res committeretur, regij absque regio nutu nihil efficere se posse, asseruerunt.

Quarta difficultas fuit in capitulo partis defensiuæ, & in alio, vt concedenda sint auxilia regi pro expeditione sua in Algerium, inque alia duo Africæ loca: quia etsi regijs capitula, prout erant notata, probabantur, tamen Orator Venetus excusauit, se non posse ea rata habere absque cosensu Reipublicæ.

Quinta difficultas fuit in capitulis Ragusæorum, & censurarum, quia neutrum placebat Oratori Veneto.

Missa fuit die 3. Augusti scriptura Venetias, in Hispaniam vero die nona, simulque Pontifex Nuntio suo totius tractatus

instru-

instructionem misit, regijque particulatim scripserant regij difficultates, quas Orator in capitulis propositis interposuerat cumque Venetijs decretum Reipublicæ aduenisset primum per literas die quinto Augusti scriptás (sed adeo ambiguum, vt Orator nihil proponere potuerit) deinde per literas diei 17. cum sublata fuisset ambiguitas, Orator egit cum Pontifice, vt capitulum censurarum remoueretur & regularetur illud offensiuæ particularis; cæteraque accommodarentur, & post aliquot ab eius Sanctitate, & à Cardinale Morono obiectas difficultates tandem persuasus fuit Pontifex, vt Reipublicæ voluntati satisfaceret, scripsitque in Hispaniam, & cum regijs curauit, vt censurarum capitulum tolleretur: Interim maximi momenti perturbatio successit, quod, cum Respublica sui Oratoris Sureani operam minime probasset, varijs persuasa coniecturis, quod diuersis articulis vltra fines mandatorum suum assensum prębuisset, pręsertim capitulo censurarum, quas nullo modo Respublica nominari volebat, item quia minime impediuisset, vt scriptura in Hispaniam mitteretur, quasi inde argui posset, ex pacto illam transmissam fuisse, & tanquam in illam cō

sensum

ſenſum fuiſſet: ideo antequam ipſum reuocaret, decreuit collegam ipſi adiungere Iohannem Superantium cum mandatis, vt in hoc negotio nihil diſiunctim tractarent. Quæ res Pontificis animum valde turbauit & regios in ſuſpicionem traxit, vtpote qui optime ſciebant, quantum Orator Surianus effeciſſet, vt capitulum illud cenſurarum tolleretur: ſciebant quoque ſcripturã in Hiſpaniam tranſmiſſam non fuiſſe tanquam concluſam, quinimo ad ipſam adiunctas fuiſſe ipſius exceptiones aduerſus omnes articulos, qui controuerſi erant, præſertim aduerſus cenſuras. Quocirca opinantur, Reipublicæ non eſſe cordi fœderis cõcluſionem, ſed hoc ſibi prætexiſſe, vt tractationem interrumperet, & iraſci Oratori ſuo, non quia rebus indebitis aſſenſiſſet (ſciebant enim omnes, ipſum non aſſenſiſſe) ſed quia fœderis concluſionem maiori affectu ſtudioque ſolicitauiſſet, quam ſibi fuiſſet iniunctum. In quam opinionem etiã libentius iuerant propter verba Cardinalis Cornelij, qui præterquam quod ſæpe dixeerat, Venetis bellum gerere, minime vtilẽ rem eſſe, & cum Turcis tractari ex conuentione concordiam, tunc etiam palam profitebatur Oratorem non intellexiſſe mandata Reipublicæ: quoniam animum ipſa non habebat concludendi fœderis, ſed à

Reſp. in ſu-ſpicion. Hi-ſpanorum.

Rege

Rege auxilium ideo obtinere cupiebat, vt hoc nomine melioribus conditionibus & facilius pacem impetraret. Quoniam vero Cardinalis hic Venetias scribebat, & inde literas accipiebat, multosque inter præcipuos magistratus habebat consanguineos, ideo eius verba summopere credebantur: tametsi Orator cum hoc incómodum atque turbationem perspexisset, coram eodem Cardinali clarissimis verbis professus est, Reipublicæ fœdus cordi esse, suasq; commissiones & mandata perspicua apparere: & quanquam accusatus erat, quod articulis, quibus non debebat assensum dedisset, hęc tamen accusatio, licet falsa, confirmatur à testibus, cæterisq; coniecturis huiusmodi, vt Respublica nō potuerit non credere, & male contenta esse: nam publice ab Vrbe scribebatur, & Venetijs à Procuratore Florentiæ, & Oratore Ferrariæ asserebatur, fœdus conclusum esse simul cum illis capitulis; & Nuntius Papę tot audiens rumores, putansque Suriano prodesse dixit in Collegio, se dissimulaturum perinde ac si illis articulis assentiretur, vt eo pacto classium coniunctio fieret, nisi Respublica de re tota nihil dubitare debebat: propterea quod fœdus affirmabatur à ministris præcipuis, qui etsi decipiebantur, quia tractationem, quæ

secre-

secretissima erat, ignorabant: tamen Respublica non debebat ob vnius ministri & Oratoris sui, etsi innocentis, respectum nõ præseferre aliquam mœstitiam & querimoniam huius rei causa, quæ quando vera fuisset, merito Rempublicam contristari deberet. Id Orator publice coram omnibus deprędicabat, neque adeo suam culpã amoliebatur, quin magis remouere conaretur suspitiones, quibus Reipublicæ inuisum fœdus credebatur: quoniam vero testimonium Cardinalis Cornelij maximi momenti habebatur, multaq; incommoda inuexerat, idcirco diuersos modos & artes adhibuerat, vt ipsum debilitaret, eidemq; adimeret fidem.

Die 20. Septembris Romam venit Orator Superantius, & 21. Octob. venit ex Hispania tabellarius cum deliberatione Regis, quæ, vt circumferebatur, ea erat, vt capitulum censurarum tollere esset cõtentus, & cætera accommodare, quæ in difficultate ponebantur: Et hora 20. in loco consueto reducta est congregatio, cui Orator Surianus, quia podagra laborans decumbebat, non interuenit, sed solus Superantius. Moronus Cardinalis primo loco disseruit, hortans omnes ad concludendum fœdus. Postea Cardinalis Granuela, qui simul cum suis conuene-
rit,

rit, asseruit, Regem suum in omnibus præsto esse, misisseque respósionem cum authoritate amplissima fœdus concludẽdi, absque necessitate vlterius scribendi in Hispania. Et interrogatus Orator Superantius, qui solus erat decumbente collega, affirmabat, eundem esse Reipublicæ animum, vt hoc sanctum fœdus terminetur, quod secum fert totius Christianitati vtilitatem in honorem Dei, Fideique sanctissimę exaltationem. Subdidit Orator Venetus, posteaquam responsum ex Hispania acceperant, decerent, qui in eo contineretur quia consultaret cũ collega suo, & referret sententiam suam Cardinalis Granuela respondit, hoc non decere, sed ad ipsum pertinere, difficultates, quas in capitulis habebat, proponere, quia facile concordia aliqua tractaretur.

Dixit Orator, id à se neque debere, neque posse fieri, sed ad ipsos pertinere, prius proponere, cumque tres menses habuerint ad hoc responsum expectandum, iam illud manifestandum esse. Hic modus loquendi, vtpote difficilis ac durus totam congregationem vehementer turbauit: Et Cardinalis Moronus ad Oratorem conuersus dixit, ad ipsum pertinere difficultatem proponere, deinde responsionem expectare. Orator autem dixit, Se illuc vocatum

catum fuiſſe, vt audiret, quæ in reſponſio- ne continerentur: ſuper qua deinde ea determinaſſet, quæ congrua eſſent.

Dixit Cardinalis Granuela, Rempublicam miſiſſe in Hiſpaniam grauamina, quæ in articulis patitur. Quod affirmauit Orator: & Cardinalis ſubiunxit, Narraret igitur grauamina: ſe enim reſponſurum, cum auctoritatem habuerit ampliſſimam cuncta determinandi, ſed nolle propalare mandata regia, quoniam rex ita, vt in ſimilibus caſibus aſſolet fieri, multa eorum arbitrio commiſit.

Dixit Orator, placere ſibi, quod ſciant, quicquid Reſpublica miſerit regi ſuper grauaminibus ſuis propter capitula, quæ hic tractata ſunt: idque Rempublicam effeciſſe, vt tempora lucraretur, vtque Rex voluntatem Reipublicæ intelligens, antequam quidquam decerneret, poſſet iubere vt omnia in bonum terminarentur, & vniuerſis ſatisfieret. Qua de re actum eſt in Hiſpania cum Rege, qui Oratorem more ſuo benigne audiuit: dein petitio codicillo, dixit cum Conſiliaris ſe tractaturum, mox reſponſurum: vnde Reſpub. hanc deliberationem Regiæ Maieſtatis diu expectauit. Reſpondit Granuela, non eſſe Reipublicę expectandum vllã reſpõſionem à Rege, qui eam ſuis huc tranſmi-

ſit;

ſit: quod ſi aliquid peteret, cum illis loquatur, à quibus reſponſum audiet. Omnes eodem modo dixere, addentes, ſi Orator in hoc perſiſteret, vel quia Reſpublica fœdus non curaret, vel quia mallet euentum Cypri expectare, & claſſis progreſſus explorare, id neque honeſtum eſſe, neque iuſtum. Reſpondit Orator, mores Reipublicæ ſemper ſinceros, ac fideles extitiſſe, & in hoc bello contra Turcas ſe implicaſſe ſua ſponte, eo ſumptu, ac viribus, quę omnibus patent: & fœdus à Pontifice propter bonum publicum, & honorem Dei propoſitum fuiſſe.

Rempublicam prompte ſeſe exhibuiſſe, & in incepto perſiſtere conſtanter, neque vnquam ad ea cogitauiſſe, quæ ſibi opponuntur, ſemperque libere promiſiſſe, neque per eam ſtetiſſe, quin fœdus quindecim diebus concluderetur, etſi multi menſes elapſi ſunt, & modo, cum reſponſio venit ex Hiſpania, debere hos enuntiare, quid ſentiant, quo res tota terminari queat. Quod ipſe efficere nō poterat, quia cum egiſſet de hac re cum Rege, Rex libellum accepit, dixitque, ſe acturum cum Conſiliarijs, & Reipublicæ reſponſurum: hanc autem reſpoſionem diu expectatam cum nunquam acceperit, nihil ſe potuiſſe deliberare. Et conuerſus ad Granuelam;

Dicitis, inquit, Regem misisse huc respõsum, idqu negatis dare Reipublicæ. Equidem neque Oratori datum fuisset: igitur nullum necessarium fuerit responsum. Quibus verbis Granuela accenso animo respondit, itemque Deputati Pontificis: inter quos Moronus Oratorem interrogauit, quid ergo acturus illuc venisset, & pronuntiauit, Congregationem omittendam esse, nisi collega simul adesset: & Cõgregatio absque fructu vllo soluta est.

Die vigesimatertia Octobris scripsit Superantius Venetias difficultates, quas repererat in supradicta Congregatione. In qua Regij ostenderant Superantio memoriale quod Orator Reipublicæ in Hispania porrexerat, quo supplicabatur, vt persuaderet Pontifici, vellet easdem vires contribuere, quas dedit anno præterito millesimo quingentesimo trigesimo octauo Papa Paulus Tertius. In quo memoriali cõtinebantur difficultates primi Capituli, de tractatione facienda Romæ tempore autumni, deque minuendis siue augendis viribus: itemque difficultas offensiuæ particularis aduersus Africam: item de contributione pro Pontifice, & de annonę extractionibus, eiusque pretijs, de censuris, & de Ragusæis. Excusauit se postea dictus Orator Superantius, quod collega ægro-

ægrotaret. Quare decreuit eius Sanctitas, vt ne fieret amplius Congregatio absque Suriano, cum valetudinem recuperasset, vel fieret apud Sanctum Marcum. Interea nuntiatum fuit die secundo Nouembris, Nicosiam captam esse die nono Septembris, anni millesimi quingentesimi septuagesimi, allataque fuit Venetijs responsio, vt fœderis tractatio continuaretur, cum oborta esset suspicio in animis Pontificis, & Hispanorum ob verba Superantij, quod Respublica fœdus negligeret: adeo vt diebus 5. 6. 7. & 8. diuersæ habitæ Congregationes, & omnia Capitula discussa fuerint, donec tandem Omnipotentis Dei fauente Clementia, & Regis Catholici mandato, & Suriani prudentia sanctissimum fœdus conclusum, & in scriptis relatum fuit, quemadmodum habetur in Capitulationibus, excepto Capitulo Ducis Generalis, qui multo post tempore decretus fuit, hoc est, Locumtenens: hacq; de causa ad Regem à suis ministris expeditus est tabellarius, & similiter à Pontifice: qua in re hanc artem adhibuerũt Regij vt tabellarium aliquot post diebus dimiserint, vt Veneti, & Pontifex fortassis ex defatigatione victi, Marcum Antonium Columnam, quem vnanimes Ducem exoptabant, posthaberent.

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LXVI.

Quod est

De Interregno Poloniæ Anni 1587.
Horatij Spanorchij.

DIVINATIO.

REGVM vitam & mortem, cum in manu Dei vtraque ſit, & à Diuina prouidentia, quæ nunquam errare popoteſt, proficiſcatur, quin ſemper opportune accidat, dubitandum non eſt. Humanus tamen intellectus, quin ex rerum effectibus eliciat argumenta, ac ratiocinetur, fieri nequaquam poteſt.

Equidem mors Stephani Battorij, qui vltimus Poloniæ fuit Rex, illi regno plurimum detrimenti attulit, ideo quia Princeps ille virtutibus excellebat, Chriſti religionem mirifice iuuabat, externa pericula amouebat, inteſtinis bellis occurrebat.

Moſchus

Moſchus iampridem Ducatum Pollocij Polonis in finibus Moſchouiæ conſtitutum, & Liuoniam, ac Seueriæ Ducatum, item Smolenskum Lithuaniæ membra eripuerat: quas prouincias Rex Stephanus magno ſtudio vindicare conatus eſt, recepitq; Ducatum Seueriæ, ac Smolenskum, dumque pro cæteris vrgebat, pax anno 1582. concluſa eſt per P. Poſſeuinum ad nouennium, quæ deinde ad quadriennium à Rege Stephano limitata eſt; quod equidem belli proſequendi erat argumentum. Huius autem morte Moſchus non tantum deſignatum bellum amplius non extimeſcit, verum etiam niſi in locum defuncti Rex alter ſubſtituatur paris virtutis, Ducatus illos, qui ad Lithuaniam, Coronæ Polonicæ iam coniunctam, ſpectant, denuo recuperaturus eſt: adiutus præſertim à ſchiſmaticis, qui Podoliam, & Ruſſiam incolunt, & Polonicum dominatum à ceruicibus ſuis cupiunt depellere. Sola Stephani Regis virtus Tartaros, perpetuis excurſionibus Ruſſiam, traiecto Boriſthene, infeſtare, & Leopolim vſque depopulari cuncta ſolitos, refrenauit; & aliquando inuadere auſos profligauit. Turcarum Imperator anno 1584. ab eodem Stephano petierat, vt iuxta veterem conſuetudi-

nem certum militum numerum sibi concederet profecturo ad bellum Persicum, quod Rex negauit, inquiens, Albam aquilam Polonicam nuper deplumatam, atque inertem iam pennas suas recepisse, iamque inuenescere, & vngues, rostrumque exacuisse, adeo vt se, ditionemque suam egregie defensura sit. Turcæ consuetas in Poloniā incursiones valde remisere, postquā anno 1584. Poloni multa castella diripuerunt, & præsidiarij milites, Cosaci nuncupati, Seignam Turcarum arcem deprædati sunt: quo facto hostes parum commoti, quædā tantum capita factionis illius petiuere, & Poll castrum quendam Polonum, qui equorum coemendorum gratia Constantinopoli degebat, interfici iussere: qua in re modestius egere dubio procul propter eximiam Stephani Regis apud ipsos existimationem. Rex Sueciæ ducatum Lithuaniæ ac Liuoniæ, nec non dotem Elisabethæ Reginæ vxoris suæ, cum ingēti pecuniæ summa, quā Regi Sigismundo Augusto commodatam fuisse constat, prætendit, neque tamē regnante Stephano quidquā attentauit. Idcirco caueat sibi Polonorum Resp. à tot Principum diuersorum, ac sibi finitimorum iuribus, ac prætensionibus, nunc præsertim, cum destituta est Rege, cuius fortitudo, atque charitas condi-

tionem

tionem mortalium cæterorum excedebat.

Regni dissensiones multæ sunt. Prima religionis causa non mediocris habenda est,& mala plurima parere solet. Primo etenim discordes sunt secularis, atque Ecclesiasticus ordo, vnde aliæ proficiscuntur calamitates, cuiusmodi est diminutio autoritatis Episcoporum,& Metropolitarum, Ecclesiarũ profanatio, sacrorum bonorũ vsurpatio, sacerdotib. alimenta denegantur, decimarum exactio impeditur, sacrorum hominũ persecutio admittitur, iniuriæ deniq; aduersus proximũ,& se ipsum, imo & Deũ cõmissæ non castigantur. Alterum incommodũ ex turbata religione est, quia sectarum diuersitas inter populos rixas,& inimicitias dissseminat, quæ nõ modo in prouincias,& in ciuitates, in domos penetrant: sed etiam patrem,& filium, virum & vxorem inter se inimicant, absque vllo honestatis,& politiæ, ne dum pietatis, & Christianę charitatis respectu. Tertium est, quia sectæ huiusmodi libertatem conscientiæ adstruunt, quæ profecto libertas legibus diuinis, naturæ humanæ, iuribusq; ipsius Regni obsistit. cum enim libidine sua ducantur, nullamq; legem aut consuetudinem obseruent, regia quoque edicta floccifaciunt.

Altera discordia est ex animorum propensionibus, quib. Poloni in diuersas partes distrahuntur: nam cum Corona illa electitia sit, pleriq; Principum ad eam adspirantes, illorum animos sibi deuincire curant; quod pluribus efficiunt modis, sed præsertim occasione peregrinantium: nam cum iuuentus Polonica mirum in mōdum peregrinationibus delectetur, ad diuersorum Principum imperia aduehūtur, vbi summam experti humanitatem, mox in patriam reduces coguntur, ob beneficiorum memoriam Principis benemeriti partes fouere: quod studium, gratique animi significationem nullo aptius tempore, quam in interregno, exhibere queunt, cum scilicet singulorum vires, & authoritas adæquatur: vnde fit, vt animorum fiat discretio, quæ viuente Rege Rempublicā nequit offendere, prpterea quod natio hęc Principi suo fidelissima putatur: sed nihilominus hæc animorum dissidia, & exterorum amicitiæ inter eos aliquam forte simultatem pariunt.

Tertia in regno dissensio est ordinum Senatorij, & Equestris: ad quam rem melius percipiendā ignorandum non est: etsi Nobilium singulorum ea est mentio atq; cura, vt libertas communis sit, omnibusq; æqualis, tamen politiæ necessitatem introduxisse

duxiſſe, vt ij, qui in regiminis adminiſtratione conſtituti ſunt maiori floreant authoritate, ac nominis exiſtimatione: ideoque horum ſuperior dignitas duobus gradibus inſignitur, videlicet Palatinatu, & Caſtellanatu: alter prouincijs præeſt, alter ciuitatibus. Quoniam vero Reges, qui anteactis temporibus illud ſceptrum tenuere, hos dignitate eminentiores paullatim ad publicas conſultationes conuocarunt, & ſi ijs inconſultis iubere, ac diſponere, præmia diſtribuere, ac punire pro arbitratu ſuo poterant: paruo temporis progreſſu inualuit mos, & conſuetudo, vt viri dignitatibus hiſce conſpicui vnum corpus cóſtituant, quod Senatorius ordo nuncupatur: reliqua nobilitas magnum quoddã eſt chaos ob regni amplitudinem. Quoties autem conſtitutiones ac decreta aliqua publice ſtatuenda ſunt, tenentur Palatini ſuos prouinciales nobiles congregare in ciuitatem aliquam, vbi tractandis rebus propoſitis ſuam ſinguli authoritatem, arbitriumque & conſenſum, aut diſſenſum rei decernendæ adhibent: & iuxta maiorem nobilitatis partem ſtabilito decreto, eliguntur procuratores terreſtres, Nuncij nuncupati: qui ſimul cum alijs prouincijs pariter deputati ad locum, vbi Regis arbitrio comitia generalia celebrantur, conue-

niunt,& conuentus ille Equester ordo dicitur, primo ordine inferior dignitate, sed authoritate æqualis: quocirca fere semper Senatorij ordinis opinionibus atq; approbationibus contradicere, atque resistere consueuit. Causa discordiæ inde proficiscitur, quoniam Senatores id vnum respiciunt, vt regiæ voluntati obsecundent. nã à Rege honores & opes consequuntur: at Equestris ordo bonum publicum respicit, sibi persuadentes, nisi obsistant Senatoribus, libertatem suam perditum iri, & inualituram tyrannidem, hincque ordini Senatorio, quoad possunt, aduersantur.

Quartum dissiduum est familiarum nobilissimarum, ac minus nobilium, inter quas familias parum conuenit: proinde si ad aliquem ex se ipsis eligendum veniretur, magnæ in interregno turbæ cieri, atq; errores committi possent.

Postrema discordia est prouinciarũ, veluti Lithuaniæ, Russiæ, & Liuoniæ, nobilibus illis ægre ferentibus, cum ipsi potentiores esse sibi videantur, regi à Polonis. Rex autem Stephanus omnes hasce discordias egregie callens, curabat, vt eas omnes consopiret. Nam ad primum religionis incommodum amouendum, omnes hæreticos ex regijs ciuitatibus exigebat, aulam suam abominabili hac peste purgabat, ædificabat

ædificabat Ecclesias, Collegia erigebat, pijs locis reditus assignabat, benemeritos homines ad gradus Ecclesiasticos prouehebat, decimarũ exactionẽ concedebat, denique in generalibus Comitijs punctum Religionis ante omnia determinari curabat, futuris quoque electionibus formam præscribere conatus est, quo Nobilium diuersæ inclinationes irritæ fierent, multisque ideo incommodis obuiam iretur, quæ ex hisce discordijs, atque ad exteros propensionibus emanare possent; quemadmodum paullo antea acciderat, vt accersito in regnum Maximiliano Imperatore & ex altera parte ipso Battoreo parum abfuerit, quin ad cruentum prælium descenderetur; Senatorum discordias sedare, atque componere summa ope nitebatur, etsi maleuoli in sinistram partem id interpretabantur: Nobilium dissidia tollebat, omnibus se eundẽ æqualiter prębens, in eos æqualiter dignitates conferens, publicos reditus distribuẽs, aduersus turbidos seuerus, pacis studiosos quoslibet protegens atque defendens. Differentiæ vero, atq; dissidia prouinciarum pene extinctę erant, pręsertim cũ Grodnam ciuitatem, in finibus Lithuaniæ, atq; Poloniæ sitam, perpetuam fere sibi regiam elegisset: proinde videbatur vtrique prouinciæ gratificari, & ad iustitiam administrandam, & ad auxilia

ferenda

ferenda æque commode se habebat, vtrãque indifferenter fouebat. In Monetis, quas post pacem initam cum Moscho excudi iusserat, asseruit, vtrique Reipublicæ ab se restitutam esse Liuoniam, & Polocium: quib. moribus vtriq; parti mirum in modum satisfaciebat.

Quicunque Candidatorum à Pontifice promouebitur, is dubio procul omnibus anteponendus erit, ob eam potissimum causam, quia nemo timere debet, à summo Pontifice propositum iri virum regio culmine illo indignum, partim quia Sanctæ Sedis Apostolicæ opera, vtpote à Spiritu Sancto profecta, & citra humanos respectus suscepta digna existimantur patrocinio bonorum Christi fidelium, imo & ab inimicis Sanctæ Ecclesiæ nonnunquã adiuuantur, partim quia vel hinc argumẽtum desumeretur, eum virum esse reuera Catholicum: quandoquidem verisimile est, Rempublicam illam ad hoc præcipue respecturam, vt Catholicus eligatur, non modo propter antiquam regni consuetudinem, cui hactenus derogatum non fuit, verum etiam quia ipsimet hæretici curaturi sunt, vt in talem Principem cadat electio, qui se Catholicum expresse profiteatur, quemadmodum in præterio interregno clarissime determinatum est, antequam

quam Stephanus Battoreus de Glormenit eligeretur: nam cum inter ipsos ambigeretur, num conducibilius esset, hæreticum hominem eligere, & vererentur omnes, vt ope hæreticorum nomen nobilitatis extincturus esset, Palatinus Vilnensis qui tunc hæreticus erat, & pertinax, qui ob grauem ætatem, rerumque publicarũ experientiam cunctis venerandus videbatur, consuluit, longe magis Reipublicæ expedire, vt Catholicus præferretur, inquiẽs, si secus fieret, cum primum hæreticus regnum adeptus fuisset, & iustitiam sinistre administrare, vel tyrannidẽ occupare vellet, neminẽ fore, qui ipsum à proposito demouere posset: nihil enim ille veretur ministros, quin eos etiam occideret, nedum aspernaretur: at si in Catholicum hominem consentiretur, prẹter conscientiam iurisiurandi, contra quod nihil efficeret, mansurum in officio ob censuras Ecclesiasticas à Pontifice, cui præterea obedientiam præstiturus, & tanquam superiori obediturus esset.

Pontificij candidati plurimum & adiuuabuntur à Senatoribus Ecclesiasticis, qui autoritate pollent, & quorum suffragia maioris æstimanda sunt, non modo quia viri doctrina præstantes sunt, & virtutũ suarũ causa ad eos gradus peruenere, vnde

ad

ád cæteros persuadendos plurimum valebunt; etenim quia primi sunt suffragatores & quia Regis locum tenet Archiepiscop. Gnesnensis, cuius in interregno prærogatiua est, vt in solio regio resideat, tanquã legatus natus, & primas, præsertim hodiernus Archiepiscopus Karanozki, vir innocentia clarus, & erga Pontificem Sixtũ V. egregie animatus, quemadmodum prõptitudine congratulationis, quam per legatũ significauit, statim atque Pontificatũ idẽ Sixtus adeptus est, testatũ esse voluit.

Præterea plerique Senatores & capita nobilitatis libenter omnem mundanum respectum, & amicitiam posthabebunt, vt Sedis Apostolicæ parti adhæreant, cũ quia eidem addicti sunt, atque deuotissimi, tũ etiam quia in re tanti momenti videbuntur conscientiam suam in tuto loco habere, fauentes Ecclesiæ candidatis, alioquin si electio infeliciter succederet, merito sibi ipsis, suæque pertinaciæ atque impietati omne damnum imputare debebunt: verum etiam suæ vtilitatis causa Ecclesiasticos candidatos prouehent, quandoquidem eo casu Ministri Apostolici tenebuntur eos Regi commendare, vt ad Senatorias dignitates euehantur, & publicos reditus, quorum collatio ad solum Regem spectat, obtineant. Apud Regem enim ne-

mo efficacior videtur esse debere deprecator, quam Apostolicus minister, vtpote qui facillimum habet ad Regem aditum, ac proinde quẽ mauult, aut dignum putat minimo negotio iuuare potest. His igitur ita se habentibus, nunquam mihi venit in mentem dubitare, quin Summus Pontifex ministris ac procuratoribus suis mandaturus sit, vt ad eam Coronam Principem commendent beneuolum ac fidum partibus suis, vitæ integerrimæ, religionis amãtem, charitatis, iustitiæ & sanctitatis laude eximium, cum vt ab illo omnes boni sub illo cœlo degentes virtutum exemplum capiant, & in bonitate sua perseuerent, aspicientes, pacem ipsorum, atq; politiam Pontifici vehementer cordi esse, tũ etiam quia is, qui fauore Pontificis promouectus fuerit, ad eius partes maxime inclinabit, qua de re negotia Sedis Apostolicæ ex voto eius ministrorum tractabunrur: alioquin si aliunde sceptrum obuenerit, quotiescunque in vsum cleri & Ecclesiæ agitandum aliquid fuerit, vel raro, vel summa cum difficultate regem inflectẽt ad ea pro ratione temporum concedenda, quæ sacerdotes, vel pias causas adiuuare possũt, præsertim quoniam grauissimæ sunt ex se ipsis controuersiæ, quæ intercedunt illic inter ordines Ecclesiasticum, ac secula-

rem:

rem: sed præter hæc Summus Pontifex obuiam ibit, ne regnum illud ad Principẽ aliquem hæreticum perueniat, quod fieri non posse, nobis omnino polliceri non debemus, non obstantibus regni constitutionibus, & numero Catholicorum maximo, cum in præteritis interregnis conspexerimus, hæreticos validis prę{s}idijs munitos nulla vi detineri potuisse, quin perniciosissimum iusiurandum offerrent Regi, quo obligaretur conscientiæ libertatẽ defendere, quemadmodum & iuratum est. Quæ res tantum hactenus detrimentum peperit, vt paulo deterius videretur, si Regem professione hęreticum coronarent. Quapropter, ne Rex eligatur, qui tam nefarium scelus admissurus sit, libertatem conscientiæ admittendo, Summus Pontifex operam omnem nauare deberet, vt regnum illud ab huiusmodi Principe gubernetur, qui religionem sartam tectam conseruet, & pristino suo candori restituat. Sed vt ad institutũ reuertamur, Principem ad hoc regnum Pontificis ope promouẽdum cõsideremus. multis enim eum dotibus insignitum esse oportere, minime dubiũ est, quæ scilicet regno, ac nobilibus, nec non occasionibus, quæ in dies sese offerunt, responsurę sint. Verum credendum est, Pontificem ab initio nihil tenta-

tentaturum, & auctoritatem suam minime interpositurum esse: prius enim explorandum videtur, ad quem Poloni propendeant, & candidatorum natura, virtus pietas attendenda est, tumque Pontifex in fauorem eius, quem ob sua merita eligendum, & quem facilius Polonis placiturũ, atque electum iri putauerit, inclinabit. Idcirco cum Sedis Apostolicæ patrocinium, quod præualidũ futurum est, huic dissertioni applicare nequeam, de ijs sermonẽ instituam, quos in generalibus Comitijs nominatum iri, verisimile est. Veruntamen animaduertendum (sicuti in Polonia degens obseruaui, & nunc in Italia à Polonis quibusdam, postquam Regem mortuum esse, allatum est, audio) fieri posse, vt antiquis seculis vsitatus mos repetatur, vt scilicet regia auctoritas deferatur omnibus, & nonnullis ipsorum Senatoribus, aut Palatinis, amoto regis nomine plerisque exoso, aut saltem ne peregrinum quemquam Principem Regem cooptent, sed Piastum aliquem assumant: hoc autem vocabulo indigenam Regni voco, ducto etymo ab antiquo Piasto, qui etsi indigegena, & vilis homo foret, veluti legitur in Chronicis Poloniæ, tamen mirandum in modũ Rex fuit electus, cuius posteri sexcentis annis regnum perpetuo retinuere:

proinde nō ab re fuerit, quid hiſce de rebus cenſendum ſit; pauliſper conſiderare. Quamuis enim Senatores, qui cæteris præſtant, libenter huiuſmodi propoſitionem audituros, credendum ſit, nihilominus cū imperiorum diuiſiones ex ſe ipſis perniciosiſſimæ exiſtant, putandum eſt, id difficulter effici poſſe ob factiones, quæ diuerſę inter ipſos vigent: quæ profecto ob ipſorum affinitates & clientelas reliquam etiam nobilitatem inficiunt: exemplo quoque deterrebuntur, quod hiſtoriarum monumenta teſtantur: nam hæc diuiſio quondam ipſos adeo attriuit, ac debilitauit, vt finitimarum prouinciarum hoſtilibus armis reſiſtere non tantum impares eſſent, ſed etiam priuatas inimicitias exercerent per ciuilia bella, & proprij ſanguinis effuſionem: quæ res noſtris temporibus magis timeri poſſent, cum propter magnam hoſtium fidei Chriſtianæ potētiam, à quibus regnum illud circumdatur cuiuſmodi ſunt Turcæ, Scythæ, hæretici, ſchiſmatici, tum etiam propter ſimultates, quæ inter primarios viros regnant, pręter quam quod Zamoſcius Cancellarius, vir olim apud Stephanum gratioſus, & diuitijs affluens, potenſque, omneſque eius amici, cum ipſe non tanquam Senator ſed tāquam Senatus ipſius miniſter inter Senatores

tores consideat, ab omni prærogatiua facile excluderentur. Adduntur prȩterea inter cæteros Senatores aliæ differentiæ ob religionem prius, deinde ob nobilitatem, aliaque vnde bella ciuilia cuiusmodi nunquam inter Polonos gesta fuerunt, timenda esse videntur. Quod pertinet ad electionem Piasti, siue indigenæ alicuius, dubitandum non est, quin maior pars consensura esset, si modo quis eligendus sit, concordare inter se possent: nam audiuntur sæpenumero priuati nobiles plerique lamentantes, quod exteros aduocent ad eos reditus consumendos, qui ex ipsorum Polonorum crumenis exiguntur, eoque magis, quia sȩpe cernunt, eos in beneficium pariter exterorum hominum conuerti, quos in vniuersum minime diligunt: nā tametsi ex nobiliorib. quispiā externū aliquē illuc vel curiositate, vel habitādi causa aduectū suo patrocinio fouendum suscipit, vt sunt natura humani, vel ab alijs nationibus laudabilem hunc morem mutuati fuerunt; tamen compertum est, eosdē peregrinos à populo ægris oculis aspici, odio haberi, ac sȩpe male tractari; quēadmodum maleuolētiæ huius aduersus alienigenas specimen dederunt, cū in penultimis comitijs, nobilitas contra Regē exclamabat, & querebatur, propterea quod in

bello Moſchouitico alijs, quam natiuis mi litibus vteretur, ijſque munera, & maiora ſtipendia, quam indigenis nobilibus, conceſſiſſet, nonnullos etiam Italos præmijs affeciſſet opimis & ſtipendijs eos detineret & dimiſſo exercitu cætero eoſdem in hyberna deduceret. Quod tamen in paucis verum comperiebatur: hi vero inſignes fuerant viri, vt Rodolphinus, qui deinde in Tranſyluania vitam depoſuit, & Dominicus Mora, qui nunc quoque in eo regno ſtipendia meret. Ægre ferunt prætérea, cum vident Regem vtentem peregrinis, & nobiles Polonos poſthabentem in aulicis officijs, eoque magis, cum ad grauia negotia peragenda inſinuantnr, ſicuti potiſſimum conqueſti fuere, cum Stephanus Rex poſt pacem cum Moſcho ſtabilitam Alamanium Curiæ Magiſtrum, & nobilẽ Florentinum legatum ſuum miſit ad Regem Suecorum Liuonicarum rerum gratia. Dicunt alij, dum exterus princeps acceſſitur, quodammodo dehoneſtari virtutem ac nobilitatem tot Polonorum, qui regendæ patriæ idonei ſunt: ad quam rem eo acrius animantur, quia priſcæ ipſorum hiſtoriæ tradunt, etiam ante primam electionem Plaſti, indigenam ſemper ad regnum vocatum fuiſſe: & quamquam exempla illa magna ex parte ridenda ac fabuloſa

bulosa

bulosa videntur, tamen familiæ Piastæ, & postea Iagellonicæ documẽta animos addunt ad Piastum promouendum: præterquam quod putant, ideo regnicolam eligendum, quia Henrici Regis fuga delusi sunt, regnumque Stephani infortunatum fuit cum ob imperij eius breuitatem, cum propter difficultatem in perdomandis Dantiscanis, qui dum oppugnaretur Liuonia, à Moscho paulo ante capta, defecerãt, tum propterea, quia minus gratus fuerat subditis, ac forsan ab ipsis petitus insidijs, sed pręsertim, quia sine liberis decessisset, arguentes inde, displicere Deo, vt hic nouus ordo exteros Reges alendi continuetur. Neque illud admittunt, in bene constituta Republica, in qua omnes nobiles pari iure censeri, & æquali auctoritate perfrui deberent, non conuenire, vt vnus cæteros supereminеat, eique omnes obtemperare teneantur: nam respondent, quemadmodum toleratur, vt inter ipsos nonnulli dignitate atque auctoritate, discreti ordinibus, præstent, idque ob necessitatẽ, quam secum affert iustitiæ administratio, tanto magis hanc eminentiorem regiam dignitatem alteri ipsorum concedendam esse, cum iustitiæ administrandæ supremã respiciat solummodo auctoritatem, præsertim quia publicarum rerum consulta,

& decreta omnia, quæ prius ad Regem ſpectabant, iam ad comitiorum generalium communem poteſtatem abſolute redacta eſſe videntur: quod ſi Rex in aliquo cæteris excellit, id potiſſimum cóſiſtit in cóferendis arbitratu ſuo omnibus dignitatibus officijs, gubernationibus, ac reditibus publicis. Ecquis autem non videt, ad hanc rem indigenam, quã exterũ aptiorem eſſe? cum hæc omnia illis Nobilibus Polonis diſtribuenda ſint, qui vere digniores exiſtunt: hi vero difficile cognoſcentur ab eo, qui in regno diutiſſime nõ ſit verſatus, quemadmodum ab incola, qui ſceptro illo nõ haberetur indignus, optime cognoſcerentur. Quę argumenta dubio procul ab illis, qui primatem aliquem euehere cupiuerint, explicabuntur non minus in conuocatione Louicienſi, quæ ab Archiepiſcopo Gneſnenſi intimabitur, quam in alijs prouincialibus cóuentibus; quin etiam in ipſis Varſouienſibus Comitijs, ad quæ omnes pro nouo Rege eligendo conuenient.

Verum hsice, quæ hactenus diſſertata ſunt, licet vehementer, & oratorie, atque efficaciter à quocunque proponantur, duę conſiderationes obſtant adeo, vt huius rei effectus nullo pacto obtineri queat. Prima eſt, quoniam inter Lithuaniam & Poloniã

acerrime orirentur contentiones : quæ prouinciæ quamquam in vnum corpus Reipublicæ concurrunt;tamen ſtudia partium adeo diſcrepant, vt nunquam altera prouincia natiuo alterius Regi ſe ſubiectura eſſet, experientia demonſtrante, etſi Sigiſmundus Auguſtus Rex eas prouincias in cunctis æquiparauit, tamen in omni decreto publico Lithuanos vel diſſentire, vel petere conditionem apponi, qua dignoſcatur, Ploonicam Rempublicam nihil iuris in eos habere. Quod manifeſte deprehenſum eſt, præter cætera exempla, cum ſexto abhinc anno tribunal ſupremum erectum fuit ob iudicia in tertia inſtantia, cui tribunali noluerunt Lithuani ſubeſſe, vt maiorem libertatem ſibi retinerent. Altera conſideratio eſt factionum, quę vigent hodie in regno, quarum ſuperius mentio facta eſt: nam Eccleſiaſtici & Catholici nunquam conſentirẽt, vt eligeretur, niſi qui Catholicꝰ, veræque religionis acerrimus eſſet defenſor;in quẽ ſchiſmatici & hæretici nunquam conſentirent, ne eum Regem haberent, à quo non niſi perſecutiones & depreſſiones expectare poſſent: hæreticum vero ſui ſimilem vel non auderent proponere, vel ſi proponerent, ob regni conſtitutiones,

& ob iam dictas rationes,ab ipsis hæreticis nedum à à Catholicis,reprobaretur; verũ contrariæ factiones, quæ alijs de causis inter nobiles illos fouentur,consilio huic de eligendo Piasto obniterentur. vtraque enim pars merito suspicaretur, ne eiusmodi Piastus Rex alteri faueret, alteram deprimeret: quod si neutralis aliquis reperiretur,qui regimini aptus aliàs esset,hic difficilius adhuc approbaretur, quia cum neutra pars illum in vita priuata fauentem habuerit, timerent singuli, illum aduersarium experiri, cum sceptro potiretur,

Denique si omnes hi respectus cessarent, & Piastum nihilominus vellent eligere,etsi verisimile est, Poloniam plurimos habere imperio dignos ciues, tamen non video, quo pacto aliquis inueniri posset, qui communi desiderio responsurus, & Rex eligendus esset, maxime cum Palatinus Podoliæ Mielezky, in quo singulares, vereque regiæ dotes conspiciebantur, vita functus sit. Verum si forte ea Respublica Piastum optare omnino vellet, infrascripti, vt puto, præcipui erunt candidati.

Dux Constantinus Ostrochij palatinus Kiouiensis,vel Ioannes filius eius natu maior

ior Voliniæ Palatinus.

Dux Simon, ſiue Dux Alexander Slutzenſis.

Alter fratrum Cardinalis Radziuili, qui Duces ſunt Olicæ.

Sagurcius Palatinus Poſnaniæ.

Laſchi Palatinus Siradiæ.

Tencinius Palatinus Cracouienſis.

Zamoſcius Caſtellanus Becenſis.

Andreas Sboroſchi Curiæ Mareſcallus, & Zamoſcius Regni Cancellarius: vt minoris famæ alios prætermittam, & in regno minus potentes, quemadmodum ibi degens obſeruaui.

Quod pertinet ad Ducem Conſtantinum Oſtrochij, duo illum iuuant: primo, quia nemo illum in toto regno opibus ac diuitijs exuperat: deinde quia prudentia, ſinceritate, ingenuitate, liberalitate, gratia, ſummaque probitate inſignis habetur. Verum duo illi obſtitura videntur: quod Lithuanus ſit, vnde Poloni minus ei fauebunt, ſicuti neq; ij Lithuani annuent, qui ad eandem dignitatem aſpirabunt: deinde quod Ruthenicæ religioni addictus, & pręcipuus ſchiſmaticorũ fautor ſit, etſi annis præteritis pollicitus eſt, velle ſe ſchiſma relinquere, ſed tamen Græcam religi-

onem Catholicam sequi: qua de re literas dederat Gregorio Decimo tertio sanctæ memoriæ Pontifici, quem obnixe rogabat, vt ministros ad illum mitteret, qui preessent Seminario, quod ipse in suis ditionibus erigere inceperat.

Quam rem quamuis effecerit, possent Catholici Latini dubitare, vt in Senatu vellet Archimandritis suis locum dare, vt religionem illam per totum regnum æqualiter propagaret, veluti modo in Russia & Lithuania.

In Ioanne eius filio hęc exceptio non procedit nam multis ab hinc annis nō modo paternum schisma abiurauit, sed ad Catholicam fidem Latinam transfugit, in qua se zelantem ac feruentem ostendit; pręterquam quod Princeps est egregijs animi dotibus perornatus, multarum linguarū peritus, ab omni nobilitate summopere dilectus: verum hunc, patre superstite, Regem electum iri, nequaquam verisimile est. Duces Slutzenses adhuc valde iuuenes sunt, & quamquam ex Iagellona familia ortum ducunt, tamen sperandum non est, regiam dignitaté in eos collatum iri, quia prodigalitatis immensæ notantur, & nimium iuuenilibus actionibus oblectari creduntur: præterea cum Lithuani sint, credendum est, Palatinum Vilnensem omné

lapi-

lapidem moturum, ne ad tantam euehan-tur amplitudinem, quia matrem ipsorum, ijsdem inuitis, vxorem duxit: quamobré maximas lites inter se exercuerunt, quæ etsi transactæ sunt, tamen Palatinus semper verebitur, vt prauæ in eum voluntatis aliquod adhuc semen retineant.

Radziuilij Duces Olicenses pariter Lithuani, etsi Principes sunt probitate, ac virtutum meritis insignes, nihilominus aduersarij eorum inde obsistendi ansam capient, quia nescitur, an Reipublicæ gerendæ idonei existant, maxime cum omnes sciant, maiorem natu, in cuius fauorem electio tractanda foret, ne ex Republica negotium sibi assumeret, sponte sua, & palam ante triennium Vilnensem Palatinatum propemodum renunciasse, permisisseque contra omnium opinioem, & fratris sui Cardinalis preces, vt ea dignitas ad hæreticum, qui modo viuit, deferretur: quæ res non parum nominis illius existimationem demigrauit. Cæteri, quos superius nominauimus, Poloni sunt, in quorum singulos haud libenter Lithuani consensuri videntur.

Palatini Posnaniæ & Cracouiæ, & Castellanus Sendomiriensis ex tribus toto

regno præstantissimis, & nobilitate, atque antiquitate claris familijs præcipui habentur. In alterum illorum tamen magis, quam in alios communis hominum fauor propendere videtur: tamẽ in singulis quędam aduersatura creduntur. Ac primum in Palatino Posnaniæ vituperatur hæresis, propter quam Caluinismo fauet, & maximam præ se fert animi peruicaciam: in cõtrouersijs etiam, quæ præteritis annis agitabantur, manifestum se Sboroskorum fautorem aduersus Cancellarium & Regem ipsum exhibuit, eoque magis, quia nouæ coniurationis reus circumfertur, fuitque, vt audiui, ad comitia citatus ob hanc caussam à Rege Stephano. Hic igitur, si nominaretur, absque dubio nullos habebit adiutores, præter clientes & asseclas suos, idemque accidet Marschallo Sboroski: nam hisce duabus nominationibus nemo patrocinabitur, nisi qui aduersus Cancellarium eos pariter tutati sunt. Horum autem studia & conatus contrarijs studijs atque conatibus euertentur; & Cancellarij partes viribus, & pecunia validiores fore non est dubitandum: muneribus enim, artibusque diuersis aduersariorum amicos debilitare, & in suas partes trahere non erit difficile, cum præsertim hi nominandi ab opibus destituti sint, erogato fere

toto

toto patrimonio, quod quidem ampliſſimum erat, in Rege Stephano ad regnum uocando (neminem enim potentius ei fauiſſe non ignoramus) & in perſecutionibus, quas paſſi ſunt poſt Samuelis mortem, & de læſa Maieſtate citationes: adeo vt credendum non ſit, ſupradictos poſſe regale ſolium adipiſci. Verum Tencinius, & Tarnonius regno impares videntur: ille, quia Reipublicæ gubernandæ imperitus exiſtimatur, hic, quia in prædictis Zamoſcij controuerſijs ei nimium fauit, etſi cum Sboroskis affinitate iunctus eſſet; ex quibus Nobilium animos ab ſe abalienauiſſe videtur. Multo minus credendum eſt, hanc electionem in Palatinum Laski cadere poſſe: puſilli enim animi vir habitus eſt, cum æquo animo tulerit, vt Capitaneatus Lancernenſis ſibi eriperetur, & Fernes Veſſelino homini Hungaro, humili loco nato, ſed Regi Stephano percharo, conceſſus fuerit, cum tamen omnem Polonicam nobilitatem moleſte ferre, quod alienigena præcipuæ arci præfectus eſſet, non ignoraret: putatur quoque hic Palatinus in ſumptibus faciendis profuſus nimium, omniumque animos aduerſum ſe ipſum concitauit, propter immenſum æs alienum, quod vbicunque peregrinatus eſt, contraxit, aſſerentibus

nonnullis

nonnullis, eum decies centena aureorum millia profudisse: verum quod magis obstabit, illud est, quod se in causa Sboroskorum examinari voluit contra D. Christophorum: quæ res profectò non parum magno nomini, quod sibi in toto regno parauerat, detraxisse videtur: Alioquin hic Coronæ illi par esset ob egregias, quæ ad illum exornandum concurrunt, dotes, sanguinis claritatem, speciem dignam imperio, religionem, fortitudinem, in tractandis negotijs peritiam, linguarum notitiam, & in quorumcumque hominum conuersatione morum suauitatem singularem. Quod pertinet ad Firleium Castellanum Becensem, omnia de eo bona sperari posse videntur, ob virtutes eius titulis & honorib. quibuslibet dignissimas: vir hic quadragenarius vel circiter est, nobilitate clarus, religione conspicuus, virtute nemini secundus, vitæ integritate singularis, morum humanitate laudabilis, demum suis meritis nemini, qui ipsum nouerit, non charus. Quod si nonnihil eidem videtur obsistere, illud tantum est, quia ab opibus, & reditibus non ita munitus est, vt in conuentibus prouincialibus asseclas multos sustinere queat, qui nominationi suæ faueant: attamen si Respublica illa Piastum decreuerit eligere, neque

Lithuani, quod ille Polonus ſit, difficultatem interponant, neminem video, qui Firleium hunc regni referendarium antecellat.

Denique quod attinet ad Zamoſcium, multa non contemnenda animaduerti queunt. Quiſquis enim ipſum promoueте voluerit, ad illud reſpiciet, quod hic per ſe ipſum, quouſque regnauit Stephanus, regnum adminiſtrauerit; quandoquidem omnia negotia maxima, ad Reipublicæ regimen pertinentia, cum illo conſultabantur, & Stephanus incredibiliter eius iudicio, atque conſilio cuncta deferebat: proinde apud omnes tantam conſecutus erat authoritatem, vt etiamſi Rex fuiſſet, maiorem adipiſci vix potuiſſet, tantum vnuſquiſque fauorem, gratiamque ipſius ambiebat: quinimo iam videbatur Rex neminem ad publicas dignitates, publicoſque reditus nominare, niſi quos ipſe promoueret, & proponeret: neque minore, quam Rex, ſtipatus erat comitatu, ſub prętextu tamen, quod generalis Dux foret exercituum, inque omnibus ſuis actionibus Maieſtatem, moreſque regales ſeruabat, adeo vt in toto illius Reipublicæ corpore alius quidem eligi non poſſet, qui ob negotiorum experientiam, in conſilijs capiendis promptitudinem, apud milites

milites beneuolentiam, animique fortitudinem aptior esset. Verum obstabit illi forsitan, quod sui regiminis tempore in vniuersum nobilibus non satisfecerit, sed potius viros generis antiquitate, opũ splẽdore, & Reipublicę peritia præstantes deprimere curauerit, exaltauerit vero homines viles, incognitos, minimęque virtutis, sed qui ab ipsius nutu immediate penderent. Quibus artibus etsi illud tantummodo curare poterat, vt se in præsenti statu conseruaret, tamen ad altiora quoque eum respexisse verisimile est, vt scilicet clientes sibi multos adsciscerct, quibus in interregno vteretur: quocirca dubitandũ non est, quin in conuentibus prouincialibus, dum de Piasto eligendo agetur, quia Zamoscij fautores & numero, & studio cęteris superiores futuri sint. At vero credendum etiam est, validiores nonnullos huic obnixe repugnaturos, cum, ne maiorem nobilium partem prostratam videãt, tum etiam quia Zamoscius hic parum feruens Catholicus in quibusdam occasionibus agnitus est, præsertim cum Rege corã publice cõsuluit, Arianum posse legitime iuxta antiquam regni formam præscriptã, & typis impressam, neque vnquam mutatam iurare: quæ res profecto adeo peruersi exempli fuit, vt magnã religionis inob-

ſeruantiam indicauerit. Poterunt etiam præter hos plerique duces, & Domini vel Poloni, vel Lithuani nominari: verũ quia de omnibus diſſerere longum, & forte ſuperuacaneum foret, præſertim cum haud certa ſpes affulgeat, rempublicam illam id conſilij capturam, vt ex ſuis nobilibus quẽpiam Regem creet, ſatis erit de his me locutum eſſe, eoque magis, quia ex ijs, quæ diximus, facile eſt cauſas intelligere, cur ſinguli ſuas patiuntur difficultates, ſiue vni, ſiue alteri parti in præteritis cõtrouerſijs adhæſerint.

Reliquũ modo eſt, vt de externis Principib., qui nominandi putantur, nonnihil diſſeramus. Primo autem induci non poſſum, vt credam Imperatorem non nominatum iri, ſin minus alijs de cauſis, ſaltem vt ſe ipſos honorent, hoc pacto oſtendentes, ipſum Imperatorem curare, vt ad eam Coronam eligatur: quod profecto toti tractationi exiſtimationem addet, eumq; qui eligetur, honeſtiorem faciet. Verum ita fruſtra, & absque ſpe vlla accipiendi regni eum nominandum eſſe, vereſimile nõ eſt: nam cum Maximilianum Imperatorẽ in prærerrito interregno nominauiſſent, ſimul decreuerunt, vt mihi relatum eſt, vt ipſo defuncto non intelligeretur interregnum eſſe, ſed abſolute ſuccederet Rodul-

phus eius ficius, qui electus est Rex Romanorum: proinde cum morte Stephani vacet, qui regni eiusdem possessionem cepit, cum tamen ab vniuersis ordinibus vocatus non fuisset (quemadmodum aperte declarauerunt, quo tempore miserunt in Transyluaniam, Koroniescum Episcopũ Chioricensem cum monitis, ne Imperatori impedimento vellet esse, quin pacificam regni caperet possessionem) dicent, qui partes Austriacas tuebuntur, nullum præ Rodulpho Principem vocandum esse, vt illum, qui verus esset Rex, nisi Maximilianus præuentus fuisset in capienda possessione à Battoreo: & hæc ab ijs quoque fauorabiliter circumferentur, qui parenti illius minime fauerunt, cum quia hic sincerus est, verusque Catholicus, tum quia familia Sborosca olim Austriacis aduersa, modo ei vehementer fauebit, cum eius Maiestas Christophorum, eiusque familiã in suis turbulentijs, quas regnante Stephano passus est, maxime protexerit, idque magis, postquam Cancellarius Zamoscius tribus abhinc annis iussit, tanquam Cracouiensis Capitaneus, Samuelem eius fratrẽ capite plecti. Ad hæc Palatinus Posnaniæ adhærebit, qui Sboroskis affinis, & iam, vt audio, cum numeroso milite armatum se obtulit, præterquam quod Respublica

Cæſaris voluntatem, qua promptiſſime cum tota Polonia compactationis fœdus ſtabiliuit, honorifice interpretabitur. Ex altera parte de hac electione ſperandum non videtur, quia fama eſt in Polonia. Imperatorem mala valetudine diſtineri: proinde vererentur, hæredes illi defuturos: ad quam rem nobilitas illa plurimum reſpicere videtur, ne in quolibet interregno Principes exteros ad ſceptrum illud emẽdicare cogerentur: Itidem mtnus ſperarent, promptum illum fore ad belli incõmoda perferenda, in quibus Regem quoq; præſentem eſſe plurimi faciunt. Præterea dubitandum eſt, ne ij, qui alias parti Auſtriacæ fauerunt, ob mortem Maximiliani in capienda regni poſſeſſione, quam tãto ſui ſudore procurauerant, refrigerati ſint, mutauerintque ſententiam, cum Auſtriacorum partib. fauentes vice beneficiorum, quæ conſequi ſperabant, ſtatibus ſuis deiecti, ac reditibus mulctati, demum ſub Rege Stephano paupertati, exules, ac depreſſi fuerint. Ad hæc additur, quod quemadmodum natio Polonorum ex ſe ipſa erga peregrinos male affecta ſit, & impatiens, vt illuc migrent, ita ægre latura eſſet, ſi Germanos ad ſuas regiones per hanc occaſionẽ aduentãtes aſpiceret: nã ſuperbi natura ſunt, & timerẽtur, ſuperbiores fore,
 ſi cum

si cum authoritate,& tanquam superiores incolerent, quemadmodum intuitu Imperatoris, qui coronaretur, eos exigere necesse esset. Hæc omnia, quæ de Rodulpho disputata sunt, cuicunque Serenissimæ Domus Austriacæ Principi, qui ad hanc electionem nominari atque euocari posset, applicari queunt, non quia non sint in promptu ij, qui aut Archiduci Carolo, aut Ferdinando se deuouerint, multoque magis Archiduci Ernesto, tanquam iuueni expectationis eximiæ, omnibusque à Deo ijs gratijs ornato, quæ illum maioribus titulis ac dignitatibus augere possunt: sed quia in Republica tot capitum, atque ciuium innumerorum, nihil attendendum est, præter id, quod in vniuersum animos ad hunc magis, quam alium eligendum mouebit: proinde quanquam plerique Polonorum egregias Principis huius dotes admirantur, tamen ea, quæ supra memorata sunt, maximo erunt impedimento ne eligatur. Quin etiam antipathia, quam Poloni cum Germanis gerunt, potest nobis persuadere, nullum alium Germanum Principem in Regis locum sufficiendum esse: quamuis verissimum est, Duces etiam Bauariæ optime meritos esse; nemo siquidē ignorat, Gulielmi Ducis pietati, fortitudini, atq; prudentiæ multiplices deberi Co-
ronas

ronas ampliores, quam hæc eſt cæteris in-ferior. Nam ſi Poloni Principem quærũt fortis atque inuicti animi, Colonienſia bella nuper geſta, & ob zelum Chriſti ſuſcepta omnibus patefecerunt, Ducem hũc fortiſſimum atque inuictiſſimum eſſe: ſi Catholicum Regem, ſanctæque Eccleſiæ deuotum cupiunt, nuſquam profecto apud Chriſtianos abſolutiorem Principem inuenient, cum imperium ſuum vndequaq; omni hæreſum genere expurgatiſſimum habere velit, dum reliqua Germania cuilibet peſtiferæ ſectæ iampridem inſana ſinũ ſuum expaudit: Si denique iuſtum, vigilantem, ſagacem malunt, vt iuſte, prudẽter pacifice regnum gubernetur; equidem fides incontaminata, & obedientia, quam Duci huic vaſalli ſui exhibent, ſapientia, qua hoſtilia arma procul amouet, & tranquillitas, qua eius populi inter ſe fruuntur, ſatis declarãt, à Polonis præ iſto iuſtiorem prudentiorem, ſagaciorem Regẽ eligi poſſe neminem: quem pręterea tot aliæ dotes animi ac fortunæ exornant, generoſitas, affabilitas, nobilitas, generis antiquitas, vti neminem latet. Prætermiſſis igitur Germanię Principibus, ad filium Succiæ Regis natu maiorem deuenio, quem aiunt ad hanc Coronam facili negotio electum iri, equidem rationibus ducti probabilibus,

quemadmodum anno præterito peculiari scriptura Rusticuccio Cardinali tradita, in qua statum Ecclesię Polonicæ referebam, demonstraui. Potissima ratio videtur esse quia vnicus ramus videtur ille esse, superstes ex stirpe Iaiellonica: mater enim ipsius filia fuit Sigismundi Augusti, & Annæ præsentis Reginæ Poloniæ, imo intuitu aui materni, atque auunculi ipse quoque Sigismundus nuncupatur, videturque tota Polonorum Nobilitas erga Serenissimam illam familiam beneuole affecta esse, cum ex hac paucorum annorum curriculo fortissimi, ac celeberrimi Principes prodierint, huncque Regis Suecorum filium pro pensis & pronis in eum animis nunquam non commemorat: quandoquidem sicuti sexcentorum annorum spatio Piastæ familiæ superstiti sceptrum perpetuo delatum est, etsi aliquando minus idonei Principes successerint, sic arguunt, Principē hunc vocandum esse, tanquam Regum Iaielloniorum veram propaginem, à quib. quousque linea Regno habilis durauit, maluerunt semper gubernari, etsi hic materna tantum linea ex illo trunco descendit: ideoque magis amplectendus est, quia prę ter spem, quæ de ipsius egregia indole, & ad regendos populos aptitudine animis hominum insedit, certo scimus, etsi ortum ex par-

ex parente hæretico, educatumque, vbi multo plures hæretici, quam Catholici degunt, tamen ipſum materuam Religionem ſemper coluiſſe. & primis ab annis patre inuito Catholicos ritus prætuliſſe, & creſcente ætate, in virtute pietatis, & Chriſtianæ Religionis ſtudio flagrantiorem fuiſſe; & apud ſe viros diuinos, & ſanctitate claros ſemper habere voluiſſe: quæ profecto res miraculoſæ cuiuſdam illuminationis argumentum præbet.

Quocirca ſperandum eſt, Deum gratia ſua ſubtraxiſſe illum, & integrum ſeruaſſe ex tot ſuggeſtionum ſtimulis, quibus quotidie ad veritatem deſerendam impellebatur, ob magna Reipublicæ Chriſtianæ momenta, magnamque Septentrionalium illarum gentium vtilitatem: ſed vltra religionem affulget etiam certa ſpes, eum Regno, licet ampliſſimo, gubernãdo non imparem futurum, quod auditur in hac prima iuuenta, contemptis ætati conſuetis omnibus voluptatibus, multam regni paterni portionem ab ſe Regi, & libere gubernari, tanta cum Maieſtate, ac prouidẽtia, vt omnium admirationem, & beneuolentiam ſibi conciliauerit: quocirca mirandum non erit, ſi Polon

similiter illum Regno suo moderando aptum arbitrabũtur, eoque magis, quia cum in primæuo flore adolescentiæ constitutus sit, libenter occasionem arripient, qua certus Senatorum numerus illi assistat, vt dicetur inferius.

Ad hasce considerationes plurimæ alię adduntur, quæ regni constitutionibus efficaciores sunt: quarum prima in mentionem antea incidit; nempe Regem Suetiæ sæpe dixisse, Magnum Ducatum Lithuaniæ, itemque Liuoniam magis ad se ipsum, quam ad quemquam alium Principem, qui ad illud Regnum eligi possit, & magis etiam quam ad ipsam Rempublicam pertinere: nam Lithuania, inquit ipse, familiæ Iagellonicæ hæreditaria est, ex qua familia hodie nemo superstes est præter eius filium Sigismundum: Liuonia autem Sigismundo Iagellonio resignata, & concessa fuit non vt Poloniæ regi, sed vt Magno Duci Lithuaniæ, hacque de causa præteritis annis inquit, Moscho se bellum mouisse, quo tempore in Liuonia portum Naruensem, & quasdam præcipuas arces occupauit, quas Stephano Regi nunquam cedere voluerat, etsi Moschus in conditionibus pacis omnia iura, quæ in ea prouincia habebat, renunciauit: adeo vt etiamsi Suecorum Rex à Polonis hactenus

has

has ditiones vindicare distulit, non ideo asserendum est, ei defuisse voluntatem, sed imo opportunum tempus exspectauisse, ac fortasse, quousq; Anna Regina Poloniæ, quam concedit ijsdem iuribus niti, vita excedat: vel credi magis potest, noluisse Polonorum animos exacerbare, vt interregno superueniente, quemadmodum nũc instat, libentius ad filium corona munerãdum inclinent, & hoc pacto omnes differentiæ, siue controuersiæ transigantur, vtique eos quodammodo in metu contineat, ne, si alium optauerint Regem, bellum grauissimum, atque acerrimum subituri sint. neque fortasse alio scopo partem illam Liuoniæ occupauit, quam vt reliquã aliquando vindicaturus videatur, nisi dicta electio successerit. ex quibus facile credendum est, Rempublicam illam Principem Sigismundum aduocaturam, tantoq; magis, quia dissoluetur æs, quo Respublica Regi obstricta est, cum ob dotem, Elisabethæ eius vxoris, tum ob aliam pecuniam Sigismundo Augusto, vt innui superius, mutuo concessam. Altera consideratio, quam attendent Poloni in hoc Principe eligendo, ea erit, quod suis prouincijs magnum illud Sueciæ regnum adiungent: eius enim Sigismundus iam designatus, & à populis iuratus Rex est, & cum eodem regno

per mare Balticum finitimi quodammodo sibi videntur esse: sicque olim magnũ Ducatum Lithuaniæ ijdem Poloni acquisiuerunt: verum etsi hæc incorporatio, siue regnorum vnio effici non posset, saltẽ hoc Sigismundo, & natis ipsius regnantib. poterunt vires communi defensioni, hostiumque offensæ consociare, quemadmodum per multos annos cum eodem magno Duce Lithuania effectum esse constat. Tertia consideratio erit, quia Polonicum regnum, licet equitatu polleat, nunquam ex se ipso classes instruxit, aut ad illas instruendas accommodatum est: at Suetiæ regnum ingentem nauium numerum armare potest, sicuti in bello Moschouitico perspectum est. Quapropter si vnus Princeps duobus adeo potentibus regnis imperitauerit, nulla tam difficilis esset expeditio, quam recte suscipere, ac feliciter perficere non posset, maritimis viribus terrestres copias adiungendo. Et hæc consideratio tanti videtur esse momenti, vt non solum Poloni in hanc electionem consensuri, sed etiam omnes Christianos Principes, quorum non intersit, eam desideraturi sint: nam si fœdus iciendum fuerit, vel bellum aliquod Turcis communibus hostibus inferendum, illius regis opes maximo essent auxilio, & ex se ipsis fortasse ho-

stem

ſtem repellere, imo oppugnare poſſent, ſicuti ex ijs, quę in allegata relatione memoraui, perſuaderi poſſumus.

Ad hæc adnectendum, quod, cum Poloni aduerſus Moſchos innatum quoddam gerant odium, pergrata ſibi accidet hæc virium coniunctio, vt ſimul illam potentiã debellent, quæ iam titulo magni Draconis Septentrionalis appellatur, eoque magis, quia Suecia ſimiliter aduerſus eam nationem barbaram flagrat odio: proinde ſperabunt Poloni ſua non modo recuperare, ſed omnem fere Septentrionis oram ſubiugare.

Quarta & vltima conſideratio erit, vt minoris cæteras momenti prætermittam, quod vnam magis, quam alteram factionum partem depreſſurus, vel exaltaturus ſit: nam quod ſpectat ad religionem, omnino operam dabunt, vt Battorei Regis ſucceſſor Catholicus ſit, ac præterea ne contrariæ ſectæ homines deprimat: quod hic multo minus, quam cæteri efficiet: patrem enim adhuc habet hæreticum, aſſuetuſque iam eſt hęreticos populos regere, in quibus exterminandis non elaborat: Catholici vero, qui paucis exceptis in propaganda religione non admodum efferueſcunt, gaudebunt, eũ eſſe vere Catholicum. ſimulque oblectabuntur,

quod religionis gratia ciuile bellum non sit excitaturus: ad quam rem, tanquam ad ſcopum, reſpiciunt Senatores, atque etiam Eccleſiaſtici ipſi. Quod pertinet ad præſentes nobilium factiones, anteactis temporibus Suetiæ Rex eiuſmodi ſagacitatem præſetulit, vt nunquam alterutri parti magis fauere voluerit, multoque minus id effecit Princeps Sigiſmundus: adeo vt vtrique ipſum propoſitũ habituri ſint. Quamobrem ſi vnanimes ipſum elegerint, ac ſtudiorum promptitudinẽ exhibuerint, duæ tantummodo res nonnullam parituræ ſũt difficultatem, ac forſitan negotij totius effectum impeditur æ.

Prima difficultas erit ipſius iuuenilis ætas, quæ, vt refertur, annum vigeſimum non excedit: proinde vix conuenire videtur, vt in regio, tantæque maieſtatis, & eminentiæ ſolio, iudicaturus criminalia atque ciuilia negotia, cõſideat is, qui ſaltem propter grauiorem ætatem, magnaque rerum tam priuatarum quam publicarum experientia non polleat. Quæ difficultas augebitur, quia adhuc ſub patria poteſtate degit. Qua de cauſa orietur ſuſpicio, vt pater ipſe Reipublicæ clauum teneat, aut ſaltem in animis nobilium inijciet id ſcrupuli, vt nolint ab eo, qui ſui iuris non eſt gubernari. Ex altera parte veriſimile eſt, hãc

ætatis exceptionem huic promotioni profuturam. nam inde ansam accipient legẽ illam exequendi, quam tempore Henrici Regis constituerunt, vt scilicet in aula regia sex ad minus Senatores adsistant, qui, nunquam ipsis inconsultis, regiam possit auctoritatem exercere. Et hęc eadem lex regnante Stephano obseruanda fuerat, sed ipse tanta calliditate vti sciuit, vt nunquã suo tempore fuerit in vsu. qua de re non iniucundus accedet fortasse prętextus hic adolescentiæ, vt eandem legem instaurent & exequantur: hoc enim pacto ab omni tyrannidis & iniustitiæ suspicione sibi exempti videbuntur: præterquam quod ipsius fautores exaggerabunt, non dedecere adolescentem Regem & sub patria potestate cõstitutum adsciscere, quoties in ipso regiarum virtutum, & robusti ingenij semina atque argumenta apparent, & elucescunt, ad quam rem confirmandam exemplorum & rationum cumulus facile suppeditabitur.

Altera difficultas eaq; maior erit, quod maior illorum Senatorum Nobiliumque pars, quæ alios Principes externos protegẽdos & nominandos susceperint, ijsdemque sese iam addixerint, obserabit aures, reijcietque hunc & alios huiusmodi, addito simul cumulo earum obiectionum, quę

tempus & occasio suppetet.

Tertia cæteris omnibus vehementior est, quod illa nobilitas non admodum libenter Principem cui magnum imperium subiacet, ad regimen sui vocare consueuit: siquidem timet, ne aliquando ad subiugãdos illos populos animum intendat, omnemque illis eripiat libertatem : adeo vt respectus ille, quem profuturum considerabamus, possit in contrarium non inutiliter adduci: verum si, quæ superius narrauimus, preualuerint, ea spe ducor, vt hæc electio faustum atque honestissimum exitum sortitura sit.

Iam de Nepotibus mortui regis nonihil dicendum est, de quibus profecto mentio primo loco facienda videbatur, eo quod ipsi de more patrimonialium regnorum veri successores existant : quoniam vero haud scio, quonam pacto inter ipsos cõcordes futuri sint, vt eorum vnus tantum nominetur, ne se inuicem præpediant, cogor in vniuersum de ijsdem primo agere, mox nominatim ipsos in medium afferam. Igitur si Sarmatæ maiorum consuetudinem respicere voluerint, vt respecturos, probabile est, neminem debebunt familiæ Batoreæ in electione preponere, prtmum vt morem hunc non modo Sarmatiæ, sed cuilibet genti Christianæ aut barbare saluta-

rem sartum tectum conseruent, vt scilicet ad regnorum successionem ij vocentur, qui bonorum patrimonialium ex legibus non municipalibus, sed naturæ & Christianis etiam institutis legitimi successores existunt. Secundo hos eligere debebunt propter merita Stephani Regis, qui regnũ illud citra omnem reprehensionem gubernauit, & in omni actione, presertim in bello, prouincijs deuictis & publicis priuatisque negotijs recte administratis, Polonici nominis amplificandi summam præsetulit cupiditatem, quocirca cum existimandũ sit, eiusdem voluntatis fore illos, quoscunque ex illa familia aduocabunt, par est, occasionem hanc à Polonis prætermissum non iri, vt eam ebneficiorum memoriam, quæ ciuilem & Christianam Remp. decet, se retinere demonstrent.

Tertio valde credibile est, Senatores Nobilesq; illius regni, quos maiori ex parte Stephanus opibus & publicis dignitatibus auxit, ne se beneficiorum inmemores ostendant, propensis animis fauturos regis benefactoris sui cosanguineis. Quarto Nepotẽ Stephani facile promoturi videntur, timentes, ne si alter succederet, ipsi gradibus & prerogatiuis suis priuẽtur, assumptis ad Regni ministerium nouis hominibus. Quæ quidem res maximi erit momenti;

hoc enim numero præſtantiores proceres ac Senatores comprehenduntur, veluti Geneſnéſis Archiopiſcop· qui ad illá dignitatem à Stephano eueᶜtus fuit, cum prius Epiſcopus Cuiauienſis eſſet, etſi Archiepiſcopatui illi deſignatus eſſet à duobus anteceſſoribus Regibus coadiutor Kiernkoſtius, quocum poſtea litigia acerrima agitata fuere, ex quib. regio fauore ſeſe ille ſemper extricauit. Epiſcopus Cracouienſis, qui antea Epiſcopatum Plocenſem obtinebat, à Stephano pariter euectus eſt: demum quis neſcit omnes fere dignitates Senatorias nouem annorum ſpatio, quib. regnauit Stephanus, vacauiſſe, & ab eo diſtributas fuiſſe? proinde eas arbitratu ſuo conferendo atque diſtribuendo multorũ ſtudia ſibi conciliare, & quaſi clientes ſuos efficere potuit, qui tanquam optimum patrimonium ſuperſtites nepotibus in hæreditatem venient: verum inter cæteros Zamoſcius Cancellarius, quomodo tantas conſecutus eſt diuitias & nominis exiſtimationem, niſi propter ſingularem beneuolentiam atque gratiam, qua apud illum glorioſæ memoriæ Regem fruebatur: idcirco iniquitatis notá ſubiret vel maximæ & vix homo appellari mereretur, niſi ad Battoreum aliquem eligẽdum anteſignanũ præcipuũq; fautorem ſeſe præſtaret,

neque

neque modo auctoritatem suam & amicorum, sed etiam rem totam, & sanguinem, vitamque ipsam exponeret, sin minus vt grati animi significationem repræsentet, at saltem vt fortunas suas, omnemque statũ in tuto collocet, & quia vxorem habet ex familia Batorea Transyluani Principis sororem. Quinto, communiter putant omnes, Stephanum varijs temporibus ingentem auri vim accumulauisse, eamque in Transyluaniam transmisisse: cuius ope modo qui regnum capere procurabit, amicos & fautores sibi conciliabit, qui in conuentibus prouincialibus nomen eius prouehent, omnemque artem & industriã adhibebunt, quo eligatur: quæ res negotium maxime iuuabit, quippe in Generalibus Comitijs cuilibet nominationi aduersabuntur, vt candidatum suum intrudant. Sexto multum feret momenti illud, quod hęc sola familia Turcarum Imperatoris patrocinium habitura est, qui suos ad Comitia legatos mittet non solum ob easdem causas, quibus Stephani electioni fauit, bonam amicitiam eiusdem expertus est: salua enim existimatione & maiestate Regis Christiani & Catholici Stephanus omnibus Turcam officijs prosecutus est. Quãtum autem huic familiæ id profuturum sit, cum ex ijs, quæ duobus præteritis interre-

regnis cognita sunt, tum quia compertum est, Rempublicam illam nihil posthabere, quo tyranni illius amicitiam colat, vtpote cuius vires adeo ipsi formidabiles sunt, vt Turcico mandato capite plexus fuerit Palatinus Podoliensis, vir animi fortitudine, ingenijque perspicacia celebris, eodemque modo securi percussi fuere triginta præcipui Cosachi, vtque ne hostilia arma exsuscitarent, patienter habita est occisio Podlodeschij, & trium supra triginta eius familiarium, qui omnes nobiles erant Poloni, quemadmodum in regno tunc circumferebatur: verum si Respublica illa hostẽ, qui Persico bello distinebatur, verita, omnibusque obsequijs pacatum habere conata est, quid per hæc tempora, cum pax stabilita est, effecturam putabimus? Denique ex Batoreis vnum electũ iri, opinor, quia Regem Corona illa prorsus dignum futurum sibi augurari possunt. Ad quam rem probãdam necesse est, de singulis, qui huic dignitati pares, disserere.

Præcipue tota Italia satis edocta est, quibus meritis præcellat Andreas Battoreus Cardinalis S. Hadriani; & quo pacto se titulis ac sceptris dignum præstiterit, non ignorat Polonia, vbi à teneris vnguiculis educatus fuit. Sed si forte huic placuerit vocationem suam prosequi, Deiq; Eccle-

siæ

siæ adiumento esse, vitam seruando Ecclesiasticam & salutem quærendo miserarum atque infelicium illarum animarum, quæ in Transyluania patria sua degunt, in qua Rex Stephanus illius patruus Episcopat erigere, eiusque administrationem tradere nepoti cupiebat: possent ad regnum vocare Baltassarem fratrem, cuius virtus & probitas multis terrarum partibus innotuit; ad illas enim peregrinatus est, vt mores variarum gentium, atque idiomata apprehenderet: sed ipsius virtus satis etiam claruit, cum bello Moschouitico, etsi adolescens valde, ita fortiter se gessit, vt post mortem Bechesij Dux Generalis Hungarorum militum delectus fuerit. Post hos sequitur Stephanus patruelis ipsorum, qui cum nomine patrui virtutes etiam refert, eiq; sese quam simillimum exhibet. Verum si duo hi minime respoderent oneri regio, quod priuatam semper vitam vixerint, neque decere videretur, principes tam parui imperij ad tantum regnum accersere, reliquus est præsens Transyluaniæ princeps trium, quos nominaui, dominorũ patruelis, & frater vxoris Zamoscij Cancellarij, & Polonicorum exercituum Generalis. Hic in publicis negotijs, arduisque rebus indolem excelsam adeo præ se fert, vt in puerili ætate mira sit tanta sapientia, & ad grauissimas quasque tractationes et-

iam habilis dispositio, sicuti omnium bonorum, qui ex illis partibus adueniunt, voces consentiunt: ætas vero adhuc acerba, quæ obijcietur, ex ijs, quæ attuli superius de Principe Suetiæ, illum fortasse tanto magis adiuuabit.

Obiectiones vero, quæ Principibus hisce ex familia Battorea obstituræ creduntur, duæ præcipuæ sunt. Prima eaque omnium grauissima est, quia Hungarica natio Polonorum animos adeo irritauit, sibique infestos reddidit, vt omnia emolumẽta, quæ ex quolibet dictorum principum colligi queunt, cotempturi esse videantur potius, quam Hungaros in posterum admittere: nam iustum Stephani regimen, vt putant, abunde compensabatur à iactura, quam in toleranda Hungaricæ militiæ insolentia perpessi sunt: proinde multum sibi lucrifacere videbuntur, si hoc incommodo subleuentur. Altera erit, quia Sborolca familia extrema pati mallet, quam in eodem solio sedentem videre vnum ex ea gente, à qua modis grauissimis se perculsam, atque prostratam putat, cum ne recenti flagello se exponat, tum ne in eadem auctoritate atque amplitudine perseuerãtem videat Cancellarium Zamosciũ, quẽ Vatiniano odio prosequitur, & profitetur fontem ac principium fuisse omnium calami-

amitatum, & ab eo Samuelem securi per-cussum absque auctoritate sufficiente, cum ille se obtulerit sub fide publica, quod in carcerem detrusus non fuisset. Putant nõnulli, non ab re esse, vt Dux Guisius nominetur, non sine spe felicis euentus: alij Ducem Humenæ, vel alium Galliæ Principem substituunt. Hos duo adiuuare possunt: si modo Rex Christianissimus assentiretur. Primum quod Turcarum opem facile impetrarent, vtpote qui Gallicæ Coronæ amicitiam plurimi faciunt. Alterum est, quia si Poloni aliquem Christianissimo Regi gratum Principem eligerent, deponeret ille titulum regis Poloniæ, quem adhuc vsurpat: qua de re libenter electuri videntur, quemcumque ipse proponet, eo que magis, quia Poloni cum Gallis naturę instinctu recte inuicem conueniunt, vt cõijcere est ex genere vestium, & moribus quos libenter à Gallis mutuantur, præterea Dux Guisius habetur princeps regnandi gnarus, & belli experiens, quas virtutes in eo, qui Rempublicam illam recturus sit, Poloni maxime requirunt Verum difficultas, quam forte Christianissimus Rex interponet, huius rei tractationem moratura videtur, præsertim in tanto locorum interuallo, & quia celeritas electionis plurima remouebit discrimina, quæ moram

allatura essent. Non desunt, qui plurimam habitum iri rationem putant Ducis Ferrariæ, tum quia nationis Polonæ studiosissimus est, eique cuncta humanitatis officia cunctis temporibus præstitit, tum quia in plurimis vigebit adhuc memoria, in præterito interregno de ipso actitatum fuisse; verum rem alio casuram verendum est, quia princeps hic caret liberis, cumq; alias magno applausu nominatus fuerit, tantam apud æmulos suspicionem forte excitauit, vt hanc etiam nominationem infringere curaturi sint. Demum Dux Parmensis Generalis exercituum Catholicorum in Flãdria tantam nominis celebritatem consecutus est, vt omnino quibusdam honorificentissime nominãdus videatur, maximãq; adesse spem felicis electionis, quandoquidem in eo bello tam clarus euasit, vt nullam Regis virtutem Poloni desideraturi sint, quin in hoc Principe abunde conspiciatur. de quo pauca dicenda mihi sunt, quĩa nimis manifesta existunt orbi terrarũ ipsius merita: sed eam Rempub. huic electioni consensuram sperandum est etiam propter eximia beneficia, & quotidianæ benignitatis officia, quę nobilitas Polonorum à Cardinali Farnesio ipsorum Protectore amplissimo consecuta est. Hæc autẽ à plurimis Senatoribus cæterisque primoribus

ribus, qui ob priuatas caufas, atq; etiã propter legationum munera in Italiam defcenderunt, & beneficijs affecti funt, exponentur iufta ferie, & abfq; dubio celebrabũtur adeo vt & propter hæc officia, & propter præclaras principis illius virtutes, dicendum effe videatur, omnino ipfum electum iri, nifi tamen æmulatores impediant, vtpote qui liuidis oculis alienam virtutem, fanctofq; labores debito præmio affici patiuntur, vel nifi exiftimetur princeps ille longe vtilior ijs bellis terminandis, in quibus agitur de totius Chriftiani populi trãquillitate, deq; Ecclefię laude & gloria. Reliquum modo effet de Principibus illis hęreticis referre, qui aliquo argumento eligendi videntur. Quod auertat diuina miferatio, ne populi illi tanto flagello afficiãtur; neque profecto perfuaderi queo, fore vnquam, vt Refp. illa turpiter adeo à diuina obedientia fe fubtractura fit, cum propter memorata argumenta, tum quia de Religione alio loco fatis relatum eft. Nihilominus, vt huic differtationi finem imponam, illud adiungam, non defore, qui fuggeftione diabolica regem cupient eiufmodi, qui religionẽ Catholicã ad nihilum redigat, ideo potiffimum verifimile effe nominatum iri ducem Saxoniæ, adolefcẽtem fex & viginti circiter annos agentem,

vtque audimus, propenſum valde ad Caluiniſmum ampliandum Lutheranos vero contra patris decreta manifeſte perſequẽtem, curabuntque ipſius fautoris gratiam & auctoritatẽ ipſi conciliare ob duas auri, vnam argenti fodinã, quas poſſidet, & quia armis, viriſque, & congeſtis theſauris plurimum valet, inualuitque rumo r centum hominum millia vno momẽto eum poſſe armis inſtruere; ijſque annuum ſtipendiũ erogare: certum tamen eſt, eum moribus inſtabilem eſſe, vt ex mut atione ſectarum & ex ſuo à Lutheraniſmo ad Caluiniſmum transfugio liquido conſtat, multoque clarius ex pollicitatione, quam Ducibus Bauariæ fecit, quo tempore in vltimis Auguſtianis Comitijs profeſſus eſt velle ſe hereſes abiurare, & Catholicos ritus ſuſcipere. Sed cum ijdem Duces peterẽt, vt promiſſa præſtaret, excuſauit ſe non poſſe p opulos ſuos contriſtari, & nihilominus cum ipſis contendit, quia Caluini inſtituta ſequi recuſant. Alij forte Regem Daniæ p roponent, vt imperiũ illud finitimum regnō vniatur, vtq; tumultus, qui inter i pſum & Remp. ob ditionẽ, quæ in Liuonia ad Ducem Magnum Regis fratrem ſpectabat, excitati fuerant, componantur, Aliqni Marchionem Brandeburgenſem in mediã afferent, qui ſemper ſe amicum profeſſus eſt,
& ar

& arbitrũ se voluit constituere inter Rẽ-pub., & Regem Danæ, itemque inter Ducem Brunsuicensem ob gemmas quasdam, quæ ad Regnum pertinent, quas ipse cum protestatione quibusdam possidet: Alij fortasse prætensum Ducem Prussiæ nominabunt: sed parua spe, cum mente captus ab omnibus habeatur. Alii Palatinum Rheni Electorem, aliosq; similiter hæreticos Principes. Verum deuotæ preces, quas Catholica Ecclesia effundet ad Deum, vt huius electionis exitum fortuuet, peosperetque non permittent, vt tãto cũ detrimẽto Christianę pietatis aliquid scandali in populis illis innouetur, imo efficiẽt, vt eiusmodi Princeps eligatur, cuius charitate Religio Catholica ad pristinum illum candorẽ restituatur, in quo plurimis seculis conseruata est. Idque Omnipotens Deus annuere, & secundare non dedignetur.

THESAVRI
POLITICI
APOTELESMA LXVII.

Quod est

De nouo in Polonia Rege eligendo

DISSERTATIO

NAtionis Polonicæ studia, & voluntates adeo mobiles sunt & priuatis vtilitatibus ducuntur, vt futurarum eius actionum difficile iudicium existat: nihilominus tamen, vt Amplitudinis Vestr. mandatis obtemperem, dum iubet, vt de nouo eligendo Rege Polonorum quid ego sentiā in scriptis referam, libenter ea, quæ ingenij mei imbecillitas, & nonnulla earum partium, in quibus aliquot me annis detinui, cognitio suppetent, communicabo. Regnum Poloniæ, vt nemo nescit, electiuum est, non hæreditarium, & Reges eliguntur, non vt tanquā Regnum, & absolutam exerceant authoritatem, sed tanquam ci-

uilia Reipublicæ capita, cum ſimul cum Senatu de pace, de bello, de rebus arduis, ac delictis nobilium coniunctim decernãt. Senatus absque nobilium interuentu atq; conſenſu eligere non poteſt: Nobiles vero, cum aliquis ex noua ſtirpe Rex inducendus eſt, ad Comitia in armis conſiſtunt perinde vt conſueuerant prætoriæ cohortes in acclamandis Imperatoribus Romanis: Eo loco ius in armis, & iuxta libitum ipſorum Rex eligitur, & quiſquis eligi cupit, ei nobilitatis magis, quam Senatorum fauor, & gratia aucupanda eſt. Plerique ſunt candidati Principes, qui in præſenti interregno proponuntur: verum celebriores ſunt Dux Parmenſis, Archidux Erneſtus Auſtriæ, Vaiuoda Tranſyluaniæ, vel eius cognatus Cardinalis Battoreus, & Princeps Sueciæ, de his meam ſententiam declarabo, omittamque indigenas Nobiles, quos Piaſtos nuncupant, ſiquidem inaniter credi puto, fore, vt Polonica capita conſenſura ſint ad vnum ex ſe ipſis promouendum, cui cætera omnia natura æqualia ſubſint, & obediant: quod à ſexcentis annis nunquam accidit, poſt electum ſcilicet Piaſtum illum primum, hominem ſordido genere natum, quo tẽpore Reſpublica non-

canondum leges, quibus vtitur, constabiliuerat & populorum ingenia, moresque plurimum à præsentib. discrepabant.

Si ętatem, prudentiam, virtutem militarem Ducis Parmẽsis respexerimus, nulla aduersus illum exceptio timenda videtur, cum iam prouectę ætatis, rerum humanarum experientissimus, & nostro seculo præclarus existat Imperator, materno genere Austriacam stirpem referens, quæ in eo Senatu plurimum pollet, ex domo Farnesia, & Farnesij Cardina. Polonici Regni apud Sedem Apostolicam Protectoris nepos: à quo Cardinali Poloni publice & priuatim in Itala eximios honores, & plurima beneuolentię argumenta retulerunt: neque deficit illum pecunia, cuius ope apud Nobilitatem gratiosus fiat, si tamen homines habuerit virtute atque eloquentia insignes, qui in Polonia causam suam tueantur. hæ quidem omnes dotes sunt, quæ magnum rei momentum ad eam Coronam consequendam afferre deberent.

Verum plurima neque minoris considerationis eidem obstitura esse videntur: primo quidem origo Italica nihil ipsum adiuuabit: nam tametsi proceres Poloni, qui Italiam aliquando inuiserunt, moresque Italicos obseruarunt, nostram videntur nationem diligere, tamen in vniuersũ

nihil

nihil minus conuenit, imo illic nostra gẽs abhorretur, estque in abominatione, scilicet Italos astutos, & fraudulenti ingenij homines putant: Mallent ipsi Regem, qui natura, & assuetudine mores regionis amplecteretur, ac secum familiaritate quadã versaretur, quam in Principe Italo minime sperarent se comperturos, multo minus in Duce Parmensi, qui inter Hispanos in exercitibus educatus est, in quibus suprema semper auctoritate imperauit: quocirca propter eius magnitudinem animi dubitarent semper, vt contemptis ipsorum legibus, animum ad opprimendam Remp. conuerteret: quin etiam Stephani Regis exemplum, qui superbius imperitauit, eosque ad humilitatem animorum coegit, circumspectiores ipsos efficiet in futura electione. Præterea cum Respubli. illa Turcicum bellum valde abhorrenter euitet, rebus præteritis edocta cauebit inposterũ, iustamque timoris occasionem habere sibi videbitur, ne Dux Parmæ ob affinitatem atque clientelam, quæ sibi est cum Rege Hispaniarum, ipsius intuitu bellum excitet aduersus Turcas, quod postea extinguere opus arduum sit. Et quanquam Rege vigore legum, absque Senatu, & nobilitatis assensu in publicis Comitijs, neque de pace, neque de bello quidquam possunt
decer-

decernere: tamen prudens aliquis Rex occasionem reperire facile potest, qua se extra culpam poneret, suamque libidinem simul exequeretur: & profecto si Cosaccis frenum paulisper laxaret, nedum eos instigaret, cum ij naturales sint Turcarum hostes: saltem causa finium incredibiles motus excitarent. Neque hanc ob causam electio Parmensis Ducis Turcæ Imperatori quicquam placeret, proinde verisimile est operam daturum, & omni ope enixurũ, vt omnino excludatur. Strages etiam, quã aduersus hęreticos in Belgio admodum cruentam edidit, meo quidem iudicio eius causam remoraretur: nam Poloni hæretici, qui numero valent, ab eo semper abhorrebunt, neque iniuste suspicabuntur, si Rex foret, vt ille, etsi aduersantibus regni statutis, ipsos persequeretur, vel saltem cõmodis publicis, & honoribus, qui omnes absque interuentu Senatus per meram vnius Regis autoritatem distribuuntur, eos nunquam cohonestaret.

Archidux Ernestus Austriacus fauentem habiturus est in eo Senatu Austriacam factionem, quæ ad hæc vsque tempora Principibus illis plurimum addicta est: Princeps est singulari virtute præditus, generosus, & natura affabilis, demum Polonorum genio moribus responsurus videtur:

tur: duo tamen illi, nisi me animus fallit, aduersabuntur: primum quia Germanus est, nam miram Poloni cum Germanis antipathiam habent; & quanquam Archidux ille, qui benignissimum gerit animum, forte gratiæ plurimum collecturus videtur, tamen dum considerabitur, sub illius vmbra & patrocinio in Poloniam Germanos, gentem inuisam, ingressuros, & hic authoritatem habituros, id certe priuatim & publice consultantium mentes valde turbaret. Alterum impedimentum videtur esse, quia, cum Polonica Nobilitas, nihil potius, & optatius habeat, quam antiquæ libertatis suæ iura tueri, quæ hactenus illibata seruauerunt, inprimis cauerent, ne vicinum Principem tot viribus, & amicitijs validum eligerent, qui regno frenum inijcere queat, quemadmodum ab aliquo Austriaco sibi timere possent, & ab ipso Ernesto, quem facile cupiditas incessere potest supprimendæ Polonicæ libertatis, illudque Regnum hæreditarij iuris facere, sicuti in Hungarico & Bohemico fecerunt, quę regna natiuos Reges non habebant. Et hæc ipsa fortasse dubitatio nobiles mouit, vt electionem, quam Senatus in Maximilianũ Imperatorẽ fecerat, in interregno Regis Galliæ, exploderẽt. Quod si Turca in huiusmodi Co-

mitijs aliquam habuerit authoritatem, credibile est, eum minime passurum, vt Austriacorum principum quispiam eligatur ne Polonorum viribus aggregatis illã Húgariæ partem, quam occupauerunt Turcæ, recuperare, & Othomanicum Imperiũ lacessere velit. Quod si etiam in eodẽ ambitu coucurrent alij ex domo Austriaca, sicuti forte Ferdinandus, & Carolus Archiduces, aut Maximilianus, & Mathias eiusfrater, Ernesto maior superer it difficultas.

Transyluanus Regulus, vt nepos, & hæres Stephani Regis, nihil in ea successione iuris habet: nam tametsi antiqua fuerit consuetudo, vt filij atque etiam nepotes defunctorum vsque ad lineæ, siue stirpis totius occasum in Regnum vocati fuerint, tamen spatio ducentorum annorum nunquam nepotes electi fuere, qui non ex stirpe regali descenderint: quamquam Stephanus Rex eximia virtute decoratus, deque toto regno optime meritus fuit propter egregia facinora, quæ aduersus suos hostes peregit, nihilominus cum Poloni eũ magis veriti fuerint ob ipsius potentiam, ac timuerint, quam dilexerint, cum ille in honoribus, & commodis publicis parum proceribus satisfecerit, præterquam quod suorum bnorum parcus extitit, successoribus

bus suis tenues opes reliquit: neque Princeps ille alibi spem suam firmare potest, quã in auxilijs cognati sui Cancellarij, cuius authoritas sicuti regnante Stephano cęteros proceres supereminebat, ita nunc, quia nobilitatis odium subiuit ob superbiam suam, & quia familiæ Sboroskæ primatem supplicio vltimo extinxit, credibile est, eum de culmine suæ potentiæ deiectum fuisse. Tamen cognatum non mediocriter iuuabit, quia magni est vir ingenij, diuitijs afluens, audacia promptus, & adhæc Turcicis auxilijs, & pecunia, quæ eum non deficiet, nonnihil boni efficere valebit. Verum non vsqueadeo valiturus esse videtur vt difficultates obijciẽdas queat diluere, præsertim nondum adultę Principis ętatis, cum is adhuc adolescentulus sit: quod si vnquam Regnum illud adulto ac præstante Rege indiguit, per hæc tẽpora vel maxime indiget, propter occasionem, quam Moschorum ciuilia bella benè gerendæ Reipublicæ offerunt: & quanquã Turca ipsum, tanquam fiduciarium, ac vasallum suum vehementer promoturus videtur, quemadmodum Stephanum eius patruum promouit, non video, Turcicam opem, præsertim his temporibus, quibus Imperij illius vires aliò intentæ sunt, plurimum eidem afferre posse adiumenti. Nã

Poloni vt interregnis imminentibus assolet fieri, fines regni validis præsidijs depositis forte muniuerunt, quò ab insultibus Turcarum, & cuiuslibet principis, qui molestiam ijs inferre tentaret, sese tutos efficiant, ac tueantur.

Cardinalis Battoreus eius patruelis, & nepos ipse quoque Stephani Regis minora fortasse obstacula patietur: propterea quod ætate iam adultus est, & in ordine Ecclesiastico audit honorifice, notus & plurimum dilectus Senatoribus multis, ingenio & virtute pollens, apprime affabilis, & qui naturæ Polonorum se adaptabit: nihilominus credibile non est, vt natio illa de patruo eius Rege haud iucundam seruãs memoriam, & Hungaros immortali odio prosequens, dubitans etiam, ne ipso electo Cancellarij amplitudo resurgeret, consensura sit vnquam ad quemquam ex Batorea domo eligendum.

Princeps Suetiæ etsi adolescentulus est, non tamen adeo acerbæ est ætatis, vt regnum capessere, & paucis post annis recte gubernare nequeat, multisque virtutibus ad eligendum se & senatores, & nobilitatẽ potest compellere. Nam quia ex materno latere Iaiellonium domum refert, quæ domus ob egregia illorum Regum facinora, & in Rempublicam merita summopere

mopere à Nobilibus diligitur, & præser-
tim ideo, quia Reipublicæ aggregauit ma-
ximi momenti regionem, cuiusmodi est
Lithuania: item quia nepos est Annæ Re-
ginæ, quæ eiusdem familiæ est, & ex cuius
auctoritate magnam gratiam consequetur
præterea quia suppetet ei pecunia, cum ex
paternis thesauris, tum ab ipsa Regina ad
concilianda sibi nobilium studia: hæc me-
diusfidius magna sunt adminicula, vnde fa-
cili negotio ad regnum promoueri posset.
Verum si adhæc adiungeretur, vt Rex Sue-
ciæ amplificandi magis filij sui Principis
Sarmatis offerret (vt eum facturum verisi-
mile est) sui regni vnionem ad Polonicam
Rempublicam, si filium elegerint, nihil mi
hi superest dubitandum, quin ipse, cæteris
omnibus candidatis suis superatis, coronā
illam obtineret: etenim Regnum Poloni-
cum vicini regni accessione mirum in mo-
dum lucri faceret non solum in se ipso, sed
etiam propter bona plurima, quæ inde Po
lonorum emolumento consequerentur,
præsertim in compescendis subditis, ac
speciatim Dantiscanis & prætensis Duci-
bus Prussiæ, alijsque qui Suecorum ope ni-
xi sæpenumero defecerunt, & contra pro-
prios dominos Reges Poloniæ arma sūp-
serūt: cessarent quoque controuersiæ at-
que prætensiones iurium, quas Principes

Seciæ habet in Lithuania, tanquam in statu, ad maternam hæreditatem spectante: quæ res inter illa duo regna ingentes motus excitare posse videtur: portus Naruæ in Liuonia ad Polonos rediret, quem portum Seciæ Rex haud pridem occupauit, dum Stephanus cum Moscho bella gereret: quamobrem Poloni coacti sunt portũ illum recuperare, acceptamque iniuriam vlcisci. Sed quod magis referret, illud est, quod iunctis duorum regnorum viribus aduersus Moschum progressus fierent feliciores: non enim ignoramus, Moschouiam modo ciuilibus dissensionibus vehementer agitari: adeo vt ex ijs, quæ diximus non videam, cur Seciæ Princeps, si regni sui vnio proposita fuerit, excludi queat: quandoquidem probabile est, oblationem huiusmodi nihil minus virium habituram quam Iagellonis magni Ducis Lithuaniæ habuerit oblatio. Is enim vt Eduigem Poloniæ Reginam in matrimonium obtineret, Ducatum suum Reipublicæ consociandum proposuit: quæ propositio tantum effecit apuod Rempublicam, vt quãquam Heduiges Guilelmo Archiduci Austriæ ante promissa fuisset, iamque ille ad celebrandas nuptias Cracouiam aduenisset, nihilominnus Iagelloni concessa fuit: cuius propago, siue linea postmodum an-

nos ducentos feliciter regnauit. Quod si Princeps Sueciæ Catholicam religionem sectatur, quemadmodum vno ore omnes consentiunt, profecto nescirem, quem Respublica Christiana Regem ipso possit eligere fructuosiorem: is enim, debellatis Moschis, in magnitudine & continuatione Imperij cæteros omnes Europę Principes longo interuallo post se relinqueret, quoniam ab ortu ad occasum totam regionem quæ inter mare Caspium & Germaniæ terminos comprehenditur, possideret; ab Austro vero ad Septentrionem, à Caucaso vsque ad vltima Scythici maris littora imperij sui protenderent: quantum vero Turcis terrorem tam magnus Princeps adeo vicinus incuteret, quantumque auxilij fessis Christianorum rebus afferre posset, vnusquisque ex se ipso id animi cogitatione consequitur. Quod si ex altera parte Sueciæ Princeps regnum adeptus aduersus Daniæ Regem naturalem suum hostẽ arma conuerteret, nemini dubium est, quin tanto Regi minor ille Rex resistere non posset: & regno illo Daniæ subiugato, magna Catholicæ religioni vtilitas & adiumentum sequeretur, non solum quia pessimæ naturæ & hæresi infectus Princeps, cuiusmodi est Rex Daniæ, extirparetur, verum quoniã multum opis inde ex-

ercitus Catholicorum in Belgio acciperẽt cum in manu sit Regis Daniæ, clausis maris angustijs, ne subsidia frumentaria trãsferantur ex Gedanensi ciuitate in Zelandiam & Hollandiã, eas regiones obsidere, & fame affligere, præter auxilia plurima militum, & commeatuum, quæ Catholico Principe in ijs maris claustris regnante, transmitti possent per Oceanũ illum Septentrionalem ad quamuis contra hæreticos, & præsertim contra Reginam Angliæ, expeditionem.

THE.

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LXVIII.

Quod est

Ad Cardinalem S. Sixti Nepotem Gregorij XIII. Pontif. Max. Fabij Albergati, Quo pacto se gerere debeat in totius Imperij Ecclesiastici negotijs curandis.

DISSERTATIO

CVm videã, Illustrissime Princeps, permultos huic tuæ fortunæ blandientes, quo tuam sibi beneuolentiã parẽt, summa ope niti, vt ea tibi suppeditẽt, quæ tuis necessitatib. opportuna forẽt, quã cæteri putant, cumq; ego non minus, quicunq;, gratiã tuam exoptem, quam eo pluris facio, quo maiora sunt volũtatis meæ studia, maioraq; tua in me merita: mecũ ipse cogitaui, num forte valeam tibi non-nihil offerre, quod inter illa, quę tibi offerri quotidie cerno, non ingratum accidat. Quapropter, gnarus, propter mearum

 virium

virium imbecillitatem me non posse alijs æquiparari, tibi gemmas, aurum, resue deliciosas largiendo: & mecum volutans, huiusmodi res non semper inter bona cõnumeranda esse, quia sæpe honores, diuitias, & inæstimandos thesauros possidere possumus, neque tamen beati & contenti esse: existimaui, præ cæteris gratum munus tibi futurum, si de via ac ratione, qua præsentem amplitudinem tuam integram perpetuo honore & gloria conseruare queas, coram te dissertauero. Itaque hac de causa quædam collegi argumenta, quæ tibi scitu digna sunt, ex obseruationibus desumpta, illorum, qui in eo gradu, quo tu modo insignitus es, olim extiterunt, qui quidem recte se gerentes ita famam, quẽadmodum, post habitis rerum documentis, infamiam dedecusque consecuti sunt. Et quamquam hæc monita superuacanea videntur prudentiæ tuæ, vtpote quę dextram à sinistra via ex se ipse discernit: nihilominus hæc voluptati ac delectationi tibi futura, spero, quia voluntatem tuam cũ omni honestate coniunctã confirmabunt, eruntq; animi tui velut imago quędã simulque meæ erga te obseruantiæ nõ mediocre argumentum.

Igitur instituens sermonem quo pacto cum laude & honore in hac fortunæ tuæ prosperi-

prosperitate temetipsum regere debeas, primo necessarium esse, propono, vt etiam atque etiam dispicias, quisnam sis. Hinc enim sequetur, vt pariter finem cognoscas ad quem tuas dirigere actiones, te deceat: item quinam sint ij, quibuscumque negotia tractanda, quis denique modus cum ijs retinendus sit. Idcirco tres inte insunt cõditiones, totidemque quasi partes tibi agitandæ videntur, tresque personæ referendæ. Nam Cardinalis es, Pontificis nepos, ideoque Princeps, cui pleraque Nobilitas obsequitur, ac famulatur. Proinde videndum est, quid vnicuique harum partium conueniat, eęque ita ad consonantiam reuocandę sunt, vt suis ac perfecta resultet ep ijs harmonia.

Igitur Cardinalem esse, nihil significat, nisi ex præcipuis Ecclesiæ membris alterũ se creatum esse, cuius ope regendum sit Ecclesiasticum corpus: factus est lumen gentibus, vt vitę suæ splendore inter tot huius mundi tenebras viã cæteris præmonstret, qua secundum virtutem, atq; Christianam perfectionem operentur.

Quamobrem sicuti in Pharo collocatũ lumen ad nauigantium salutem maris vias non docet, neque ducit ad portum ex se ipso, quotiescunque caligine, nubibusque circumquaque offenditur: pari ratione

Cardinalis, qui tanquam Dux, & exemplar cæteris hominib. ppositus est, nequit bonos fructus in Ecclesiæ beneficium, aut gentium documētum producere, quoties purum illum bonitatis & virtutis candorem non retinet, qui in animis hominum absque vllo impedimento admirationem, & imitationis cupidinem excitet: quocirca cum in vita priuata nunquam te illa virtus, quę honestum, nobilemque virum apprime decet, defecerit: modo cum non amplius pedis, sed oculi vicem obtines in hoc pulcherrimo corpore Ecclesiastico, debebis tanto maiore atque excellentiore te virtute regere, quanto nobilior est oculi, quam pedis operatio. Qua de re eniti debes, quod laudabiliter efficis, vt animū tuum bonitate, honestate, religione eminentem in modum exornes, omnemque scandali, siue offendiculi occasionem remoueas, eamque instituas vitam, quæ optimum Prælatum decet, cuius partes sunt Dei cultum, atque gloriam quærere non tantum ex seipso, nimirum impollute viuendo, sed etiam elaborando verbo & exemplo vt cæteri identidem viuant. Verū quia de officio Prælatorum plurimi sunt libri sanctissimis referti documentis, hoc argumentum prætermittam: concedendo tamen, basim, in qua Cardinalitia dignitas

Heros Ecclesiasticus.

firma-

firmatur, esse Christianam vitam heroice; hoc est, non tantum propter priuatum beneficium, sed multo magis propter publicum bonum, traductam.

Igitur ad alterũ argumentum deueniam, Te Pōtificis Nepotẽ esse, & quæ in huiusmodi viris dotes requirantur, perpendā. Certum enim atq; compertum est, cum vt plurimũ nepotes ex charioribus sint, ac dilectiorib. consanguineis, quos Pontifices habeant, eos ab omnib. eligi tanquam Protectores ac Defensores totiut Christiani generis, ac præsertim Aulæ Romanę, vt ab illis fauores & beneficia consequantur: qua de re cum rationi consentiat, vt nobilem hanc protectionem suscipias, cumque Protector eos, quos protegit, diligere debeat simulque eius gratiam quærere, apud quem intercedendum atque orandum est (nam sine hoc omne officium esset inane) oportebit vt aulæ & vniuersitatis bonum procures, tibique beneuolentiam animi Pontificij propensionem conserues: quod quidem ob eius egregiam in te volũtatem non erit difficile: hoc autem minori negotio obtinueris, si nunquam obliuioni tradideris, à bonis, sanctisque viris nullos diligi magis, quam qui boni sunt, ipsorũ enim amor in virtutis & honestatis merito fundatur, itemq; si respexeris, amorẽ ex quadam conformitate & similitudine

morum exoriri. Ideo hæc confiderans, officiose tuas partes implebis, gratum animũ præteferes obingentes honores, quos in te contulit, omnique studio, atque industria ipsi inferuies, atque obtemperabis: curabis, vt ipsius quasi imago quædam sis, omnium te amicum esse profitebere, neminẽ ex affectu fouebis: ibis quotidie ad eius Sanctitatem, potiusque bis, quam semel, præsertim obseruans momenta horarum, quibus ab extraneis non occupabitur, idq; non tantum propter negotia, sed etiam, vt cum illo conuerseris: nam ab eius sapientia plurima poteris addiscere. duo hoc tẽpore, totaque tua vita, omnique fortuna erunt tibi ad recte viuendum precepta certissima. Verum quomodo aulicorũ beneficium quærere, & cum ijs agere debeas, clarius deprehẽdemus, in vniuersum quid aula sit, primo despicientes.

Aula Romana est eiusmodi hominum multitudo, quæ vel ob vinculum dignitatis, & officij, vel ob electionem cum spe honoris & vtilitatis consequendæ sequitur, atque colit Pontificem, vel quicunque ab ipso pendet: vnde cum ipse sit Ecclesię Dei ideoque Christianorum caput, quos regit atque gubernat, summa ratione eius aula Christianorũ respublica appellari potest. Quandoquidem vt quis honoribus ac dignita-

nitatibus ipsius perfruatur, superflua est illustris patriæ prærogatiua, nobilitas rara, generosi consanguinei aduenarum amplitudo, aliaue fortunæ bona, cum hoc loco cuilibet Christiano homini, qui secundum bonos mores viuat, siue sit ille minimæ, siue amplę conditionis, siue Italus, siue cuiuscunque nationis, aperta atque explanata via sit ad precipuos in ipsa gradus obtinendos, neque tantum ad ambiendum vnius ciuitatis, aut regni dominatum, sed ad amplissimum omnium, quo nullum imperium inter Christianos maius est imperium consequendum. Quapropter, quia magna præmia in causa sunt studiorum atque industriæ hominum, hinc fit, vt in hac aula, cum fere certæ sint honorum, vtilitatum ac supremarum dignitatum spes, cōueniant vndequaque, & reperiantur ad ea bona sibi curanda homines sublimis ingenij, quibus excellentiores ac rariores nusquam reperire est. Quam rem clarissime ostendunt frequentia experimenta, quia quicunque Romæ virtute præditi censentur, quocunque locorum migrent, admirationem hominum, oculosque in se trahunt: cum alibi raro, aut nunquam accidat, vt qui in alia aula excellūt, in hac multum existimationis acquirant, nisi tam ex longo temporis tractu nouum habitum,

nouaq;

nouamque disciplinam adipiscantur.

Vbique sūt mala mixta bonis.

Hic demum propria est bonitatis prudentię litterarum culturæ sedes, omnesq; virtutes tutum & stabile habent perfugium, cum Roma vtplurimum sanctorum, ac virtutibus illustrium hominum genetrix existat: illud nihilominus verum est, in tam pulchro commercio fieri non posse, quin (vt sese res humanæ habere solent) aliqua tertia pars auro purissimo immisceatur, interque optimum eius triticum pestiferi lolij, quantitas nonnulla inueniatur: nam improbi, putantes, easdem res quæ virtutibus medijs obtinentur, posse, similiter obtineri ope vitiorum, conantur sępe simulata virtute atque artibus, & deceptionib. insolitis sese insinuare inter virtutum studiosos, huiusq; societatis candorem ac probitatem corrumpere.

Igitur aulæ natura, & fine examinato, obseruanda nobis supersunt ea, quæ in vniuersum, & particulatim necessaria sunt ad procurandum ipsius aulæ bonū, & ad versandum laudabiliter in ipsa, quemadmodum proposuimus.

Igitur Protector Aulæ totius cum perpetuo in audiendis hominum alloquijs, vt eorum necessitatibus subueniat, intentus esse debeat, affabilis ac blandus sis, necesse est: ideoque signis exterioribus, quasi nūtijs

tijs quibusdam, cunctis gratum animum exhibere debebit, eosque gestibus atque actionibus quadam suauitate illicere ad sensa mentis suæ fidenter explicanda. Neque enim, vt animos hominum integre confirmes, adeo vt se amari credant, libereq; possint ad opem tuam confugere, sufficit, quandam bonæ voluntatis soliditatem in se habere, & desiderio omnibus satisfaciendi incensum esse, cum huiusmodi voluntas sine affabilititate haud dissimilis sit illius figuræ, musculosæ quidem, omnique proportione perfectę, sed quia coloribus caret, nullam habet venustatem, quæ oculos cuiusquam in se conuertat. Igitur affabilis Princeps grato inprimis aspectu, & læto, ac benigno vultu homines excitare, & inuitare ad loquendũ, perq; suos oculos & frontis serenitatẽ beneuoli affectus argumẽta patefacere debet, adeo vt ipso etiã silentin humanissima verba proferre videatur: Postquã ad colloquium admissi fuere, patiẽter atque officiose audiendi sunt, nam qui inuitus audit, affabisis nomen nõ meretur, neque protectoris munus exercere, & necessitates alienas intelligere potest, neq; similiter affabilis est, qui sermones alienos interrumpit vel contradicendo, vel anteuertendo loquentem, ac mentẽ

ipsius

ipsius diuinando, quia sępe quam longissime à consilio tractantis aberrat, vndę habetur contemptui, & in sermone, pręter iacturam temporis, confusionem gignit: præterea sententiam alloquentis interturbare, vel non attendere tanto maior iniuria habetur, quãto molestius est animi nostri nobilissimum ac maximi faciendum fœtum impedire, atque aspernari. Ergo ad affabilitatem pertinet, attentione & patientia vti, eiusque specimen præbendum est, respondendo ea, quæ ad rem faciunt, adhibito iudicio, accommodatis oculis, corporisque facie tota, adeo vt in audiendo, & rem, qua de agitur, considerando, totus occupatus videare. Neque tantum patientia, & in audiendo attentio exercẽda est, sed etiam in respondendo mansuetudo, cum seueræ atque acerbæ responsiones ijs factæ, qui nobiscum agunt, animum ipsorum abalienent, nosque nimium duros atque difficiles manifestẽt. Ille vero Princeps, quisquis blando vultu dicentes audit, ijsque respondet, se e inferioribus videtur æquiparare, hominemque alloquentem allicit, vt sibi, tanquam amico & socio omnem animi cogitationem aperiat, & perinde agit, ac si humana corda claue quadam reseraret. Et reuera hæc virtus tanti momenti est, vt per ipsam plerique homi-

num priuatorum beneuolentiam populorum atque prouinciarum sibi quæsiuerint & minor Cyrus à Xenophonte immortalem gloriam reportauerit, & per eandem Pyrrhus Rex & Dux maximus Cyneam laudauerit, quod eius eloquẽtia atque affabilitas plures vicisset ciuitates, quam ipse potentissimis suis armis debellare potuisset. Hi vero in quibus hæc virtus desiderata est, etsi maximi viri, tamen in odium publicum inciderunt, adeo vt plerique putent, inter præcipuas causas, cur Cæsar inuisus fuerit, etsi propter clementiam, liberalitaté, fortitudiné valde amabilis esset, eam fuisse, quod Senatoribus, dum in Senatum ingrederentur, assurgere grauaretur, vnde coniunatio inita fuit, & mors ipsius consecuta est. Quanquam autem vbique necesse est affabilitatem seruare, tamẽ multo magis necessaria est in rebuspublicis, quemadmodum Romani ostenderunt, qui, ne quenquam debitis officijs defraudarent, nomenclatoribus vtebantur, à quibus edocerentur nomina, & conditiones eorum, quos obuios habebant, vt eos iustis & honestis salutationibus interpellarent. Verum inter omnes respublicas magis in illis affabilitas videtur necessaria, quæ hãc formam, quam diximus, retinent, cum hic vnusquisque etiam sortis infimæ, modo

 honeste

honeste viuat possit optimam fortunam sperare, & ad summos honores contendere: ideo huiusmodi vir à nobilissimis æquo jure tractari meretur, in eum modũ, quem in exercitibus inter milites obseruari cernimus: qui etian si, quoad reliqua, vtilis existant conditionis, tamen omni humanitate ab eorum Ducibus suscipiuntur, nempe non ignaris, illos sua virtute posse sibi ad primos militię gradus viam aperire, Enimuero obliquis oculis, ac superbe aliquem aspicere, honorem delatum contemnere, neque libenter salutare, quasi ad oratio expectetur, & reputans, sibi quasi debitum illud, quod cęteri ex officio & humanitate largiri se putant, audire & respondere modis affabilitati contrarijs, hęc omnia contemptus signa sunt hæc autem longe maiores fiunt iniuriæ, quam si quẽ percutias, vel quocunq; modo lædas: propterea quod etsi quis à nobis percutitur, vel quolibet damno afficitur, nihilominus in eo ipso ostendimus, nos illius aliquam rationem habere, neque illum penitus nihili facere: at quoties contemnitur, iam perspectum est, significari, ipsum flocci fieri. Proinde cum Pontificis Nepos hunc in Aula stylum seruat, videtur aditũ ad Rempublicam Christianam toti mundo præcludere & impedire: neque mirandum

dum est si Prælati, qui ad te salutãdũ conueniunt, quos perhumaniter exceperis, & verbis, ac re ipsa, atque inuitationib. honestaueris, hilares, atq; cõtẽti abs te discedũt: nã cũ Nepos Põtificis sit ipsius oculus, facile inducuntur, vt credãt eundẽ honorem, idẽq; iudicium, quod à te reportãt similiter à Pontifice sese reportare, & quãtum à te honorãtur, atq; diligũntur, tantundẽ se in theathro mundi existimationis cõsecuturos: Homines siquidẽ non minus attẽte iudicia tua de singulis expendunt, quã decretum maximi alicuius momenti ab æquissimo iudice prolatũ attendi soleat. Verum etsi libẽs præcigio, affabilitatem hanc maxima suauitate miscendam esse, nota tamen censuerrm à debita grauitate & cõgruo decoro dissociandam esse: quinimo sicuti musica ex suaui & apta acuti, & grauis consonantia resultat: ita affabilitas facilitaet & grauitate componenda, ac temperanda, siue (vt melius dicam) collocanda est tanquam laudabile medium, inter hæc duo extrema, quorum alterum non perterreat accedentem, alterũ non dehonestet Principem, sed dignitate atque amabilitate cumuletur, adeo vt vnusquisque gaudio & admiratione repleatur. Quoniam vero scommata ac ioci ad animos hominũ deuinciẽdos & affabilitatis

laudem parandam mirum in modum prosunt: quemadmodum veteres ostenderunt Mercurium in medio Gratiarum collocantes, quasi sermonem nostrum omni genere humanitatis condiri oporteat, interdum facetijs vti expediet: propterea quod qui salebrosos atque asperos negotiorum nodos sine intermissione seuere exercent, neque vllum ei, quocum tractatur, campũ vbi paululum aliqua iucunditate respiret, concedunt, ij nimium duri, atque difficiles esse videntur. Nam dum os in aliquẽ honestum risum nunquam explicant, iure quasi naturę inimici abhorrentur, cũ summa ratione credendum sit, naturam homines risibiles non effecturam fuisse, nisi cum laude hanc facultatem exercere licuisset. Verum alij homines, qui rigidis ac seueris ingenijs opponuntur, nimiumque largis ac licentiosis dicterijs, & argutijs viã aperiunt, vice facetorum, ac iucundorum hominum, nomen scurrarum, & ridiculorum acquirunt, vt Ciceroni accidit, qui, dũ acutis, ac nimium frequentibus cauillis insequeretur Stoicos, vt eos contemnendos ostenderet, ridiculus Consul à Catone appellatus est. Quamobrem in sermone perpetua & nimium intensa seueritas fugienda est, licetque interdum in quadam obscuritate grauium negotiorum alicuius

feſtiuitatis, congruęque argutię lumen interponere: neque tamen ita vſurpandi sūt ioci, vt dignitatem perſonę, aut negotiorū diminuāt; nam quemadmodum parum aquæ in multum ignem proiectæ ipſum adauget, multa vero & copioſa eundem extinguit, conſumitque: ita nimis continuatæ argutiæ omne decorum tollunt, ſed in ſermonibus, & cum iudicio ſparſæ, atque interpoſitæ eos viuaciores, ac vehementiores efficiunt: proinde ſales & lepores tanquam condimenta ſermonibus, non tanquam cibus, adhibenda ſunt, ne in negotijs vice ſolatij excitandi, faſtidium, ac ſatietatem pariant: ijque ioci deligendi ſunt qui adeo delectant, vt in ipſis nulla pars odio digna reperiatur, nullius vitia, quocum tractamus, quoquo modo vnquam notando. Huiuſmodi enim homines nō modo ſibi cęterorum animos minime conciliant ſed potius eos ad indignationem prouocant. Et quanquam videtur, quo nos, noſtraq; tueamur, licere quoties cauillo impetimur, viciſſim cauillari, tamen cū prudentia, atque modeſtia longe melius conſentit, vt graui ſilentio, aut iucundo riſu alienorum ſcommatū aculeum retundamus potius, quam mordaci dicacitate amicum abalienemus, ideoque eæ facetiæ ac lepores eligi queunt, in quibus neque

læſio vlla deprehendatur, ſed qui ſuauib. modis audientium auribus blandientes ad gratiam, ac beneuolentiam eorum cóciliandam accommodantur, ſimulque ea fugientes, quæ in ſe plebeiam, ac ſeruilem humilitatem retinent, & quam longiſſime ſe conſtituentes ab ea turpitudine, quæ ex deformi oritur inhoneſtate, item illud cauillandi genus deuitantes, quod in alluſione, & in æquiuocis conſiſtit, vtpote quod liberali homine indignum eſt, ac penitus triuiale: propterea quod ſi ex nobiſmet ipſis petatur, poſſunt quidem iucundæ interſeri argutiæ, & nonnunquam riſus, verum non vndequaque, neque ab omni deformitate delectatio quærenda eſt, a tex illis tãtummodo rebus, quas honeſte effari, & audire licet, neque authoritatem, ac reuerẽtiam diminuant, quia etiam in iocoſis, atque in ludis decorum nunquam obliuioni tradendum eſt, imitandique videntur optimi pictores, qui etiam ſi figuras ipſas intento animo, prout decet, penicillo exprimunt, tamen non patiuntur, vt extrinſeca etiam picturæ, quibus illas circumueſtiunt, ornamenta quidquam contra artis præcepta, vnde minus docte elaborata eſſe videantur, contineant. Quamobrem ioci, ac ſales in colloquijs parce delectuque habito diſpertiendi ſunt, detracto ijs omni aculeo,

aculeo, neque ipsos ex locis abiectis, & indignis eliciendo, verum perinde efficiendo, atque periti architecti solent, qui in ædificijs affabre exstructis ita fenestras disponunt, vt illarū frequentia nihil domus firmitati, neque earundem raritas perspicuitati noceat, lumen, non qua ordinariæ, ac fœtentes viæ sunt, sed ex odoriferis, iucundissimisque hortis, & ab aere claro, atq; purgato desumentes.

Igitur cum hactenus disseruerim de ijs dotibus, quę in vniuersum Pontificium nepotem affabilem erga aulicos efficiunt, nō erit ab re, vt similiter dispiciamus, quo pacto huiusmodi affabilitas applicanda sit. Etenim aula ex quatuor præcipuis hominum generibus constat, Cardinalibus, Oratoribus, Prælatis, Aulicis: vnde necessarium est, cum alter ab altero differant, vt etiam virtutes, de quibus verba fecimus, diuersimode applicentur, prout illorum conditionibus, ac fortunis conuenit. Cum primis ita versandum est, vt sibi ipsis videatur, se tanquam superiores coli: ijsdēque credendum est, neq; in vlla quaque re ostendendū, quod velis tanquam Pōtificis nepos vti aduersus illos autoritate: quādoquidē omnis elatio in Rebusp. præsertim inter æquales inuisa est. Proinde Pōtificis nepotes etiā atq; etiā curent, vt desiderium

atque voluntatatem Cardinalibus inseruiendi præ se ferant, non minus in rebus, quę quodammodo apparent, sed etiam in illis, quæ reuera existunt, nihilque eorum officiorum prætermittant, quibus aut obuiam procedendum alicui, aut idem comitandus, aut salutandus est, quibusve salutationes anteuertendæ: nam cum sine summa ratione huiusmodi cærimoniæ atque obsequia in aula ideo respiciantur, quia exteriores hæ significationes animum erga singulos nostrum iudicant; sequitur inde, vt ij, quibus exteriores honores denegantur, aut diminuuntur, animum inducant, vt se à nobis contemni, sibique & honori suo in conspectu gentium non minimum derogari, credant. Quamobrem haud raro ob minimas causas, vel quia honoris ergo caput parum inflectitur, vel quia locus honestior occupatur, vel aliquis anteuertitur acerbissimæ simultates & inimicitiarum grauissimæ enascuntur occasiones. Quocirca etsi huiusmodi vel omissa, vel diminuta officia in malam partem haud interpretaremur, nihilominus effugere nemo posset, quin saltem negligentiæ, insuetæq;, ac vituperandę ineptiæ nomen subiret. Ex quibus, hæc obsequentissima officiorum, neque cum Cardinalibus vnquam prætermittenda, obseruatio in quocunque collo-

quio

quio retinenda est, curandum que vt faciliorem te ad addiscendum, moremque gerendum prębeas, quam sagacem nimis, & ad contentiones pronum. eademque de causa clientium & aulicorum summa ratio habenda est, ad sermones l benter, & seorsim eos admittendo, ijsdemque, quoad fieri decet, blandiendo, atque fauendo. Quam rem minimo negotio efficiet ille Pontificis nepos, qui in animum ac memoriam reuocet, cum illis sibi semper v u ndum, & mutatis temporum vicibus, eorũdem, qui modo ad ipsum confugere cogũtur, opem atque fauorem implorandum esse: proinde adagium illud memorandũ est, fore aliquando, vt qua mensura alios metitur, per eandem ipse æstimetur. At vero quemadmodum cum Cardinalibus talem se gerere debet, ac si potiores sint, ita cum Prælatis, qui in inferiori constituti sunt dignitate, sic agendum est, vt eos sibi exæquari cupere, vtque ipsos ad maiorẽ dignitatem promouendos esse, & existimare videatur: neque vero quam summam reuerentiam exhibere parati sunt, ea tota acceptanda, sibique iure suo vindicanda est, neque perferendum, vt intecto capite alloquantur, neque item permittendum, vt accedant, aut abscedant, quin hilari salutatione suscipiantur, ac dimittantur, dũq;

vacat, modo vnum, modo alterum ad se compellet, adeo vt singuli benignitatis tuæ participes gaudio perfruantur. Quibus modis item aulici tractandi sunt, neque enim permittēdum est, vt caput intecti perpetuo assistant, præsertim cum sermonem absoluerunt, virique sunt alicuius existimationis: quippe fugienda est occasio, vnde suspicentur, se contemptui haberi, aut ab illis deificationem quandam potius quam honorem exigi: quin etiam egregie atque prudenter feceris, si aliquem ex aulicis frequenter tuo fauore cohonestaueris, videlicet, illum è multitudine aliquando benigne ad te vocando: illa siquidem humanitas non eum tantum deuinciet, quem allexeris, sed cæteri eius exemplo eadem officiorum genera sperantes, lætabuntur, & se perinde atque eiusdem humanitatis cōsortes existimabunt. Ita in sermonibus atque congressibus priuatis memor Africani minoris, qui ex foro, quin sibi amicum quempiam prius conciliasset, nunquam descendere solebat, poteris amicorum, ac beneuolorum thesaurum semper adaugere, gratis modis generosum aliquem nobilemque virum tibi obstringendo, ex quo cōmunis aulicorum tibi sequetur applausus qui prudentiam admirabuntur, qua benemeritos atque insignes viros exceperis,

atqu

atque tractaueris.

Similiter, neq; minori cura cum Oratorib. agendum est, quo tuæ affabilitatis, & humanitatis argumẽtis contenti, ea concelebrẽt, sunt enim oculorũ, & aurium instar Regum atque Principum, ijsque authorib. bona aut mala fama apud integra regna & prouincias colligitur. Quoniã vero Pontificis nepotes cum illis colloquendi, & res Principum eorũ tractandi occasionem habent, necesse erit curare, vt de cuiusq; Reipublicæ ac Principis natura, moribusque diligenter edoceantur, inuestigantes, quæ ipsorum sint consilia; quę amicorum propensiones; quo pacto aulæ eorundem regantur, an discordes, quæ partium studia, odia, simultates, vel amicitiæ inter Principes, & ministros, omniumque causæ; prętera inquirentes, quæ vniuscuiusque imperlj magnitudo, mutua propinquitas, & longinquitas, totiusque mundi facies existat; vt si de fœderibus ineundis, de pace, induciis, bello inferẽdo, suppetiis mittendis, tentandis grauissimis consilijs agatur, non ignores, vbi, quomodo, quibuscum, qua de causa, & quando opportunius id effici queat. Quod studiũ tã facile perficietur, vt paucis horis, ne dum dieb., si viros ad id expertos & doctos adhibueris, luculẽter quæcunq; ad hãc rẽ percępturus sis,

tantum

tantumque delectationis inde hausturus, quantum inter politiores litteras historię, ac geographia, cæteris amœniores quodammodo, animique recreatio quædam, ac studiorum, & seuerarum occupationum digressio nuncupari posse videntur; Qua methodo, non vt Vlysses, errando, mores legesque populorum, ac prouinciarũ cognosces, vnde non minimum honorem, atque vtilitatem colliges. Cum his autem Principum ministris eiusmodi æqualitas seruanda est, ne inter illos cooriatur suspicio, magis te in vnum, quam in alterum propenso esse animo: nam hoc pacto iacturam faceres eius existimationis, quam facile paraueris, quoties neutri parti addictum te profitebere, ad quem tuto omnes confugere queant; idque adiungeretur, vt dum vni te fauentẽ præberes, alterius voluntatem studiumque admitteres, imo ille ipse, cui faueres, te pro arbitratu suo tractandi animum sumeret, nempe gnarus, quia cæteros abalienauisti, necesse esse, vt quocunque modo sibi te aggreges: proinde si in laudabili æqualitate permanseris, cuncti tuam dignitatem æque verebuntur neque mediocre omnium obsequium aucupaberis. Veruntamen quia negotia per vnicam affabilitatis virtutem ad exitum deduci nequeunt, sed etiam sagacitas

requi-

ritur, ne ignores, quando generoſo ac ſincero animo aliquid ſit diſſimulandum, quando liberius agendum, quando ſilendum, quando loquendum, quando poſtulatis aſſentiendum, quando non, ideo prudentia adhibenda eſt vel maxima. Neque enim omni occaſione, omni tempore, aut cum omnibus eodem modo procedendũ eſt. Perſpicacitas igitur, ſiue ſagacitas, qua de agimus, in quadam animi vigilantia collocatur, qui perpetuo in diſpiciẽdis rerum circumſtantiijs, rectumque à prauo diſcernẽdo intendatur. Quamobrem præcipue illius quo cum agitur, conditio animi aduertenda eſt, & conſiderandum familiaris, an aduena, intimus an animo alienus, æqualis, an inæqualis, bonæ malęve naturæ, veridicæ an mendacis ſit, an mores gerat ſeueros, an hilares, an mala ambitione laboret, an modeſtia pręditus, benignus an malignus, officioſus an inofficioſus, vtilitatis ſuæ an honeſti ſtudioſior: nam ſinguli mores diuerſam poſtulãt tractationem: quia cum familiaribus, & intimis libere, cum aduenis, & ſimultatem exercentibus cautius, cum ſuperiorib reuerenter, cum æqualibus circumſpecte, cũ inferioribus humaniter, & benigne, cum bonis, & veritatis amantibus viris tuto, ac fidenter agere nos decet: Mendacibus vero de-

ro deneganda fides, neque credendum, etsi (vt dicitur) pignus afferant: hilares, iocundique viri ſuauiter, ſeueri contractius, ac breuius tractandi: ambitioſis honor deferendus, perinde ac ſi eos multifacias: cum modeſtis autem quemadmodũ ſimplicitas quærenda, ita malignis aures penitus obſerandæ: in beneuolos, & ſocietatis humanæ amicos omnis liberalitas collocanda, ad officioſos prompte refugiendũ inofficioſi, & ſibi ſolum commodi fugiendi: ab ijs, qui vtile tantum venantur, ſubtrahenda fides, ne cuncta ijs credantur, ſed illis, qui honeſtum appetunt, ſecurius auſcultandum. Pari quoque ratione examinandum eſt, an negotium, quo de agitur, fieri poſſit, nec ne, an ſit honeſtum, an media licita, vel illicita; quoniam quæ facilia ſunt, & honeſta amplectenda, contraria fugienda ſunt: itidemque habenda ratio, nũ locus publicus ſit, an priuatus, cum alter alteri præſtet, & reſpectu maiore attendatur; tempus quoque ſpectãdum, an luctus, an lætitiæ; an rei tractandæ opportunum. Quoniam vero locutum eſſe aliquando, nunquam nocuit tacuiſſe, perſpicacis, & ſagacis viri fuerit in negotijs parce loqui, & ab alijs obſeruari, potius tanquam alienarum ſententiarum eloquẽs recitator: quod Pontificio nepoti apprime conuenit, quia

ex paruis coniecturis, & indicijs ex ipsius sermone collectis solent rerum intelligẽtes aulici magna rerum momenta deducere, rerumque grauissimarum lumen accipere.

Verum erit nonnunquam sagacitas, Nobilem retinendo dissimulationem, minus sagacem se ostentare, cum ijs scilicet, quibus amor, ac nonnullus respectus debetur, neque cum ijs, qui propter fortunę abiectionem inter multitudinem referendi sunt. Neque absimile est sagacis hominis munus sua & aliena arcana celare. Etenim in negotijs pertractandis ij, qui sua consilia retegunt, perinde agunt atque lusores, quj ob incuriam aleas suas patefaciendo, qua sibi consilia interuertunt, suoque damno sociis detrimentum afferunt: præterquam quod si tacere nescias, omnem inter amicos fiduciam tollis, vnde quoties vrget necessitas, eorum carere consilijs tibi necesse est. Et profecto hac in re vehementer attendendum est: plerique enim, vt aliena arcana rimentur, subtilissimas artes, & stratagemmata, qui bus insidientur, inueniunt, simulantes aliquod negotium, quod arduum videatur, quod nullius denique momenti

compe-

comperitur, communicare, vt ab amico maiora expiſcentur, & modo fingentes quempiam ſibi inuiſum, modo alterū chariſſimum eſſe, & animo contrarie diſpoſito, fidem ſibi præſtruunt, quo noſtri cordis recondita magis penetralia perſcrutentur. Hoc in negotijs perneceſſarium monitum comitem ſibi adſciſcit in agendo Dexteritatem, non ſolum enim pericula, inſidięque noſcendæ, ſed ſcite deuitandæ ſunt. Sic venator cane non admodum contentus eſt, etſi feram venatur, niſi tuto, debitisque modis doctus ſit eam interimere. Quomodo autem definiatur iſta Dexteritas, liquebit, conſiderantibus, eos proprie dexteros appellari, qui membra enodata, ac facilia habentes ad omnes motus idonei exiſtunt, & agiles; adeo vt ſi neceſſitas cogat eos difficilem locum tranſilire, vt nociturum aliquid declinare, accommodato ſaltu, vel facili inflexu abſque læſione vlla euadant. Ad hanc itaque ſimilitudinem, in rebus agendis dexteritas vocatur facultas, & virtus illa, qua feliciter negotia peraguntur, difficilia ſuauibus adeo modis proponendo, vt facilia, & fere pro ſolatijs accipienda videantur; aut audiuntur, & oblata excipiuntur tanta comitate, vt ijs omnis amaritudo, ac propemodum fel detrahatur: Nam aliquando tam inepti inſanique

ſaniquehomines inueniuntur, vt ijs, quæ parua sũt & facilia,magna,&ardua videãtur,acerbaſque res ſæuis modis exaſperent neque negotium vllum proponere callẽt, quin ſiniſtro , & inepto more illud corrumpant, & infauſtuum reddant. Quorũ omnium ineptiam æquare poſſumus quorundam ignorantię chirurgorum, qui vice ſanandi , plagas inmedicabiles faciunt, & eas dum conſuere conantur,ingenti ægrotantis dolore magis lacerant. Contra viri prudentes , rerumque experientes agunt: ſuauibus enim lenimentis morbum mitigare, vt mirabili peritia ſecando, antequam æger dolorem ſenſerit, ſanare cõſueuerunt: ad quorum imaginem homines dexteritate pollentes,moleſtas, atque faſtidiendas res occulto quodam, & delicato inſinuationis genere efferunt , adeo vt ſine tædio audientis,ac ſine vlla violentia paullatim introducantur, eiuſque animum ad ſuas petitiones, ac diſideria diſponant. Neque ab ſimili arte vtuntur,qui vel propter aſperam, & difficilem naturã, vel propter affectum,cut commodum aliquod, cum ad rem agendam deuenerint, amarulentiam præ ſe ferunt, verbaque effutiũt ſuperbię plena,vt nos magis ad ſingulare certamen prouocare,quam nobiſcũ amice tractare videãtur:etenim ab impetu

huiusmddi hominum, quasi taurorum, qui nos exenteraturi ferociant, dexteri viri salutem quęrunt, peritissimos gladiatorum imitantes, aliò sermonem inflectendo, vel leni quodam saltu ad mitiorē transeundo materiam, neque ob insolita verba, quoties ea siue ira, siue aliena incogitātia protulit, excandescendo, imo iratos animos mitigando, ipsorum intellectum in errore aliquo versantem modeste corrigendo: non enim, vt plerique putant, seruilis, ac parum cordati hominis est, mitem in modum respondere, neque irasci ijs, qui aduersus nos accensis animis furiant, imo temperantis, prudentisque viri est, ideoq; principe dignum, quippe qui non minorē operam dare debet, vt propter suum in affectus imperium, quam ob numerosam famulorum cateruam admirationi habeatur, & insignis appareat: quandoquidem suis cupiditatibus habenas laxare, ijsque se se subijcere, alienos errores male ferendo veræ non est magnitudinis argumentum, quia magnates iram, & effrenem quamlibet libidinem non modo cum plebe, vilibusque hominibus, sed etiam cum feris & brutis animantibus communem gerunt, ac proinde quoties perturbationibus succūbunt, neque animi motionibus resistunt, humanæ dignitatis statu deturbantur, ne-

que

què benemeriti principes cuiquam videri possunt, nisi ad heroicam, ac prope diuinã virtutem aspirét. In huiusmodi ergo dexteritate eum respectũ habere debet, quẽ periti pilæ lusores habent; qui, ne in ludo errent, non solum cauent, vt ad socium eã callide dirigant, sed pari aptitudine ipsam capere nituntur, corpus concinne adaptãdo, & illuc vnde vtilius pilam proijcere cogitant, transferendo: eodem modo dexteritate rerum agendarum animum aduertere debemus, ne error in negotio cõmittatur, nostraque verba rebus accommodemus, & amicorum orationem iuxta materiam in meliorem partem interpretemur: hac enim arte modo possumus simulare, aliquid nos non intelligere aut nescire, modo dilationem petere possumus ad responsa danda, ne ex tempore dicere cogamur, interdum cedemus, etsi posse nos vincere certo scimus; interdum aliorum verba, si dubia fuerint in benigniorem sensum trahemus, interdum nostra quo libuerit modo, interpretabimus: quemadmodum ille fecit, qui causam suam coram Philippo Alexandri patre agés, dum contra se decretũ eiusque iura à Philippo somnum simulante minus attente audiri cognosceret, à sententia prouocauit alta voce, qua excitans Rex,

Ergo, ad quem, inquit, prouocas? Ad te respondit, o Rex, cum experrectus fueris: Quo sagaci responso postulata impetrauit. Ita nos omnem fugiemus alios disturbandi occasionem. Cum vero accidet, importunum aliquem hominem totam concionem permiscere, adeo vt Principem nunquam velit deserere, sed eum quasi obsidione cingat & angat, simili dexteritate repelli, & error ipsius sine vlla exprobatione aperiri poterit: adeo vt ignominia omnique dedecore careat, hoc pacto eum commonefaciendo, libenter scilicet eum diutius à nobis audiendum fore, verum cũ nostri partem cæteris quoque debeamus, ideo satius putandum esse, vt alio tempore & commoditate tota causa iterum intelligatur. Similiter si quis inextricabile aliquod, & exosum agat negotium, modesta eidem repulsa dari poterit, ostendẽdo, materiam illam difficillimam arduæque tractationis esse, simulque commodiore tempore opem ferendi eximium profitendo desiderium ac voluntatem. In summa apud illos, qui negotia tecum communicant relinquenda est quædam continentiæ tuæ opinio, vnde etiam repulsas & repudia ob suauem dexterrimumque modum tãquam beneficia interpretentur, repulsisq; hominibus animus, viuaque spes adiungatur

tur, vnde facile credant, viam, qua vota expleant sua, sibi obstructam non esse. Sic Epaminōdas, cum ab eo Pelopidas vilem hominem, qui carcere detinebatur, petijsset, suauiter denegauit, inquiens, huiusmodi petitiones ab aulicis denegandas esse, nō à generosis, honestissimisque viris, qualis erat Pelopidas.

Verumenimuero mitibus verbis non eo procedendum est, dum repulsas, aliunde negotium purgamus, vt remedii afferendi gratiâ res minime veras, vel quas concedere in nostra non est manu, in mediū afferamus: sincere enim agendum est, & absque mistione vllius mendacij, vtpote quod ab omni virtute abhorret, omnique hominū conuersationi, & ciuili commercio refragatur: sed eiusmodi temperamentum retinendum est, vt quæ coactè negauerimus, homines pacato animo recipiant; neque tamen pollicitatio aliqua interponenda, qua nouo aliquo vinculo ijs deuincti esse putemur: ne postmodum euentu aliquo frustrati, indoleant, & se fictis verbis delusos à nobis esse existiment. Neque vt cuiquam satisfaciamus, in res improbandas nosmet præcipites agere debemus proinde curandum est, vt sententiæ nostræ veritatis plenæ neque ab honesto disiunctæ sint, neque facta verbis præpediantur, sed

illa his præponderent,& exitu maiora deprehendantur.

Quoniam vero iam professi sumus, Aulæ Protectorem debere ipsius bonum curare, ideoq; debere eum affabilem esse, sagacem, verum,& de affabilitate, sagacitate, dexteritate satis diximus; adprime conuenit, vt de hoc aulæ bono sermonem instituamus. Neque enim satis est, vt nominatus Protector blanditijs, gestibus, verbis humanissimis ac suauissimis primum sui aspectum iucundum præbeat, sed officijs, reque ipsa perfecte miscere vtile dulci, aulæque in omnibus prodesse debet. Porro cuiusnam æstimationis esset ille fructus, qui odore atque colore gustum alliceret, si deinde malus & insipidus reperiatur? Cum igitur aulæ Protector ipsius bonum quærere teneatur, in quo illa consistat, considerare debet, quia omnia bonum finemque suum in tantum assequuntur, quatenus in naturali statu, ad quem diriguntur, conseruantur. Quapropter cum aula Romana, vt initio memorauimus, illa sit multitudo, quæ Pontificem, de illo benemerendi causa, sequitur, necesse erit, vt Protector viros integritate, prudẽtia, atq; eruditione insignes adiuuet, foueatq;, qui Pontificem dignis modis venerari, eique inseruire valeant, vtque totam aulã in statu

perfecto

perfecto cum dignitate atque ſplendore conſeruet; quamobrem Nepotes Pontificis viros virtute claros noſcere, allicere, inuitare debent, & dulci quadam vi ad ſui familiaritatem cogere: vt Pontifex quaſi primus motor oculos ad eos conuertens, poſſit apud nepotes, quaſi ſecundas cauſas, huiuſmodi viros inuenire, tanquam materias quaſdam bene diſpoſitas ad ſuſcipiendam quamlibet excellentem formã, quæ honorem & commodum ſecum ferat Ideo oportebit vt Protector accurate hominum merita inueſtiget, & diſcreto in ſua mente lolio atque tritico, erga digniores officioſus exiſtat, obnixe laborans vt in eos & honores, & beneficia, quoad poterit, conferantur, neque tantum eorum merita inquirat, qui Romę degunt, ſed vbicunque viuant, vt vnuſquiſque rara probitate & virtute ſingulari ornatus patefactum habeat aditum ad pulcherrimam hanc, nobilemq; Rempublicam.

Qua de re diligentem atque laborioſum eſſe oportet, ne benefaciendi alicui occaſiones, quas temporis velocitas tardis, ac pigritantibus eripere ſolet, elabantur: ideoque ſicut generoſus equus, cui hippodromi tantum meta indicata fuerit, neque vocis, neque calcarium auxilio ſolicitatus

 vltro

vltro currit, & anhelat, ne quis eũ ad propositum præmium consequendum anteuertat: eodem pacto in hominibus iuuandis velocem atque impigrum esse oportet, & nunquam nõ vereri, ne alius nobis paratum gloriæ locum, quem cæterorum hominum benefactoribus immortalis fama largitur, prçripiat. Neque profecto Protectoribus, ac patronis, qui à Deo electi sunt, tanquam gentium, ac bonorum dispensatores, quidquam dignius est, quam in viros probos propenso esse animo. Etenim sæua nimis est eorum impietas & inhumanitas, qui cum in manu habeant, quo populos subleuent, malunt ob supinam ignorãtiam, ac malignitatem desidere, hominumque merita vel remunerare negligunt, vel oppressos, atque in summa rerum egestate sepultos derelinquunt. Qua de re Titus optimus Imperator, quoties diem transegisset, quo nemini prodesset, nunquam nõ çgre ferebat, diemque illum omnino deperditum fuisse, dolenter prçdicabat, equidem imperatoris menti conueniens cogitatio, quia nulla in re magis, quam hac magnanimæ beneficentię virtute ad Deum accedimus. Verum etsi officiosum, ac beneficium se præstare, opus est bono protectore generosisque Principibus dignissimum: tamen Pontificijs nepotibus id vel

maxime cordi esse debet; eoque studiosius curandum, quia ipsorum autoritas prope diem expiratura est; quę res cæteris principibus minime contingit: eamque ob causam in hominibus benemeritis fouendis, etsi procul absunt, nihilque petunt, nulli parcant labori, nunquam immemores, se in huiusmodi constitutos prærogatiua, tãquam aduenas, neque semper in eodem statu permansuros: ideo quemadmodum viatores in suis peregrinationibus decet hospitibus suis bonam humanitatis suæ, liberalitatis, magnificentiæ famam relinquere, sic in ipsorum mente fixum, atque locatum sit, dum fortuna sinit, vt ad sempiternam suæ hospitalitatis memoriam in animis aulicorum solidum ædificent perpetuæ beneuolentiæ ædificiũ cuius fundamenta sint fauores, gratiæ, & in optime meritos, atque honestissimos viros collata beneficia. Et profecto, Illustrissime Princeps, cum ad hoc ædificiũ oculos tuæ mentis, quod facis, conuerteris:, comperies, illud nobilius esse quibuscunque Romanis operibus, etsi ruinæ stupore nos, atque admiratione afficiant: neque vero vllum incommodum in hoc struendo opere molestum esse tibi debebit, gaudium siquidem quod inde exsiauries, eiusmodi erit, vt quiuis labor leuis, ac iucundus tibi futurus sit

cum nihil in rerum natura ſuauius reperiatur, quam ſecundum virtutem agere, eaq; præſertim efficere, quę homines vinculo alligant immortalium beneficiorum, quibus præmonſtramus exemplum cæteris, noſtramque gloriam nouo ſplendore adaugemus. Erit etiam optimi protectoris munus eniti, vt in aula pacifice, animiſque concordibus vbique viuatur, cum ex minimis diſcordijs magna ſæpe incendia ſuſcitentur. Quare omnes occaſiones ac fomenta rixarum ſemouenda ſunt: neque auidis auribus audiēdæ maledicorum detractiones, ſed abſentis partes modeſte ſumendæ ſunt, adeo vt ex nobilibus animis omne diſcordiarum ſemen euellatur, & pax & concordia ad totius aulæ decus, atq; commodum inſeratur.

Poſteaquam de tuo munere quatenus perſonam geris Cardinalis, & Pontificij nepotis, deque eorum dotibus, quibuſcum tibi verſandum eſt, denique de moribus, quos in rebus tractandis retinere debes, abunde egimus; reliquum eſt, vt quo pacto cum famulis atque clientibus ſit agendum, tractemus. Quæ res etſi contra te prætermitti poteſt, vtpote qui tua humanitate nullum tuæ gratiæ locum deſiderari à quoquam pateris; tamen quia ſermonis huius tenor hanc quoque tractationem

requirit, breuiter de tota re dissertabo, & architriclinũ imitabor, qui ne vllã rẽ ad suum munus pertinentẽ omittat, domino suo cupedias quasdam offert, potius ne artis præcepta posthabere videatur, quã quod eas necessarias putet. Igitur exploratissimum est, præcipuã domini virtutem in eo consistere, vt recte famulis, qui eius sunt animata instrumenta, vtatur: proinde necesse est ante omnia eos recte eligere, & cõcesso, eos in vniuersum omnes bonos esse, distinguendæ sunt eorũ naturæ, dotes, atq; animi virtutes, ideoq; munera demãdãda, ad quæ apti sint, quæq; eos deceant, vtque vtilius inseruiant, vnicuiq; suæ partes delegandæ, & fines assignãdi, quo pes ad ambulandum, oculus ad videndum, auris ad audiendum ministerium præbeat suũ, neque se inuicem præpediant: quemadmodũ enim ex huiusmodi confusione totius animãtis corruptio sequeretur, sic in aula siue domo qualibet sine hoc ordine dissonãtia quædã, ac tumultus orietur cũ domini detrimẽto: quocirca is caueat, ne inter famulos, siue cliẽtes suos malignitas atque simultas vlla inualescat, sed vnanimes mãdata eius excipiãt & exequãtur, adeo vt deficiẽte oculo manus oculi vicẽ suppleat, & pes manũ adiuuet, pariterque omnis via præcidenda est malignis, & fraudulentis hominibus, eorũque falsis sententijs, quib,

tanquam

tanquam venenatis iaculis, innocentium famulorum corda persæpe feriunt, aures occludendæ. Vt vero officiorum malignitas deprehendatur, ad eam sagacitatis virtutem, quam diximus, confugiendum est & considerandum, an accusator sinceri animi habeatur, nec ne, an aduersus eum; quem accusat, ęmulatione, an inuidia, aliove affectu, cuius causa homines aduersus alios permoueri solent, ducatur: item an reus antehac prauos mores habuerit, an verisimile sit, eum posse illud vel fecisse, vel dixisse: quod si idem dixerit, an fecerit, quo animi sensu atque intentione, an forte incogitanter exciderit, vel ex ignorantia, vel propter aliquam speciem violentię: Hoc enim pacto instar æqui iudicis assensu cohibito, iudicioque suspenso, reseruabit reo defēsionis locum, sua gratia neminem extorrem faciendo, antequam imperturbato animo eius rationes entelligat, & reum ore suo conuictum damnet.

Verum ad munera distribuenda atque ordinanda, prouidenta requiritur, per quā tempus vtendi ministris cognoscitur: nā quemadmodum ex vna parte eum, qui operari tenetur, dedecet otiari, sic ex altera æquitati non congruit, vt defatigati parūper quiescere, & horam aliquam ad respirandum habere nō possint: proinde, quo-

tiesçunq;

tiescunque tempus & occasio postulat, in officio continendi sunt, & alterne ijs nonnulla quies & tranquillitas permittenda est. Verum quia nemo potest obsequia recte præstare, nisi qui patroni mandata plane intelligit, ideo in iubendo perspicuitas requiritur, ne famulantis animus incertus titubet, & propter ignorationem rem diuersam á mente imperantis exsequatur, eademque benignitas similiter in imperando adhibenda est: propterea quod si tyrannice ac superbe imperauerit, cum labor quilibet sui natura inuisus existat, clientium animi offendentur, neque perinde attente sese negotio conficiendo ingerent: at si benigno atque mansueto more aliquid ijs, etsi arduum, imperatum fuerit, vehementi cordis impetu libenter agendę rei incumbent, neque vllum laborem atq; angustiam sentient, donec ad optatum exitum rem deducant, imo imperia tam dextero modo imposita quasi præmia suscipientur.

Verum quia clientes & aulici patronis suis nunquam non adesse debent, & continua ista familiaritas & conuersatio fastidium parit, prudentes domini nullam nauscam ac satietatem ob eam rem concipere debent: nam sicuti nullus, etsi rarus ac delicatus cibus; sine pane concoqui potest; ita

ita quodcunque arduum negotium, sine optimorum adiutorum auxilio, diminutũ atque imperfectum remaneret. Quoniam vero peccare humanum est, ideoque famuli, etsi periti, rerumque experientissimi, errorem aliquem interdum committere possunt, in ijs emendandis debent domini nõ asperis sed mansuetis modis vti, neque obliuisci, solere domitores equorum generosos equos nutibus, & sola virgæ vmbra regere, non ignari, arctum nimis frænum eos ad furorem atque valorem deducere. Ante omnia si contigerit errorem publice fieri, dominus eo loci attendere ipsum nõ debet, & palam corrigere, quia tunc illius diminutio fieret dignitatis, vtpote qui perturbationibus vacuus apparere, neque publicis in locis iram similemue affectum indicare teneatur: præterquam quod qui hoc modo redarguitur, læsionem animo concipit, voluitque animo, dedecus illud nunquam posse quouis accepto fauore atque beneficio deleri, ideoque à Socrate Plato iure reprehensus est, quia, cum in conuiuio quodam Socrates seruum increpuisset, eodem tempore Plato eum cõmonefecit, seorsim illud, non publice monendum fuisse: Socrates vero eadem ratione ad illum conuersus, reprehendit Platonem, quod ipsum itidem priuatim non corre-

correxiſſet. Quamobrem admonitiones clam, & amore paterno faciendę ſunt, vehementius enim, quam quælibet aſpera reprehenſio, animos commouent, coguntque: & profecto collaudandum, & prorſus regium, atque heroicum corrigendi nobiles homines genus illud eſt, quod ſimul cum reprehenſione partem aliquam laudis continet, quemadmodum prudentes Duces conſueuerunt, qui milites ſuos in acie langueſcete cernentes, non acerbis atque aſperis verbis, ſed memoria rerum egregie geſtarum eos reſtituunt, & ad ſeipſos imitandos & ſuperandos accendũt. tũc enim reprehenſio obtegitur inexpectata illa laude, & rerum laudandarum recordatio generoſo pudore conſcientiam præſentis erroris exſtimulat, & ad renouanda egregiæ virtutis argumenta inflammat. Longe vero falluntur nonnulli principũ, exiſtimantes, ſi clientes ſuos rigide habeant, & ipſorum contemptum præſeferant, fore, vt inſeruiant melius, quam ſi ea mediocritas retineatur, propter quam decorum atque modeſtia clientum herili imperio reſpondet.

Quandoquidem nulla maior dignitas & amplitudo principibus viris obtingere poteſt, quam ſi honeſtos, & virtutibus conſpicuos viros apud ſe detineant, ideo quia

pleriq

plerique omnes ex meritis, & virtute famulantium virtutes, ac merita principum libenter arguunt: quamquam enim nonnulli putant, magnatibus nunquam famulos honestę conditionis deesse posse, & facile iisdem esse hos conquirere, ac proinde contemni posse; nihilominus si aliquando difficulter, & grauatim equum mutamus, quoties pręcipuis partibus valet, multaque eius vitia toleramus; profecto multo cautius & considerantins agendum nobis erit, dum agetur de permutandis & admittendis hominibus, hoc est, nobilissimis animantibus & diuinis creaturis, quoties ipsis suppetit erga nos beneuolentia, fidelitas, reuerentia, inque rebus nostris diligẽta, optimorum aulicorum dotes præcipuæ, quæ vitium buodlibet, nihil domini maiestatem minuens, compensare valét Quamobrem par est, vt in minimis clientum defectibus oculi, auresque occludantur, inque ipsorum actiones exactę nimis non inquiratur: cum potissimum videamus, naturam, artemque, omnis perfectionis amantissimas, neutram in suis operib. nisi raro, aut difficulter ipsum perfectum assequi posse.

Verum sicuti homines ad peccatũ procliues, ita ad pœnitendum, & ad bene agẽdum egregie dispositi sunt: ideo nihil erit

diffi-

difficultatis,vt tui cliẽtes, vtpote honesto, nobilique loco nati, honestique amantes, eo studio.fideque tibi obsequia sua præstẽt quæ ipsos decet, multamque à te gratiam promereatur. Quamobrem cum patroni soleant aliquando plus minusue ad desperationem beneuolentiæ herilis obtinendę clientes suos compellere,æquitati consentiet,vt in hoc ea mediocritas, quam honestas exposcit,eligatur : accidit enim,vt plerique Principum ob nimiam amoris erga vnum indulgentiam , illum sibi tanquam idolum constituant, eidem maiorem impertiendo,quam pro se retineant,authoritatem, seque ipsos nutu illorum gubernãdo,neminem alloquio dignantes, nemini sua beneficia annuentes,nisi ex vnius, quẽ omnibus præferunt, sententia; cui quicquid placuit, & domino collibitum est. Proinde benignitate domini tandem abutens, cum ipsius indignitate , omniumque nausea, & indignatione vtplurimum intumescit, insolescit,& grauissimus cunctis euadit.

Alij Principes nonnulli in contraria currentes suis aulicis,etsi viris natiuæ bonitatis,nunquam fauorem,aut beneuoli animi significationem vllam tribuunt : nã sibi persuadentes,omne genus dominationis, & imperij significare virtutis præstã-

tiam, atque excellentiam, modis improuidis, parumque prudentibus vice meritorum reponendorum ipsis insultant, & truci, ac fulminante aspectu pene transfigunt, modo asperrimis & insanissimis contumelijs impetunt, credentes, quanto terribiliora, & perturbatiora sunt tua mãdata, mo resque impetuosiores, eo maius gloriæ, ac diuinitatis nomen quæsituros, vnde miseros clientes, tanquam infelicia mancipia, deprimunt atque conculcant. Quocirca cum nimię gratiæ, & indulgentiæ extremitas in tyrannicam feritatem conuertatur, cumque vtrumque extremorum vituperatione dignum habeatur, sapientis Principis erit in mediocritate se continere, vt diximus, dignitatemque suam, atque alteram decori partem seruare, in famulorum prædam nunquam concedendo, alteram vero, magnanimam quandam retinendo comitatem, propter quam Aulici præsentia Domini fruantur, tanquam familiæ parentis communis, ad quem singuli suis in necessitatibus perfugium habeant. Hanc vero mediocritatem facilius assequetur, si gratiam suam vnicuiq; proportione Geometrica distribuerit, iustamque æqualitatem seruauerit, vt si Sutor quatuor mereatur, non dentur ei octo, si vero vero Sartor octo mereatur, nõ habeat solum octo,

sed

ſed vnuſquiſque ſecundum dignitatem ſuam, ac meritum. In diſtribuendis vero huiuſmodi fauoribus, & gratijs ſummis laudibus extollenda eſt conſtantia & ſtabilitas, cauendo ne in errorẽ plurimis conſuetum incidas, qui pœnitudine ducti, quod in aliquem beneficium nonnullum contulerint, multiplicatis iniutijs omnem gratam memoriam, cuius præclara ſigna antea receperant, delent, atque corrumpunt, appetitionem ſuam, inſtar prægnantium mulierum, temporis momento in alios conuertendo, eoſque faſtidiendo, quos antea in pretio, & in oculis habebant, iudicium certe, atque argumentum male cõpoſiti animi: ſcimus enim, in reb., quas fecimus, conſtantiam, & ſoliditatem oſtendere, neque pœnitentiæ ſignum dare, verũ animi virtute munitiſſimi affectum eſſe, qui non peccat vnquam ob malam electionem, & delectatur mirabili gaudio in continuandis omni animi promptitudine ijs operibus, quæ laude, atque honore digna cenſentur. Neque ſolum iuſtitia poſtulabit, vt clientibus, auliciſque tui nomini ſtudioſoribus, quæcunque vtilia ſunt, & honeſta, præſtes, verum vt ijſdem

occasionem suppetas, vnde honestos fauores aliquos & beneficia possint á te pro alijs etiam impetrare, quo scilicet beneuolentiam hominum, bonamque nominis existimationem sibi concilient: quæ res maximis emolumentis, atque honoribus æquiparanda est.

Neque profecto parum lucrifacies, si tuos famulos extollere malueris, & quasi Angelus Domini eos, si digni fuerint, ad Piscinam conduxeris: nam quemadmodũ vestes, etsi frigidæ, à nobis calorem accipientes, corpus nostrum eo calore, quem dedimus, conseruant; ita egregij famuli, etsi per seipsos dominis suis vtilitatem afferre nequeũt, ad dignitatem nihilominus euecti, & peculiari patrocinio protecti, instrumenta sunt, & columnę ad magnitudinem eorum sustentandam, stabiliendam, amplificandam. Qua de re exempla in mediũ afferrem, nisi pręteritorum temporum actionibus edoceremur. Nepotes Pontificis, quicunque multos famulos exaltauerunt, honorem ex ea re, commodumque maximum reportauisse, etiam posteaquã authoritas eorum defloruit: qui vero id neglexerunt, eorum Pontificatus decora perinde ac lumina, in tenebris obliuionis extincta desierunt. Hæ sunt viæ, per quas ad finem honestum, quem tibi proposuisti, tendere

tendere poteris, efficietque, vt quam reuerentiam, & honorem tota tibi aula in præsens exhibet, quia tui patrocinij indiget, eandem progressu temporis tibi confirmatura sit ex libera animi sententia, putabũtque homines, virtutem tuam omni fortuna superiorem esse, si modo in hac prosperitate operam dederis, vt cum euites morbum, cui magnates solent esse obnoxij, & quo sensibus priuantur, & ineluctabili fato pręcipites aguntur. Qui morbus reuera alius non est, quam adulatio, quæ fictæ amicitiæ faciem gerens, callidis blanditijs intellectum hominum corrumpit, ansam nostrę offensionis arripiens ab amoris aditu, quo vnusquisque se ipsum diligit: etenim per hunc aditum verba adulantium admittere consueuimus, vtpote qui glorię & perfectionis cupidi Syrenarum cantu, quo laudes nostræ celebrantur, facile capiamur: istæ autem plerumque ea, quę vituperari merentur, imitantes, ijsdemque applaudentes, subtilissimis fallaciis persuadere nobis conantur, nos in omni actione perfectos & clara virtutis exempla esse: equidem pestis exitiosa, & venenum Principum, à quo maiori studio, & anxietate cauere deberent, quam ab eo cauent, quod in cupedijs vt ponatur, extimescunt: hoc enim corpori tantum affert exitium, illud

 animo;

animo, quo infecto totius vitæ, & honestatis ruina consequitur. Ab hac igitur periculosa, atque pestifera infirmitate toto animo te subtrahas, oportet, & pro re certa habeas, non defore adulatores multos, qui miris artibus inficere te conabuntur, vt animum tuum quocunque libet pertrahãt; Itaque multi vtilitates, alij honores proponent, sed neque deerunt, qui vt se tui studiosos ostentent, facile argumenta comminiscentur, vnde aliquem etiam ex tuis erga te male affectum esse deferant, & affirment: ad quas pessimas ac sceleratas delationes aures occludere debebis, adeo vt nullum ex iis verbis ad cor, animumque tuum penetrare queat, tibiq; persuadebis, quemadmodum tu erga alios sinceritatem animique candorem profiteberis, ita fore, vt vnusquisque te in amore fidaquẽ voluntate compenset. Quo casu dignum imitatione erit exemplum illud Platonis, cui, cum affirmaretur à quopiam, Xenocratẽ ei maledixisse, post multas repulsas, quas delatori dederat negans, id à se credi, tandem dixit, Xenocratem sibi notum esse tantæ bonitatis virum, vt si modo maledixisset, id oportuerit fieri, neque facturum, nisi honestum foret.

Verum quoniam non deest author, qui pereleganter de differentijs adulatoris &

amici & quibus rebus alter ab altero internoscatur, tractauit, omittam cætera si prius addidero, vnicum esse adulationis remedium & antidotum, vt quisque nunquam obliuiscatur, hominem se, ideoque imperfectum esse, omnique sua actione errare posse: quare superfluus amor sui deponẽdus est, bonorumque atque fidelium amicorum supellex conquirenda, qui cuncta possint libere ad nostram vtilitatem proferre, vt ex iis saltem quid fugiendum, quid sequendum sit, intelligamus. Quæ res cum vtilissima comperta fuisset à quodam Persarum Rege prudentissimo, alterum ex suis cubiculariis huic muneri destinauit, vt singulis diebus mane regium cubiculum ingrediens, diceret: Surge, Rex, iisque negotiis incumbito, quæ tibi Misciones præscripsit: hic autem Regis erat Consiliarius, vt credere par est, raræ vir prudentiæ atque virtutis, magis enim in prospera, quam in aduersa fortuna Principes amicis indigent, ideo quia rebus angustis homo se ipsum colligit, totamque rationis vim adhibet, ne pessum eat; at reb. prosperis superflua honorũ, opumq; felicitas in varias partes distrahit animũ, æque singulis frui cupidũ: adeo vt inebriatur, fastuq; impetuoso infletur, & in præruptos

ſcopulos inhoneſte naufragetur: proinde conſilio opus eſt, quod inanibus moderetur appetitionibus, vt ratio vigilet, & prudenter vitam regat atque gubernet. Quãtum vero interſit magnatibus, an fide conſpicuis amicis vtantur, qui liberis vocibus res conſideratione dignas commonefaciãt & quantum ijdem magnates miſerandi sũt quoties bonos amicos ſeponunt, abijciũtque, vel ob malam fortunam ijs priuantur, præclare id Auguſtus commonſtrauit, qui extrema ſenecta interiore parte domus aliquando ſuſpirans, & lachrymans Mœcenatem & Agrippam iam vita functos inuocare non ceſſabat, & interrogatus à domeſticis, quidnam cauſæ haberet, dolenter reſpondit, Cogi ſe percharum amicorum par deſiderare, quia, dum vixerunt, ob eorum prudentia, ac fida monita res ſuæ feliciter geſtæ fuerant, at mortuis illis, vndiq; ſe adulatoribus circumdari, qui veritatem abſcondentes in cauſa fuerant, vt ipſe dedecori domus ſuæ in tempore obuiam ire nequiuerit. Verum quia prudentiæ alienæ monita & conſilia imperfectionem arguere videntur, vt medicina infirmitatem in eo, qui ipſius indiget, cernimuſque, eadem conſilia minus libenter accipi ab omnibus hominibus, præſertim à magnatib., & ab ijs, qui ſublimiori ſtatu collocati, putant,

tant, decere ipsos cunctis in rebus se superiores cæteris ostendere, vnde consiliarios, vt hostes, oderunt, quasi leges ijs imponere, & libertatem auferre, aut ipsos de imperio ac dominatu deiicere velint. Idcirco alto atque magnanimo generosi Principis corde, omni persuasione sapientiæ posthabita, debebis hilari fronte quodcunque beneuolum & prudens consilium accipere, perinde vt instrumentum tuæ magnitudini perficiendæ, tuique intellectus libertati conseruandæ idoneum; quem intellectum ab occultis blandæ fortunæ fascinationibus solutum esse curabis, nunquã immemor sententiæ Theopompi, qui aiebat, Regna & honores tutius retineri, si amicis iusta ac debita libertas sentẽtiæ proferendæ relinquatur.

Quamobrem summa ratione, Illustrissime Princeps, optimos amicos eligere debebis: quod quidem tibi factu arduum nõ erit, si circumspexeris, qui, si ij qui omnium consensu bonorum, tanquam egregię virtutis ac sinceritatis homines approbantur; cum aulę perpetua cõuersatio nequeat diu bonas malasue cuiusquam dotes, ac facultates occulere.

Hoc pacto frequentiam amicorum detinebis, qui tibi ornamento ac voluptati erunt, virosque tibi adscisces spectatæ inte-

 gritatis

gritatis atque prudentiæ, qui non solum in rebus maioris momenti operam tibi suam præstent, ea, quæ ad tuum honorem pertinent, suggerendo, sed qui etiam tuis honestis solatijs interesse, & inter ioca res tibi adprime profuturas possint patefacere.

Ex quibus (consuetudines tamen minus honestas fugiendo) aulicis censoribus eripietur ansa alicuius actionis tuę vituperandæ, honorique tuo atque existimationi detrahendi, Etenim perspectum cognitumque est, non tantum Pontificiorum nepotum verba, & quæcunque palam agunt, notari, sed etiam vitæ ipsorum minuta quæq; attentis animis obseruari, neque minus res iocosas, quam serias & graues, item familiam totam, & vsque in cubiculum, vbi dormiunt, inquiri. Quandoquidem splendor quo refulgent, is est, vt minimam quamq; ipsorum actionem illustret, & mundi, qui secundum merita earum actionum non iudicat, sepectaculo exponat.

Verum quæ hucusque dissertata sunt, repetentes, manifestum est, quod hactenus tuam personam considerantes, posuimus ob oculos: te scilicet Cardinalem, te Pontificis nepotem esse, te denique dominum cui plurimi famulantur: Ex quibus finis vniuscuiusque tui status inuestigandus: nã

vt Car-

vt Cardinalis, De honorem atque gloriam ante oculos habere; vt pontificis nepos, aulæ totius bonum curare: vt dominus, tuam familiam prudenter regere debes: hincque apparet, fore, vt ex tribus his muneribus recte sustentatis eius resultet harmoniæ perfectio, quam ab initio diximus, nunquam enim bonum bono refragatur, & virtus virtuti nunquam aduersatur.

Vtque huic argumento finem imponam quod forte volumen iustum poscebat, aio, Princeps illustrissime, atque profiteor, munera trium personarum, quas diximus, te preclare, summoque totius aulæ theatri gaudio expleturum esse, & laudabilia cuncta ad vnguem te consecuturum, si vitam & mores S. D. N. imitandos tibi proposueris. Nam si in preteritas eius actiones respexeris, tanquam in vero atque viuo exemplari, viã & rationẽ intelliges, quam in vnoquoque statu, de quo dictum est, tenere debes: ab illo siquidem honestæ vitæ, quæ optimum Prælatum exornat, exemplum desumere licebit, quo pacto affabilẽ esse oporteat, sagacẽ, dexterũ, erga aulicos officiosũ, quomodo erga familiã gratũ, prudẽtẽ, & prouidũ. Quibus

virtutib•

virtutibus cum eius Beatitudo iam pridẽ Reipublicæ Chriſtianæ animos ſibi deuinxer t, celeritate mirabili,& applauſu, atque concurſu vniuerſali, & inſueto in ſummum Pontificem cooptatus eſt. Ad quam ſupremam felicitatem tibi quoque peruenire dabitur, ſi eandem virtutem, quæ Pontificem hunc euexit, ducem habueris: vnde amplitudo tua perpetua erit, fortunamque ad tua ſequenda, & excolenda merita vel inuitam coges; adeo vt in præſens, & in poſterum nominis tui gloria mirificum ſui ſplendorem emiſſura ſit. Quod quidem ex animo voueo, meque in tuã ſidem, & clientelam trado atque commendo.

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LXVIX.

Quod est

Ad Cardinalem Montaltum Sixti V. Pontificis Maximi Nepotem Monita.

siue

DISSERTATIO

Ardinalitia dignitas in quemcunq; digne collocata est, per per se amplissima est, & eminētissima; quia summum illud collegiū vniuersalis Ecclesiæ Senatus est, & Consilium Summi Pontificis, quod ipse per se, & ex se ipso elegit: sed longe amplior, & eminentior in ijs apparet, qui Pontificis consanguinei sunt. Etenim propter eorum magnitudinis cupiditatem, & propter intimum affectum, quo illos magis, quam cæteros Pontifex prosequitur, rum ipsis communicantur maiora negotia, quæ ad Sedem Apostolicam referuntur:

runtur: cum ipsis Oratores Principum, qui vel in aula permanent, vel ad mittuntur, pertractant: per ipsos audit Pontifex vota, atque necessitates omnium Christianorum, ad ipsos scribunt Nuntij, aliique ministri dictæ Sanctæ Sedis: eorum opera Ecclesiasticum gubernatur Imperium: ipsis interuenientibus, ac deprecantibus multæ Ecclesiæ, sacerdotia & officia distribuuntur, quodque magis refert, etiam promouentur plurimi ad Cardinalatum. Per ipsos Pontifex mentem suam explicat, gratias diuidit, & præcipuum sunt grauissimo Pontificatus oneri ferendo auxilium & fulcimentum. Quæ forma gubernationis hisce turbulentis ac difficillimis temporibus vtili•r videtur esse, quam præteritis fuerit vnquam temporibus, ac ferme necessaria; Quandoquidem quia Christianorum genus mutuis modo suspicionibus, aduersisque consilijs refertum est, intutum videtur multos ad res administrandas accersere: neque deliberari perfecte quidquam potest, nisi ab eo, qui omnium rerum exempla ob oculos habeat, &, quid in cæteris faciendum sit, calleat, vnde cuncta ad vnum referri, necesse est. Ita pariter Respublicæ in grauissimis periculis integram vni potestatem demandauerunt. Harum rerum magnitudo & numerus absque alia declaratione

ratione ostendit, qualis ad eas sustentandas in eo, quem dixi, ministro requiratur, prudentia, industria, vigilantia. Verum, vt ab vniuersali, quod obscurum est, atque confusum, ad particulare deueniamus, quod clarum est, atque distinctum, primum de fine, quem sibi in suis actionibus proponere debet, differemus: secundo loco de quibusdam adiumentis, quæ conquirenda sũt: deinde negotiorum diuisio fiet per capita præcipua, non sine monitis quibusdam in iis tractandis, vel cum S. D, N. vel cum Cardd. Oratoribus, Prælatis, & reliquis. Postremo quædam breues considerationes afferentur de modo loquendi atq; scribendi,

Finis cuiuslibet ministri cum fine sui Principis idem esse, nullaque in re discrepare debet. Quoniam vero Pontificis finis esse debet gloria Dei, salus animarum, fidei propagatio, Ecclesiæ sanctæ exaltatio pax & tranquillitas vniuersalis, virtutis eminentia, vitorum dispersio, hic idem erit finis Cardinalis nepotis, huc omnes ingenij sui neruos, huc omnem industriam atque laborem dirigere debebit.

Ad res naturales procreandas simul cum principali causa multę causę administræ, & adiutrices cõcurrũt, quæ si debita propor-

tione atque mensura cooperentur. res perfectę, atque pulchrę generantur: sin minus figurę turpis, atque horribilis monstra pariunt. An verò aliquando monstrosi fuerint, & horribiles illorum fines, qui à sui Principis rectitudine deuiauerunt, id magis per exempla innotescit, quam possit plurimis declarari. Pręter finem Principis potest eius nepos aliquem sui ipsius respectum habere, non tanquam ab illo diuersum, sed tanquam cohærentem, neque dissentientem: id autem erit bonam sui nominis existimationem apud Principes, & apud Cardinales, eorumque beneuolentiā quærere: huiusmodi siquidem existimatione ac voluntate nihil speciosius, nihilque vtilius consecuturus est, præter numerum aliquem amicorum aut clientum, quos ad Cardinalátum promouerit, vel legationibus honestauerit, vel ad Principes miserit, vel ijs præfecturas, & munera aulæ præcipua delegauerit, vel in alienas aulas disperserit: item diuitiæ adiuuabunt, reditus, opes copiosæ, tanquam res ad splendorem ac dignitatem retinendam, ac beneficentiā exercendam, ad pleraśque actiones exsequendas necessariæ.

Ad finem huiusmodi prouehendum, auxiliarium ministrorum, quibus se permunire debet, numerus necessarius est: præ-

ſertim amicorum, familiarium, clientum, & opum, de quibus mentionem fecimus. In bello fundamentum victoriæ conſiſtit in delectu militum; dignitatis vero ſuſtinendę, & gubernandi oneris fundamentũ eſt recta miniſtrorum electio: in quibus eligendis ſumma prudentia, neque minus proſpera fortuna opus eſt. Verum vbi plurimi confluunt (vt ad nepotem pontificis) facilior eſt electio, quia ex magno numero pauci ſeligũtur, & ex ſe lectis ij, qui magis idonei euaſere, ad miniſteria deligantur. In primis delectum virorum habens, attendat, à quibus proponantur, dein patriam, amicitias, ipſorumque conuerſationē, anteactam vitam, ſtudia, res geſtas, corporis ſpeciem, & conſtitutionem, naturalem morum originem.

A bonis boni naſcũtur, & quidam mores alicuius familiæ, patriæ, nationis proprii sũt, & inmutabiles. Firmius diligũt cõciues, & qui olim ſocij, aut contubernales fuerant. Credibile quoque eſt, vt poſthac idem futurus ſit nobiſcum, qui cum alijs honeſtiſſimus habitus eſt. Clientes igitur ſuſcipiendi, qui à ſuſpectis non commendentur, ſinceri bene affecti, vigilantes, laborioſi, indefatigabiles, parci, in dicendo cauti, expediti, & in exequendo ſagaces, domini beneuolentiæ ambitioſi, eius mag-

nitudinis & honoris sui cupidi: litteris, rerumque cognitione exornati, & in suo munere exquisitæ experientiæ, incommodorum tolerantes, monitionum parientes denique in omnibus ad perfectionem, & ad superandam alienam virtutem aspiret; sint fortunæ, gradusque mediocris; quia nimis pauperes onerosi sunt propter subsidia, quæ petunt; diuites vero & magnates, quia plura exoptant, morosi euadunt. Decet nihilominus Prælatum, ad pauperiores subleuandos inclinare; cum quia benignus esse debet in subueniendo, tum quia ingenium, industria, fides, nodusque indissolubilis clientelæ, atque grati animi in pauperibus abunde magis reperiri solet. Vitentur mores contrarij, ijque præsertim, qui arcana retegunt: quod persæpe efficiunt etiam sine fraude leuitas, iactantia, loquacitas, amorum vanitas, vel odij peruicacia; multoque magis deuitentur ii mores, qui ad perfidiam inducunt; pestem ac venenũ societatis humanæ; quæ oritur facile, quoties suæ vtilitates & desideria propria honesto anteponuntur: Priores produnt seipsos, & quisquis eos alit, veniam meretur: sed alterius ordinis cauernosas volũtates, & conscientias rimari, non æque facile est; quorum elementares radices sunt auaritia, ambitio, alta sui mensura, aliorũ contemptio

temptio & inuidia. Altam atque profundã fouent ſimulationem, vnde tamen extrahuntur, dũ vident dignitates & opes, quas ipſi concupiuerant, alijs diſtribui. Hoc tãtum illos angit, ideoque coguntur cum aliis ſenſa animi ſui communicare: cognoſcuntur etiam, quia ſecum ipſi diſſident, alibi rem quampiam laudantes, alibi eandẽ inſectantes: hic defendunt, illic impugnãt: quæ nuper ad aurem dixere, diuerſa ſunt ab ijs, quæ palam profitentur: quod ſi Dominus rem diſcutiat, atque examinet, dictũ non ſuſtinent; proinde ſerpunt & explorãt ſemper, motuque libero carent: neq; eos inſidioſa adulatio, qua ſe in ſecretiora domini conſilia inſinuant, aut ſubtilis quædã detractio, & ſuſpicionum introductio vnquam deficit.

Equidem quæuis diſſertatio, quæ doceat, hoc peſtiferum genus familiarium cognoſcere & euitare, minime ſuperuacanea eſt. Quoniã vero accidere poteſt, vt hęc Zizania, niſi cum creuerit, non diſcernatur, opportune ad maturitatem deducenda, mox ſegreganda, denique ſegregata exterminanda eſt, ne triticum infeſtet amplius, neque patrifamilias detrimentum vlterius pariat. Poſtquam Dominus familiam elegerit copioſam, totam in actione occupatam eſſe velit, & familiaribus ſingulis ea

lario detegitur, & simile apparet non idē; & imitatio similitudinem rei quidem gignit, sed non identitatem.

Quod ad negotia communicanda spectat, & quod & quibus communicanda sint à Christo D. N. dum inter homines versabatur, exemplum desumendum est; qui in quibusdam colloquijs, & mirandis actionibus communicabat seipsum toti populo in alijs numero vniuersali discipulorum, in quibusdam vero solis Apostolis, & in aliquibus altioribus, in quibus mysteria cōtinebantur tribus, & aliquando vni tantū; nam Petro soli ouilis sui curam ac disciplinam delegauit, Iohanni diuinæ genesis mysteria inspirauit.

Præcipere, quæ sint ea, quæ Princeps aut Cardinalis plurimis vel paucis, vel paucissimis, vel vni tantum iuxta exemplum Redemptoris nostri communicare debet, neque in promptu est, neq; necessarium nam res ipsæ id edocebunt: nihilominus, præsertim iuuenili ętate, & in principio administrationis, tutius putandum est ea etiam quę dici possent impune, reticere; quam ob pruritum loquendi ea prostituere, quæ silentio inuoluere præstaret. Rerum remotarum nuntij, itē q̃ publice in consistoriis decernuntur, necnon res quotidianæ, ad vim imperij nihil attinentes, & ea magis

quæ

quæ ad laudem aliorum, quam quę ad vituperationem faciunt, cum omnibus tractari queunt,

Ad regimen ſpectantia cum nonnullis recte communicantur, præſertim quoties conducit, nonnihil aut excuſare, aut laudare: ſui conſpectus concedendus, comitatus humaniter tractandus, quoties itur ad Conſiſtoria, ad Sacra, ad Principem.

Res, quę adhuc in deliberatione ſunt, ijs ſolis manifeſtantur, qui ad illas deputati ſunt, & ad conſilium ſiue ipſarum executionem electi.

Chriſtus Dominus noſter gregis vniuerſalis curam non Iohanni, etſi inter Apoſtolos omnium chariſſimo, ſed Petro delegauit, à quo conſtanter amabatur. Ita Princeps in ſuum ſecretum conſilium non eos admittere debet, quos magis diligit, neque ijs præfecturas & officia demandare, ſed eos, qui ad ea ſuſtentanda apti ſunt, & quib. eius gloria & gratia cordi eſt.

Si auctoritatē dederimus in negotijs ei, quem vnice deligimus, nos in ipſo dijudicando facile decipiemur: ipſe vero ſpiritus altos & elatos, mimiamque audaciam, & immoderatam fiduciam induet: demum cæteri male ſentient, minimeque

satisfacti erunt, & rebus nostris noxium timorem & respectum præseferent. Diuersis adiutoribus diuersa negotia conficiuntur, per quosdam priuata, per alios publica: ex priuatis, redituum quibusdam, & œconomiæ officiorum, quæ plurima sunt, cura traditur: alijs ea, quæ ad iurisdictionem, vel status protectionem pertinent.

Publica ad duo reducuntur, hoc est, ad Consultationem, vbi de iustitia, deque Status Ecclesiastici gubernatione agitur: & ad Scribarum Collegium, per quos omnia omnium Christianorum negotia tractantur, & ad quos haud raro consultanda negotia deferuntur, quoties Principes arbitrium, aut extraordinarium remedium deposcunt. Quod quidem fit longe commodius, cum idem Cardinalis vtrique præfectus est. In ministris hisce, vltimo loco dictis, necessaria est legum peritia, sed multo magis prudentia, vt vtile & honestum recte discernant.

Hęc prudentia in multis non reperitur, imo, tanquam vena aurea, iuxta Platonem in paucis reperitur: munus ipsi peculiare est, in rebus agendis consilia diuersa, eorũque comparationem non ignorare, & recti iudicij trutina, eorum exsequendorum pͦndere vtilitatem, dignitatem, facilitatẽ, vel difficultates, media & cursum à principio

pio ad finem.

Prudentia citra ambitionem eſt, non rixatur, bonum priuatum non multifacit, ſed publicum reſpicit bonum, magnanima eſt, generoſa, & ſemper ad exceſſum ex iſtimationis contendit, in rebus arduis exſurgit, minimis, ac vulgaribus non mouetur, ſed eas quaſi contemnit, ſiue (vt melius dicam) eas tractat, prout merentur, deniq; beneficiũ & cœleſtre donum Dei eſt, à quo deſcendit ad cor, mentemque humanam occultum, & inuiſibile lumen, quod altam quamlibet notitiam, & generoſam cupiditatem producit: illud tamen non ſtudio, non induſtria acquirimus, etſi ijs adiuuatur, quemadmodum etiam oculi, etſi aperti, & intenti, videre nequeunt, niſi aer, & obiecta illuſtrentur Sole, & niſi ipſe Sol interiores eorum ſpiritus refocillet.

Neruus prudentiæ eſt coniectura, quæ futurum, quod obſcurum eſt, proſpiciens, aſſimulatur itineri, quod noctu aggredimur: quiſquis enim in tenebris per incognitas vias ambulat, & neſcit, quo greſſus dirigat, vel illac tendit, vbi viæ inuiæ, nulliſque antea preſſæ veſtigijs, vel foſſis, luminibuſue interruptæ ſunt, vel ad omnem ſtrepitum, vt timidus, pallet, & vagatur, ſiue, vt debilis fatigatur, & vacillat, hic profecto errabit, impinget, cadet, præcipitabi-

tur neque vnquam ad finem itineris perueniet: verum qui nō ignorat, quo tendit, & alias idem fecit iter, suisque vestigijs signauti, & cum opus est, enatat, & pontem reperit, & labori insistit, ac resistit constanter, & qui nullo stellarum lumine ad suos gressus in tenebris dirigendos indiget, hic demum omni errore liber, ad destinatum locum superatis difficultatibus, quę ipsum remorabantur, & impediebant, portum atque tranquillitatem nāciscitur.

Optima quidem res est, talem esse; huic proxima est, aliquem huiusmodi virum sequi: sed qui per se talis non est, neque alium sequitur, is profecto insanus, & inutilis. Si quædam difficilia & ardua superētur & obtineantur, cætera cuncta explanatiora fient. Prudentis viri intellectus quorundam generosorum animalium assimulatur, qui die tanquam caliginosi, ac somnolenti dormitant, sed noctu acutissime vident, hosti aggrediendo, prædęque intenti.

Duo canes à Rege Albanorum Alexandro Magno muneri missi, neglectis minoribus feris, aduersus Leonem tantummodo, atque Elephantum impetum fecerunt. Natura animorum, actionumque architectata est diuersitatem, vt vnusquisque sibi

negotium

negotium compar assumat, & in eo occupetur. Arduæ quidem sunt res, quæ ad Rempublicam gubernandam pertinent: verum Comitibus,& administris viris preclaris, Nepos Pontificis eas res minori negotio sustentabit, si iisdem viris in consortium admissis, animum suum moribus, opinionibus, sententijs ipsorum instruxerit a atque informauerit, inque se lumen ipsorum transfuderit: nam quéadmodũ contactu, cæteris propriæ qualitates, magisque malæ, quam bonæ communicantur, proinde leprosi,&phthisici,& ophthalmici alios efficiunt leprosos, phthisicos,& ophthalmicos; haud secus familiaritas eandē in animis cõmunicationem, idemq; cõtagium inducit.

Ad suos ministros iuuandos duo debet adiungere, rerum notitiam, siue scientiam, & temporis distributionem. Notitia erit rerum politicarum, ad munus suum pertinentium: hanc exhauriet facile, quamquam non perlectis operibus Aristotelis, Xenophontis,& Platonis, ex rerum obseruatione, aulæque Romanæ consideratione: Quæ non modo caput est Christianorum, cumque ipsa cætera regna & Imperia connexionem, ac relationem habent, sed etiam Rebuspublicis, omniumque gubernandi formarum generibus grauida est: quod quisquis

illi-

illibenter credit, is ad multitudinem, ac varietatem Ordinum Regularium, aliarumque Congregationum, vel Collegiorum oculos conuertat, & obseruet, an in ijs non tantum formas à dictis authoribus adnotatas, sed alias etiam ab ipsorum acutissimis ingenijs nunquam excogitatas reperiat. Cognoscat igitur, neque ignoret omnes huius aulæ magistratus, munus, curam ipsorum, quomodo ordinentur, omnesque quo pacto ad Pontificem referantur, quomodo per ipsos, quasi neruos, & venas, Põtifex corpus Christianorum, statum imperij sui, ipsam vrbem Romam regat; moueatque. Sciat, huius vrbis victus, resque vitæ hominum necessariæ vnde, quo modo, quibus viis habeantur: eius opes consideret, populi numerum, artes, arma, patrimoniorum opes, quæ vt plurimum à nobilitate dependent; hæc autem Romæ incolarum & aduenarum numerosissima est. Addat ad hæc familiarum nobilium peculiarem notitiam, affinitatum præsentium, & quæ contrahi possunt, illarumque pręcipue, quæ dotes, & hæreditates opulẽtas in alienas familias transportare queunt item dispensationũ atque controuersiarũ, quas curet componere. Quam diligentiã in Prælatis cæterisqne huius aulę, vbi propter frequentes vicissitudines, & ignotorũ hominum

hominum amplificationes, axioma receptum est; Omnes magnifaciendos esse, maiorem adhibeat, vt meliores sibi deuincire & adiungere, eosque promouere, deque eorum meritis res dicendas referre possit coram Pontifice, dum beneficia distribuuntur.

Superuacaneum est monere, vt res oeconomica attente administretur, neq; ignorentur, quę in Palatio grata & accepta, vel non habeantur: hæc enim pars nihil quid quam negligitur, deque ea sermo frequens habetur.

Rebus Romanis cognitis, vt externas percipiat, nonnullas Relationes ab Oratoribus, vel ab alijs conscriptas de Principatibus, & Imperijs Christianorum perlegat; deinde augeat Reipublicæ intelligentiam, frequenter interrogando eos, qui priuatæ aut publicæ conditionis viuunt in aula, vbi huiusmodi vitiorum numerus abundat: demum studium hoc perficiat, theatrum orbis, & picturas animaduertendo, rem quidem perutilem atque ineundam. Omnis historia vtilissima est, sed Ecclesiastica Cardinali necessaria: oportet quoque eum iura fisci, item supremam Sedis Apostolicę authoritatem non ignorare, cui nempe incuruantur, atque inclinant sese deuoto obedientiæ affectu Imperatores, Reges, &

Chri-

Christianorum Dominia. Harum rerum notitiæ satis edocent Cardinalem, quomodo Pontificia negotia pertractare possit, & huic Sanctæ Sedi grauissima quæque commendare. Quandoquidem illa, quæ ad iustitiam commutatiuam, & contentiosam pertinent, quæque à gubernatione status Ecclesiastici procedunt, expedienda sunt ex voto, & authoritate Consultorum Iuristarum; neque enim maioribus negotijs hęc, si respicias grauitatem, & dignitatē, exequenda sunt: imo cum materiæ sint litigiosæ, & sæpias criminales, in quibus de tormentis atque suppliciis irrogandis agitur, non bene conueniunt cum statu claricali, qui segregatus est ab impuritate similium curarum, quæ ex sui natura molestę sunt, & cum læsione hominum terminantur. Est etiam periculi plena res, vt adolescens in ijs occupetur: nam quia imperium nulla re magis, quam arbitrio vitæ, necisque hominum demonstratur, plerique consueti imperii cupidiores, vel sanguinis sitibundi, vel minus mansueti, & humani euadunt, quam Ecclesiasticæ personæ cõueniat. Status Cardinalis bonum respiciat vniuersale Ecclesiæ cuius pręcipua pars sunt Principes, regnaque, & dominia ipsorum. Ad hos respicere proprium est curæ pastoralis Pontificum, eorumque Senatus.

tus. In hoc ſe Cardinalis exerceat, futurus Principibus notior, apud quos exiſtimationem & gratiam hoc modo facile acquiret, autoritatem, & beneuolentiam augebit, in rebus magnis communicationem ſimul cum cęteris Cardinalibus inſtituet, agetque facilius res memorandas, & gloria dignas, communi vtilitati conſulet, multiſque priuatis beneficia magni momenti procurabit: quibus ex rebus magna commoda oriuntur, & optatiſſima quæque obtinentur. Paulus Apoſtolus ad Corinthios, etſi ironice, inquit, ad lites audiendas deputandos eſſe homines inter ſe contentioſos: & quidem niſi tales fiunt, ſaltem certum eſt, difficile euitari poſſe multorum odium, & offenſionem. Verum ſi è re Principis eſt, vt ſe minime implicet in huiuſmodi parte regimini, permittat, vt Conſultores controuerſias definiant, & ſupplicia, pœnaſque indicant; ipſe vero ſuam interponat authoritatem ibi tantum, vbi circumſtantiæ rigorem legum inflectunt, & æquitas ad clementiam, vel pœnæ diminutionem inuitat, vtaturque hac clementia, & circumſpectione, accurato rerum delectu; quia intempeſtiua clementia licentiam parit, & in impietatem tranſit. Prouideat, vt gubernationib., & pręfecturis imponat viros integritate, & doctrina cõſpicuos, litibus breui-

breuitatem largiatur, controuersias in sua compendia redigat, calumnias & persecutiones vehementer reprimat, potentioribus obsistat, ne ab iis pauperiores deprimantur, succurrat viduis, pupillis, imperitiæ, atque imbecillitati multitudinis, impotentium iura sustineat, foueatque, extinguat suæ prudentiæ, atque sagacitatis ope contentiones, & odia, remoueat autoritate sua sordes, & auaritiam; omnemque cōtaminationem & infamiam à iudicijs, & tribunalibus, iudicesque debitam puritatē edoceat. Publice audiat quoscunque, saltem diebus, qui Consultationem & Iudicia præcedunt, idque ob vtilitatem publicam non ambitionis causa peragat; quæ turbare atque occupare solet ea temporum momenta non minus, quam alia: præ omnib. pauperes, mulieres, religiosos, aliosque miserabiles expediat: patienter audiat, ne sit credulus, & assensum, factis probationibus reseruet; neque consuescat statim res decernere, ac definire, res quidem ijs etiam qui in legibus, & in iudicijs consummatissimi sunt, periculosa: magistratuum autoritatem conseruet, neque facile iis fidem adhibeat, qui illos accusant. Verum si forte alterum venalem, atque corruptum inuenerit, vnius seuerissimo supplicio, cæteros in officio contineat; causarum cursum ne in

ne interrumpat, neue absque vrgente necessitate remoretur: quæ res litigantes sūptib. nimijs onerat, lites efficit immortales, vim magistratuum eneruat, autoritatem, ac terrorem iustitiæ debilitat.

In accipiendis supplicibus codicillis breuiter respondeat, se prouisurum, vt iustitiam consequantur: Postulata se effecturum, ne polliceatur; aut iura sibi probari, ne statim declaret; quia sępe spei conceptę non respondetur, idque nocet existimationi. Ostendat placere sibi documenta, & probationes in arctum collectas, item facti narrationes succincte veras, omnesque eodem modo exhibebuntur. Iubeat Ariopagi morē seruari, vbi extra causam quidquam dicere vetitum erat; Resistat ne potentiorum commendationes, ac preces interpositæ possint vel minimùm violare iustitiam, aut immutare: eas intelligat, audiatque, sed iis minime ducatur. Videtur quidem potentioribus pium officium causas commendare, at vero si hæc pietas iustitiā inflexerit, impia potius iniquitas existimāda est. Maximus error est putare, si concessiones impetrauerint, quibus vehementius iustitia violetur, eas maioris momenti esse: nam si iustitia res est sacrosancta, & optima, ipsius quidem violatio execranda erit, & pessima, iudicemque, item partem

potiorem, & deprecationem iniquos constituet. Enitere, vt omnes ad vnum, audias: etsi enim otiosa hęc iudiciaria militia, bellis, & veris armis remotis, plurimum excreuit, nihilominus verum documentum, ne multitudine rerum obruamur, est, vt quemadmodum sese dant, ita expediantur.

Ad hanc rem pernecessaria est diligens temporis distributio, quam tanquam tertium adiumentum proposueramus, à natura etiam seruatum in huius mundi administratione, & sine quo operationes nostrę nequeunt expediri. Deputet igitur statas horas, & certas suis actionibus, meliores maioribus, primas Deo, recitandis sacris precibus, sacrificio peragendo, cum suis præcipuis administris tractationi, deinde publicis & priuatis auditionibus, & reliquis negotijs, quæ sese offerunt: quod si hæc horarum assignatio nonnunquam impedita fuerit vel interrupta, vel ab inuisẽdibus amicis, vel alia quapiam occasione, suppleat pro viribus non sine suo incommodo reb. agendis, & ad eundem tenorem reuertatur.

Negotia discriminare, & ad statutum tẽpus reducere non adeo facile est: etenim Pontificalis authoritas, quæ omnia potest, & super omnes extenditur, incircũscripta

est

est,& per consequens actiones eius, qui tã-
tam rerum molẽ administrat, indefinitas
esse oportet.

Quasdam præcipuas actiones recitabo
ex libris summorum Pontificum excerp-
tas, quæ rerum futurarum tanquam specu-
lum exhibebunt: hæ autem sunt: Anun-
tiare verbum Dei, inter gentiles nationes
fidem propagare, hæreses expugnare, abu-
sus remouere, decreta, legesque, & consti-
tutiones sancire, super ipsis dispensare, cele
brare, & confirmare consilia generalia, &
particularia, stabilire doctrinam, & disci-
plinam Christianam, sacras ordinationes
habere, ordinare, & instituere Prælatos, &
Pastores, & Rectores Ecclesiarum par-
ticulares, & ordines regulares, totumque
ministerium Ecclesiasticum, item eos de-
ponere, si mereantur, & priuare, & sup-
primere, ædificare, erigere, & dotare Ec-
clesias, monasteria, cimiteria, & hospitalia;
supellectile, picturis, marmoribus loca
sacra exornare, antiqua instaurare, deci-
mas imponere, soluere & ligare, ac Eccle-
siæ thesauros dispensare, Christianum po-
pulum ab armis infidelium defendere, op-
pressos liberare, amissas prouincias recu-
perare, ante omnia Christi D.N. sepulchrũ
& terram sanctam redimere titulos Impe-
ratoribus, & Reg b., cæterisque minori-
bus donare, ab altera in alteram nationem

imperia transferre Imperatorum electionem confirmare, ipsos & controuersias inter Christianos, qui alios superiores non recognoscunt, Principes iudicare, discordias componere, arma, vt deponant iubere, gubernationis formam impertire, vniuersitates erigere, studia sacra, bonasque artes fouere, pauperes sustentare, statum temporalem gubernare, arces & præsidia disponendo occupata, aliena, deuoluta bona vindicare; iustitiam scelestorum & facinorosorum hominum depressioni, & proborum securitati conseruare. Non deest Pontificibus nostrorum temporum, eorumque administris in omnibus fere ijs rebus, quas diximus, inuigilandi, & de Republica Christiana benemerendi, gloriamque sui nominis propagandi commoditas, & occasio; dum Turca, recens Rhodi, Hūgariæ, Cypri occupator, qui reliquis prouincijs minatur, nostraque littora infestissime deprædatur, eos ad sua defendenda, recuperanda, hostique resistendum excitare debet: hæreses vero inter nationes, & regna Christiana disseminatæ expugnationem poscunt, atque destructionem: freqūetes autem Principum discordiæ, & cōtrouersiæ conciliationem, iustumque arbitrium efflagitant; & Oriens, & Occidēs nuper nostro commercio, & Crucis tro-
phæo

phæo apertus Columbi nauigatione,inuocat vterque cœlestem Columbam, ipsamque inuitant ad Fidei propagationem. Et quanquam hæc medicamenta ardua sunt, nihilominus quisquis ad similia, quę iam hucusque perfecta sunt,animum aduerterit,si modo excelso, & inuicto animo prę- ditus,& opportune ac prudenter autoritate, & diuinitus sibi tradita potestate vsus fuerit,in eam spem deueniet,vt eadem gesta, nisi facilia factu,saltem non impossibilia comperturus sit: consideret, malum à bono vinci, & veram potestatem contumaciæ terrorem incutere; fidem ardentem fortemque & victricem esse timidæ perfidiæ: ita aeris salubritas tandem corruptionem solet extinguere: humana voluntas in vniuersum bonum appetit; in iis animis qui alieniores putantur, sæpe melior deprehenditur dispositio. Neque raro prima salutis spes(mirum dictu)ab inimicis recepta est. Præcipua Christiani generis membra à capite suo deriuantur,quod est Sedes Apostolica. Ipsa illis vigorem motumque suppeditat, ob authoritatem,quam à Deo obtinet,qui speciali aura,atque fauore ipsam regit,atque conseruat.

Hæc alta mens, quæ statum totius corporis Christianæ Reipublicæ comprehendit, prout pręsentium temporum necessitudo,

tudo, & opportunitas, quæ offertur, exigit, adprime digna est ijs, qui Pontifici Romano ministeria, & obsequia sua præstant, præsertim in vrbis, eiusque temporalis domini gubernatione, quęrendo sibi famam, & æstimationem apud Christianos Principes; quod fundamentum iam felicissime à S. D. N. iactum est.

Vniuersim cuncta negotia vel concernunt iustitiam commutatiuam, & contentiosam, quæ in tribunali residendo inter duos, secundum leges ius dicit; vel distributiuam, quæ principatu, vel prelatura fũgens, dispensat, & impertit magistratus, dignitates, officia, & beneficia: prima legib. scriptis ordinantur; altera prudentia, & arbitrio; & quanquam voluntaria iurisdictio videtur, diciturque, tamen vice legis rationem habet, & honestatem, bonumq; publicum. Grauissimus est, & perniciosissimus error, si quis credat, Principem arbitratu suo distribuere posse gradus, dignitates, publicas administrationes. Habet quoque voluntas eius suas leges, habetque valde tutiores, quam prima iustitiæ pars; etenim cum dotes eorum, qui ad honores extolli debent, descriptæ sint, non potest iuste eos, qui huiusmodi dotibus carent, præferre. Proponuntur ab arte medica bonorum medica minum signa, notæq; quéadmo

admodum qui medicorum præceptis neglectis, diuersa pharmaca ægrotis præcipit, non sanat eos, sed occidit; ita Princeps, qui solutus est legibus, & viua iustitia ipse est, interdum legem scriptam benignius interpretando modificatur, vel priuilegium concedit: lex violanda non est, nisi summa equitate suadente, & nisi propter delicti circumstantias, vel personę qualitatem sit potius moderatio, quam violatio, appareatque bono publico longe vtilior gratia & priuilegium, quam pœnæ executio; & iuris relaxatio, quam obseruantia. Priuilegium est largiri alicui, vt possit ea facere, vel obtinere, quæ prius suę personę, atque fortunæ non conueniebant, vel cum eo communicando iurisdictionem, vel ipsum ab iurisdictione subtrahendo.

Priuilegia vt plurimum legum autoritatẽ extenuant, & fere confundunt licitum cum illicito: videturq; probari per eorum frequentiam, res non esse ex sui natura, sed alieno arbitrio iustas, vel iniustas. Sunt igitur parce concedenda, & propter causas tantum grauissimas, euidentissimasque. Considerat quoque Princeps vtilitatem, & bonũ publicum, quod magistratus afferũt; & proinde superfluos remouet,

auget authoritatem, vel minuit, antiquorũ numerum moderatur, nouos creati, leges promulgat nouas, prout necessitudo, & publicum bonum flagitat: verum in omni re mutatio, & innouatio periculosa est, neque sine summa ratione inuehi debet, ne amittatur authoritas, & maiestas illa, quam antiquitas parit. In concedendis dispensationibus præsertim matrimonialibus, quia Principibus propter frequentes ipsorum affinitates, & propter pacem firmandam, & statuum successionem necessariæ sunt, item pertinentibus ad erectionem nouarũ Ecclesiarum, & vniuersitatum, & in conferendis sacerdotiis, & gradibus in eos, quos ipsæ Ecclesiæ nominauerint; liberalitas exerceri potest: verum in concessione decimarum, similiumve contributionum, itẽ in alienatione bonorũ, & temporalis iurisdictionis Ecclesiarum, nec non in vnione monasteriorum ad ordines militares, iam necesse est, parciorem ac rigidiorem esse: neque inutile foret, postulata Principum ad hanc materiam spectantia per duos nuper transactos Pontificatus examinare, & concessiones permissas, atque vtilitatem inde secutam considerare; quæ fortasse ea non inuenietur, cuiusmodi proposita fuit; quia bona hæc forte non bene applicantur ijs armis, vsuique, quo cõcessa fuere: quod quidem

quidem multo Ecclesiarum,& cleri graua mine committitur, multaque authoritatis, & immunitatis suæ diminutione, dum laici nimis asperis modis exigunt, atq; dilapidant.

Magnæ quidem hactenus fuerunt factæ concessiones, Principesque, ineunte Pontificatu, facilem inueniunt aditum ad obtinendas gratias: & bonorum facta diminutio quasi postulat, vt minus posthac profundantur: quæ res Ecclesias,& authoritatem, atq; existimationem huius sanctę Sedis conseruabit.

Expedit, vt propter negotiorum opportunitates, huius aulæ naturam, item Principum, eorumque Oratorum mores in vniuersum consideremus. Aula Romana est omnium nationum Christianarum patria communis, in qua vnusquisque partem,& aditum habet, vnusquisque sperare omnes dignitates, & ad ipsas aspirare potest, ad Pontificatum vsque. Hic Principum authoritas non mediocris est momenti, ideoque voluntatum, affectuum, propensionum mira est diuersitas, & ob hanc communem participationem, quandam Reip. formam, regiam tamen potestatem magis præsefert propter supremam, & absolutã Pontificis authoritatem. Hic virtus, nobilitas, pecunia, principes, alia media pluri-

mum valent: patientia inprimis ſpe ſuſtẽtatur; quo vinculo aula conſtat, & conſeruatur: ſpes enim tenaces ſunt, & ſemel eluſæ iterum atque iterum renouantur, crebris rerum mutationibus, & varia præpotentium procliuitate. Ipſa aula fortunam aliquatenus ſequitur, neque in alio more conſtans eſſe videtur; plena eſt iudicio & ſapientia; ſapientia autem opes exſuperat; diues eſt officijs, beneficiis, cenſibus, negotiationibus, & magno ſplendore refulget: ipſius conſeruatio omnibus chara eſt, etiã externis, qui hæreſi non contaminantur: abominat bellum ſiue patiendum, ſiue inferendum: alibi ſi geratur, non adeo moleſtum eſt: mutationes diligit, quibus potentia ſubigitur, & authoritas in omnibus variatur, neque ſtabilis permanet: factiones nutant, cito diſſoluuntur, & tanquam in mari, in quo diuerſi venti depręliantur nauigationis curſus mutatur: pauci ibi veri amici: officioſa eſt, in promittendo larga, ad opem ferendam prompta quidem, ſed etiam ad repugnandum, & ad deſtruendum prudens, ad ſe inſinuandum prouida: Nemo illic, propter dictas mutationes & quia plerique aulicorum à dominis ſuis diliguntur, & in authoritate habẽtur, ſpernendus: Mutat aula aliqua ex parte mores modoſque tractandi, prout Princeps mutatur,

tatur, sed maiori parte eadem semper est: denique studiosa est, & curiosa rerum nouarum toto orbe contingentium, sagax in prospiciendis futuris, in quibus cogitandis & considerandis suo semper iudicio suspēsa est.

Principes, quia excelso loco siti sunt, animos gerunt elatos, cupiunt imperij fines prolatare, auidi sunt glorię famęque, impatientes, vt alij se ipsis æquiparent, vel superare cōtendant: amant timeri, & in honore haberi: admonitiones, querelas, & loquendi libertatē ægre ferunt: omnem à se culpam reijciunt, quamuis eā committant: ad multa aspirant, sæpe frustra, & sine fundamento: insidias expauescunt, & suæ magnitudinis potentiæq; declinationem aut diminutionem verentur; suspicaces sunt: obseruant virium & honorum qualecunque incrementum in alijs, pręsertim vicinis: alienæ gloriæ inuident: ex qualibet cōcessione siue priuilegij, siue honestioris tituli, siue auxilij & fauoris pręstiti offendūtur: amor & cōfidētia rara est, pauci sūt ij, q apud ipsos autoritate pollēt: in cōsilijs vtiliora præferunt: in plerisq; rebus simulare ac dissimulare coguntur obnixe, atq; copiose profitentur se obedientes huic sāctæ Sedi: facile sui boni causa fœdus ineūt, quo cessante in diuersum abeūt. Alienę aducr-

aduerſitates non ſemper ijs moleſtæ accidunt, ſæpe occaſionem inde capiunt ſui amplificandi, & alienis ruinis creſcendi: ſpes remotas, aut dubias, aut diſpenſioſas, & difficiles non ſequuntur: haud libenter ſua, aut ſe alieno committunt arbitrio: mutuæ viſitationes, atque alloquia nullũ amorem inter eos, ſed aliquando zizaniã & contemptum pariunt: in omnibus exceſſum diligunt, illoſque, qui eorum res amplificant, multifaciunt; ambiunt, vt ſe deprecantibus, Cardinales creentur, ſibiq; adhærentes magni æſtimentur, amantque ingentia conferre beneficia: amant dona, præſertim rerum ſingularis excellentiæ & raritatis, & ad viam conſeruandam vtiliũ: quodcunque dominationis ſecuritati confert, pro licito habent,

Oratores vt plurimum viri mittuntur prouidi, ſagaces, curioſi, in ſe inſinuandis callidi, in dicendo blandi, in conuerſando iucũdi, ad conſilia ex tempore capienda prudentes: vbi replicandum & reſpondẽdum eſt, intrepidi: in ſcribendo indefeſſi: rimantur & inueſtigant amores, odia, gratiam, vires, fauores, maleuolentias, amicitias, ſectas contrarias, principis aulæ totius conſilia: ex minimis verborum aut factorum anſis omnia indagant: & coniecturis res multi momenti odorantur, & examinant:

nant: multi faciunt eos, qui res nouas deferunt, vel earum notitiam aliunde conquirunt: student, vt Principem suum gratum, & verendum vbique efficiãt: solam eius vtililtatem spectãt: In hac aula familliarius, quam in cæteris conuersantur, & in ea persæpe, tanquam in communi Republica nonnihil sperant: amant viros prudẽtes, dominisq; suis fideles, & principi, apud quem resident, grati existimari. Plures sũt in vna aula oratores, & easdem inuicẽ gerunt æmulationes, & obseruationes, quas sui Principes: in hac autem aula futura magis prouident, omnesque ingenij sui vires illuc conferunt.

Igitur in tractandis reb. aut cum ijs, aut eorum gratia, nunquam non animaduertantur huiusmodi proprietates, eæque prętерea, quas quisque habet priuatim, vel ab origine patriæ, gentisque, vel à corporis temperamẽto, & primæuo morum instinctu; propter quos alij graues sunt, & circũspecti, alij leues & impetuosi, alij simplices & liberi: alij vero cauti & insidiosi: aliqui constantes stabilesque, alij mobiles & varij alii fidentes, & securi, alij suspiciosi, & vmbrosi: quæ proprietates indicantur gestibus, motu & aspectu, magnique momenti habendæ sunt. Hisce obseruationibus in alienos animos facilius penetratur.

Et

Et quoniam vtilissima res est, antequam alloquium incipiatur, illa, quæ in medium afferenda sunt, & quibus modis, & qua prece, præmediari, ideo expediet omni sagacitate ante congressum, quid respondendũ sit, & quomodo agendum, deliberare: quę obseruatio magno studio instituenda esse videtur.

Inprimis curandum est, vt sui bona habeatur existimatio, & spargatur odor, bonam sibi esse mentem boni publici cupidã, erga bonos bene affectam, ad gratificandum procliuem: se constantem esse in rebus quas memorauimus, fidei obseruantissimimum, arcani commissi tenacem, accuratum, memorem, virtute insignium virorum amicum, diligentem, indefessum: in rebus veris & honestis facilem esse, & exorabilem, ab innouationibus abhorrentem propensum esse ad vniuscuiusque gradus & status conseruandos: vtilium minime sequacem, omnibus affectibus, & priuatæ rei cogitationibus immunem, independẽtem, æqualem: in concludendo, ostendere rei concessæ momentum sibi perspectum, cognitumque esse: & facilitatem, vel grauitatem in ijs rebus elargiẽdis, provt opus esse videtur, adhibere: negare, causam negationis afferendo, vel quia res iniqua est, vel quia incommodorum plena, vel

na, vel quia petenti inutilis, vel quia potioribus aut æqualibus olim denegata: iniustas petitiones omnino præcidere, & ansã earum tollere: parcum esse decet in addẽda rerum spe, parcissimum in pollicitando fugienda est obligatio; cum res coarctatur, breue sit tempus, ac determinatum, idque in reb. tantum arduis ac difficillimis, quia si idem stylus in cæteris obseruetur, duri hominis aut consilij inopis natura præsefert. Diuersæ importunitates tolerandæ sunt, cum diuersis siquidem naturis impune versari, non minima laus est: quicunq; publicam gerit personam, vni addictus esse nequit: minima querimonia, & vel leuissima imputatio non mediocrem sæpe animorum scissuram parit: expedit eas fugere, aut cum necessariæ videntur, eodem tempore proponendæ, mitigandę, condonandæ, & silentio inuoluendæ sunt. In extremis & insanabilibus morbis ad præcidẽda putrida membra deuenitur: si sancta hæc Sedes frequentes habet causas, vnde perturbentur, faciles etiam & honestę vię non desunt eidem mansuetudinis exercendæ. Quisquis ad initio ab superbos & contumaces confundendos seuerum se atque austerum demonstrauerit, faciliorem in posterum imperij sui efficiet tractationem

mox inducto metu, clementiæ locus esse potest. Grauitatem & dignitatem, præsertim cum subditis, detinere vtilius est, quã opinionem affabilitatis & facilitatis affectare.

Frequens & quasi domestica conuersatio cum plurimis pręsertim cum hominibus studiosis, & publicæ personæ, periculosa est; præstat enim aditum ipsis arcana, quæ satius est tegere, inquirendi: & nimia familiaritas cum maiestate, quæ sibi debetur, retinenda, minime concordat. Cum ijsdem nimia consuetudo familiarium nostrorum non semper è re nostra est, nisi aliquod negotium vrgeat, sed maius instat periculum.

Quæ cum Cardinalibus & Proceribus agenda sunt, per seipsum dicat, tractetue, cũ potest: quod si non vacat, suis tutę fidei hominibus vtatur: responsa pura & simplicia referenda sunt absque additamento, & ijsdem, vel parum diuersis verbis, quibus causæ & negotiorum momenta demãdata fuerunt: cæteris summatim referẽda, quanquam breuibus exceptionibus aduersæ rationes refutandæ sunt. Si cæteros diu ac patienter audiuerimus, ad responsum excogitandum mora illa commoditatem suppetit eoque pacto dicentibus satisfit, cũ vnusquisque bene intelligi gaudeat. Post collo-

colloquium capita ſermonis habiti adnotare vtiliſſima res eſt: Id cõſueuiſſe Catharinã Poloniæ reginam intellexi.

In ijs actibus, & cum à Principe reuertitur, non obſtantibus altercationibus, vultus mutationem effugiat, ſolitũq; aſpectũ retineat quo more ijs, qui conſilia perſcrutantur, noſque exeuntes curioſe obſeruãt, ſeſe recte oppoſuerit. Quiſquis meditationi finem non imponit, is nunquam actionis principium aggreditur.

Negotia longa, & quæ ſucceſſiuum tractũ habent, memoriæ defigenda ſunt, & ad ipſa, tanquam ad diuerſas telas, quæ texãtur, mens reflectenda.

Negotiorum progreſſus & abſolutio à Pontifice exornanda eſt, precibuſque addenda vis efficacibus argumentis: præſertim pro Cardinalibus intercedendum eſt, & pro eorum familiaribus, quos idoneos putat, & dignos, qui promoueantur. Eos aulicos, qui Principi intimi gratique ſunt, multifaciat, & obſeruet ad ſui principiiſq; tutelam, eorumque animos, ac ſtudia ſibi pro viribus conciliet. Commodiores horas, quibus cum Pontifice tractet, eligat: ne ſit ei faſtidio, à rebus facilibus neque ingratis exordiatur: poſt quas grauiora, & quæ ſubitam reſponſionem ac definitionem expoſcunt, exponat. Hęc breuiter & di-

stincte enarret, non omissis grauioribus rationibus, super quibus fundantur.

Insinuet consilium capiendum, vel consilia diuersa proponat, vt proferenda sententia principis explanetur: considerationes vero, quę rem comitantur, expendat, si forte princeps (vt humana fert imbecillitas) aut puta male persuasus, vel alia de causa, ad iniquũ siue perniciosum aliquod decretum inclinauerit. In ijs, quæ ad iustitiam pertinent, audacter replicet: in cæteris tempori seruiat, decreti incommoda innuat, vel si materia patitur, alterius autoritate pollentis viri persuasionem adiũgat, qui exemplis, & documentis eum à pristino consilio reuocet, vel executionem differat ad trigesimum diem, qualis est lex Imperatoris Theodosij monitu Sãcti Ambrosii promulgata.

In exemplis vis inest maxima, suauiterque deliberantem morantur: verum si in decretis permanserit, exequenda ea sunt: credendumque, cor Principis esse in manu Dei, qui ex causis incognitis, nobisque absconditis iudiciis ita determinat. Propter iracundiam pontificis, eiusque redargutiones, etsi acerrimas, neque perturbetur, neque immutetur: quippe necessarię sunt neque aliter euitantur, quam patienter ferendo. Ad iram proniores, liberęque na-

turæ plenæ sunt amoris & beneuolentiæ. Nunciatas res, consulta opiniones alienas, vndecunque veniant, minime negligat: iudicium suum exerceat in tenebris futuris ex notione præteritarum coniectandis. Fugiat se obligare: neque scriptis agat, sed contra enitatur, vt quæ per alios, & cum aliis tractat, scriptis consignentur: verba quidem volant, sed scriptura remanet, & sępius cogitatione ruminatur : sæpe dicitur, Ego hoc modo non dixi: at si scriptũ habeatur, non dicitur, Ego ita non scripsi, neque lubricum calami ita, vt linguæ lubricitas, excusatur: in dicendo & scribendo suo, vel latino idiomate vtatur: externas linguas intelligere bene est, eas vero loqui ineptum, & seruile: breuitas necessaria est ob occupationem multitudinem. Ex epistolis poemia sæpius superflua & molesta recidat, reique simplicem narrationẽ contineant : fundatur enim in breuibus quibusdam, sed grauibus rationibus omnis petitio & responsio. Iu suis litteris imitetur summaria, quæ ex aliorum litteris componuntur. Vnicuiq; iubeat ea scribi, quorũ sciens & expertus est. Res ad iustitiã pertinentes incõmode scribũtur ab ijs, qui legum peritia carent. Vbi mandandi facultas adest, non commednet. Subditis modestissime scribantur commendationes, ceque nonnisi miserabilium personarum,

vel propter pias cauſas, vel propter excellentis virtutis homines, vel propter Eccleſiæ defenſionem, propter iuſtitiam, vbi lãguet, exercendam, vel vt facilius eligant & deliberent, vel propter bonum publicum, pacemque ac tranquillitatem. Stylus quotidiano ſermoni conformetur, purus, & procul ab omni affectatione.

Qui locutiones latinas, aut vulgares quorundam antiquorum ſcriptorum imitantur, hi noſtræ linguæ venuſtatem non cognoſcunt, neque vera callent orationis ornamenta. Si de plurib. vna epiſtola ſcribenda ſit, ordinentur argumenta, & per capita diſtinguantur: in titulis tribuendis præſens vſus attendatur, tametſi horum abuſus ad nauſeam vſque excreuerit, & correctionem expoſcat.

Non minus in ſcribendo, quam in tractandis rebus, ſiue cum Pontifice, ſiue cũ alijs, & in Conſiſtorio, etſi fidam atque exercitatam habet memoriam, expediet, ſcripſiſſe ea, quæ ſcribenda agendaue ſunt.

Eius, qui à ſecretis eſt. diligentia apparebit in litteris & ſcripturis alicuius momenti tranſſcribendis, diſtinguendo eas per tẽpora, loca, nationes: eas quę ad vnum aliquod graue negotium pertinẽt, ſimul collocando: ſegregando, quæ iura imperij & iuriſdictiones attingunt, ligando ipſas, cu-

ſtodi-

ſtodiendo, conſeruando. Poterit nonnunquam Cardinalis hoc ſuum quaſi archiuiũ inuiſere, vt ſuorum induſtriam excitet, & ex ſeipſo aliquam inueniat ſcripturã, quã recognoſcere oporteat. Quaſdam maioris momenti in ſuo peculiari ſcrinio recõditas, & nemini patentes incluſas habeat, ſed nuſquam ſcripturæ conſeruari debent, quæ aliquando quietem conſeruantis turbare valeãt. Nullum maius auxilium monitumue ſalubrius addi poteſt, quam vt quoties ad tribunalia, & ad quemlibet congreſſum pergendum eſt, ad Deum animus extollatur, ad Spiritum ſanctum preces effundantur, & cunctis in rebus Dei timor præferatur: Quam rem omnes facere decet, ſed potiſſimum Principes propter gradus, in quò locati ſunt, Celſitudinem, propter bona malaque plurima, quæ ex recto, paruoque vſu eorum poteſtatis emanant, vtque beneficiorum à Deo acceptorum ſeſe gratos exhibeãnt, hominibuſque diuinę benignitatis & clementiæ exemplum ſe prębeant.

THESAVRI POLITICI APOTELESMA LXX.

Quod est

Rerum pertinentium ad cognitionem Status præsentis Regni Sueciæ

DISSERTATIO

VM alibi ea retulerim atque enarrauerim, quæ ad rem Suecorum, quatenus ad religionẽ, spectabant, hoc loco tractabo ea, quæ ad rerum temporalium cognitionem pertinent, neque specialia quædam illius Arctoi orbis nationum instituta, moresque prętermittam.

Suecia, si Ducatus Finlãdiæ, & Gotthia, quæ in Orientalem, & Occiduam diuiditur, includatur, à Septentrione contermina est Oceano, à Meridie mari Baltico, ita dicto ab oppido quodam Latinis Orizodia nuncupato, quod in angustijs maris Danici, vnde influit Oceanus, visitur: ab Oriente

ente Moscouiam habet, & Russiam, ab occidente Noruegiam, & Daniam, duo regna hac tempestate Regis Danimarchię ditioni subiecta.

Ex numero graduum, quibus Suecici regni prouincię diuersæ continentur, facile colligi potest eam regionem vastam esse prout reuera latissima est: nã à Stocolmia regia ciuitate, quæ sub quinquagesimo quinto gradu sita est, vsque in Laponios iter est longum amplius quam mille miliaribus Italicis, & à finibus Danię vsque Stocolmiam (quæ vrbs fere in meditullio regni, quo ad longitudinem, iacet, insumuntur plus quam quindecim dies iust itineris, nosque non sine aliqua industria minus quam viginti insumere nequiuimus.

Quin etiam à primario quodam viro, qui bellorum pręteritorum causa regnũ illud quaquauersus permetitus est, intellexi, longe latius illud esse, quam sit Italia tota totaque simul Francia, à se æstimari, computatis Lapponiis & ducatu Finlandiæ.

Situs, planitiei est incultæ, ideoque maior pars saltibus & altissimis syluis obsitus, pinuum, abietum, quercuum: in quibus syluis communiter habitatur, seritur.

que, & paſcua habentur pecudibus & armentis lætiſſima, & lacus ampli, quorum plurimi piſcibus abundāt optimis ac ſaluberrimis. Neque deſunt flumina; niſi quod minime naues admittunt, vtpote quæ arboribus in ea decidentibus implicantur, vel ingentibus ſaxis impediuntur, vel ab arte in ſuum alueum vt commodius decurrant, non diriguntur, vel maiore anni parte glacie conſiſtunt. Conſpiciuntur etiam montes, & valles, vt in Finlandia; quæ vox perinde vt illa prouinciæ Finmarchiæ in Suecia terram optimam ſignificat; eodemque pacto Dallacarliæ vox prope Finmarchiam denotat Vallem hominum. Tractum illum terrarum, quem Lappones obtinent, latiſſimum eſſe audiui, longeque maiorem, quàm tota Suecia: Sed quia tota illa gens certis caret ſedibus, & perpetuo vagatur, alicui ſubiecta Regi dici non poteſt, etſi ij, qui minus vagantur, Suecico parent imperio.

Tripliciter diuiduntur regiones illæ: primum in tria regna, Sueciam, Gothiam, Vandaliam, etſi hoc nomen Vandolorum ſecundum Neotericos pertinet ad latus illud Germaniç, quæ mari Baltico alluitur, quo Pomerania comprehenditur cum reliquis vrbibus illis Imperialibus & maritimis, ob hæc & tria regna, Sueciæ Rex tria

diade-

diademata fert in suis insignibus, quamuis eadem Rex quoque Danie ferat: qua de re ob diuersa eorum iura adhuc inter se dissident.

Altera diuisio fit in vndecim prouincias, quæ vndecim Ducatus & Comitatus duodecim continent: Ducatus sunt Vplandia, Gothia Occidentalis nuncupata Vestrogothia, Gothia Orientalis dicta Ostrogothia, Smoladia, Vesmania Dalaparlia, magnus Ducatus Filandiæ, in quo continentur Abensis Ducatus, Satagundiæ, Careliæ, necnon Tauastiæ. Comitatus sunt Helsingia, Germania, Gestritia, Medelpadia, Botina Orientalis & Occidentalis, Vlandia, Vermelandia, Nuitia, Dalia, itidem Insula Vlandiæ, cuius tamen Comitatus ad Finlandiam pertinet. In omnibus his Ducatibus atque Comitatibus pleræque comperiebantur arces, verum diuersis bellorum iactationibus, atque dissidijs & suspicionibus, quibus Lutherana secta originem dedit, solo æquatæ, vel derelictæ perierunt: quæ vero in præsens conspiciuntur adhuc validæ, vel passim construuntur, hæ sunt; Versus Occidentalem Oceanum apud Elsburgensem ciuitatem ad lacum Veneris conspicitur arx Elsfelsburgensis: quod vocabulum ex ratione situs desumitur, quãdoquidem maritimum sinum de-

Arces.

notat, cum haud procul inde influat mare: duæ visuntur aliæ, altera Goltburgẽsis nomine, quasi aureum Castellum, altera Croneburgum.

Versus mare Balticum sex milliaribus procul à Scania, quæ Prouincia est regni Danimarchię, cernitur castellum & vrbs Calmariæ: In Ostrogothia vero Castellũ Vasteni prope monasterium, vbi Sanctæ Brigidæ, eiusque filiæ Sanctæ Catharinæ corpora requiescunt.

Fuit quoque olim in Eueropia arx, quam Rex instaurandam putat nomine Borlzolomia, in Insula Vlandiæ, quæ arx à Maiestate Regia hodie ædificatur: hęc autem Insula duodeviginti satis amplas habet Parochias, & septuaginta millibus passuum longitudinem suam absoluit Mari Baltico, estque Reginæ præsentis dotalibus bonis adscripta. sunt insuper arces Stecburgium Nicopia; Vicerbinum, Gripselma castellum in Vpsalia. Arx Stocolmij, in qua propriam habet sedem Rex, & Vrbuna, vbi Henricus Rex, qui præsentis Regis frater extitit, carcere detentus, & vita functus est anno pręterito: dtstat autem Vrbuna vndecim milliaribus procul ab vrbe Stocolmij in agro Vpsaliæ. Et hæ sunt arces, quæ in regno Sueciæ numerantur.

Quæ

Quæ vero in Finlandia censentur, sunt, altera in ciuitate Abbo, altera paulo vlterius dicitur Elsingofort: altera in Tauastia nominatur Tiaffausthaus, quod perinde est, ac si dicatur Domus Tauastiæ, quæ nominatur Gislet, hoc est, Castrum nouum; altera demum arx apud Viburgum sita est, finitima seu vicina Moscouiæ.

Præter has regiones & arces possidet Sueciæ Rex in Liuonia egregiam ciuitatem Riualiam, quæ arce magni momenti communita est (olim ad Commendatorem quendam siue supremum magistrum ordinis Liuonici, vel vt quidam putant, ad regnum Poloniæ pertinebat, sed temporibus Henrici Regis capta est) & pręter hanc haud pridem eiusdem Regis exercitus á Moscho aliam arcem vindicauerunt dictam Emuespel, pro cuius munitione, aliasque ob causas discessionis meæ tempore Duces quidam ad aulam regiam venerant, qui plurima ad hanc rem monita afferebant, opemque Ducis Curlandiæ cognomine Koter pollicebantur; hic autem Dux ille est, qui antea magnus Magister, vel Commendator ordinis Liuonici vocabatur, sed Catholicę religionis rituum desertor, hunc pariter titulū deposuit.

Tertia

Episcopatuum numerus.

Tertia regni diuisio est ex Episcopatibus, qui antiquitus septem erant, si Archiepiscopatus Vbsaliæ, qui in omnibus illis regnis Primas est, & metropolita, annumeretur. Ætate Gostaui patris huius Regis additus fuit Viburgi in Finlandia Episcopatus, verum quia inconsulta Sede Apostolica erectus fuit, nominis huius honorem reuera non promeretur. Septem igitur Episcopatus hi sunt, Vpsalensis, Lincopensis, Aroscìensis, Scarensis, (qui fere totus in Ducatu & patrimonio Ducis Caroli comprehenditur, exceptis sexdecim Parochijs, ad Regem Suecorum pertinentibus) Imperialis, qui etiam dicitur Stregniensis, Vellimnensis, & vltimo loco Abboensis in Finlandia.

In ijs Diœcesibus cum Lutherani ea regna inficerent, septuaginta erant monasteria vel Cænobia Religiosorum & Virginum: nunc autem etsi pleraque illorum ædificiorum supersunt, nullum à nostratibus religiosis possidetur, præterquam Vasteni Monasterium, vbi S. Brigidæ eiusque filiæ Beatæ Catharinæ reliquiæ seruantur, & duodeviginti moniales sub Venerabilis Abbatissæ imperio viuunt, cui duo Catholici Sacerdotes Sueci ministrant, qui sanctam religionem no-

stram

ſtram conſtanter retinuerunt, ipſarumque monialium numerus ſub Regis & Reginæ patrocinio quotidie augetur cũ quatuor vel quinque ab hinc annis ſeptem duntaxat eſſent virgines, aut ad ſummum octo. In Diœceſi Vbſaliæ numerãtur centum ſeptuaginta & vna parochiæ: extenditur autem ad Lappones vſque, & Finmarchiam comprehendit, quæ regio Lutheraniſmo addicta Chriſtum D. N. abiecit: ibi vero octo ſunt ſatis amplæ Parochiæ, circiter quadraginta duo millia hominum comprehendentes, quemadmodum percepi à quodam ſeculari homine Parochiæ Pitenſis, quæ vicina eſt Lulæ, vltimæ ſunt in Septentrione Parochiæ, quę mille millibus paſſuum Stocolmio abeſt.

Diœceſis Lincopiæ ducentas & viginti ſex continet Parochias; Vexcenſis ducentas & decem: Scarenſis Lincopienſem numero adæquat: Stregmenſis centum habet Parochias.

Epiſcopatus Abboenſis quingetas; quę maiori ex parte adeo frequentes ſunt, vt in Finlandia pleræque Parochiæ mille ruſticos, vt aiunt, hoc eſt, mille familias cõtineant, aliæ vero octingentas, aut quingentas, vel paulo infrequentiores; rariſſime autem inueniuntur, quæ centum ruſticos non admittant.

Hæ

Hæ autẽ inter ſyluas diſperguntur perque alia loca aperta, quibus ad ædificandas domos materia & lignorum abundantia non deſit, præſertim vbi à vehementia Borealis flatus protegantur, in ijſdem domibus animalium armenta detinentes, & opificia quæque exercentes victui, atque amictui neceſſaria. Quamobrem in ijs regnis ciuitates eius magnitudinis atque frequentię, cuiuſmodi in alijs videre eſt, minime viſuntur.

Inter Parochias vero, quas dixi, non cõputantur, quæ in diuerſis oppidis, atque vrbibus videntur, quarum numerus permultus eſt cuius rei exactam adipiſci notitiam mihi nequaquam licuit. Ex quibus probabilem quandam coniecturam ſumẽtes, & Parochiarum numerum inuicem ita computantes, ſingulæ Parochię ducentas familias, ſingulę vero familię decẽ homines complectantur (quia familię admodum fęcundę ſunt ac perſæpe duplo numeroſiores) ſolæ campeſtres Parochię tres milliones hominum numerabunt, nõ comprehenſis Lapponibus, qui cum adhuc perpauci Chriſtiani ſint, nullam habere Parochiam videntur : illorum vero quis numerus cenſeatur, mihi conſtare nõ potuit.

Igitur in omnibus ijs regnis tria diuerſe

ele

celebrintur Idiomata Sueca, quæ in omnibus prouincijs in vſu habentur, nempe in Gothia, in Noruegia, Dania; cui Sueciæ linguę Saxonica pleriſque in vocibus aſſimilatur, quemadmodum Belgica & Anglica modicæ pronuntiationis flexu diſcriminantur. Secundo loco accedit lingua Phinnonenſis, quæ non ſolum in magno Ducatu Finlandię in vſu eſt, (excepta vna prouincia, vbi Sueca lingua plurimum conſeruatur) ſed etiam in maiore parte Riualię ciuitatis Liuonicę, & circa illius regionem, vtpote quæ à Finlandica lingua pleriſque in vocalibus minimum differt, neq; adeo difficilis videtur, vt eſt Idioma ſuperioris Germaniæ. Itaque minimo negotio addiſcitur & pronuntiatur: proinde Gallos & Italos cognoui, qui ea vocabula ſatis apte explicabant, quemudmodum ipſimet Sueci atteſtabtntur.

Aeris temperies communiter purgatiſſima eſt, ac proinde ſalubris per totam Sueciæ longitudinem. Neque vero tanta eſt ipſius aſperitas & inclementia, neque frigora adeo intenſa, vti nonnemo inexpertus fortaſſe putauerit; neque enim hypocauſta, ſed camini in vſu habentur, qui poſtea quam ligna in carbones redacta ſunt, lamina quadam ferri claudi queunt, quod per rimam quãdã extrahitur, & abſcon-

holm Marſchallus Aulæ Regiæ.

Præter Conſiliarios diuerſi adſunt regij miniſtri: nam illa regna, vti diximus, non modo in Prouincias, Ducatus & Comitatus diuidũtur, ſed etiam quælibet Prouincia partitur in territoria, quæ Parochias plus minuſue comprehendunt: ſingulæ vero Parochiæ ſuo reguntur Lancemano ſiue Conſule: territoria deinde ſuum habent Vicecomitem, qui alter fere Prætor eſt, qui ius dicit.

Vicecomitibus ſuperior ſiue præfectus eſt, qui latine Legifer dicitur, munus ad Regiam Maieſtatem proxime accedens: eſt autem ſimillimus Siniſcallis Franciæ, dicunturque à Suecis Lamen, tãquam ſupremi Iuſtitiarij: à Vicecomitibus fit appellatio ad Præfectos & Legiferos: ab ijs ad cõſilium Regale: ab hoc ad ipſum Regem prouocatur. Affirmat porro Regia Maieſtas in illis regnis vndecim Præfectos aut Legiferos haberi, quibus plus quam trecẽti Vicecomitatus ſubijciuntur. Legiferi autem partem ſui territorij, quotannis circumeunt, viſitantque donec vndequaque viſitatis, circulo quodam abſoluto, ad priorem partem denuo viſitandam reuertantur: quæ res quemadmodum ad ſtatum reipub. ſigillatim dignoſcendum, & ad remedia opportuna morbis publicis adhibẽ-

da

da mirifice prodest, ita populos subleuat, recreatque: quandoquidem ex territorijs & Parochijs, quas visitauerunt, tributum alternatim exigunt, neque vniuersę simul aggrauantur.

Territoria vero antiquitus huncin modum distributa erant, vt singulis centũ Rusticis, hoc est familijs, quæ extra ciuitates habitant, vnus assignaretur quasi centurio siue minor iudex; qui certis anni temporibus, etsi apud ipsos non residet, apud eosdem tamen iustitiam exercet. Et nihilominus Rex minoribus huiusmodi iudicibus, iuxta virtutem atq; ipsorum merita, ducẽtarum nonnunquam familiarum administrationem tradit.

Omnia hæc munera viris committuntur, partim nobilitate prȩclaris, partim qui virtutum meritis ea promerentur.

Lancemanus, siue Consul Parochiarum singularum ex ipsis rusticis deligi solet: hic vero ad Vicecomitem pro necessitate confugium habet: interque cætera munera, quæ Lancemano competunt alterum est, vt quoties aliquȩ prouinciæ à Rege cõuocantur, illuc tendat, vbi Regia Maiestas residet, vt rerum exequendarum mandata suscipiat: quod singulis ferme annis semel contingere solet.

Curat enim Lancemanus, vt prouidea-

tur, ne viatoribus desint hospitia, vtque ijs equi ad iter peragendum suppetant, iditéque trahę comparentur tempore glaciei vel niuis; hæ vero parui cursus sunt absque rotis: taxatio vero singulorum equorum est, solutio medij grossi monetæ Romanæ pro vno quoque milliari Suecico, cuius longitudo quinque semper, aut etiam sex Italica milliaria conficit.

Vicecomites minimo salario detinentur vtpote qui ab Exactoribus regiis, qui per singulas prouincias dispositi sūt vestes singulis annis semel obtinent præter quadraginta vel quinquaginta talleros, qui viritim distribuuntur: fruuntur quoq; immunitatibus, donis, & similibus.

Sola Smolandia, quę regno Danico finitima est, quia satis ample patet, quinquaginta duobus repleta est Vicecomitatibus in quibus omnium Suecorum bellicosissima gens degit, quæ nonnunquam ad numerum triginta millium armatorum tumultuata est. Igitur præter hæc munera, præcipuæ vndecim prouiuciæ solebāt singulæ gubernatorem vnum, tanquam Proregem, habere: Gubernatores autem pcopter antiquas regni constitutiones ipsi regij Consiliarij deputabantur, qui simul cū Vicecomitibus modo maiore, modo minore numero, prout occasio postulabat,

ad

ad regem accedebant, vel sibi commissa munera per substitutos homines exercebant.

Perdurauit hæc institutio, dum religio Catholica floruit: quę res in causa erat, vt seditiones, quæ aliquando in prouincijs excitabantur, facilius componerentur: & reges longe minoribus afficiebantur molestijs, cum subditi rarius ad eius Maiestatem confugere necesse haberent.

Verum postea quam Christiernus Rex Daniæ Sueciam ingressus Stocolmium ad deditionem armis compulit, & incredibili in ea ciuitate vsus est sçuitie, propter quã meliores, atque nobiliores ciues interfecti sunt, nunquam forma illa gubernationis in pristinum restitui potuit, cum propter hunc defectum, tum etiam quia Gostauus huius Regis parens, cum ad thronum regalem ascendisset, plurimumque in legibus regni Suecię & Gothiæ ordinandis elaboraret, paucisque post annis ab Archidiacono Sueco subuerteretur, adeo vt secta Lutherana posthac inualesceret, etsi magnæ virtutis Rex censendus est, diuque regnauit: nunquam tamen regnum in pristinam formam redigere potuit, quandoquidem rebus diuinis, in quibus pręcipue religio vera consistit, conculcatis, admirandum non est, si regna quoque pessum iuerint.

Subſecuta ſunt deinde inter Henricũ Goſtaui primogenitum,& enter Regem Danimarchiæ acerrima bella, in quibus plerię; nobilium ſimiliter extinđti sũt. Qua de re effectum eſt, vt qui ſuperſtites remanſere vel pauci eſſent, vel Reipublicæ parum periti, & conſequenter iſte Rex nondum iuxta veterem morem prouinciis,quas memorauimus gubernatores impoſuit,exceptis tribus aut quatuor,iiſque ſuaſu precipui viri. Sed forte Rex alijs quoque ducitur cauſis ac rationibus, vnde regni ordinationem in longum differat,cum quia Regia Maieſtas aliquando illud pronuntiauit. Brachium ſuum dextrum non bene credere aut fidere ſiniſtro ; tum præterea,quia cum altas quaſdam animo voluat cogitationes,quemadmodum alibi diximus,maiorem in illis promouendis difficultatem nanciſceretur, ſi prouinciis eiuſmodi magiſtratus imponeret, qui negotia turbarẽt magis,quam promouerent. Quod ad ciuitatem Stocolmii pertinet, vbi regia ſedes eſt, ciuitas ipſa quatuor habet Conſules, qui ordinariam & politicam gubernationem abſoluunt: hi quoad viuunt, perdurant, & duo viciſſim ſingulis annis præcedunt,omneſque quatuor ſimul cum Senatoribus,qui ex ciuium numero exiſtunt,in ſuum Conſiſtorium congregantur,in quo de

de rebus politicis ordinarijs deliberant; cum nihilominus inter seipsos quædam peculiaria munera diuisim gerant, nempe alter ædificijs præest, alter iudiciis, alter iura decreta legesque promulgat: quæ omnia nihilominus minime aguntur, nisi Locumtenens arcis Stocolmij, in qua Rex residet, interueniat: hic enim Locumtenẽs quatuor Consulibus, quos diximus, maior est, inq; rebus arduis regij Consiliarij, qui aulæ intersunt, de integro negotia discutiunt, & ab ipsis pariter ad Regem appellatur, cuius sententia diffinitiua est.

Senatorum numerus, qui dictis quatuor Consulibus assistunt, duodecim est, quorum munus ad viam durat, nisi tamen ob aliquod delictum deponantur, aut ipsimet petant exauthorari. Leges vero quæ in vniuersum vigent, antiquæ sunt, & ab illo tempore repetitæ, quo S. Henricus Rex Sueciæ Catholicam Religionem sanguine suo restituit, ad hæc vsque tempora in hoc regno permãserunt, excepto, quod leges illæ, quæ ad iurisdictionem Ecclesiasticam spectant, non obseruantur perinde, vt obseruandæ essent, cum veri desiderentur Episcopi, neque Religionis Catholicæ exercitiũ celebretur: remanent nihilominus eędem leges simul cum alijs

incorruptæ, quibus opera Cardinalis Raimundi, cum ad illas Septentrionis partes aduenisset, vnus additus est articulus, qui Ecclesiasticus nuncupatur: hoc autem cauetur, vt filij oriundi ex Sacerdotibus, aut Monachis pari iure censeantur cum illis, qui ex adulterino concubitu suscipiuntur: id vero tunc factum est, cum dictus Cardinalis omnes concubinas à Sacerdotibus remouit: qui abusus, etsi turpissimus, tamen valde communis erat.

Aliæ præterea leges erant Ecclesiasticę, quibus ostenditur, quinam sint in rebus spiritualibus competentes iudices, & quibus in casibus Episcopi causas ad sua tribunalia euocabant; quæ omnia, si Religio restitueretur, facile in vsum redirent; quia Reges iureiurando se obligant generalibus verbis ad omnes leges obseruandas; & modo Pseudoepiscopi concubinis suis, & filijs, quibus peculia comparant, contenti, id vnum summa ope nituntur, vt falsitates quas induxerunt, defendant, atque sustineant, vtpote vnicum breuis huius, & fallacis ipsorum libertatis fulcimentum.

In legibus Suecis nulla fit vsurarũ mentio, nisi cum debitor à multis creditoribus ad pretium restituendum vrgetur; quod si aliquis creditorum mutuo dedit debitori aliquo pacto ad mutuum rependẽdum,

ra abo

creditor

creditor excluditur, & rei petendæ ius amittit: viget tamen mos, quemadmodum mihi Rex dicebat, vt non modo vsurarius, sed etiam qui cum huiusmodi hominibus negotium habeat, castigetur atque puniatur.

Et nihilominus quemadmodum in omnibus his regnis nulla est consuetudo mutuantur, nisi gratuito, ita hoc vitium non adeo frequens est; præterquam Stocolmi, quia ad eam vrbem plerique ex Germania inferiore conuolauerunt, qui simul cum hæresibus similes & alios fructus inuexerunt haud diuersos.

Adulterium capitali supplicio punitur, eoque minore indulgentia, si delinquẽtes coniugio alieno illigati fuerint: tunc etenim in potestatem viri adulter traditur, vt pro legibus castigetur: si vero in cœlibatu sit pecunia multatur pro prima vice: sed si iterum delinquat, raro euenit, quin capite plectatur. *Adulterium abominabile.*

Qui alium vulnerat, quinque talleris exsoluendis punitur: si partem aliquam corporis mutilauerit, vt digitum vel alia, in duplum tenetur: si membrum aliquod præcipuum mancum aut inutile remanserit, læsus integre compensandus est. *Criminalia quomodo tractentur.*

Si in capite aut in pectore feriatur, & deinde vulneratus ante finem anni mortem

obeat, vulnerator ad mortem vt patricida damnatur.

Cadauera interfectorum, nisi reus adsit, sepultræ minime traduntur, donec homicida vltimo supplicio non sit affectus, etiã si aliquando multæ septimanę prætereant, antequam executio sortiatur.

Si Iudex, qui bis ab actore ad sententiã diffinitiuam pronuntiandam rogatur, malit esse dilator, pœnam subire cogitur, neque lites quicquam prolongantur; cui rei plurimum prodest antiqua consuetudo, qua prohibentur omnes procuratorem aut patronũ in causis sibi adsciscere: vnusquisque enim rem suam enarrat, & iura sua explicat coram iudice.

Si nihilominus vidua esset, aut pupillus, vel rudis aliquis, uut excors, propinquior consanguineus causam prosequitur; quod si hic defuerit, Senatus tutorem assignat, & negotium quamprimum expeditur: persæpe tamen ex quibusdam causis & circũstantijs excusatur iudex, quotes iure putat, non posse à se promulgationem sententiæ prçcipitari.

Intellexi à quodam viro, in domo Sãctę Brigitæ Romæ olim duo relicta fuiesse exempla Suecarum Legum, quas Latine in Suecia Legisterium appellant, & alterum exemplorum in marginibus notis illustratum

tum fuisse à quodum de gente Brasch, qui vltimus omniū Catholicorum Episcopus fuit Lincopiæ: hic vero manu sua textui illi addiderat iuris communis concordantias.

De dispositione atque regimine rerum militarium.

QVælibet prouincia suum habet ordinarium peditatum, præfixo numero, atque equitatum. In regnis Sueciæ & Gothiæ 32. numerantur vexilla peditum: probabile autē puto, hoc nomē Vexilli à Romanis acceptum fuisse eo tempore, cū quidam Septentrionales post varias per externa loca peregrinationes domum redibant. Vexillū vnum nonnunquam 600. aut 700 milites comprehendebat, numerū cohorti Romanæ fere similem. Hi, quocunque opus est, ad Regis nutum castra mouent, omnesque fere sunt sclopetarii, pauciores hastati, quia syluarum frequentia, ac densitas hastarum tractationē impediret, quēadmodum etiam equitatus non hastas lanceasue gerit, sed sclopetis vtitur more Raitrorum.

Hæc militia, quia in ijsdem regionibus nata est, & ab ineunte ætate assuefacta cibis, facillime frigus tolerat, neque delicias multifacit; ideo accidit, vt magnas quidam dixerit; Se in illis regionib. nullos magis cupere milites, quā Suecos, vtpote laboribus

ribus ac militaribus functionibus accommodatissimos : præterquam quod vnusquisque sibi calceos, tibialia, vestimenta, sclopetorum ligneas lapsulas, aliaque necessaria conficere nouit : quæ res iis otiandi, & peccatorum ac grauiũ turbarum occasionem eripit : quibus rebus exercitus impediri solent, militesque effici ignaui atque inutiles, & regiones siue prouinciæ tributis onerari, vel populationibus affligi. Vnde laudabili militiæ exemplo in arce Stocolmi frigoribus asperrimis excubitores incredibilis tolerantiæ laude peruigilant, & totam noctem in locum ipsorum vix subrogatur quisquam, etiamsi hyemales noctes duodeviginti propemodum horas complectantur.

Singula vexilla suum habent Ducem, Locumtenentem, Signiferum. Dux etiam belli tempore, dum contra Danos aut Moschos dimicatur, nihil amplius habet, quam vnum vestimentum annuum, additis quadraginta talleris pro stipendio pecuniario nec non immutare sui ipsius, & paucorum quorundam ab illo tributo, quod Regi solet dependi : miles tamen immunitate non fruitur, nisi bello, aut belli suspicione durante : neque allud stipendium exigit, quã vnum tallerum vel quinque marchas (quæ sunt quinque talleri partes) quolibet mẽse.

In

n castris mouendis percursores per domos & hospitia diuersa ista distribuũt, sed agimine collecto, & cateruatim euntes, vel castra figentes, cibum habent à Rege, neq; ad stipendium computatur, quod si ab hoste capiantur, Rex secuñdum veterem morem ex suo ærario ipsos redimit, pretium hostibus soluendo, quod si in prœlio equũ admittant (si equestrem exerceant militiá) Rex alium ipsis restituit.

Equitatus similiter sub vnoquoque vexillo, quod peditum vexillis numero non est inferius, suum Ducem habet, Locumtenentem Excubitorem: & equiti cuilibet militanti maius nó datur stipendium, quã viginti tallerorum, & vnius vestimenti singulis annis, cum dictis exemptionibus & conditionibus, quas dixi: Ductores nihilominus vexillorum, eademque proportione cæteri primores ministri tot similia lucrantur stipendia, quot seruos habent penes se, si modo cum equis illos ad bellum comitentur. Quocirca Nobiles, & præcipui viri honeste se sustentare queunt, & cũ famultio splendido iuxta gentis consuetudinem.

Ordinaria equitatus vexilla in Suecia & in Gothia vndecim sunt, duo vero in Finlandia: quod si plura velit Rex habere, res non fuerit ardua, modo thesaurus eum nó

defi-

deficiat.

In Finlandia dro sunt vexilla, alterum gregariorum militum, alterum nobilium: inde vero hęc paucitas in tanta regionis latitudine proficiscitur, quod ex ijs terris maxima nautarum pars, & nauium edificādarum magistri atquue operarij petantur, quemadmodum similiter in quibusdam alijs prouincijs, ad penitiorem Septentrionem locatis, contingit, quę vel quia montibus & Alpibus refertæ sunt(qualis est Angermania) vel quia equis carent, vt Danlecathia, suppeditare solent maritimis classibus conuenientem nautarum numerum: qua de re fusius dicetur inferius.

In Smolandia, in Vestrogothia, & in Ostrogothia quędam sunt vexilla nobilium equitum, & Vestrogothia sola magis, quā cæteræ, abundat nobilitate. Equitatui vero præfici, nisi nobilis vir, non potest. Inter equos optimi sunt Curtaldi & breuiores equi, qui aliquanto breuiores sunt Frisijs, bene tamen quadrati, & validi, laboribusque, ac tenui alimento apprime assueti.

Omnium omnium singulis annis fit lustratio, & ipsemet Rex locum diemq;, quo lustrari debeant, indicit Pręfectis, vel ijs, qui Legiferi vocantur, & locus diesque idē fere & multo prius cognitus est: neque pa-

riter ijdem ſemper luſtrantur, qui annis prçteritis comparueruerunt, ne forte commoditatem nanciſcantur rebellionem, vel machinationem aliquam aggrediendi.

In ipſa deinde Regis aula ſinguli Nobiles eum in modum ſeruiunt, vt ex aulicorum numero ſemper in promptu ſint trecenti quinquaginta armati equites, quanonere exlmantur. Hoc tamen verum eſt, quam Conſiliarij, alijque Nobiles ab hoc non ſolum Nobilibus, ſed etiam ſingulis eorum famnlis (quod antiquitus non ſeruabatur) quolibet menſe ſtipendiariam pecuniam numerari, & famulis equitibus ſingulis taleros ſex numerari.

De claſſe & armis maritimis.

REx quinquaginta circiter naues bello paratas habere ſolet, quibus prçfectus eſt Admiralius vnus, Septem dictarũ nauium ad præſens magnorum nauigiorum, quæ Galiones dicimus, magnitudinem exæquant: aliæ quadraginta circiter æneis tormentis inſtructç ſunt. De pretio quo ſingulæ cõſtarent, ſi numerata pecunia emẽdæ eſſent (cõputato pretio tormentorum, munitionum, ſtipendiorum non modo nautarum, ſed etiã militũ ad quinq; menſes

menses sufficientium, item annonæ pro eodem temporis spatio) separata erit relatio, quam ab homine insigni rerumq; peritissimo accepimus.

Rex vt plurimum non ignorat, vbi sex nautarum millia conscribat, neque solum remiges, sed etiam magistros & ministros nauium, imò omnium bonorum numerum adhuc maiorē habet; propterea quod omnis tractus Finlandici maris, qui quadringenta millia passuum longitudinis occupat, item Bothnicum mare, quod duplo maius est è regione regni Sueciæ, & quædam insulæ continuam suppeditant incolis occasionem in mari versandi, & ó sequenter experti & audaces nautæ queũt euadere.

In vltimo bello, quod Ioannes tertius, qui modo regnat, cum Rege Danimarchiæ gessit, antequam Stetini ambo pacem & concordiam inirent, Sueciæ Rex septuaginta naues conduxit: præter multas alias, quæ Spinghæ dicũtur, & præter equitatum quem in continenti habebat, classi decem & octo millia hominum imposuerat, qui pro opportunitate temporis in terram dimicandi causa descendebāt: etenim in illis regionibus super glacie prælia committuntur, cum quia lacus & flumina cōgelata facilius transeuntur, tum etiam quia

com-

commeatus minore negotio conducũtur: æstiuo autem tempore in mari dimicãtur: hyeme enim mare circa littora haud parũ conglaciari solet.

Illorum nautarum acquirendorum, nec non detinendorum ratio Regi admodum dispendiosa est quandoquidem ex tributo, quod Prouinciæ pendunt, distribuit inter ipsos carnes, pisces, butyrum, siliginem, hordeum, pro maiori stipendiorũ parte.

Hnc sequitur, Regem minimo dispẽdio posse quotannis naues aliquot ad bellũ ædificare, cum etiam ipsis operarijs vice pecuniæ nihil nisi hos commeatus elargiatur, quibus idem magis satisfacit, vtpote quorum simplicitas nondum ab exteris corrupta, quia carent obiecto, quod illos à ritu naturali exorbitare compellat, contẽta est victu necessario: præterquam quod Rex vicinas habet syluas pulcherrimas atq; infinitas cũ fodinis ære atque auro abũdantibus, quo ęre vidi Ecclesias contectas: itaque semel Rex mihi dixit, bellum, quod Regi Catholico vno millione constaret, sibi centum millibus talerorum non constiturum,

Ex abundantia dictarum fodinarum accidit, in ijs regionibus non modo ad muniendas arces, sed etiam ad armanda naui-

gia magnum reperiri numerum tormentorum, dixitque mihi vir egregius, totam illorum summam ad octo millia ascendere, ex ęre conflata maiori ex parte: & in sola Stocolmij arce quadringenta tormenta maioris & minoris longitudinis annumerantur: & Regia Maiestas, si artifices in promptu haberet, & cupri maiorem quantitatem, maximum eorum numerum conficere posset.

Classis in varias regnorum partes pacis tempore distribui solet: maiora nauigia in portu Stocolmij stationem habent, in quo propter loci naturam naues solent cōmorari, quot fere excogitare queunt, sine anchoris & securæ: quoniam ex mari aperto Stocolmium vsque nauigatur inter scopulos spatio quadraginta circiter milliariũ Italicorum, & in eo portu, cum glacies iā soluta, & naues peregrinæ aduenniunt, 200. & aliquando 300. naues connumerātur.

Regię cæteræ naues in reliquis Sueciæ portubus morātur, sed magis in Finlandia, vt Moscho obsistant, impediantque, ne ex Germania, aliisve partibus illuc afferātur ea, quæ contra Regem Suecię ipsum ad iuuare possint, ideoque Maiestas Regia nō permittit, vt illuc naues migrent traiiciātque, nisi scripto licentiam impetrauerint,

quod

quod ſua manu vallatum ſit, eæque literæ paſſus vocantur, quę Lubecenſibus, aliiſq; pro centum & amplius aliquando talleris coemuntur.

De Vectigalibus regiis.

QVatuor genera ſunt earum rerũ, quæ in illo regno ordinarios reditus regios ab oluunt, poſteaquam religio catholica ſectæ Lutheranæ mala perpetitur. Primo fructus Eccleſiaſticorum beneficiorũ: ſecundo ſodinæ: tertio decimæ frugum, aliorumqre commeatuuum, atque etiam pellium: poſtremo vectigalia, & portoria.

Dixi, poſteaquam ſecta Lutherana graſſata eſt, quoniam antea Vpſaliæ Archiepiſcopus: cæterique ſex Epiſcopi, multis cum dignitatibus ac prærogatiuis, nec non monaſteriis latifundia poſſidebant, multoſq; inde reditus colligebant: verum miniſtri hæretici, vt Principes & Nobiles ad hæreſim allicerent, vtque carnis libertatem libentius retinerent, ipſis propoſuere, vt bona multa, & immobilia audacter occuparent, & Epiſcopis multo minores reſeruarẽt reditus. Quod cum effectum fuiſſet, magnus Theſaurus congregatus eſt, qui iuſto Dei iudicio, tanquã Eccleſiaſtica bona ab altari ſubrepta, in manus Henrici Regis deueniens, totus breuiſſimo tẽpore in bellis & ſuſpicionib. diſſipatus fuit, & rex

mente captus tandem carceri mancipatus, diademate regio spoliatus fuit cũ libertate æternaque salute.

Hic rex nihilominus Ecclesias spoliatas in integrum restituere conantur, quod in alia relatione fusius explicauimus: & Regia Maiestas sæpe dixit, apparere, postquam bellum in iis regnis inualuit, non solum vice pacis, illuc rebellionem ingressã, & discordias debacchatas esse, sed etiam vice operum pietatis, & loco diuitiarum successisse profanitatem quasi ethnicam, & bonorum plurimorum extremam penuriam.

Fodinæ non modo habentur cupri, ferri, plumbi sed etiam argenti, quo talleri Sueci cuduntur, qui propter argenti puritatem in Germania inter meliores habentur: inuenitur quoque aliqua aurifodina, sed raro & parua, hincque fit, vt pauca aureæ monetę excudantur. Omnia tamen in ærario regio cuduntur, & præter talleros imprimuntur monetę, quę quartam partẽ & octauam talleri æquiualent, & quædam, quæ Restri dicuntur, aliæque minores & rotundæ monetæ, quæ Roski dicuntur. & triginta duæ vnum tallerum exæquant. Et quamuis cupro abundent, tamẽ nulla moneta in eo metallo cuditur, excepto quod iu Reskis aliqua insumitur mixtura, nempe
simul

ſimul cum moribus antiqua illa ſinceritas, quæ antea melius conſeruabatur, corrumpitur indies.

Inuenta pariter fuit annis ſuperioribus aliqua ſalis fodina, ſed propter incuriam, vt quidam putant, mox euanuit.

Omnium fodinarum decimam rex exigit, vbi ſuis ſumptibus non eruuntur: nonnunquam tamen ſuis prĕmium ſoluit cupro, alijſq; metallis: quod ſi ruſtici diuerſarum fodinarum venas, quæ in dies reperiuntur, nō abſconderent, neq; deſideraretur bonorū magiſtrorū numerus aliquis, ita creditur, fore vt ad magnam ſummam aſcenderet vtilitas, quĕ ex illis fodinis extraheretur.

Cur vero Ruſtici fodinas non indicent, ea ratio eſt, quia vbi reteguntur, circum vicini omnes ad ligna ferenda, & ad quædā opera præſtanda taxantur: quod grauamē ipſi pro viribus effugiunt.

Præterea Rex per omnia regna ſua tributum exigit, & decimas frugum: ſiliginis, hordei, butyri, piſcium, boum, pellium, rerumque ſimilium: quarum rerum ſummā intelligere non potui, quamuis in fiſco regio certa eorum ratio habeatur: illud tamē certum eſt, ijs exactionibus ſuſtentari non modo claſſem, & maris miniſtros, ſed etiā terræ continentis regiones, regni proceres

&c aulicos.

Cum Rex ad sua regna defendenda, vel vt milites emittat, bellum decernit, iubet voluntatem suam prouinciis intimari, & iuxta commeatuũ, qui necessarij sunt, quãtitatem, contributioni consentiunt: quæ contributio valde onerosa est, quia raro accidit, quin regna illa continuis diuexentur, vel cum Dano, vel cum Moscho, cum quo iam à nouem annis hic rex bellum gerit.

Est nihilominus in huiusmodi distributione differentia hæc, quod Nobiles, pariterq; eorum subditi nihil vt plurimum contribuunt: verum quotes decernuntur bella consensu Nobilium, tunc ipsorum subditi medietatem taxationis pendunt, quam etiam ij, qui immediate regi subijciuntur, Maiestati Regiæ concedunt.

Similiter tenentur populi contribuere ratione dotis filiarum regis, cum earum aliqua nubit: summa autem contributionis huius à quodam tempore huc vsque fuit centum millium tallerorum præter argentea vascula, & supellectilem domesticam, prout numerus est filiorum regis. Rex nihilominus illud superaddere potest, quod honestati consentaneum putat.

Pellium reditus, & vectigal modo maius est, modo minor, prout frigora magis minusve

usve intunsa, & niues abundant, vel non: nam quo eæ magis excrescunt, eo plura capiuntur animalia.

Ex regione Laponum, qui in vltimo septentrione collocati sunt, res maiorem pellium partem extrahit, vtque earum certiorem habeat rationem, quotannis illuc hominem Regia Maiestas mittit, quem scribam appellant. Is adeo diligenter captorũ animalium multitudinem inquirit, vt rex difficiliter defraudari queat. Hæ pelles ad Regem allatę inter consanguineos Regis distribuuntur, interque amicos, & ijsdem plerique donantur, & mercatores compẽsantur, qui ad vsum aulæ suas merces dederunt, vel sunt daturi.

Neque à populis hisce Laponibus aliud exigitur tributum, neque enim in alio sese exercent, quam in venatione, cuius prædã permutant in rebus nncessarijs, etsi manu & acu opificia quædam conficiunt, quibus se ingeniosos esse ostendunt.

Præter maritimos portus nulla imposita sunt ad vectigalia, nullæue exactiones. Hoc tamen verum est, solet Regem à quolibet Rustico, alijsque qui commeatuũ tributo eximũtur, ad patrimonij proportionẽ exigere ab vno 5., ab altiero 6. modo 8. & plures taleros singulis annis. Quoties vero aliquẽ procerũ rex beneficio afficit,

 solet

solet ei certum aliquem Rusticorũ numerum largiri, qui tanquam subditi & tributarij sub domino viuant plures modo, modo pauciores: Qua in re maiestas regia minime parca est, cum præter indigenas plerisque etiam exteris famulantibus Baronatus donauerit, & Dominatus, annuosque reditus ad aliquot talerorum millia viritim.

De ministris, qui regni reditibus præpositi sunt.

PRimo loco est Commissarius Generalis, qui mandata subscribit omniũ rerum quęcunque loco stipendij, siue salarij vnicuique ministrantium assignantur; Et quanquam Commissarius Generalis pecuniam minime tractat, vnde ipsius hęredes extra periculum sunt, vt rationem reddere cogantur, tamen absq; illius subscriptione nemini quicquam exsoluitur.

Sub hoc viro alter nomine Quæstoris censetur, qui instar Thesaurarij est, hic enim regiã pecuniã colligit, seruat, in fiscũ infert, & rationes ipsius custodit.

Cum Quæstore quatuor coniunguntur dicti Camerarij, qui in Secretario notam seruant omnium redituum regiorum: hi vero simul cum Quęstore secundum opportunitatem congregantur, rationem ad-

ministrationis reddituri singulis annis coram Commissario Generali, & quibusdam Regijs Consiliarijs, quos rex alternatim accensere consueuit.

Quæstor deinde in singulis prouincijs diuersos habet exactores, & tanquam tributorum, & iurium regalium vindices; quas autem res afferunt, in fiscum eæ regium reponuntur, qui nonnullis ab hinc annis locupletior in dies fit, quemadmodum explorauimus.

Quæ vero in præsens in Thesaurũ regiũ passim inferuntur, detractis ordinarijs sũptib. & grauaminibus, vti intellexi à magnate quodam, summam explent fere sex aut septem tonnorum aureorum, hoc est, totidem centenorum millium tallerorum Alemanicorum.

Arces nihilominus Ripaliæ & Viburgi, (quæ propugnacula sunt aduersus Moschos) auferunt expensam pro præsidijs cæterisque oneribus centum millium tallerorum.

A prudentibus quibusdam viris intelleximus, Regi non defuturos opulentiores reditus, nisi temporum dispositio obstaret, & nisi artificum & operariorum, qui desiderantur, copia deesset: verbi gratia; habet Regia Maiestas naues multas, quæ maiori ex parte nauigare possent Oceanũ,

possentque ingentes arbores, cęteramque ad rem nautricam facientem materiam, item frugum quantitatem exportare, vnde importantes deinde salem pro vsu regionis, aliaque necessaria, reditus regios vehementer augerent non sine subditorum vtilitate, quia ab exteris mercatoribus in duplum chariora omnia venduntur, quæ aliunde viliora possent comparari.

Ex fodinis similiter maior colligeretur vtilitas, si peregrini ad illud opus admitterentur, qui lignorum parsimoniam curarent, & flumina syluas excindentia sisterēt & mineralia loca diligentius inuestigarēt, & effoderent. Aduenæ autem non admittūtur, etsi rex facile eos reciperet, propter suspicacem ipsorum naturam, quia timent se decipi, aliosque ad regnum inuadēdum alliceret. Attamen ex cupro & ære, quod duabus tribusue tantum fodinis effoditur, Rex per hęc tempora mille quingentos, vt aiunt, schipontos, & aliquando amplius colligit: quarum monetarum æstimatio est triginta millium tallerorum: ex cupro tamen nouies maior vtilitas est: sed vt superius indicaui, omnia cedunt in emolumētum partim eorum, qui fundi domini fuerant, partim in precium eorum, qui laborant in effodiendo. Quod si res aliunde velit ijs satisfacere, potest sibi omne cuprum

vel

vel æs retinere: quibus tamen negotiis præest quidam nomine Faue, qui Generalis quidam Regius Rræfactus est.

De ingeniorum qualitate: & breuiter describũtur mores, ritus consuetudo in cibis, vestib., ædificiis horum regnorum.

INgenia satis idonea sunt ad apprehendendas non tantum mechanicas disciplinas & artes, sed etiam speculatiuas, & idiomata qnæque. Inter hæc autem quicũque in aliquo numero sunt, Latine loqui, aut Germanice, vel vtramque linguam libenter addiscunt: cum vero alias discunt, eam non sentiunt difficultatem in pronũciatione, quam Germani præseferunt vel in Italica, vel in Latina lingua.

Mores eorum in vniuersum simplices sunt, iique quales eos decent, qui mundi ornamenta & magnitudinem non inspexerunt, easque res ob oculos nunquam habuerunt, quæ intelligentiam exacuere valent, vel eorum appetitum exstimulare, vnde vacui honorum, ceterarumq; similium rerum desiderio, contenti naturali sustentatione, vitam dicunt securam, ideoq; maiorem telluris quantitatẽ colere, quam ijs opus sit negligũt, quemadmodũ cõmode possent, si modo vellent plerasque inutiles syluas cedere, quod facillime efficerẽt dubi-

dubitandum non est, quin tribus mensib. æstiuis maximã meterent frugum copiam: eę siquidem Maio mense satæ metuntur Augusto propter intensum calorem & efficaciam solis, qui tota nocte (si modo ea nox dicenda est) supra terram cernitur.

Et quanquam prisca illa simplicitas maiori ex parte adhuc viget, tamen post militum peregrinorum; hoc est Germanorũ & Scotorum aduentum, & post inductas hæreses, quarum causa à prædicantibus innumeras audiunt calumnias aduersus Catholicos, pautatim de antiqua bonitate deijciuntur, aucta quodammodo ipsorum naturali suspicacitate. Hospitia vero, quæ olim simul cum cibo quasi gratuita erant, iam intermissa sunt, etiamsi viatores minimum in itineribus suis expendant, quia Sueci non eum habent morem, vt quidquã petant pro hospitio, aut cibo, & pro eo, quod plurimumum accidit, peregrinantes apud Pastores diuertere cõsueuerunt, hoc est, apud sacra antiquitus sacerdotum diuersoria, argumentum circa hospitalitatẽ prisci moris tempore Catholicæ religionis, neque in viis gassatores inueniuntur, adeo vt multa cum securitate peregrinari liceat.

De peccatis & fraudibus nihil quicquã audiui: Mulieres prudentes sunt, vt pote

que

quæ ab ebrietate abstinent, & à quadraginta circiter annis etiam viri pauci inebriantur, Doctrina Lutheri valde frequens est: non blasphemant, nisi quod aliquando cacodæmoni animas, & corpora humana subijciunt.

Quod attinet ad ritus, & religionis modos, etsi in alia relatione ea de re satis diximus: nihilominus reuera dicam, populos esse deceptos, quia veri á falsis presbyteris non distinguntur: ideo hi longa veste vtũtur, pileum rotundum gerentes, instar laicorum Italiæ, cuiusmodi pileo seculares in Suecia non vtuntur.

Retinet populus antiquos ritus plerosque quos Lutherani detestantur: nam ieiunia obseruantur, pro defunctis maxima eorum pars orat, honorat, & multis in locis orat Dei Matrem Virginem Mariam: & hodierno quoque tempore consueuerũt in Finlandia, cum, quis sternutat, ita augurari, Deus, & Dei mater te adiuuet. Qua de re, quicunque in Finlandia conuersionẽ animarum illarum operatus fuerit, is magnam profecto aperiet portam ingressus in Moschouiam, ideoque mecum adduxi quosdam ex ea regione, vt Romæ erudiantur.

Omnes omnium Parochiarum Ecclesiæ ex muro constructæ sunt & affabre ædi-

ficatę

ficata, adhibitis duabus turribus sigillalim, Hæ autem parochis reparantur, magnoque studio exornantur, cœmiteria muro cincta, ac diligenter custodita, ne animalia ingrediantur: In domibus, sed in Ecclesiis magis, atque etiam in altaribus adhoc imagines visuntur. Missa dicitur (si modo missa vocanda est) ritu Lutherano, & alibi adhuc in choris vidi breuiaria & missalia antiqua in papyro pergamenta.

Cibi communiter sunt triticum ex duplici genere: alterum Nouembri mense, alterum Maio seritur, & Augusto metitur simul cum siligine, etsi panis ex diuerso, ac mixto, ac puro grano conficitur: hordeum satis bonum enascitur: partem tamen tritici in cereuisia paranda absumunt, quæ communis est ipsorum potio, etsi præter hanc ditiores alijs potioribus vtuntur, vt sunt vina Rhenana, Hispania, Gallica, Medonem, Græcis & Latinis dictum Gedromez, & vinum crematum.

Quidam pauperum populorum tempopore charioris annonę panem comedunt confectũ ex corticib. pinnuum, aut abietũ, qui cortices, quia calidioris sunt qualitatis, valde creduntur stomacho prodesse, neq; tantum ex eo viuunt, sed etiam robusti validique sunt.

Carnes

Carnes affatim habent, quas magna ex parte saliunt, nempe boum, porcorum, arietũ, aliorumq; animalium; vitulos autẽ nunquam fere comedunt.

Pisces abundanter habent salitos, & recẽtes, & fumo arefactos, alios quoque exsiccatos frigore absq; sale, fasianos, pauones, & perdices, quarum copiã maximã habent, etsi caro illarum paulo durior est, atq; solidior, quam cæteræ, quæ in temperatis regionibus capiuntur.

Intellexi, quotannis regem ratione decimę, ac tributi habere boum plusquam duodeviginti millia; & in eum modum de cæteris, hoc est, butyrum, caseum, lacticinia, quę cum optima sint, & copiosa, communiter ante conuiuium prægustantur, itemque bellariorum locum tenent.

Nascerentur legumina copiose, nisi culturam negligerent: nihilominus præter pisa, quæ, vt, ciceres, rotunda sunt, & alba, & fabas quasdam, quarum rerum copia habetur, vsusque frequens, cætera desiderantur.

Herbæ tribus aut quatuor anni mensib. non desunt: sed præter caules (quos salitos ad hyemem seruant) herbas nihili faciunt.

Populi vestes simplices sunt, vt plebis in

Lom-

Lombardia, quantum ad formam earum, habent nihilominus in vſu tegumenta capitijs ſubducta pellibus non minori cũ ſimplicitate.

Mulieres oppidanæ, omneſque præſertim Stocolmij, veſtes gerunt longas, & ſuper ijs pallium longum ex panno nigro plicis minutiſſimis accommodatum.

Nobiles more Alemanico veſtiuntur, ſed longe moderatius, aliqui etiam aulici Italicis veſtibus vtuntur, ad quorum motem valde ſeſe adaptat in veſtibus ſuis rex & prinreps filius.

Cum itinerantur, ferunt Ruſtici ſecurim loco enſis: Nobiles vero eorumque famuli enſes ferunt ſimul cum ſclopetis paruis.

Ædificia, exceptis Eccleſijs, quas muro cõſtructas eſſe narraui, lignea ſunt propter frigus arcendum, ſed multo elegantiora, quam quæ in Polonicis campis conſpiciuntur.

Nonnullæ tamen vrbes domos habent lapideas, vt iam totum Stocolmium intra mœnia; in ſuburbijs vero domus ligneæ ſunt, & eundem in modum R palia, & Viburgum, aliaque oppida, quę lapideas habent domos, multoque pulchriores. Hic autem Rex mirifice delectatur politis, atque elegantibus rebus, ac proinde curat vt

late-

lateritijs ædificijs durabilibus exornentur pleraque illorum regnorum loca.

Quiſquis gentis antiquitatem noſcere cupit, is Alberti Kranzij Sueciam legat. De multis rebus, quę fabuloſæ putantur, etſi veræ & à me pro parte inſpectæ fuerunt, legatur hiſtoria Iohannis & Olai Magni Archiepiſcopi Vpſaliæ, qui in Suecia tanquam veteres hiſtorici habentur.

De nominibus terrarum, portuum, ſinuum, & vbi & quo gradu ſita ſingula ſint, legatur Ziglierus paucis ab hinc annis euulgatus inter opera Rameri, quibus hæreticus quiſpiam noſtris temporibus addidit iudicem, & notas plenas falſitatis, vt Catholicam veritatem obſcuraret, præſertim vbi de vera religione diſſeritur: quę admonendi gratia dicta ſint.

Hoc tamen verum eſt, ex quibuſdã terris, lociſq;, quæ à Zigliero ſuo tẽpore Sueciæ attribuuntur, in præſens haud reperiri veſtigia eadẽ, cum pleraque in poteſtatem Regis Danimarchiæ vel bello, vel conditionibus deuenerint.

In gradibus pariter, ſub quibus pleraque oppida & portus Sueciæ collocantur, nõnihil diuerſitatis inueni inter ipsũ & quoſdam alios Sueciæ peritos.

Omnia, quæcunque vidi, aut ex relatione ipsius Regis audiui, aut mihi ipsius primores & proceres dixere, in hunc locũ congessi, quemadmodum mihi imperatum est.

Reliqua, quæ magis peculiariter ad meam vocationem & missionem pertinent, oretenus referam, cuicunque Beatitudo Vestra demandauerit.

THE-

THESAVRI POLITICI

APOTELESMA LXXI.

Quod est

De Magno Moſchorum Principe,

DISSERTATIO

LITERAS, quas ad te de reb. Moſchorũ dederã, diligenter ſeruatas eſſe, mirũ in modum mihi placuit quanquam fieri poteſt, vt ijſdem de rebus fueris amplius atque diffuſius edoctus, poſtquam in Moſchouiam dimiſſus fui: neque Cæſarea Maieſtas fortaſſe de reditu meo ſummum Pontificem hactenus certiorem fecit, cum prius expeditionem meam cum Imperio, deinde cum Conſiliarijs communicatura, mox ſummo Pontifici, cæteriſque Chriſtianis Principibus ſignificatura ſit; vt ſcilicet illos ad confœderationem hortetur à Moſcho vehementer expetitam contra Turcarum

Imperatorem, id eoque expeditio mea aliter interpretanda non est. Credo equidẽ non multo negotio, Diuina fauente Clementia, effiici posse, quod præteritis dieb. breuiter ad te scripsi, videlicet illos populos in gremium Ecclesiæ Sanctæ non difficulter reduci posse, eoque magis, quia nunquam ex ea recessisse videntur, sed eãdem accepisse, atque didicisse fidem, quam Græca Ecclesia docuit: hanc vero tanto studio atque feruore ad hæc tempora seruauerunt, vt nihil admirabilius. Idcirco existimandum est, si cernerent, quibus implicantur, errores, fore vt statim nobiscũ consentiant, quo consensu nostrum numerum adeo augerent, vt accessio hæc triplo futura sit lucrosior, quam iactura fuit, quã annis præteritis in Germania & Gallia passi sumus: quapropter omnis subeundus est labor, vt in nostras pertrahantur partes; quæ res profecto summam nostris tẽporibus gloriam allatura esset, ad quam conficiendam incumbendum esse putem, lubens enarrabo, teque vt legas hæc citra tędium atque fastidium, rogo.

Inprimis pro re comperta habetur, Moschorum Principem, vti prę se fert, maximopere optare fœdus cum Cæsarea Maiestate, cum Pontificis beatitudine, cum Rege Catholico, cumque cæteris Christianis

Princi-

Principibus dubio procul, quo ad hanc rē cœlesti aura aflatus. Et quamuis nonnulli neque forte eo tempore longius à vero, scripserint, nationem illam nobis, Ecclesiam Romanam colentibus, infestissimam esse, nihilominus possum ego profiteri, & tanquam veritatem affirmare, rem non ita sese habere in præsentia: Quinimo singuli suspirantes, maximum videndæ Romę desiderium, & loca sancta visitandi præ se ferunt, vbi ex historijs non ignorant, innumeros sanctos martyrium consecutos, & sepultos esse, quos ipsi magis, quā nos honorant, celebrantq;, quemadmodum qui ad me detinendum, & officiose associandum destinati erant, sæpe mihi testabantur: ij siquidem nunquam non mihi dicebant, nihil sibi potiūs, & antiquius esse, quam memorata loca venerari, præsertim sanctissimam Laureti virginem, quę ipsis notior est, quam sit plurimis Alemanis, & Gallis: vtque hanc rem corroborem magis, non patiar, te ignorare, cum petiissem ab illis cum liceret mihi Sancti Nicolai corpus, quod ipsi maxime honorant, venerari Licere, responderunt, si modo Religionis essem antique Romanę, & non Lutheranæ: generatim enim modernos hæreticos Lutheranos vocant, ipsosque peius Turcis oderunt. Inueni illos in rebus sacris magis,

quam nos, ceremonijs addictos: quandoquidem nunquam ante monasterium, aut Ecclesiam, aut ante signum Sanctæ Crucis (quibus omnia compita viarum plenissima sunt) quin ex equo, aut ex trahis descẽdant, seque flexis genibus Crucis signo ter muniant, & alta voce hęc verba dicant, Miloy hospodi, Miloy hospodi, Miloy hospodi, hoc est Kyrie eleison, Kyrie eleisõ, Kyrie eleison, idque faciebant illi, qui me comitabantur. Cum ad Ecclesiam aliquã, vbi sacrificium Missæ celebraretur, appropinquabant, nunquam illam præteriissent, quin prius ingressi, sacrum audirent, ambobus genibus flexis, fronte sæpissime pauimentum, vel parintẽ vicinam percutientes, pręsertim dum sanctissima Eucharistia eleuaretur, aut ferretur. Is qui præcipue me comitabatur, mihique assistebat, quidã erat Demetrius Dux Selonici: nunquam prandium sumpsit, quin Missam prius audisset. Ego, vt verum fatear, nunquã Missę interfui, cum ne cum ipsis vtpote schismaticis communicarem, tum quia admonuerat me Dux, propter eandem causam illos illibenter me in suis Ecclesijs visuros esse: ideo extra limen me continebam, vt consueuerant ii, qui post concubitum nondũ abluti erant: Audiui & vidi sæpe tanta deuotione Missas recitari, vt ea res verbis explicari

plicari

plicari nequeat. Celebrantes Sacerdotes vestium nostratium similibus vtuntur; verum ipsorum Missa spatium duarum nostratium occupat, & vulgari idiomate peraguntur. Adsistunt semper duo vel tres Diaconi, qui perpetuo canunt, Miloy hospodi, & Alleluia, Alleluia; simulque cum ipsis omnes circumstantes cantant, frequẽter signum Crucis iterantes: vtuntur candelis, imaginibus, cæterisq; nostro more, præsertim aqua, & sale benedicto. Sub finem Missæ Sacerdos panes paruulos item benedictos distribuit, & sigillatim impertit populo, quos ingenti veneratione singuli domum ferunt, & singulis familiarib. vel micam ex ijs distribuendam curant. In Monásterijs semper ad auroram missa celebratur, ad quam viri tantummodo accedunt, quorum plerique tota nocte cum Monachis commorantur in Ecclesijs, alternatim cum illis psallentes, Deumq; laudantes, ac æditui subrogantur inuicem, & accedente vno recedit alter.

In rebus suis religiosissimi sunt, quia nũquam domo egrediuntur, siue in eam ingrediuntur, quin ad imaginem Crucifixi, nostræque Beatæ Virginis, cuius imaginẽ in quolibet cubiculo, siue hypocausto, accensis luminibus, tenent, ter sese inclinent, cruce frontem signantes, terque

eadem verba dicentes, hoc est Miloy hospodi. Hoc peracto officio cum ijs, qui adstant, aut discessuri sunt, sermonem instituunt: idem obseruant prandium sumpturi. neq; vnquam magnus Princeps cibum ore capit, qu n idem efficiat, quæ res valde merifica mihi visa est, cum ipsius conuiuio exceptus adessem.

Processiones quoque ipsis visitatissimæ sunt, & in festo Epiphaniæ, etsi acutissimũ frigus vrgebat, nihilominus totus Clerus, populusque ex ciuitate Drogobusa, vbi tũc aderam, egressus, cum vexillis, & crucibus ad Boristhenem contendit, vbi integram fere horam moratus est, psalmos & preces cantantes, & hæc omnia, vt certior factus sum, in memoriã Baptismi Saluatoris nostri in Iordane facientes.

Sanctissimum Baptisma ab ipsis æque atque à nobis æstimatur, pariterque ad administratur, excepto, quod dicunt, Baptizetur in fonte isto in nomine Patris, &c.

Itidemque sanctissimum Pœnitentie sacramentum exercetur in medio Ecclesiæ à Confessario, & confitente, & neuter sedet. Satisfactio frequentissima est, & rigidissima, qaemadmodum solebat esse in primitiu Eacclesia.

Accedunt ad sacram Eucharistiam semel in anno, quæ die tantum maioris hebdomadæ

mādæ pro ægrotantibus consecratur, seruaturq; in Ecclesia cum summa veneratione sub specie panis tantum, ex quo rumpitur portiuncula cum argenteo cochleari, quā in modica aqua tepida infusam ægrotis exhibent, adorantes illam deuote; adeo vt nihil in hac re exorbitent à nostris moribus, nisi quod iuxta Græcæ legis consuetudinem fermentato pane vtuntur.

Sancti, vt dixi, summa pietate ab ipsis honorantur, & apud diuinam Maiestatem veluti suffragatores hominum inuocantur præsertim S. Nicolaus peculiaris eorum patronus, cuius imago in vrbe Moschauia summa deuotione, & obseruantia excolitur; eiusque templo singulis diebus mane consueuit Magnus Princeps multam carnis, cereuisię, & multi copiam offerre: quæ res deinde inter ædituos distribuuntur: hi vero sine intermissione diuina officia faciunt, psalluntque, Deum rogantes, vt Magnum Principem tueatur incolumem. Alterum quoque Monasterium protegit, sustentatque, ab eo, in quo Sancti Nicolai imago seruatur, non valde remotum, Sanctæ Trinitatis nomine nūcupatum, in quo ducenti Monachi sustentantur, in quorū Ecclesia sepultus est Sanctus Ignatius, ex quo miracula sæpe visuntur.

Fratres omnes, siue Monachi sunt ordinis

nis Sancti Basilii, summaque sanctimonia viuunt, itemque Monachi, freqentiaque adeo sunt monasteria, vt ab vno ad alterũ raro maius interuallum, quam duorum milliarium interijciatur.

In tota Moschouia nullum Gymnasium vel commoditas ad discendum reperitur, præterquam in monasterijs, ideoque ex mille hominibus vix vnus & alter literas nouit. Sacerdotibus semel tantũ licet maritis esse, & defuncta vxore cœlibes posthac eos esse oportet. Omnis Ecclesia suos habet Diaconos, ex quibus eliguntur deinde Parochi, quoties deficiunt.

Purgatorium negant: nihilominus deuote in omnibus Missis, suisque precibus Deum orant pro fidelibus defunctis, hoc est, vt Diuina Maiestas remittat illis pœnas in quas incurrerunt, & in cœlestem patriã admittat, adeo vt in hac re à nobis minime dissentiant.

Alter ex maioribus, in quibus versantur, erroribus, ille meo quidem iudicio est, quo affirmant, post prima septem Concilia nemini hominum licuisse alia celebrare: quæ prima septem sicuti omni ex parte amplectuntur, ita sequentia omnia reijciunt, vnde consequitur ipsorum confusio, & alienatio à Sancta Sede Apostolica: & in toto illo terrarum spatio neminem inue-

nire

nire potui, qui controuersias inter nos, & Græcos mihi declarare nouerit. Suum habent Metropolitam, à quo Episcopi, & vniuersus Clerus dependet, eique tantum honoris deferunt, quantum nos summo Pōtifici. Qui Metropolita Patriarchæ Cōstantinopolitano, vt ipsi censent, subesse debet; ac compertissima res est, magnam inter ipsos discordiam vigere, cum alter sub Turca, alter sub Moscho, acerrimis inter se hostibus, degant.

Idem Metropolita singulis annis Synodum celebrat, cui intersunt Episcopi, alijque Prælati, quemadmodum ego, Drogobusę subsistens, vidi ex illis nonnullos ad Synodum proficiscentes, baculo pastorali præmisso; perinde vt apud nos Legati Apostolici cruces anteferunt, & singulos Monachi, & famuli aliquot comitabantur.

Omnes, qui promouentur ad Episcopatus, monachi sunt, dumque in monasterijs degunt, vitam viuunt integerrimam, quo se digniores ea dignitate præbeant. *Ordo Ecclesiasticus.*

Magnus Princeps nihil decernit, aut determinat, quod alicuius sit momenti, incō sulto Metropolita.

Cum in Moscouiam peruenissem in principio fere Aduentus Domini, & ab ipso Principe cito audiri peterem, iussit mihi significari, etsi valde cuperet me videre, & amplecti

amplecti, tanquam sui charissimi, & pretiosissimi fratris Imperatoris Romani legatum (ita enim nuncupare solet Cæsaream Maiestatem) nihilominus cum à maiorib. suis didicisset, & ipsemet ad illud vsque tẽpus obseruauisset, vt nihil per eos dies ageret aliud, quam loca diuino cultui dicata visitare, ideo se non posse ab instituto suo deficere, sed statim tempore illo transacto, fore vt me vocet, & perlibenter audiat, mox effecturum ea, quę suus amor erga Maiestatem Cæsaream postularet, quemadmodum profecto effecit.

Omnia eius negotia & tractationes ab inuocatione sanctissimæ & indiuiduæ Trinitatis exordium capiunt, tanta cum religione, vt nihil visu mirabilius.

Quadragesimæ tempore ieiunant arctissime, nihil cocti comedentes, nisi qui propter corporis imbecillitatẽ secus facere coguntur, eorumque ieiuniũ vna septimana diutius nostro perdurat.

Toto Aduentus tempore idem agunt, illudq; ieiunium à S. Philippo denominãt. Similiter in Septimana Rogationum in memoriam Sancti Petri, deinde in medio mense Augusto in memoriam Sanctissimę Virginis.

Nullum habent Theologum, quem præ Sancto Iohanne Chrysostymo venerentur,

vocant-

vocantque illum Scataresta, hoc est, Aureũ os, vt in Græco.

Et hæc Excellentiæ Tuæ dicenda habui quoad statum ipsorum spiritualem : Ex quibus spero, te satis clare intellecturum, non difficillimum factu esse, vt in tã proxime symbolizantibus transitus, quem superius auguratus sum, obtineatur; neq; ipsos restituros nostris conatibus, si lactarẽtur quasi paruuli, vt fecit Sanctus Paulus erga adolescentes Ecclesias. Ad quam rem inter cæteros valde idoneus esset quidam Iesuita, qni in præsentia Rector est Collegij Vilnæ in Lithuania, cum linguam illam calleat, & summæ probitatis, atque doctrinę vir habeatur, nomine Varsouic.

Modo mores ipsorum breuiter explicabo, & quo pacto susceperint me, atque tractauerint.

Cum itaque Orsam aduenirem (vrbs ea celebris est ob prœlium, quod Sigismũdus I. Rex Polonię conseruit cum Moscho anno 1519.) cursorem præmisii ad Palatinum Smolenski viginti duobus miliaribus procul Orsa manentem; orans, vt mihi obuiã mitteret hominem, qui ad Magnum Principem me conducat, prout moris est, Orsę responsionem expectans, qaam tertio die habui.

Ex illo loco discedẽs, ad fines Moschouię, 12. milliaribus distantis, die sequenti sub auroram perueni: nobilem virum inueni cum triginta trahis, quæ numerum meorum comitum æquabãt. Exceptus ab illo fui honore magno, dixitque, fuisse sibi impositum, vt me ad suum Principem adduceret, meque, quoad fieri posset in ijs locis commodius tractaret; ideo vellem sarcinas meas in easdem trahas transferre, measque dimittere, iremque secum libenter, nihilque cogitarem; fore enim, vt omnia mihi subministrentur pro ratione locorum & temporum. Qua de re gratias agens Principi, imperata executus sum, eoq; die 6. milliaria, postero 4. confecimus. Deinde obuium habuimus Ducem Demetrium, quem ante dixi, centum equitibus, multisque trahis comitatũ, qui me maxima solennitate suscepit, dixitque, Suum Principem libenti animo aduentum meum intellexisse, misisseq; se obuiam mihi, vt me conduceret ad ipsum, deque rebus omnibus necessarijs prouideret: cui cum ego pro dignitate respondissem, trahas rursus ascendimus, & per vrbem Smolincum transiuimus, quam non minori magnitudine, quam Romam vrbem cernimus, Boristhenes interſecat, flumen latissimum; eodemque die adhuc sex milliaria perrex i-
mus

mus,& postero confectis quatuordeuim, Drogobusam venimus, vbi substiti tres & quinquaginta dies propter causam, quam memoraui, hoc est propter deuotionem Principis, cum octo circiter dies illic mansissem, misit Princeps ad me Præfectum Palatij nomine Ducem Mechicam Romanum senem, aliumq; Ducem Sui Secretioris Consilij, suumque Cancellarium simul cum ingenti multitudine Boiarcorum, hoc est, nobilium, holosericis vestibus, & pellibus Zobellinis indutorum. Horum autem legatio id continebat, vt scilicet Maiestati Cęsareę gratias agerent de fauore atque honore, quem Principi eorum, me illuc transmittendo, exhibuerat, excusantes Principem, quod extemplo suscipere me non posset, meque hortantes, vt moram patienter ferre vellem, quoad Princeps me aduocaret. Cui legationi postquam conuenienter responderam, ipsos rogaui, operam dare vellent, vt quam primũ coràm Principe admitterer. Quod se facturos, polliciti, absque vllo alio sermone ad Principem suum reuerterunt. Princeps autẽ octo post dieb. humanissimas ad me dedit literas, perofficiose repetẽs cũcta, quę per ministros antea significauerat, hortabaturq; me, ne molsste ferré, si ꝓpter dictas causas me serius admitteret, sed subiũgẽs, trãsacto illo termino, statim

me

me vocatum iri,& quanto citius fieri posset, me expediturum, omnia mihi officia pollicebantur.

Absoluto illo temporis spacio vocatus fui,& ad locum tribus milliaribus remotū ab eo,quo Celsitudo Principis morabatur, perueniens, exceptus fui à quodam Aulico,per quem Princeps dono mihi miserat traham vnam, & equum pulcherrimum vna cum pelle alba vrsina, nec non tapetibus Persicis quibusdam,cum mandatis,vt mihi significaretur,iā me expectari á Principe,à quo sine vlla intermissione temporis suorum oculorum aspectu exhilarandus eram, hanc enim phrasim in promptu habent: Qua de re cum ego ingentes egissem gratias,è vestigio in viam me commisi stipatus centum circiter trahis,cumq; duo vix milliaria confecissem,tria millia equitum mihi obuiam processere, optime instructa & ornata,quibus tres præerant Cōmissarij, quos Celsitudo Principis officij causa mihi obuiam miserat; quorum primus post inuocationem sanctissimę Trinitatis,dixit, Habere se in mādatis à summo Principe suo,vt interrogaret me, quomodo se haberet charissimus eius, & preciosissimus frater electus Imperator Romanus.

Alter Commissariorum interrogauit, quo

quo pacto & qua ſalute aduenißem. Tertius dixit, Magnum Principem imperauiſſe, vt me omni hoſpitalitate proſequeretur; quam rem facturus erat vigilantiſſime Quibus ego cum appoſitis verbis reſpondiſſem, proceſſimus vlterius, fuique adductus ad conclaue, quod ſatis commode parauerant, vbi à tertio Commiſſario mihi ſignificatum fuit, Magnum Principem iuſſiſſe, vt certus commeatus mihi deſtinaretur; qui profecto trecentis, nedum triginta hominibus ſuffecturus erat. Itaque eo veſpere, & poſtero die quies, ociumque mihi conceſſum eſt.

Tertia poſt die ab iiſdem tribus Commiſſariis ad Magnum Principem admiſſus fui, cuius conclauia omnia hominum multitudine repleta comperimus & ante arcẽ ſtantes ſclopetarios ad numerum duorum millium, inſigniter inſtructos, totidemq; in area ipſius Ceſtel.

Cum ingreßi eſſemus primum artium, trecẽtos nobiles viros inuenimus, in altero multitudinem maiorem, in tertio duplo frequentiorem.

Omnes primi, ſecundi, tertij conclauis holoſerico picto, & Zebellinis induti cernebantur.

In intimiore vero atrio obuiam mihi venere magnates, & præclari viri, qui me

in conspectum Principis adduxerunt.

Celsitudini illius Principis adderat Consiliarij viginti quatuor, à dextris duodecim, totidemque à sinistris, qui ornatissimis, atque superbissimis vestibus amicti erant.

Cum vero Magno Principi appropinquauissem, alter dictorum Consiliariorum, qui à dextris sedebat, surrexit, eiusque Celsitudini hæc propemodum verba affatus est.

Magne Princeps, Cæsar Princeps, & Dominus (hunc ei titulum attribuere consueuere) Orator tui charissimi & preciosissimi fratris Maximiliani electi Imperatoris Romani tibi omnem reuerētiam exhibet: Cumque hæc verba dicta essent, ego ipsū aspiciens, in genua procubui; postmodum surrexi, & à me petijt ipsemet Princeps, Quomodo se haberet Cæsarea Maiestas. Cui interrogationi cum ego respondissem mei discessus tempore sanissimūm fuisse; præterea interrogauit, Quid illi attulissem Respondi, literas exhibens, me attulisse armillam aureā ornatam quinquaginta duobus adamantibus, cui imposita erat Corona Imperialis, quæ circiter octo millib. aureorum constabat; innuit mihi, vt meā narrationem pergerem. Itaque horam fere integram ipsum detinui, quia scilicet legatio

tio mea ſex capitibus prçcipuis continebatur, ſatiſque longa erat : qnam ad verbum ſibi iuſſit interpretari. Quo peracto, eius Celſitudo mihi manum porrexit, mox iuſſit, vt in ſedili quodam ſplendido, ac Perornato [illegible] ipſius conſiſterem: meos deinde ad ſe vocauit, manumque more gentis dedit; denique petijt à me, vt panem eius ſecum edere vellem : qua de re, deque cæteris humanitatis officijs ſummas gratias egi.

Poſt hęc á tribus primis meis Aſſiſtentibus in quoddam cubiculum ductus, ſpatio dimidiæ horæ ſubſtiti, donec ad menſam Summi Principis vocatus fui, quem ſedẽtem inueni habitu diuerſo ab eo, quem gerebat, dum me audiret.

Tum enim paludimento Imperatorio indutus erat cum diademate fere ſimili Pontificio, quod in arce Sancti Angeli vidi anno præterito Romæ, quod attinet ad formam, quantum enim ad ęſtimationem neque illud, neque Corona Regis Catholici, neque Regis Galliæ, & Magni Ducis Etrurię, quæ à me viſæ fuerunt; ſicuti neq; Corona Cæſaris, & Regis Hungarię atque Boemiæ cum illo diademate comparandæ ſunt.

Paludamentum totum adamantib. interſtinctum erat, rubinis, ſmaragdis, ſimili-

busq; gemmis instar nucum magnis: adeo vt valde miratus fuerim, quo pacto tantũ oneris ferre capite posset: primogenitus filius à dextris eius assidebat, similiq; modo, vt parens indutus erat, excepto quod diadema ipsius seorsim in scamno situm erat, neque gerebat sceptrum, sed paternũ scipionem in manu habebat. Is autem patrem sequens, paribus me verbis interrogauit de Maiestatis Cæsareæ valetudine. Assistebant mensæ induti holoserico purpureo similiter gemmis, atque vnionibus ornatissimo. Capitis tegumenta stupenda erant ob copiam adamantum ac piroporũ: hæc autem in scabello erant locata, & vice illorum capita tegebant cuculla quadam more græco, in fronte splendentibus tanquam accensis luminibus, rubinis, magnitudinis, vt est ouum gallinæ.

Duo soli, pater & filius ad mensem vnã sedebant: mensa vero, qua ego sedebam, remota erat vnius passus interuallo; Famulabantur centum circiter egregij, nobilesque aulici, qui totidem patinas aureas ad mensem ferebant, & inde alias auferebant ablatas vero in amplissimam quandam cõgeriem reijciebant, nihil cupedias, quæ inerant, curantes.

Ex omnibus vero cibariorum generib. tria semper afferebantur, quorum primũ

pro

pro ipſo Principe erat, alterum ipſe filio porrigebat, tertium ad me tranſmittebat: idemque efficiebat in poculis, quæ ſæpiſſime à pincerna, ſiue à chironomo in hęc verba mihi offerebantur. O Iohannes (ita enim vocabar) Magnus Cæſar Princeps & Dominus hoc tibi mittit: cæteras cupedias iubebat inter meos partiri, qui mecum ad eandem menſam conſidebant, ſuos vero miniſtros ad numerum ducentorum tribus longiſſimis menſis ſedere mandauerat.

Prandium ſpatio horarum ſex perdurauit; ad poſtremum cum ſurrexiſſemus, ſingulis nobis Magnus Princeps manu ſua poculum mulſi obtulit, quæ omnia omnes exhauſimus pro eius ſalute & reuerentiæ ſigno, atque obſequio præſtito, domũ nos reduxerunt ingenti tormentorum bellicorum ſtrepitu, cumque infinitis fere luminibus, vbi cum tribus illis Aſſiſtentibus meis oportuit redintegrare compotationem vſque ad auroram fere. Atque in hũc modum primo auditus ſum. Poſtero die pro altera audientia introductus, iiſdemq; officijs ſuſceptus fui, dixitq; mihi in ſumma Princeps, ſe meam legationem optime intellexiſſe, & quinque ſuis Primariis impoſuiſſe, vt mecum de ijs rebus tractarent, neq; ego quidquam prætermitterẽ, quod

cupiam, quin ab ijs libere petam. Cum vero vna consedissemus in quodam separato cubiculo, tresque circiter horas tractauissemus, tandem auxilio diuino, concordes fuimus iuxta instructionem & mandata, quę mihi Cæsarea Maiestas iniunxerat. Quo peracto proceres illi consurrexerũt, dixeruntque velle se ad Celsitudinẽ Principis referre, quæ tractata atque decreta fuissent, vt ipsius voluntatem explorarent. Qua de re ego ijs gratias egi, spatio deinde dimidiæ horæ reuersi, retulerunt, Principi cuncta probari, quemadmodum crastina die ab eodemmet auditurus eram.

Postridie igitur corã ipso adductus, hęc fere mihi ipse explicauit.

Cum charissimus & preciosissimus frater ad me te miserit, mentemque eius tua legatione perceperim, quemadmodum etiam à meis Vilkis, hoc est, proceribus intellexi, quæ cum ipsis meo iussu tractauisti; ad eũdem fratrem meum referto, omnino me decreuissę inceptam amicitiam excolere, ac promouerę vna cum mea gente in perpetuum, quemadmodum parens meus effecit & cum Maximiliano, & cum Cæsare Ferdinando: Idcirco, si ipse meus frater Pontificem Romæ, Regem Hispaniæ, aliosque Christianos potentes ad idem faciẽdus induxerit, maximũ erit Christianitati

bene-

beneficium, quod sanctissima Trinitas vnus misericors Deus, dignetur concedere, quemadmodum omnia hæc à meis magnis Baracijs fusius intelligere potuisti; quibus eandem, quam mihi fidem præbeas, volo. Vt autem nostra tractatio fœderis & concordiæ super articulis illius legationis citius & efficatius perfici queat, ad eius Cæsaream Maiestatem mitto Ducem Zachariam Suborsk, & Andræam Arcibassam (qui inter viginti quatuor Consiliarios sedebàt & humillime tunc adorantes assurrexerũt) oroque Cæsaream Maiestatem, vt eos cito velit expedire & remittere. Cum hæc facta fuerint, nostraque fraterna beneuolentia mutuis officijs confirmata poterimus deinde maiori commoditate vicissim nuncios solemnes, aut minores mittere, quemadmodum ego te remitto nunc ad Cæsaream Maiestatem, cui meis verbis plurimam salutem dicito, meque eidem vehementer commendato. Mihi deinde, meisq; paulo post duo pocula mulsi porrexit manu sua, iussitque, vt ea exhauriremus, etsi ieiuno stomacho essemus.

Huncin modum tractatus fui à Celsitudine illius magni Principis, Cũ vero discessum ornarem, dono mihi misit octo quadragenas Zabellionum, quarum singulæ æstimari solẽt Viennæ ducentis florenis,

cum per totum imperium suum liber aissime omnes nobis sumptus impenderit, nullo meo ære, exceptis honorariis quibusdam, quæ ministrantibus illis exhibui.

Pleraque alia possem enarrare, ex quib. magna Principis illius potentia comprehédi potest: sed timeo, ne forte te afficiam tædio: quædam nihilominus attingam, ex quibus Excellentia Tua cætera coniecturis assequi poterit. Cum mihi Celsitudo Principis conuiuiũ exhiberet, in anteriore hypocausto visebantur tanto numero patinæ rotundæ, cyathi, pocula, similiaque vasa aurea & argentea, tantęque magnitudinis & ponderis, vt profecto triginta magni Viennenses currus vix ea ferre potuissent, & nihilominus ea non erat præcipua eius argentea suppellex, sed iis duntaxat loci propria, vbi prandium erat.

Verum in arce Metropolis Moschouię tanta conspicitur auri, argentique copia, vt nemo vasorum numerum enumerare queat. Ibi quoque Thesaurus habetur pecuniæ, ac gemmarum, qui inæstimabilis est. Solus ipsius auus in fiscum priuatum retulit post captam ac direptam Nouogrodiam trecentos auro, atq; argento onustos currus. Pater ipsius, qui similiter suo Regno duodecim principatus adiunxit, in paternum Thesaurum contulit aurum atque

argentum,

argentum, quod in publicis ęrariis repertum est, vniuersum. Quod item pręsentis principis Celsitudo effecit, cũ duo (vt ipsi vocant) imperia subiecerit Astracani & Cassani, simul cum ciuitate Derpensi & Pernauiensi simul cum locis plerisque aliis opulentissimis, atque emporijs pręcipuis Liuoniæ, quæ annis præteritis occupauit, vbi militibus nihil prædæ concessit, sed omnia antiquo more Romanorum fisco addixit.

Pecuniæ congregandæ artib. vtitur innumeris, præsertim cum per vniuersum regnum Monopolia omnium rerum exerceat nihilque in qualibet occasione expendat, omnesque quos peregre mittit, de suo viuant.

Militibus similiter nihil elargitur, imo cum ad bellum vadunt, aut inde reuertuntur, eisdem tributũ exsoluit viritim: hoc autem instituit, vt numerum eorum, qui iuerunt ac rediuerunt, non ignoret.

A Germanis & Polonis, qui ipsi inseruiũt, affirmatum mihi fuit, quin etiam à Moschis ipsis, posse ipsum, quoties libet, spatio quadraginta dierum triginta millia militũ congregare & centum millia insignium sclopetariorum & arcitenentium, quæ res quasi incredibilis est: nihilominus iureiurando id asseruerunt, addentes quatuor

folis locis duo millia belli tormentorum custodiri cum infinitis machinarum generibus: aliqua vero tormenta stupendæ adeo magnitudinis, latitudinis ac profunditatis esse, vt magnæ staturæ homo non possit simul cum necessaria munitione in ipso tormento collocatus ab ipso fundo ad sũmitatem pertingere; interq; cæteros Germanus quidam, qei huius rei experientiam fecerat, narrabat mihi, dum Pollosium obsideretur, non diutius, quam triduo, totã illam arcem, quanquam validissimam, solo æquatam esse: hæc eim tormenta terribiliter adeo resonabant, vt cœlum & terra corruere viderentur.

Regio ipsius sexcenta milliaria in longitudinem occupat, quadringenta in latitudine, & plerisque magnis fluminibus irrigatur, inter quę maior & minor Duerna & Effarna, quæ in Oceanum & Mare Glatiale sese exonerant; item Volga, quæ in Mare Caspium influit; Tanais, qui in paludem Mæotidem, ves Mare Euxinum voluitur & Boristhenes, qui in eundem Pontũ excurrit, omniaque flumina circumquaq; nauigabilia longo spatio existunt. Per hos dies Liuoniam versus magna erexit ad salẽ reponendum ędificia, vnde singulis annis vnum millionem aureorum habiturus est, & maximum Galliç damnum illaturus,

quæ

quæ hactenus suos sales in illis partibus distraxit. Mittit in Sueciam, Daniam, & circum ambientes regiones, itidemque versus mare Caspium & Euxinum maximam frugum quantitatem. Mittit similiter ad dictas regiones ferrum, ceram, seuũ, ligna, canapes, cineres, & omnium pellium genera, quarum rerum ingentem copiam habet.

Externis rebus non indiget, sed omnia domi colligit, estque in summa tam magnus Princeps, vt qui sua regna non viderit, suam is magnitudinē intelligere nequeat, præsertim ob magnam obedientiam, quæ eidem exhibetur à subditis, quibuscum nō alio modo, quam absoluto dominatu tractat, singulique se felicissimos putant, quibus contingit, vt pro ipso vitam & sanguinem, nedum patrimonia, profundere possint: vnde fit, vt ipsum tanquam Dei Consiliarium & diuinæ voluntatis executorē existiment, ideoque omnia, quęcunque iubentur, absque repugnantia efficiunt: & reuera credendum est, si Princeps hic ad vnitatem Sanctæ Ecclesiæ & communionē Sedis Apostolicæ sese conuerteret, fore, vt omnes eius populi ipsum sequantur.

Poloni soli ij sũt, qui ipsũ parui facere videntur, sed ipse eos deridet, inquiēs, se possidere plusquam ducenta milliaria terrarũ,

quas ijs abstulit, pro quibus recuperandis nunquam virile quidquam aggressi fuere; cumque legatos ad ipsum mittunt, pessime illos tractat: quæ res ab ijsdem Polonis in itinere mihi prædicta fuit, quasi mei miserentur, & multa incommoda annunciarent: verum ab illo magno Principe tam honorifice exceptus sum, vt si Maiestas Cęsarea me Romam, aut in Hispaniam misisset; honorificentius tractari nequiuerim: tamen non inficiabor, sæpe mihi dictum fuisse diuersimode illos tractare solere legatos: & amicos haberi, quemadmodum habitus sum ipse: at Polonos, & quosdam alios, vt Tartaros & Turcas pro ipsorum meritis tractari, hoc est, peius, quam Turcę nostros excipiant Oratores.

Hęc sunt, quæ Tuæ Excellentiæ indicare volui, teque certiorem facio, in hac breui relatione nihil de meo additum esse, sed omnia iuxta veritatem scripsi ea diligentia quam maximam potui adhibere, de rebus illius Principis, deque suo regno insigniora scribendo.

THE-

THESAVRI POLITICI APOTELESMA LXXII.

Quod est

De Pontificis Romani Autoritate,

DISSERTATIO

PAPA ſupremus Chriſtianorum Pontifex omnes Eccleſiaſticas & ſeculares dignitates indifferenter diſtribuere poteſt, neque minus in liberos homines, quam in quoſcunque cæteris Principibus ſubiectos. Quod attinet ad Eccleſiaſticas dignitates explorati iuris eſt Papam creauiſſe, & creare ſolere Cardinales & Epiſcopos diuerſarum nationum, ſub diuerſorum Principum imperio cōſtitutos, inconſultis ipſiſmet Principibus. Quod ad ſeculares ſpectat: aſſero, Reges Poloniæ atque Luſitaniæ electos fuiſſe à Romanis Pontificibus, eorumque populorum Principes, olim titulo Duces, creatos ab ipſis fuiſſe Reges, atque corona-

tos.

tós. Innocentius Tertius Romæ Petrum Regem Aragonum, vxoremque Reginam in ęde Sancti Pancratii creauit: Coronauit quoq; Ioannem Regem Angliæ & Hiberniæ, qui ea regna Sedi Apoſtolicę tributaria eſſe voluit; item Rex Daciæ, Bulgatorum, innumerique alij à Pontificibus creati, atque diademate inſigniti fuere, quemadmodum in regiſtrts Innocentij III. Honorij III. & Gregorij IX. quæ in bibliotheca Vaticana aſſeruantur, videre eſt. Vtque Pontificiam authoritatem magis aſſeram, aio, non modo ab iiſdem reges inſtitui, ſed etiam regno, ac dignitate ſpoliati, vt Regē Angliæ Innocentius Tertius. Ex hac aſſertione auctoritatis Pontificiæ ſuper Reges; ſequitur illud vt Pontifex in rebus Imperij multo magis ſeſe immiſcere queat, vtpote quæ iuris Pontificij ſunt, Sedique Apoſtolicæ immediate ſubiectæ. Id autem probatur, quia Gregorius V. numerum Electorum inſtituit, quibus eligendorum Cæſarum facultatem conceſſit: & quanquam authentica exempla Bullę aureæ, quam de hac cauſa edidit, proferri nequeunt, nihilominus, cum magnum ſuſceperim laborē, vt huiuſmodi rei dilucidam veritatem cōperirem, pleræque patentes literæ earum exemplaribus ad manus meas deuenere, quibus antiqui multi Doctores expreſſe fate-

fate-

fatebantur, suam se authoritatem summis Pontiff. acceptam referre, quemadmodū in Arce Sancti Angeli in Thesauro, & in tribus libris, quibus titulus, Priuilegia Imperatorum, videre est, nec non in Bibliotheca, Vaticana, vbi exēpla sunt desumpta ex ijs, quæ in Arce S. Angeli custodiūtur. Ex quib. clare patet. Electorum authoritatē, eorumq; institutionē à S. Romana Ecclesia depēdere. Quæ vt magis cōprobentur in mediū affero, pro diuersis temporū occasionib Electores à diuersis Pontificibus eligendi priuilegio spoliatos esse, quēadmodum olim Ioannes XXII. id effecit. Sed & Leo X. Ducem Saxoniæ priuauit: Clemens autē VII. electionē Caroli V. validam fuisse esset absq; eiusdē Ducis suffragio, sustētauit, atq; asseruit, quēadmodū in libro quodā, q corio rubeo interitur, cernere est, cui libro titilus, Capitulationes principū, & cōseruatur in pōtificio promptuario. In registris autē Leonis X. & Cle. VII. in Archiuio Cameræ Apostolicę hæc autoritas lucidius apparet: nam statim atque Rex Romanorum, vel Imperator electus est, Electores à Pontifice confirmationem petunt, sępiusque, cum Papa consēsum non præstitisset, ad nouam electionē deuentum est, quemadmodum in dictis libris, si diligenter attēdantur, obseruare est.

Præterea

Prçterea apparet; Regem Romanorum, vel Imperatorem electum statim solere in manum Pontificis iuramentum fidelitatis obedientiæ, & reuerentiæ transmittere. Cernitur quoque, Pontificis auctoritatem supremam esse in imperio; & occasione iuramenti vltimi Imperatoris magnę fuerunt obortę contentiones, dum ipse reuerentiam polliceri, & iurare tantummodo volebat: & necesse esset, multas perlegere scripturas, quæ tunc temporis à viris peritissimis conscriptæ fuere. Ad hæc dicimus Pontificem priuare posse, ac deponere Imperatorem electum, & confirmatum, quẽadmodum hac vsus est autoritate aduersus Federicum, vt legitur in registris Innoc. III. Honorii III. & Greg. IX. & aduersus Bauarum in registris Ioan. XXII. & in bibliotheca Vaticana: de quo argumẽto plurimæ allatæ sunt scripturæ Auenione, quæ in sacco quodam cęruleo asseruantur, cui titulus de Schismatibus. Allati etiam sunt Auenione quadraginta circiter libri super schismate Vrbani VII. vsque ad tempora Martini V. quod Constantię terminatum est, vbi multa leguntur scripta à Baldo Oldredo, alijsque de Pontificis autoritate, dum Imperatori, alijsque Principibus illorum temporum responderent. Neque minus ad hæc cognoscenda cõduceret, si quis
inspi-

inspiceret acta renuntiationis Imperij, quã Carolus V. in manus Electorum emisit in fauorem fratris sui Ferdinandi. Quæ res tempore Pauli IV. à doctissimis viris multum agitata, atque disputata fuit, dicente Pontifice, Imperatorem non posse renuntiare Imperium in manum Electorum tãquam sibi inferiorum, sed in manum Pontificis resignandum esse, atque ita in Consistorio decretum fuit, nempe Imperium tunc vacare, & Pontificiæ dispositioni reseruari. Hęc omnia in promptuario Pontificio exstabunt, ac fortassis inter scripturas Pauli Restauri Perusini, vel saltem in additionibus ad eius tractatum de Imperatorum, &c. Tempore Pauli IIII. cum Carolus V. & Franciscus primus Gallorũ Rex ad singulare certamen descensuri essent, inter cætera, quæ Carolus allegabat, illud erat se filium esse ac defensorem S. Sedis Apostolicæ, cui iureiurando obstrictus erat, se de ipso quidquam decernere non posse, cum aliis rebus speciosissimis. Pręterea compertum est, donec electus, & à Pontifice confirmatus Rex Romanorũ Coronam Imperialem à manu Pontificis, vel eius Legati non recipit, nunquam Imperatorem absolute vocari, sed electum, sicque possumus asserere, adhuc nomen illius ab auctoritate Pontificis dependere,

quemadmodum etiã S. Maiestatis titulus, qui ei conceditur, à S. Sede, vtpote res sacra, dimanat. Ex quibus omnibus firmum deriuatur axioma, si Papa creat, & priuat Electores Imperij, confirmatque, probat, reprobat electos ab ipsis Imperatores, eo magis posse cuicunque Principi ab imperio dependenti quamlibet dignitatem cõcedere, & ab eodem quomodolibet auferre. Igitur necesse est dictos 3. libros inspicere, itidemque registra Innocentij III. vsque ad Gregorium IX. in bibliotheca Vaticana, vbi similiter seruantur registra, alterum Gregorij VII. alterum Tiberij, & Felicis; quæ proderunt ad iudicandam Pontificis, qui eo tempore cum Imperatore super schismate contendebat, auctoritatem: reperietur quoque alterum Ormisdæ, nec non Episcopale Clementis IV. separatum ab eius registris. Adest præterea liber quidam Nicolai Aragonij, & alter Celsi Camerarij, in quibus ad hanc rem Bullæ innumeræ colliguntur. Allata etiam sunt Auenione omnia registra Clementis V. vsque ad Gregorium XI. Verum ad hæc libet annectere creationem Celsitudinis Etruriæ: Papa enim huic Principi titulum magni Ducis Etruriæ, non Florentiæ, aut Senarum, concessit: id autem effecit, tanquam rei suæ arbiter & moderator:

quandoquidem in donationibus Imperatorum, aliorumque Romanæ Ecclesiæ factis tota etiam continetur Etruria, quam pro parte solúmodo possidet. Quod si quis diceret, Pontifici earum rerum, quas non possidet, nihil superesse nisi titulum; pariter respondetur, Papam huius Principis Celsitudini solum titulum concessisse. Postremo, vt efficacissimum Pontificiæ auctoritatis exemplum suggeram, dico, Guiscardos, antequam Neapolitanum regnũ Ecclesiæ feudatarium esset, creatos fuisse, & coronatos Reges ab Anacleto, vel Innocentio II. nisi fallor: totum enim ferme regnum illud tunc Constantinopolitani Imperatoris erat aliorumque, sicuti videre est in quodam libro, qui corio rubro tectus est, & seruatur in bibliotheca Vaticana, cui titulus, de Regno Siciliæ. Quod attinet ad rem Ducis Florentiæ, necesse est, diuersorum Conciliorum acta inspicere, quæ nunquam impressa fuerunt: vbi clare videtur, Regem Galliæ semper antecessisse Regem Hispaniæ, & pleraque alia inter Regnum Poloniæ & Portugalliæ. in his libris, qui in Bibliotheca Vaticana custodiuntur, Oratoris Florentini locus reperitur itemque Ducis Ferrariæ. Dux Ferrariæ prætendit, asseritque sibi titulum Magni Ducis ab Alexandro sexto fuisse delatum, & necesse est legere Ceremoniale

Iulij II. qui immediate successit Alexandro Sexto. Tunc enim in Concilio Lateranensi edixit decretum de successionibus omnium principum Christianorum, eorumque Oratorum: ibidemque vtriusque oratoris locus, qualis fuerit, obseruatur: quæ res cum prætensionem Ducis illius consecuta fuerit, minimo negotio diiudicari potest, Florentiam Ferrarię antepositam fuisse.

INDEX

TABVLA SIVE INDEX APOTELESMATVM SEV CAPITVM, QVAE TERtia hac parte continentur.

FINIS.

gem Cat
empublic
Tractatio
87. Hor
a,
ndo , D
m S. Six
ax. Qu
y Ecclesi
xti V. Po
9.
ionem S
e Relatio
ritate

